

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЦИМБАЛ Богдан Михайлович

УДК 351.865:351.746.1 (327)

**МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Б. М. Цимбал

АНОТАЦІЯ

Цимбал Б. М. Механізми публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2024.

У дисертаційній роботі на доктринальному рівні вирішено важливу наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ і розробленні практичних рекомендацій з удосконалення механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. Це дозволило сформулювати низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства з метою вдосконалення системи публічного управління у сфері гарантування безпеки особистості та сталого розвитку України, які передбачають систематизацію дії його організаційного механізму.

Зокрема, визначено, що така систематизація зумовлює активізацію діяльності Міністерства розвитку громад і територій України із забезпечення горизонтальної та вертикальної координації державної політики у зазначеній сфері, а також інших органів публічної влади. Крім того, аргументовано необхідність відновлення роботи Національної ради із сталого розвитку та підпорядкування її цьому міністерству, що підкріплюється наведеними пропозиціями щодо функціональних напрямків їхньої взаємодії, особливо в питаннях гарантування соціальної безпеки та безпеки особистості.

Уперше у вітчизняній науці державного управління запропоновано низку новацій у правовому механізмі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України, серед яких найбільш значущою є прийняття концепції безпеки особистості, що

передбачає визначення, моніторинг і попередження загроз. До них віднесено актуалізацію міграційних процесів, поширення бідності та хвороб, посилення несприятливого природного впливу, а також загрози, які виникають у період військових, збройних, суспільно-політичних та інших конфліктів, здатних спровокувати підлив національної безпеки. Акцентовано, що прийняття концепції безпеки особистості має відбуватися з урахуванням принципів фундаментальної науки, а саме: концепція → стратегія → план. Наступними важливими правовими документами в межах досліджуваної проблематики, які слід прийняти, є оновлена стратегія сталого розвитку України, а також план її відновлення та розбудови.

Крім того, вдосконалено наукові підходи до оцінювання стану результативності дії організаційного та економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України в розрізі основних складників. Із застосуванням цих підходів визначено поліцентричність формування організаційного механізму публічного управління в цій сфері та невідповідність його функціональної будови об'єктові державного впливу через неврахування положень інституціоналізму. Варто відзначити, що виявлені факти недосконалості побудови та функціонування організаційного механізму публічного управління в цій сфері підтверджено результатами дії економічного механізму публічного управління за стратегічними та оперативними цілями в певних сферах. До них віднесено: демографічну сферу, сферу охорони здоров'я та праці, сферу освіти й науки, сферу культури, рівень життя, сферу зайнятості та державної підтримки населення, забезпечення гендерної рівності тощо.

Визначено положення про те, що національна та суспільна безпека органічно пов'язані з особистою безпекою громадян як комплекс громадських інтересів, спрямованих на захист конституційних прав і свобод людини та громадянина. На цій підставі уточнено визначення поняття «безпека особистості» як захищеність життєво важливих інтересів окремих

громадян, соціальних груп, а також системи суспільних цінностей (якими є безпека особистості та суспільства, законність і правова захищеність людини, демократія та народний суверенітет, плюралізм і вільна боротьба ідей та інтересів, мир і злагода в суспільстві тощо) від внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, державно-управлінського, соціального та іншого характеру. Аргументовано, що головним у забезпеченні безпеки особистості є наявність політичної волі держави, інтеграція всіх засобів її впливу, що використовуються в цьому процесі, подальше поліпшення становища в економічній, соціальній, науково-технічній та військовій сферах. Крім того, необхідне відповідне наукове та матеріально-фінансове забезпечення для належного функціонування цих сфер. У цьому контексті досліджена класифікація механізмів публічного управління безпекою особистості та її соціального захисту.

Дістало подальшого розвитку визначення генези функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України з позиції його стратегічності. Виявлено, що з моменту проголошення незалежності України було прийнято понад 200 таких правових документів у сфері сталого розвитку й безпеки особистості, але вони так і не забезпечили належного рівня такого розвитку. Свідченням цього є згруповані етапи функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України: 1) «етап закладення основ системи безпеки та стабільного розвитку держави» – 1991–1996 рр. (прийнята Конституція України та інших важливих правових документів у досліджуваній сфері); 2) «етап перманентного формування» – 1997–2014 рр. (акцентується увага саме на забезпеченні соціальної та економічної державної політики); 3) «етап відновлення реформування» – з 2015 р. і по теперішній час (відзначається забезпеченням насамперед сталого розвитку України та середньострокової стратегічності системи її безпеки з акцентуванням уваги саме на безпеці людини (безпеки

особистісної)).

Узагальнено закордонний досвід реалізації моделей публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку із застосуванням модельного підходу до визначення можливостей використання позитивного зарубіжного досвіду, що передбачає включення до переліку критеріїв оцінювання ситуаційних змін взаємопов'язаних моделей, а саме: 1) модель стійкого розвитку; 2) модель нестійкого розвитку; 3) нова модель організації соціально-економічного розвитку, яка визнана методологічною основою формування системи безпеки суспільства та окремої особистості, а також дієвої державної політики.

Обґрунтовано перспективи розвитку організаційного та економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. У межах цих перспектив уточнено заходи з реагування на загрози у сфері безпеки особистості. Серед них особливе місце посідають збройна агресія, суспільно-політичні та інші конфлікти, що окреслюють стратегічні вектори розвитку України. Аргументовано, що реалізація цих заходів вимагає оновлення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. (2019 р.), Стратегії національної безпеки «Безпека людини – безпека країни» (2020 р.), Стратегії людського розвитку України (2021 р.) та інших правових документів з метою реагування на наслідки збройної агресії проти неї.

Водночас удосконалено комплексний підхід до впровадження перспективних форм публічного управління у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості. У межах зазначеного підходу також обґрунтовано необхідність доопрацювання чинної правової бази України у цій сфері, зокрема у напрямку доповнення її положеннями щодо розвитку форм вертикальної координації з метою забезпечення соціальної безпеки та безпеки особистості.

Методологічною основою дисертаційної роботи є сукупність методів і способів наукового пізнання та загальнонаукових принципів проведення

дослідження, які ґрунтуються на фундаментальних положеннях з питань публічного управління, публічного адміністрування, інституціоналізму тощо. Дослідження побудовано на системному, інституціональному та інших наукових підходах, реалізацію яких забезпечує сукупність певних методів.

Науково-практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування в діяльності органів державної влади, що сприятиме вдосконаленню механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Крім того, запропоновані в дисертаційній роботі теоретичні положення можуть бути використані під час розробки програми професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування з питань упровадження концепції безпеки особистості, адже регіональний рівень публічних інституцій є найбільш наближеним до потреб населення.

Ключові слова: механізми публічного управління, безпека особистості, сталий розвиток, органи публічної влади, оцінювання.

SUMMARY

Tsymbol B. M. Mechanisms of public management of personal security in the context of ensuring sustainable development of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the Doctor of Sciences of Public Administration, specialty 25.00.02 – Mechanisms of State Administration. National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv, 2024.

In the dissertation, an important scientific problem was solved at the doctrinal level, which consists in substantiating the theoretical and methodological foundations and developing practical recommendations for improving the mechanisms of public management of personal safety in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine. This made it

possible to formulate a number of proposals for amendments and additions to the current legislation with the aim of improving the system of public administration in the sphere of guaranteeing personal safety and sustainable development of Ukraine, which provide for the systematization of its organizational mechanism. It was determined that this systematization leads to the activation of the activities of the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine to ensure horizontal and vertical coordination of state policy in the specified area, as well as other public authorities. In addition, the necessity of restoring the work of the National Council for Sustainable Development and subordinating it to this ministry is argued, which is supported by the above proposals regarding the functional directions of their interaction, especially in matters of guaranteeing social security and personal security.

For the first time in the national science of public administration, a number of innovations were proposed in the legal mechanism of public management of personal safety in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine, among which the most significant is the adoption of the concept of personal safety, which involves the identification, monitoring and prevention of threats. These include the actualization of migration processes, the spread of poverty and disease, the strengthening of adverse natural influences, as well as threats that arise during military, armed, socio-political, and other conflicts capable of undermining national security. It was emphasized that the adoption of the concept of personal safety should take into account the principles of fundamental science, namely: concept → strategy → plan. The next important legal documents within the framework of the researched issues, which should be adopted, are the updated strategy for the sustainable development of Ukraine, as well as the plan for its restoration and development.

In addition, scientific approaches to assessing the state of effectiveness of the organizational and economic mechanisms of public management of personal safety in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine in terms of the main components have been improved. With the application of

these approaches, the polycentricity of the formation of the organizational mechanism of public administration in this area and the inconsistency of its functional structure with the object of state influence due to the disregard of the provisions of institutionalism were determined. It is worth noting that the revealed facts of imperfection of the construction and functioning of the organizational mechanism of public administration in this area are confirmed by the results of the economic mechanism of public administration for strategic and operational goals in certain areas. These include: the demographic sphere, the sphere of the occupational Safety and Health, the sphere of education and science, the sphere of culture, the standard of living, the sphere of employment and state support of the population, ensuring gender equality, etc.

The provision that national and public security is organically connected with the personal security of citizens as a set of public interests aimed at protecting the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen has been determined. On this basis, the definition of the concept of "personal security" has been clarified as the protection of the vital interests of individual citizens, social groups, as well as the system of public values (such as the security of the individual and society, the legality and legal protection of a person, democracy and popular sovereignty, pluralism and the free struggle of ideas and interests, peace and harmony in society, etc.) from internal and external threats of a political, economic, state-management, social and other nature. It is argued that the main thing in ensuring the safety of the individual is the presence of the political will of the state, the integration of all means of its influence used in this process, further improvement of the situation in the economic, social, scientific, technical and military spheres. In addition, appropriate scientific and material and financial support is necessary for the proper functioning of these areas. In this context, the classification of the mechanisms of public management of personal safety and its social protection is investigated.

The definition of the genesis of the functioning of the legal mechanism of

public management of personal safety in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine from the standpoint of its strategic was further developed. It was revealed that since the declaration of independence of Ukraine, more than 200 such legal documents in the field of sustainable development and personal safety have been adopted, but they have not ensured the proper level of such development. Evidence of this is the grouped stages of functioning of the legal mechanism of public management of personal safety in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine: 1) "the stage of laying the foundations of the system of security and stable development of the state" – 1991–1996 (the Constitution of Ukraine and other important legal documents in the studied area were adopted); 2) "stage of permanent formation" – 1997–2014 (the focus is on ensuring social and economic state policy); 3) "recovery stage of reform" – from 2015 to the present (marked primarily by ensuring the sustainable development of Ukraine and the medium-term "strategic" of its security system with an emphasis on human security (personal security)).

The foreign experience of implementing models of public management of personal safety in the context of ensuring sustainable development is summarized with the application of a model approach to determining the possibilities of using positive foreign experience, which involves inclusion in the list of criteria for evaluating situational changes of interconnected models, namely: 1) model of sustainable development; 2) model of unsustainable development; 3) a new model of the organization of socio-economic development, which is recognized as a methodological basis for the formation of a system of security for society and an individual, as well as an effective state policy.

The prospects for the development of organizational and economic mechanisms of public management of personal safety in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine are substantiated. Within these perspectives, measures to respond to threats in the sphere of personal security

have been specified. Among them, armed aggression, socio-political and other conflicts that outline the strategic vectors of Ukraine's development occupy a special place. It is argued that the implementation of these measures requires updating the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030 (2019), the National Security Strategy "Human Security - the Security of the Country" (2020), the Human Development Strategy of Ukraine (2021) and other legal documents in order to respond to the consequences of armed aggression against her.

At the same time, a comprehensive approach to the implementation of promising forms of public management in the field of ensuring sustainable development and personal safety has been improved. Within the limits of the mentioned approach, the need to finalize the current legal framework of Ukraine in this area is also substantiated, in particular in the direction of supplementing it with provisions on the development of forms of vertical coordination in order to ensure social security and personal security.

The methodological basis of the dissertation work is a set of methods and methods of scientific knowledge and general scientific principles of conducting research, which are based on fundamental provisions on issues of public management, public administration, institutionalism, etc. The research is based on systemic, institutional and other scientific approaches, the implementation of which is provided by a set of certain methods.

The scientific and practical significance of the obtained results lies in the possibility of their application in the activities of state authorities, which will contribute to the improvement of the mechanisms of public management of personal safety in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine.

In addition, the theoretical provisions proposed in the dissertation can be used during the development of a professional training program for civil servants and local self-government officials on the implementation of the concept of personal safety, because the regional level of public institutions is

the closest to the needs of the population.

Keywords: mechanisms of public management, personal safety, sustainable development, public authorities, evaluation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Tsymbal B., Kriukov O., Radchenko O., Dakal A., Kvasiuk V. Personal Security as a Component of Sustainable Development of Society and the State. *Digital transformation of education and science: theory and practice : monograf.* Springer, Cham, 2023. Pp. 78–91.

Особистий внесок: охарактеризовано особисту безпеку як складову сталого розвитку суспільства та держави.

2. Цимбал Б. М. Методологія й імперативи формування публічного управління безпекою особистості в умовах забезпечення сталого розвитку України : монографія. Х.: ФОП Боровін О.В., 2023. – 202 с.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

3. Tsymbal B., Drohomeretska I., Sakharova K., Serohina N. (2022). Personality Security as a Component of Social Security in the Public Administration System in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 12, 2, XXXI, Pp. 223–228. <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120231/PDF/120231.pdf>. (стаття Web of Science).

Особистий внесок: проаналізовано державно-управлінські аспекти забезпечення безпеки особистості як складової соціальної безпеки в Україні.

4. Tsymbal, B., Kuzmenko, S., Huseynov, I., Dobkina, K. (2023).

Institutional systems of public administration of personal security: Sistemas Institucionales de Administración Pública de Seguridad Personal. *Cuestiones Políticas*, 41(76), Pp. 311–335. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4176.17>. (стаття Web of Science).

Особистий внесок: визначено науково-теоретичні засади формування інституційної системи державного управління особистою безпекою.

5. Tsymbal B., Dreval Yu., Petryshchev A., Andreev A. (2023). Personal Security and Sustainable Development at Work. *Cuestiones Políticas*, 41(78), Pp. 218–231. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4178.15> (стаття Web of Science).

Особистий внесок: досліджено особливості гарантування особистої безпеки та стійкого розвитку на роботі в контексті охорони праці.

Статті у фахових виданнях:

6. Цимбал Б.М. (2021). Забезпечення безпеки особистості на сучасному етапі трансформації суспільства. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 1 (14), 396–403 <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2021-1-46>.

7. Цимбал Б.М., Крюков О.І. (2021). Аналіз генези стратегічності публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 2 (15), 420–427 <https://doi.org/420-427.10.52363/2414-5866-2021-2-49>.

Особистий внесок: визначено стратегічні засади розвитку публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

8. Цимбал Б.М. (2022). Людський фактор в системі публічного управління безпекою людини: теоретико-концептуальний аспект. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 1(19), 73–79. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1\(19\)-73-79](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1(19)-73-79).

9. Цимбал Б.М. (2022). Соціальні механізми в системі управління

безпекою особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2, 60–63. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.9>.

10. Цимбал Б.М. (2022). Парадигма соціальної безпеки особистості у системі публічного управління охороною праці в Україні. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 1(75), 68–71. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.1.11>.

11. Цимбал Б.М. (2022). Основні форми забезпечення безпеки особистості на стадії соціальної трансформації та реформування. *Інвестиції: практика та досвід*, 17, 113–117. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.17.113>.

12. Цимбал Б.М. (2022). Механізм публічного управління безпекою особистості: якісно-новий вимір у системі цифрових технологій та інновацій. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 30, 91–94. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.30.15>.

13. Цимбал Б.М. (2022). Механізми публічного управління безпекою особистості в контексті державно-правової політики України. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*, 5. <https://doi.org/10.25313/2617572X-2022-5-8182>.

14. Цимбал Б.М. (2022). Категоріальні принципи формування соціального захисту особистості у системі публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 5, <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-02-01>.

15. Цимбал Б.М. (2022). Гендерні аспекти публічного управління у контексті безпеки особистості: загальнотеоретичний аналіз. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 3(77), 62–66. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.3.10>.

16. Цимбал Б.М. (2022). Публічне управління безпекою особистості крізь призму соціального захисту та соціальної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*, 3 (34), 58–61. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-3.8>.

17. Цимбал Б.М. (2022). Концепція особистої безпеки: перспективи впровадження в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 2 (17), 279–284. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-2-32>.

18. Цимбал Б.М. (2023). Правовий механізм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Журнал «Інвестиції: практика та досвід»*, 2, 87–92. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.2.87>.

19. Цимбал Б.М. (2023). Зарубіжний досвід публічного управління безпекою особистості. *Журнал «Наукові перспективи»*, 1(31), 182–192. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-182-192](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-182-192).

20. Цимбал Б.М., Крюков О.І. (2023). Механізми вдосконалення публічного управління безпекою особистості в контексті зарубіжного досвіду. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 1 (18), 183–191. DOI 10.52363/2414-5866-2023-1-19.

Особистий внесок: обґрунтовано організаційний механізм вдосконалення публічного управління безпекою особистості з урахуванням зарубіжної практики.

21. Цимбал Б.М., Дакал А.А., Радченко О.О. (2023). Концепція сталого розвитку та безпека особистості: державно-управлінські аспекти. *Журнал «Наукові перспективи»*, 8(38), 287–300. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-287-300](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-287-300).

Особистий внесок: визначено концептуальні засади сталого розвитку та публічного управління безпекою особистості.

Статті у закордонних наукових фахових виданнях:

22. Tsymbal B. (2022). The concept of personal security in the context of the transformation of legal relations in society. *Public administration and state security aspects*, 1/2022, 158-165. 10.52363/passa-2022.1-16.

23. Tsymbal B. (2023). Social Protection of the Individual in the System of State Security. *Public administration and state security aspects*. Vol. 3/2023. Pp. 37-46. DOI: 10.52363/passa-2023.1-5.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Цимбал Б.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Крюков О.І. Особливості сучасного стану функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в Україні. *Запобігання надзвичайним ситуаціям та їх ліквідація: 2022 рік : матеріали круглого столу (вебінару), 23 лютого 2022*. Харків : НУЦЗУ, 2022. С. 116–117.

Особистий внесок: проаналізовано організаційно-правове забезпечення публічного управління безпекою особистості в Україні.

25. Цимбал Б.М. Безпека людини як чинник національної безпеки держави. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки 16–20, 26 травня 2022 року. Держава XXI століття: погляд молоді*. Житомир : «Житомирська політехніка», 2022. С. 421.

26. Цимбал Б.М., Крюков О.І. Соціальні принципи забезпечення безпеки особистості в системі публічного управління. *Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу : Матеріали IV всеукраїнської наукової конференції (м. Харків, 28 жовтня 2022 року)*. За ред. Д.В. Миколенка, В. П. Солових. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 62–65.

Особистий внесок: визначено місце та роль безпеки особистості в системі публічного управління.

27. Цимбал Б.М. Безпека особистості в системі публічного управління. *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 4 листопада 2022 р.* Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. С. 48–50.

28. Цимбал Б.М. Особливості системи безпеки особистості у

публічному управлінні. *Матеріали щорічної науково-практичної конференції «Публічне управління: український вимір», 07 грудня 2022 р. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 72–73.*

29. Цимбал Б.М. Безпека особистості в системі національної безпеки держави. *Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика», 16 березня 2023 р. Х. : НУЦЗ України, 2023. С. 112–114.*

30. Цимбал Б.М. Безпека особистості у системі цивільного захисту. *Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)», м. Черкаси, 16 березня 2023 р. Черкаси, Видавець Вовчок О. Ю., 2023. С. 191–193.*

31. Цимбал Б.М. Безпека особистості в контексті реалізації ефективної безпекової політики держави. *Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи», м. Хмельницький, 18 травня 2023 р. ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 158–160.*

ЗМІСТ

ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	30
1.1. Людський фактор в системі публічного управління безпекою людини	30
1.2. Соціальні принципи, фактори і механізми забезпечення безпеки особистості в системі публічного управління	47
1.3. Соціальний захист особистості в системі забезпечення безпеки в умовах стабільного розвитку	61
Висновки до розділу 1	74
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	77
2.1. Проблематика безпеки особистості як об'єкта публічного управління	77
2.2. Методологічні засади побудови системи публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку	94
2.3. Підходи до формування механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку	111
Висновки до розділу 2.....	133
РОЗДІЛ 3. СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	137
3.1. Генеза функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України	137

3.2. Стан результативності дії організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України	154
3.3. Зарубіжні моделі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку	181
Висновки до розділу 3.....	199
РОЗДІЛ 4. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	203
4.1. Стратегічні напрями вдосконалення механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку	203
4.2. Підхід до вдосконалення системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України	223
4.3. Удосконалення форм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку	239
Висновки до розділу 4.....	258
РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ	263
5.1. Концептуальні засади розвитку механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого функціонування України	263
5.2. Новації у правовому механізмі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку	284
5.3. Перспективи розвитку організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого функціонування України	306
Висновки до розділу 5.....	329

ВИСНОВКИ	333
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	340
ДОДАТКИ	381

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні соціально-економічні, політико-правові, глобалізаційні та інші процеси, що відбуваються сьогодні в Україні та світі, актуалізують дослідження системи безпеки загалом і безпеки особистості зокрема. Вони вимагають розробки дієвої правової бази, її відповідності державним інтересам та інтересам особистості, а також, що важливо, ефективного переходу до сталого розвитку. Концептуальний аналіз цих процесів відображає роль держави як найвагомішого соціально-політичного суб'єкта в таких процесах, а також засвідчує необхідність розширення методологічної основи його функціонування в межах міждисциплінарної науки, зокрема науки «Публічне управління та адміністрування». На цій основі видається можливим комплексно підійти до вивчення такої важливої наукової проблеми, як гарантування безпеки особистості в контексті загальнодержавних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та сталого розвитку, адже він становить підґрунтя для формування соціальної безпеки загалом. Її незабезпечення призводить до соціального хаосу, апатії, суспільно-політичних конфліктів, кризових ситуацій тощо.

Слід зазначити, що в останні роки особливо актуалізується необхідність науково-методологічного обґрунтування публічного управління безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. Це має відбуватись з урахуванням оновленого законодавства в цій сфері, а саме: Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (2019 р.), Стратегії національної безпеки «Безпека людини – безпека країни» (2020 р.), Стратегії людського розвитку (2021 р.) та ін. Водночас чинне вітчизняне законодавство потребує систематизації та вдосконалення з позиції забезпечення його довгострокової стратегічності на науковій основі. Підтвердженням висловленої гіпотези щодо вироблення нових

шляхів і вирішення проблем у сфері безпеки особистості та сталого розвитку може служити необхідність обґрунтування концепції публічного управління в цій сфері та оновлення його інституційної системи. Усе це свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, а також про його значимість для фундаментальної та прикладної науки.

Методологічні засади публічного та державного управління у сфері сталого розвитку визначено в наукових розробках Дж. Андерсона, В. Бакуменка, Р. Бенедикса, П. Блау, О. Борисенко, К. Бредлі, В. Бульби, В. Воротіна, І. Грицяка, А. Дегтяра, О. Дегтяра, Н. Діденко, О. Іляш, Дж. Коммонса, Р. Коуза, М. Латиніна, А. Лелеченко, Е. Лібанової, І. Лопушинського, А. Маркусена, Дж. Марч, У. Мітчелла, Н. Мельтюхової, Г. Одінцової, Г. Ортіної, Х. Оуена, А. Піке, Г. Річардсона, І. Розпутенка, Л. Сергієнко, Т. Скокпола, В. Сиченка, В. Скуратівського, В. Стрельцова, В. Тертички, А. Халецької та ін.

Публічно-управлінські аспекти гарантування національної безпеки та безпеки особистості досліджено в наукових працях Дж. Андерсона, У. Бережницької, З. Бзежинського, С. Белая, О. Бондаренка, С. Гантінгтона, А. Гіндеса, В. Горбуліна, І. Гришової, О. Гудзинського, С. Домбровської, Ю. Древаля, Б. Зеленого, О. Коваль, В. Копанчука, О. Кравчука, О. Крюкова, С. Крука, Н. Нижник, О. Ніколюк, О. Новікової, А. Помази-Пономаренко, В. Садкового, Г. Ситника, О. Снігової, В. Степанова, О. Суходолі, С. Тоцького, В. Узунова, П. Хенбекера, Дж. Ховорса та ін.

Не применшуючи вагомих наукових напрацювань зарубіжних і вітчизняних учених з різних галузей фундаментальної науки, відзначимо необхідність комплексної розробки методологічних засад і результативної системи публічного управління безпекою особистості в умовах сталого розвитку в Україні. Актуальність розв'язання цих проблем публічного управління визначає вибір мети, завдань і структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне

дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи, що виконувалась навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України за темою «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Під час її виконання автором розроблено пропозиції з удосконалення інституціонального середовища державної політики сталого розвитку України в напрямку забезпечення соціальної безпеки й безпеки особистості.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних основ і розроблення практичних рекомендацій з удосконалення механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

– узагальнити теоретичні засади ролі особистості в системі управління безпекою особистості в умовах сталого розвитку, визначивши основні управлінські принципи її соціального захисту;

– розкрити особливості проблематики безпеки особистості як об'єкта публічного управління;

– обґрунтувати методологічні засади побудови системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку, окресливши підходи до формування безпекових механізмів такого управління;

– дослідити генезу функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України;

– оцінити результативність дії організаційного та економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України;

– охарактеризувати закордонні моделі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку;

– запропонувати концептуальні засади вдосконалення системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України;

– удосконалити підхід до впровадження перспективних форм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку;

– визначити новації у правовому механізмі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку;

– обґрунтувати перспективи розвитку організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Об’єкт дослідження – публічне управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Предмет дослідження – механізми публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі використано комплекс методів наукового пізнання та загальнонаукових принципів проведення дослідження. Вони ґрунтуються на фундаментальних положеннях публічного управління соціальним і безпековим розвитком, конфліктології, інституціоналізму тощо.

Відзначимо, що дисертаційне дослідження побудовано на *комплексному, інституціональному, організаційно-функціональному та модельному підходах*, у межах яких застосовано такі методи:

1) *логічного узагальнення, аналізу, синтезу й абстрагування* – під час дослідження ролі особистості в системі управління безпекою людини в умовах сталого розвитку (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3);

2) *теоретизування, історичної формалізації та ідеалізації* – для розкриття методології формування механізмів публічного управління соціальної безпеки особистості в контексті сталого розвитку, а також визначення генези функціонування таких механізмів в Україні (підрозділи

2.1, 2.2, 2.3, 3.1);

3) *індукції, дедукції, системного та діалектичного аналізів* – з метою оцінювання результативності дії організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України (підрозділ 3.2);

4) *порівняння, вибірки й опису* – під час з'ясування стану правової бази України та інших країн світу щодо реалізації публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку (підрозділ 3.3);

5) *моделювання та прогнозування* – для обґрунтування концепту вдосконалення та розвитку механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України, а також для формулювання висновків дисертації та пропозицій (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3).

Інформаційно-фактологічну основу дослідження становлять закони України, укази Президента України, нормативні акти Уряду України, аналітичні матеріали Міністерства соціальної політики України, статистична інформація Державної служби статистики України тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ і розробленні практичних рекомендацій з удосконалення механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Наукова новизна результатів конкретизується в таких положеннях:

уперше:

– обґрунтовано методологічні засади побудови системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку, що полягають у застосуванні комплексного підходу, з одного боку, до формування правового, організаційного, економічного та безпекового механізмів, які приводять цю систему в рух, а з іншого – до оцінювання напрямків їх функціонування;

– запропоновано концептуальні засади вдосконалення публічного

управління у сфері безпеки особистості та сталого розвитку України, що передбачають систематизацію дії його організаційного механізму, а саме: 1) активізацію діяльності центральних органів виконавчої влади із забезпечення координації державної політики у цій сфері; 2) відновлення роботи Національної ради із сталого розвитку; 3) актуалізацію ролі регіональних органів публічної влади в питаннях забезпечення безпеки особистості та ін.;

– визначено новації у правовому механізмі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України, серед яких найбільш значущою є прийняття концепції безпеки особистості, що передбачає визначення, моніторинг і попередження загроз, пов'язаних з актуалізацією міграційних процесів, поширенням проблем бідності та хвороб, посиленням несприятливого природного впливу, а також загроз, які виникають у період військових, збройних, суспільно-політичних та інших конфліктів, здатних спровокувати підрив національної та соціальної безпеки;

удосконалено:

– наукові положення про те, що безпека виступає універсальною цінністю лише остільки, оскільки допускається її змістовне різноманіття, відсутність у кожний момент часу єдиного конкретного смислового способу безпеки. Й оскільки це різноманіття в перехідний період від однієї суспільної системи до іншої особливо значне, то ступінь реалізації якомога більшої кількості різноманітних образів безпеки (за даними техніко-виробничих, екологічних та інших властивостей системи) виступає важливим індикатором просування до прогресивнішого і гуманного суспільства;

– комплексний підхід до впровадження перспективних форм публічного управління у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості, у межах якого (підходу) обґрунтовано необхідність доопрацювання чинної правової бази України шляхом її доповнення положеннями щодо розвитку форм координації з метою забезпечення

безпеки особистості на регіональному рівні, що є найбільш наближеним до потреб населення;

– напрями розвитку організаційного та економічного механізмів публічного управління у сфері безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України, які передбачають заходи з реагування на загрози в цій сфері, задля оцінювання стану інституційної реалізації яких (заходів) запропоновано застосовувати ключові показники ефективності (КРІ);

дістали подальшого розвитку:

– проблематика безпеки особистості крізь призму її характеристики як об'єкта публічного управління, яку (проблематику) обґрунтовано в межах загальних положень галузі науки «Публічне управління та адміністрування», що дозволили встановити напрями вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері національної безпеки із урахування науково-теоретичних засад, а саме: щодо уточнення поняття інтересів особистості, якісних і кількісних показників стану їх реалізації, а також загроз, що можуть негативно впливати на ці показники;

– визначення генези функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України з позиції його стратегічності, що дало змогу згрупувати такі етапи: 1) «етап закладення основ системи безпеки та стабільного розвитку держави» – 1991–1996 рр. (прийнята Конституція України та інші важливі правові документи в досліджуваній сфері); 2) «етап перманентного формування» – 1997–2014 рр. (акцентується увага саме на забезпеченні соціальної й економічної державної політики); 3) «етап відновлення реформування» – з 2015 р. і по теперішній час (характеризується забезпеченням насамперед сталого розвитку України та середньострокової стратегічності системи її безпеки з акцентуванням уваги саме на безпеці особистості);

– узагальнення закордонного досвіду реалізації моделей публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку держави із застосуванням модельного підходу до визначення можливостей

використання позитивного даного досвіду, що передбачає включення до переліку критеріїв оцінювання ситуаційних змін таких взаємопов'язаних моделей: 1) моделі стійкого розвитку; 2) моделі нестійкого розвитку; 3) нової моделі організації соціально-економічного розвитку, яка визнана методологічною основою формування системи безпеки суспільства та окремої особистості, а також дієвої державної політики;

– підходи до оцінювання стану результативності дії організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України в розрізі основних складників, унаслідок чого встановлено поліцентричність формування організаційного механізму публічного управління в цій сфері та невідповідність його функціональної будови об'єктові державного впливу через неврахування положень інституціоналізму, що підтверджено результатами стану функціонування економічного механізму публічного управління за стратегічними й оперативними цілями у таких сферах, як демографічна, охорона здоров'я та праці, наука та освіта, культура, рівень життя, зайнятість і соціальна підтримка населення, забезпечення гендерної рівності чоловіків та ін.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення, пропозиції, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що сприятиме підвищенню результативності реалізації державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості.

Зокрема, запропоновані автором підходи до підвищення результативності публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України використовуються в діяльності Департаменту соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження №74704 від 11.04.2023р.) та Департаменту соціальної політики Управління з соціальних питань

Харківської міської ради Харківської області (довідка про впровадження №01/51 від 17.03.2023 р.).

Крім того, теоретичні положення дисертації щодо формування інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України застосовано під час проведення лекцій і практичних занять із навчальних дисциплін «Управління соціальним і гуманітарним розвитком» та «Організаційно-правові засади державного управління» за програмою підготовки магістрів державного управління в Національному університеті цивільного захисту України (акт № 6 від 16.10.2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, теоретичні та прикладні результати якої отримано особисто здобувачем. З опублікованих у співавторстві наукових праць, у роботі використано лише ідеї та положення, які є результатом особистих напрацювань. Внесок автора конкретизовано у Списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні й практичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, були апробовані на таких міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: в тезах доповідей вебінару «Запобігання надзвичайним ситуаціям та їх ліквідація» (м. Харків, 2022 р.); Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Держава XXI століття: погляд молоді (присвячена Дню Науки)» (м. Житомир, 2022 р.); IV Всеукраїнської наукової конференції «Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу» (м. Харків, 2022 р.); IV Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 2022 р.); Щорічній науково-практичній конференції «Публічне управління: український вимір» (м. Харків, 2022 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, Практика» (м. Харків, 2023 р.) та ін.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 31 науковій праці, з них: 2 монографії, з яких одна одноосібна; 16 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 5 – у закордонних наукових фахових виданнях, а також 8 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій за темою дослідження становить 31,5 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, які містять 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 389 сторінок, із них 339 сторінок – основний текст. Дисертація містить 13 таблиць на 16 сторінках, 10 рисунків на 9 сторінках. Список використаних джерел (407 найменувань) – на 41 сторінці, 4 додатки – на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Людський фактор в системі публічного управління безпекою людини

Проблема безпеки є одним із наріжних чинників функціонування будь-якої держави, що обумовлено наявністю різноманітних загроз і викликів сучасного світу. У зв'язку з цим надзвичайно важливою стає ефективність державно-управлінських чинників у системі публічного управління. На наш погляд, у центрі будь-якої системи управління знаходиться людський фактор. Зрештою поряд з об'єктивними аспектами, що впливають на управлінський процес, серед яких можна виділити організаційні, інформаційні, правові, економічні, політичні та інші державні механізми, не менш важливою складовою його успішності є висока якість людського матеріалу.

Не секрет, що реалізацію державної політики здійснюють представники політико-управлінської еліти, а відтак від високих чи навпаки – низьких управлінських якостей залежить ступінь успішності її реалізації, а отже й успішність функціонування та існування самої держави.

Таким чином, можна дійти висновку про високу значущість так званого «людського фактора» в реалізації державної політики [1, с. 68]. З огляду на це найважливішим аспектом публічного управління є особистісні чинники суб'єктів управлінського процесу у сфері безпеки.

Категоріальний апарат безпеки особистості включає в себе такі поняття, як «захист особистості», «загроза безпеці», «інтереси особистості», «національні інтереси», «розвиток особистості» а також

поняття «особистість», «суспільство» та «держава» як взаємопов'язані категорії [2, с. 93].

Крім того, слід мати на увазі, що в сучасних умовах трактування категорії «безпека» не є достатньо повним, оскільки не відображає постійну динаміку розвитку та розуміння цього явища. Наприклад, в останні кілька років на перший план у світі вийшов захист особистості від епідеміологічних факторів (світова пандемія COVID-19) [3, с. 91]. Отже, життєво важливі інтереси розглядаються як сукупність потреб, тоді як інтереси – це суб'єктивне усвідомлення потреб.

Виходячи з вищевикладеного, очевидним, на наш погляд, є висновок про те, що загрози безпеці можуть виходити від окремо взятої умови або фактора, а не обов'язково від їхньої сукупності.

На нашу думку, поняття «безпека» слід розглядати як захищеність систем, об'єктів тощо від будь-якого «загрозливого» фактора або їхньої сукупності. Водночас необхідно уточнити, що загроза життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави не виникає з нічого, кожна загроза, як і будь-якого явища, має свої причини.

Скажімо, до 2019 р. важко було собі уявити, що світова пандемія COVID-19 так сильно може вплинути на всі сторони життя сучасної людської цивілізації й стати фактором, що загрожує самому існуванню особистості.

Тобто можна стверджувати, що загрози ще немає, але за певних умов її виникнення є більш ніж можливим. На наш погляд, цю обставину слід враховувати і щодо поняття «безпека».

Ми також вважаємо, що слід погодитись і з відносним характером безпеки, розуміння якої завжди залежить від рівня розвитку суспільства у конкретно-історичних умовах. Наприклад, вступ людства в інформаційну еру поставило перед людською цивілізацією проблему захисту від інформаційних загроз. Також необхідно звернути увагу й на те, що сьогодні словосполучення «життєво важливі інтереси особи, суспільства та

держави» поступово витісняється терміном «національні інтереси» [2, с. 133].

З урахуванням зазначених обставин ми можемо запропонувати таке визначення: безпека особистості, суспільства та держави – це стан захищеності національних інтересів від реальних та потенційних, зовнішніх і внутрішніх загроз у конкретно-історичній обстановці.

До основних об'єктів безпеки відносяться особистість – її права, обов'язки та свободи. Людина (особистість), будучи об'єктом і суб'єктом забезпечення безпеки, є в усіх інших соціальних системах – об'єктах безпеки, відіграючи базову системотворчу роль, тому забезпечення безпеки особистості стає умовою забезпечення безпеки решти рівнів, але, у свою чергу, становище особистості визначається станом суспільства та держави [2, с. 137].

Особистість знаходиться в центрі практично всіх реальних і потенційних загроз, тому що від будь-яких деструктивних соціально-політичних, екологічних, державно-управлінських, етнічних та техногенних подій страждає насамперед людина.

Величезне значення для активної життєдіяльності та безпеки особистості мають права людини та громадянина, гарантовані відповідно до загально визнаних принципів і норм міжнародного права, чинної конституції держави та основних нормативних актів. Здійснення права і свободи людини не має порушувати права та свободи інших осіб, оскільки права та свободи людини визначають весь сенс, зміст і застосування законів, навіть діяльність законодавчої й виконавчої влади, включаючи місцеве самоврядування [2, с. 241].

Права особи фіксують також недоторканність її приватного життя, особисту та сімейну таємницю, захист її честі та доброго імені, що включає в себе таємницю листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень [4, статті 31, 32]. Обмеження цих прав можливе тільки на підставі судового рішення. Збирання, зберігання,

використання та поширення інформації про приватне життя особи без її згоди не допускаються .

До поняття безпеки особистості необхідно також віднести й недоторканність її житла, оскільки ніхто не має права проникати в нього проти волі осіб, які проживають у них, інакше як у випадках, встановлених законом або на підставі судового рішення [4, ст. 30]. Водночас кожен громадянин має право вільно пересуватися територією країни, вибирати собі місцезнаходження та проживання, аж до виїзду за межі України за відсутності обмежень, встановлених законом [4, ст. 33].

Безпека особи передбачає право на охорону здоров'я та медичну допомогу, що здійснюється державними та муніципальними установами. З цією метою державою встановлюється система охорони здоров'я та розробляється спеціальна програма охорони здоров'я населення. Крім того, заохочується діяльність, що сприяє зміцненню здоров'я людини, розвитку фізичної культури та спорту, екологічного та соціально-епідеміологічного благополуччя громадян [5, с. 35].

Важливим чинником забезпечення безпеки особистості є право на освіту, гарантоване державою. Насамперед, воно має бути загальнодоступним та безкоштовним у рамках дошкільної, основної загальної та середньої професійної освіти, яка передбачає право на конкурсній основі здобути і вищу освіту в державному, муніципальному чи комерційному навчальному закладі. необхідною умовою всебічного розвитку особистості є право на участь у культурному житті та можливість користування установами культури, доступу до культурних цінностей, тим самим забезпечується духовний захист особи та суспільства загалом [5, с. 337–39].

Таким чином, можна зробити висновок, що проблема захисту особистості проявляється в різних напрямках діяльності Української держави. Для нас найважливішим є співвідношення трьох факторів захисту особистості, що впливають на стабільний розвиток сучасних держав у

соціальної, екологічній та економічній сферах.

Залежно від об'єкта, на який спрямована загроза, виділяються безпека особистості, безпека суспільства і безпека держави.

За характером джерела загрози у загальному вигляді можна виділити природну безпеку, загроза якої виходить від різних природних об'єктів і процесів, та антропогенну безпеку, джерелом загрози якої є окремі люди та соціальні системи.

З огляду на те, що джерела природних загроз можуть бути різними, природну безпеку поділяють на безпеку від стихійних явищ природи, техногенну та екологічну та можливо сьогодні як окремий тип загрози слід виділити епідеміологічну загрозу, хоча її можна віднести до природних факторів, але ми вважаємо, що за рівнем загрози особистості та суспільства яку несуть сучасні епідемії їх можна розглядати як окремий фактор загрози особистості та держави.

Проте найбільш небезпечними для життя суспільства і держави є антропогенні фактори, де безпека розглядається залежно від сфер суспільних відносин, в яких виявляються загрози, що виходять від окремих людей або соціальних систем, можна розділити на політичну, економічну, військову, соціокультурну, науково-технічну, інформаційну безпеку, і як ми представляємо в окрему групу загроз слід виділити державно-управлінські чинники [6].

Як уже зазначалось вище, загрози, що стоять перед сучасною державою, і Україна тут не є винятком, – це насамперед загрози у сфері безпеки, з огляду на це безпека особистості в даному процесі є однією з найважливіших.

У теоретичному аспекті питання захисту особистості в системі публічного управління мають розглядатися насамперед у контексті соціального розвитку суспільства, оскільки саме в соціумі проявляються різні аспекти функціонування особистості. У даному контексті людський фактор – це вплив на виробничі й управлінські процеси особистих якостей

працівників, їх ціннісних орієнтацій, моральних принципів, норм поведінки у сфері праці, дозвілля, споживання, їх життєвих планів, рівня знань та поінформованості, характеру трудових і соціальних навичок, установок та уявлень про особистісно значущі елементи життя (соціальну справедливість, права і свободи людини, про її цивільний, професійний обов'язок тощо).

У державно-управлінському дослідженні феномену безпеки в принципі можна виділити дві проекції: внутрішню та зовнішню, кожна з яких може призводити до різних рішень і перспектив аналізу. В основі неузгодженості між ними лежить насамперед різний рівень усвідомлення соціальними суб'єктами характеру та ступеня впливу на них системи соціальних зв'язків, за допомогою яких вони включені до суспільного життя та взаємодіють з іншими соціальними суб'єктами, організаціями та інститутами.

У рамках внутрішньої проекції в центрі нашої уваги – соціальний суб'єкт, який сам оцінює рівень і динаміку своєї безпеки в тому чи іншому відношенні, виходячи з тих життєвих цілей (цінностей) та уявлень про можливість їх досягнення, які вже склалися в нього на даний момент. Саме ці уявлення поділяють усі зміни в соціальному просторі на актуальні та неактуальні для нього. Стадія усвідомлення (сприйняття, осмислення, переживання) соціальним суб'єктом змін, що відбуваються, і свого місця в новій соціальній реальності неминуче стає центральною. Навіть з тих чи інших причин його уявлення про динаміку можливостей слабо відбивають реальний стан справ, ця «відірваність від реальності» сама постає як реальність [7, с. 49].

Як видно, визначена таким чином «внутрішня проекція безпеки» не є тотожною «внутрішній безпеці» як такій. Нас насамперед цікавить сприйняття й переживання індивідом зовнішніх (соціальних) змін, які у даному випадку постають «пропущеними» через систему особистих координат різних індивідів (груп).

Інакше кажучи, говорячи про внутрішню проекцію безпеки, будемо виходити з того, що у кожного суб'єкта в кожний момент часу є своя точка відліку змін, що відбуваються в соціальній реальності, і свого місця в ній, свої суб'єктивні здібності пізнавати дійсність, що змінюється. І всі ці «внутрішні» обставини (які насправді не зовсім внутрішні, бо значною мірою є продуктом минулих впливів на індивіда зовнішнього середовища) відіграють вирішальну роль в оцінці індивідом динаміки та обмежувачів своєї безпеки, у виборі тих чи інших дій щодо її збереження чи підвищення.

У рамках зовнішньої проекції на перший план висуваються дійсні зміни у відносинах соціального суб'єкта з соціальним середовищем (іншими групами, державою та ін.), незалежно від того, усвідомлює він їх чи ні, актуальні вони для нього нині чи ні. У цьому випадку відбувається абстрагування від досвіду, винесеного суб'єктами із свого життя та життя інших, від соціальної пам'яті, від неповноти інформації про навколишній світ та зміни в ньому, від ступеня усвідомлення змін у соціальному середовищі, помилок у сприйнятті [7, с. 48].

У рамках зовнішньої проекції фактично наголошується на оцінці динаміки безпеки соціальних суб'єктів, виходячи із змін у зовнішньому середовищі, зокрема на тому, яку сферу потенційної безпеки в принципі надають соціальні системи різних типів чи соціальна система одного типу на різних етапах її розвитку, наскільки міцною ця безпека гарантується, якими соціальними інститутами підкріплюється, які обмеження та чи інша система накладає на індивіда (незалежно від того, усвідомлює він їх чи ні), якою є динаміка шансів на подолання цих обмежень при тих чи інших змінах соціальної системи [7, с. 49].

Кожна з проекцій має свої переваги та недоліки. Відокремлюючи ці проекції один від одного, слід постійно пам'ятати про наявність різного роду взаємозв'язків між ними. Для виявлення закономірностей трансформації безпеки в мінливому постіндустріальному та

інформаційному суспільстві є важливою інтеграція зовнішніх і внутрішніх аспектів безпеки, заснованої на трьох основних соціальних механізмах: інституційно-правовому, ціннісно-діяльнісному та стратифікаційному (термін більшою мірою використовується в соціологічній науці, що має важливе значення) [7, с. 50].

Як нам видається, інституційно-правовий механізм «формує» нові правила, закріплені в нових правах зовнішні рамки індивідуальної безпеки і допустимі способи її підвищення (збереження).

Ціннісно-діяльнісний механізм «впливає» на соціетальну безпеку, актуальну насамперед для особистості (ті зміни, які на даний момент в основному формуються на рівні індивідуальної безпеки), і «свідчить» про готовність індивіда діяти в цьому напрямі.

Стратифікаційний механізм об'єднує індивідів у групи, що відрізняються реалізованими можливостями підвищити (зберегти) індивідуальну безпеку (як вони самі її розуміють) за даних змін у соціетальній безпеці.

У державно-управлінському предметному полі феномен безпеки не можна зрозуміти у зв'язку з основними соціальними відносинами та інститутами цього суспільства. Конкретні образи індивідуальної безпеки, незважаючи на все своє різноманіття, значною мірою відображають характер домінуючих у суспільстві соціальних інститутів, рівень розвитку політико-управлінської та економічної системи суспільства та ін. [7, с. 50].

З цієї точки зору життєві цілі та цінності суспільства й конкретних індивідів, а також можливості їх досягнення значною мірою визначаються особливостями соціалізації, характером соціальних інститутів та обмежень, місцем, яке займав індивід (група) на шкалі соціальних нерівностей у минулому та займає сьогодні. Політико-управлінська система не тільки не обмежує, але одночасно й формує особистість, пригнічуючи одні та розвиваючи інші соціальні якості. Оскільки в різних індивідів (груп) у кожний момент є різні цілі та цінності, і навіть різні

можливості їх реалізації, то неминуче будуть різними як конкретні смислові образи бажаної індивідуальної безпеки, так і її динаміка, обмежувачі й сприятливі чинники.

Як показують різні дослідження, наразі в науковому світі не існує єдиної думки навіть за базовими ознаками та обмежувачами безпеки. В одних дослідників безпека в сучасних умовах асоціюється лише з високим матеріальним достатком і нічим крім нього; в інших – із стабільним і спокійним життям без жодних несподіванок у політиці управлінських еліт; у третіх – із правовою захищеністю з боку держави, із законами, загальними для всіх.

У зв'язку з цим, як нам видається, у більшості випадків конкретні смислові образи індивідуальної безпеки дуже багатогранні, хоча кількість життєвих аспектів, на які звертає увагу кожна конкретна особистість, оцінюючи динаміку своєї безпеки, дуже різниться.

Важливою властивістю безпеки в державно-управлінському предметному полі є її відносність у просторі та часі, а також динамічність. Оскільки безпека за своєю природою відносна, то соціальний суб'єкт оцінює її рівень або шляхом порівняння тих можливостей досягнення своїх цілей і цінностей, які він мав у певний момент часу, з тими можливостями, які він має у даний момент часу.

В основі реалізованої державно-управлінської моделі безпеки лежить уявлення про людину як істоту переважно раціональну: вона сама визначає, що для неї важливо в даний момент часу, а що ні; за яких умов і якими способами з меншими перешкодами і зусиллями (витратами) вона досягає своїх цілей, а яких – з великими і чому; що таке безпека та що таке ризик [8, с. 98].

На відміну від психології, публічне управління не може не проникнути в глибини ірраціональних імпульсів і зазирнути дещо далі цілеспрямованості та раціональної обумовленості людської поведінки. Саме в цій неможливості проникнути в простір несвідомого, яке, як

встановили психологи, значною мірою визначає індивідуальну поведінку, і вбачається головна обмеженість підходу, що реалізується.

Однак, на наш погляд, слід пам'ятати, що в періоди кардинальних соціальних змін у суспільстві виникає низка обставин, які частково пом'якшують це обмеження.

По-перше, у перехідному нестабільному суспільстві (до такої, на нашу думку, належить Україна) індивіди частіше змушені бути істотами раціональними, які цілком усвідомлено спрямовують свою поведінку. Зміна інституційно-правового середовища стимулює частину з них відгукнутися на вибір способів досягнення життєвих цілей, по-новому усвідомити деякі з них, вибрати прийнятні моделі адаптації до нових умов як у сфері зайнятості, так і за її межами.

По-друге, в умовах зубожіння основної частини індивідів (що теж, як нам видається, є однією з характерних особливостей у розвитку сучасної Української держави) їх поведінка значною мірою визначається задоволенням первинних соціально-економічних потреб, потреб самозбереження, які, ймовірно, схильні до впливу ірраціональних сил і частіше усвідомлюються, ніж не усвідомлюються.

По-третє, щодо зовнішньої проекції безпеки ступінь усвідомлення змін у зовнішньому середовищі взагалі не має особливого значення, а щодо внутрішніх аспектів безпеки у запропонованій державно-управлінській моделі оманлива раціоналізація тією ж мірою постає як реальність, як і дійсна.

До того ж, оскільки предметом даного дослідження є динаміка безпеки і роль людського фактора в управлінні безпекою, то стадія осмислення змін, яким би поверховим воно не було, актуалізує значущість усвідомлюваних соціальних дій і станів.

Інтеграція внутрішньої та зовнішньої проекції безпеки дозволяє розглядати її одночасно на трьох рівнях: соціетальному, соціальному (груповому) та індивідуальному.

Як видно, вони знаходяться в тісному взаємозв'язку один з одним, який може бути як позитивним, так і негативним. У певних межах можлива автономна трансформація тих чи інших рівнів безпеки. Як взаємозв'язок, так і автономія згодом можуть посилюватися чи послаблюватися. Але, так чи інакше, у проголошеної соціетальної безпеки тим більше шансів інституціоналізуватися, чим сильніший її позитивний зв'язок з безпекою індивідуальною та груповою.

Таким чином, у даному випадку безпека виступає універсальною цінністю лише остільки, оскільки допускається її змістовне різноманіття, відсутність у кожний момент часу єдиного конкретного смислового способу безпеки. І оскільки це різноманіття в перехідний період від однієї суспільної системи до іншої особливо велике, то ступінь реалізації якомога більшої кількості різноманітних образів безпеки (за даними техніко-виробничих, екологічних та інших властивостей системи) виступає важливим індикатором просування до прогресивнішого і гуманного суспільства.

Одна з особливостей публічного управління полягає в «природній міждисциплінарності», пов'язаної з тим, що її гілки народилися на «стику» з іншими науками, серед яких соціологія особистості, економічна наука, політична соціологія, політологія [8, с. 97].

Від філософії, як найдавнішої науки, що вивчала безпеку людського буття, її відрізняє емпіричність, що вкрай важливо для вивчення кількісних та якісних закономірностей динаміки безпеки в суспільстві, що змінюється.

І, нарешті, у дослідженні механізмів публічного управління особистісної безпеки важливо звернути увагу на груповий рівень соціальної реальності та інституційні аспекти соціальних процесів.

У нашому дослідженні ми наголошуємо насамперед на державно-управлінському баченні безпеки, й у зв'язку з цим ми виходитимемо, поперше, з того, що процеси перетворення суспільства в Україні по-різному

позначилися на рівні безпеки різних соціальних груп.

Це пояснюється тим, що кожна соціальна група, займаючи певні позиції в соціальній структурі суспільства, може включитися і включається (бажають того чи не бажають її представники) до обмежених соціальних відносин [9, с. 44]:

– у періоди суспільних перетворень різні групи мають різні можливості впливати на встановлення нових прав і відносин, які згодом охоронятимуться силою держави та будуть обов'язковими для виконання;

– з безлічі проголошених у кожний момент прав, визначальних характер офіційно допустимих відносин, різні групи мають можливість скористатися передусім тими, які доступні ними соціальних позицій. Минулий і нинішній статус дозволяє одним групам безперешкодно скористатися новими правами, інші не можуть реалізувати їх з тих чи інших причин.

Нові можливості вертикальної соціальної мобільності, що з'являються в періоди кардинальних суспільних змін, хоч і пом'якшують, але не скасовують «соціального розподілу» нових прав. У будь-якому разі для того, щоб скористатися одним і тим же правом (насамперед із групи соціально-економічних), особи, які займають нижчі соціальні позиції, частіше змушені витратити більше зусиль, долати більше обмежень та бар'єрів, ніж особи з вищим соціальним статусом. У результаті нові права мають не лише неоднакову доступність для різних соціальних груп, але й неоднакову «соціоструктурну ефективність», різне співвідношення необхідних витрат і результатів, що досягаються [10, с. 143].

Об'єктивні відмінності посилюються відмінностями суб'єктивними: різні соціальні групи мають різні спроможності до рефлексії, до усвідомлення дійсних змін своїх прав та можливостей у нових умовах порівняно із старими; вони неоднаково схильні до помилок у сприйнятті того, що відбувається через ідеологічні впливи (у минулому і сьогодні), доступу до інформації, різного рівня та способу життя [10, с. 146].

Як правило, суб'єктивні відмінності характеризують швидше індивідуальні особливості соціальних суб'єктів, ніж групові, і в умовах суспільних змін вони здатні відчутно «розмивати» і диференціювати колишні соціальні групи (в тому числі через обрані моделі поведінки).

Однак, поряд з цією тенденцією, неминує існує й інша, яка відтворює (зберігає) різницю між різними соціальними групами за певними суб'єктивними ознаками, тому частка осіб, скажімо, з високим рівнем рефлексії, буде вищою в одних груп і нижче – в інших [10, с. 149].

Різні громадські системи відрізняються лише ступенем і формами, якими вони допускають той чи інший рівень безпеки своїм членам. Виявлення відмінностей між різними суспільними системами або між різними станами однієї й тієї ж системи за тими можливостями, які вони надають своїм членам для вільного розвитку за законами їхньої власної життєдіяльності, є важливим завданням соціологічного дослідження феномену безпеки [11, с. 26].

Водночас не менш важливою є і та перспектива, яка виходить не від суспільства, а від індивіда. У цьому випадку ми виходитимемо з того, що в періоди глибоких суспільних перетворень для кожного соціального суб'єкта з тими життєвими цілями та цінностями, які у нього є, минулі й нинішні соціальні залежності та обмеження мають різну значимість. Одні з них дозволяють індивідам із меншими перешкодами (витратами, зусиллями, втратами) досягати своїх цілей, інші – з більшими [10, с. 161].

Це може бути як правильним відображенням дійсності, так і результатом помилкового сприйняття соціальної реальності, що змінилася, а також свого місця в ній. У даному випадку важливіше інше: до одних соціальних залежностей і обмежень індивіди адаптовані більше, до інших – менше, одні з них розцінюються як кращі, інші – як менш бажані або небажані зовсім.

Феномен безпеки як соціальна проблема перехідного суспільства висуває як мінімум три основні вимоги до його наукового дослідження [12,

с. 54–55]:

1. Комплексність і міждисциплінарність теорії, що розвивається: необхідно взяти до уваги як зовнішні, так і внутрішні аспекти безпеки; потенційну та реальну її іпостасі, а також правові (неправові), економічні, політичні, психологічні та інші «проекції» цього багатогранного феномену.

2. Переважно емпіричний статус теорії: в суспільстві, що кардинально змінюється, реально складається соціетальна безпека та її взаємозв'язок з індивідуально-груповою безпекою – невідомі з багатьма змінними, які можна виявити тільки емпіричним шляхом. Крім того, без звернення до вивчення «даного суспільства в даних фактах» навряд чи можна виявити кількісні та якісні закономірності трансформації індивідуальної безпеки, різноманіття її образів та обмежувачів в умовах реформ.

3. Взаємопов'язане вивчення різних рівнів соціальної реальності – соціетального, соціального (групового) та індивідуального – з акцентом на груповий рівень як розширювач або обмежувач безпеки індивідуальної та як фактор чи бар'єр для формування того чи іншого типу соціетальної безпеки.

Оскільки проголошена безпека «соціально розподіляється», то феномен безпеки не можна зрозуміти, не усвідомивши, яке місце посідають ті чи інші соціальні суб'єкти у цій системі суспільних відносин та інститутів (зовнішній аспект) та наскільки вони адаптовані до них (внутрішній аспект).

Як уже зазначалось, феномен безпеки – предмет дослідження багатьох наук: філософії, економічної теорії, психології, права, громадського управління та ін.

У філософському предметному полі проблема безпеки, як правило, поділяється на дві частини: проблему безпеки дії та проблему безпеки вибору. Проблема безпеки впливу філософи називають першим, зовнішнім

шаром проблеми, який не зачіпає її істоти. Найчастіше безпеку дії належать до проблеми «практичної», «технічної» [13, с. 79]. І хоча філософи визнають, що справжня безпека має охопити і безпеку дії, у їхньому предметному просторі проблема безпеки не може бути вирішена і навіть правильно поставлена, якщо виходити з проблеми безпеки дії [14–16].

Очевидно, що, незважаючи на широту філософського предметного поля, власне філософського наукового арсеналу явно недостатньо для дослідження закономірностей трансформації безпеки (соціетальної, групової, індивідуальної) у тому чи іншому конкретному суспільстві за тих чи інших конкретних обставин.

На наш погляд, в умовах перехідної системи управління актуалізується проблемність насамперед безпеки дії та безпеки вибору, які не є центральними для філософів. Виявлення реальних закономірностей зміни безпеки під час реформ передбачає розробку концепцій та теорій, які, спираючись на теоретико-методологічні досягнення філософії, водночас ґрунтуються на більш емпіричному та детальному науковому аналізі, наголошують на інших аспектах проблеми безпеки.

Економічна теорія безпеки передбачає вибір життєвих цілей та засобів їх досягнення. А сучасна економічна наука та економічна теорія безпеки передбачає вибір життєвих цілей та засобів їх досягнення. А сучасна економічна наука якраз і оголошує своїм предметом поведінку, яка рухається зіставленням цілей і засобів. Ґрунтуючись на теорії раціонального вибору, вона претендує на пояснення не тільки економічної, а й будь-якої людської поведінки [17].

Перш ніж перейти до розгляду великомасштабної версії економічного підходу, зазначимо, що в економічному предметному полі, в принципі, можна виявити два походи до феномену безпеки – назовемо їх вузьким і широким. У вузькому значенні предметом дослідження є лише економічна безпека. Визнаючи наявність більш-менш сильного

взаємозв'язку економічної безпеки з іншими видами безпеки (політичної, інтелектуальної та іншими), прихильники «вузького» підходу надають економічній безпеці самостійного та головного значення в системі індивідуальної безпеки [18]. Так чи інакше, в цьому випадку економічна безпека може бути засобом досягнення інших важливих цілей індивіда, тобто мати інструментальне значення, а може бути самостійною цінністю.

Спираючись на ці основоположні принципи, представники «вузькоекономічного» підходу концентрують увагу на динаміці різних компонентів економічної безпеки та їх обмежувачів в умовах суспільного реформування, на порівняльному аналізі конкретних аспектів економічної безпеки в різних суспільних системах [19].

Що ж до економічного підходу у сенсі, то, спираючись на теорію раціонального вибору, максимізації чи оптимізації корисності, він претендує на пояснення не лише економічної, а й будь-якої людської поведінки. У цьому випадку людське існування характеризується такими фундаментальними положеннями: 1) людина прагне різних цілей; 2) час та кошти, що перебувають у її розпорядженні, обмежені; 3) вони можуть бути спрямовані на досягнення альтернативних цілей; 4) у кожний момент часу різні цілі мають різну важливість [20]. Причому кожна з цих умов окремо не становить інтересу для економіста, але коли всі вони присутні одночасно, поведінка, на його думку, неминуче набуває форму вибору і стає предметом економічної науки.

Можна вважати, що економічний підхід є пізнавальною передумовою, вихідною установкою, здатною відіграти важливу роль в осмисленні як внутрішніх аспектів безпеки різних груп в умовах реформ (емоційних та смислових образів), так і зовнішніх обмежувачів безпеки, особливо тих, що визначаються інтересами сильніших соціальних груп.

Основні положення класичних (неокласичних) ліберальних концепцій у частині взаємозв'язку індивідуальної безпеки з соціетальною безпекою в найзагальніших рисах можна відобразити у вигляді наступних

тез [21]:

1. Найважливішою частиною загальної безпеки індивіда є його економічна безпека. Гарантом та мірою безпеки є приватна власність. Навпаки, економічний контроль означає контроль над усім життям людей, бо контролюючи кошти, не можна не контролювати цілі.

2. Необхідною (хоч і недостатньою) умовою індивідуальної безпеки виступає економічний устрій ринкового типу («ринок завжди правий»): можливо й існують якісь способи зберегти безпеку при соціалізмі, проте ті, хто виступає і за соціалізм, і за безпеку одночасно, на думку лібералів, не робили серйозних спроб розробити інститути, які б їх поєднали. Тим часом цілком зрозуміло, як сприяє індивідуальній безпеці ринкове капіталістичне суспільство.

3. Економічна безпека (як індивідуальна, так і соціетальна) – є засіб досягнення політичної та цивільної безпеки. Зокрема, ринок різко звужує коло питань, які потрібно вирішувати політичними засобами, дозволяючи звести до мінімуму роль держави як прямого учасника.

Таким чином, свій внесок у пізнання цього складного феномену зробили різні науки. На наш погляд, філософському підходу до безпеки не вистачає емпіричності, пов'язаності з конкретними реаліями суспільства, що реформується. «Вузькоекономічний» підхід, що не дозволяє охопити всі межі безпеки в їхньому взаємозв'язку та взаємообумовленості, не відповідає вимогам комплексності.

Пізнавальні можливості «універсальної» версії економічного підходу, що претендує на пояснення всіх форм людської поведінки, навпаки, обмежуються зайвою глобальністю. Психологічний підхід, виграючи в акценті на внутрішніх аспектах безпеки використання емпіричних методів, програє у вивченні зовнішніх аспектів безпеки, а також їх взаємозв'язку із внутрішніми [22, с. 104; 23, с. 147]. Для правового підходу до безпеки більшою мірою характерна зворотна (зовнішня) тенденція з акцентом на нормативність. Причому жоден із цих

підходів робить акцент на груповому рівні соціальної реальності [24, с. 99].

Розмаїття наукових підходів призвело до появи безлічі різних концепцій безпеки – філософських, психологічних, економічних, правових, і навіть міждисциплінарних. Оскільки предметом нашого дослідження є безпека особистості системі публічного управління в контексті стабільного розвитку, то ми вважаємо, що основну увагу слід приділити економічним і соціальним механізмам безпеки особистості.

З огляду на трансформації безпеки в періоди кардинальних суспільних змін, нас насамперед цікавитимуть ті концепції, в яких розглядаються різного роду взаємозв'язки між індивідуальною (груповою) безпекою з одного боку, та типом безпеки соцієтальної – з іншого.

1.2. Соціальні принципи, фактори і механізми забезпечення безпеки особистості в системі публічного управління

Найважливішим, на нашу думку, аспектом забезпечення ефективної безпекової політики особистості, держави і суспільства, а також їх стабільного розвитку є дотримання основоположних соціальних принципів, що лежать в основі національної безпеки. При цьому слід мати на увазі, що стабільний розвиток суспільства та держави залежить від трьох взаємопов'язаних факторів: економічного, екологічного та соціального розвитку. У цьому контексті основну увагу в нашому дослідженні ми приділятимемо насамперед зазначеним факторам.

До соціальних принципів забезпечення безпеки держави, суспільства, особистості ми відносимо [25, с. 80]: законність; дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави; взаємну відповідальність особи, суспільства та держави щодо забезпечення безпеки; інтеграцію з міжнародними системами безпеки.

Крім того, до вже зазначених принципів можна додати такі [25, с. 82]:

- єдність, взаємозв'язок та баланс усіх видів безпеки, зміна їхньої пріоритетності залежно від ситуації;
- пріоритетність політичних, економічних, інформаційних державно-управлінських заходів забезпечення національної безпеки;
- дотримання норм міжнародного правничий та законів під час здійснення заходів примусового характеру (зокрема, за допомогою військової сили);
- поєднання централізованого управління силами та засобами забезпечення безпеки з передачею відповідно до унітарного устрою України частини повноважень у цій галузі органом державної влади органам місцевого самоврядування.

На наш погляд, ці принципи відіграють важливу роль у процесі забезпечення безпеки. Однак при цьому слід мати на увазі, що наведені вище принципи не дозволяють повною мірою вирішити проблему забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави, оскільки не охоплюють й інші, не менш важливі аспекти діяльності держави в цій сфері.

У даному випадку йдеться про формування механізму реалізації забезпечення безпеки. Із цього випливає, що існує необхідність у розробці нової групи принципів, які відображали б організаційні аспекти забезпечення безпеки. До таких, на нашу думку, можна віднести [26, с. 87]:

- принцип відповідності всіх дій у сфері забезпечення безпеки держави, суспільства та особистості цілям та завданням забезпечення безпеки;
- принцип взаємодії всіх сил та засобів, що беруть участь у забезпеченні безпеки;
- принцип відповідності нормативно-правовим і моральним нормам суспільства;
- принцип пріоритетності заходів запобігання загрозам;
- принцип швидкого реагування на загрози, що виникають.

Реалізація цих принципів передбачає єдність дій усіх учасників управлінського процесу, а також цілеспрямованість дій усіх державних органів, що беруть участь у підготовці та реалізації заходів, спрямованих на безпеку [27, с. 153].

Важливим при реалізації політики безпеки, на нашу думку, є узгодженість за часом та місцем дій усіх гілок влади у процесі забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави.

Крім того, слід враховувати той факт, що ефективна політика у сфері забезпечення безпеки держави, суспільства та особистості передбачає узгодженість дій сил та засобів виконавчої влади, що несе основне навантаження під час реалізації цілей і завдань забезпечення безпеки. У зв'язку з цим принципове значення при реалізації політики безпеки має взаєморозуміння та ефективна взаємодія між усіма учасниками державно-управлінського процесу [28, с. 114].

Усі перераховані вище принципи перебувають у прямій залежності від узгодженості та взаємозв'язку інтересів основних суб'єктів управління, від яких залежить реалізація ефективної політики безпеки в її базових складових (держави, суспільства, особистості). Провідна роль при цьому в Україні належить Раді національної безпеки та оборони (далі – РНБО), на яку покладається обов'язок організації та координації розробки стратегії у сфері забезпечення безпеки та стабільного розвитку [28, с. 139].

Усі принципи, які ми розглядаємо, мають важливе практичне значення для забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави. Знання цих принципів дозволяє системно й цілісно представити необхідність і важливість послідовності взаємопов'язаних дій та заходів, спрямованих на ефективне забезпечення безпеки держави, суспільства, особистості.

Сфера забезпечення безпеки, на наш погляд, з урахуванням сучасних викликів є недостатньо розробленим об'єктом дослідження, що вимагає використання ефективних системних методів аналізу. Одним із таких

методів дослідження можна вважати так званий системний підхід.

Сутність системного підходу щодо проблем забезпечення безпеки полягає в тому, що діяльність особистості, нашого суспільства та держави у сфері розглядається як відкрита динамічна система [29, с. 96]. У зв'язку з цим саме системний підхід дозволяє по-новому підійти до вирішення низки актуальних і важливих проблем.

При характеристиці принципу системності, дехто з дослідників зазначають, що якби у загальному вигляді охарактеризувати принцип системності, то це означатиме, що явище об'єктивної дійсності розглядається з позицій системного цілого та її закономірностей [30, с. 47].

При побудові системи забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави слід враховувати цілу низку факторів, що серйозно впливають на цей процес.

Насамперед забезпечення безпеки особистості передбачає визначення низки умов, що гарантують реалізацію цього завдання за допомогою системи інститутів та наділення змістовної сутності та спрямованості такої діяльності.

Так, відомий німецький економіст, історик і політик Густав фон Шмоллер вважає, що «під політичними, правовими та економічними інститутами ми розуміємо особливий порядок життя, спрямований на певні цілі, що забезпечують стійкі рамки для безперервної діяльності» [31, с. 328] (Тут і далі переклад наш. – *Б. Ц.*).

Побудова системи забезпечення безпеки перебуває у прямій залежності від характеру та спрямованості потенційних і реальних загроз. Лише наявність чи обґрунтоване очікування можливості настання небезпечних змін виправдовує існування тієї чи іншої державної інституції.

Наприклад, наявність військової загрози є причиною створення збройних сил, здатних відбити агресію та ліквідувати цю загрозу. Протягом свого розвитку людство постійно стикалося з новими видами

загроз, що вимагало від громадян та їх керівників вживання термінових заходів протидії, а відтак і нових державних установ, на які було б покладено це завдання. У той же час із ліквідацією небезпеки необхідність протидії їй державного органу відпадає сама собою, що спричиняє або його усунення, або переорієнтацію на інший фронт роботи [30, с. 64].

Таким чином, схема системного вирішення проблем забезпечення безпеки держави та особистості може бути представлена у вигляді трьох базових елементів: національні інтереси, загрози особистості, суспільству, державі, створення умов для безпечного функціонування інститутів держави, суспільства та особистості або принаймні мінімізації ризиків появи можливих загроз [32, с. 164].

Важливим фактором у системі забезпечення безпеки є врахування ступеня рівня загроз з точки зору можливої шкоди з боку того чи іншого процесу, що становить небезпеку.

Створення системи забезпечення безпеки, на наш погляд, має відбуватися відповідно до особливостей формування тієї чи іншої держави. Як зазначав відомий французький просвітитель Ш. Монтеск'є, «уряд найбільше у згоді з природою у тому випадку, якщо його особливі властивості найбільше відповідають характеру народу, для якого вони встановлені» [33, с. 342]. У сучасних умовах такі фактори називаються ментальними особливостями формування нації.

У цьому контексті знову доречно звернутися до думки Ш. Монтеск'є, який вказував, що «якщо звичаї встановилися і забобони укорінилися, було б небезпечною та непотрібною справою їх реформувати. Подібно до дурних і боягузливих хворих, які тремтять побачивши лікаря, народ не може винести навіть дотику до своїх проблем, хоча б і з метою їх знищення» [34, с. 463]. У зв'язку з цим необхідно, на наш погляд, творчо підходити до використання зарубіжного досвіду побудови системи безпеки, сліпе копіювання без урахування національних особливостей може призвести до негативного результату.

Тому, як ми вважаємо, при реорганізації вже існуючої системи безпеки потрібна крайня обережність, оскільки, як писав відомий італійський учений і політик Н. Макіавеллі, «...немає справи важче за задумом, більш сумнівного за успіхом, більш небезпечного при здійсненні, ніж вводити нові установи. Адже при цьому ворогами перетворювача будуть усі, кому вигідний колишній порядок, і він знайде тільки прохолодних захисників у всіх, кому могло б стати добре за нового ладу. Млявість ця відбувається в основному від страху перед ворогами, що мають на своєму боці закон, частиною ж від властивої людям невіри, тому що вони не вірять у нову справу, доки не побачать, що утворився вже міцний досвід <...> всі мудрі законодавці, які змушували змінювати політичні статuti, намагалися якнайменше відходити від старих» [35, с. 431].

На побудову системи забезпечення безпеки визначальний вплив чинить економічний стан у державі, оскільки реально існуючі небезпеки вимагають однієї форми побудови системи державних органів, однак, як правило, ні фінансів, ні матеріальних ресурсів для цього не вистачає, тому керівники змушені або обмежувати добробут своїх громадян, викликаючи їх невдоволення або шукати ефективніші методи протидії загрозам.

Особливу роль при побудові системи забезпечення безпеки відіграє природний фактор. Тобто йдеться, з одного боку, про держави, які оточені водними ресурсами (океани, моря), такі, наприклад, як США чи Великобританія. Або, з іншого боку, коли йдеться про так звані континентальні держави, наприклад, Німеччина, Франція. Ми маємо на увазі той факт, що в цих країнах можуть бути різні підходи до безпеки.

Ще одним фактором, що впливає на формування системи безпеки, є кліматичний, а саме температурний режим, крім того, серйозний вплив на забезпечення безпеки може чинити рельєф місцевості.

Істотний вплив на побудову системи забезпечення безпеки має також розмір державної території. Свого часу Ж.-Ж. Руссо з цього приводу

зокрема зазначав: «Як природа встановила межу зростання людини, поза якою вона виробляє тільки велетнів і карликів, так само існує і відносно кращої побудови держави: межа території, яку вона може займати, щоб вона не була надто великою і щоб бути в змозі добре керуватися, ні занадто малою, щоб бути в змозі підтримувати своє існування власними силами» [36, с. 286].

Для того, щоб система забезпечення безпеки успішно функціонувала, потрібна висока швидкість передачі інформації від виконавців до центру прийняття управлінських рішень і назад. Тому держави, які володіють великими територіями, повинні мати найсучасніші системи зв'язку, що створює можливості для ефективного публічного управління на будь-яких відстанях.

Надзвичайно важливе значення при побудові системи забезпечення безпеки набуває ставлення до цього процесу населення. Громадяни, як відомо, часто перебувають у полоні або своїх ілюзій, або помилок, майстерно нав'язаних представниками політико-управлінської еліти [37, с. 129].

Найчастіше ці ілюзорні уявлення заважають чи навіть перешкоджають створенню та функціонуванню об'єктивно необхідних інститутів державної влади.

На побудову системи забезпечення безпеки значно впливає й суб'єктивний фактор, оскільки некомпетентність представників політико-управлінської еліти з організації забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави, заперечення впливу окремих факторів так чи інакше позначається не лише на ефективності функціонування системи забезпечення безпеки, але й не забезпечує громадянам держави відповідного високого рівня безпеки [38, с. 437].

На наш погляд, необхідно також мати на увазі, що при побудові системи забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави має враховуватися вже існуюча в ній законодавча база, існуючий певний

порядок введення в дію нормативних актів з урахуванням нових викликів для безпеки. Наприклад, в останні кілька років в Україні як держави з'явилися такі проблеми, як військовий конфлікт на Сході України, світова пандемія, пов'язана з COVID-19, та інші виклики державі при виробленні власної ефективної безпекової політики.

Очевидним є той факт, що крім внутрішніх факторів формування системи безпеки, на цей процес істотно впливають і зовнішні фактори, ігнорування яких може призвести до загострення міжнародних відносин та виникнення нових загроз. Так, зокрема, події в Україні 2013–2014 рр. на першому етапі призвели до серйозного громадянського конфлікту в українському суспільстві, а потім і до втручання третіх країн у конфлікт на Сході України та в Криму, що своєю чергою актуалізувало питання щодо подальшого існування Української держави.

Тому, на нашу думку, на розвиток системи забезпечення безпеки суттєво впливає і міжнародний стан держави. Наприклад, події на Сході України інтерналізували конфлікт і призвели до прийняття так званих «Мінських угод», визнаних ООН міжнародним документом.

З усього вищенаведеного можна дійти невтішного висновку, що системою забезпечення безпеки особистості, нашого суспільства та держави в цілому виступає сукупність взаємозалежних органів публічного управління, громадських та інших організацій і окремих громадян, які беруть участь у забезпеченні безпеки відповідно до закону, а також нормативні акти, що регламентують відносини у сфері забезпечення національної безпеки.

Крім того, як нам видається, систему забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави можна представити через механізми взаємодії її складових частин. При цьому система безпеки базується на національних інтересах і цінностях українського суспільства й спрямована на забезпечення реалізації стратегічних завдань держави, визначених політикою національної безпеки [39, с. 614].

Також можна відзначити, що система забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави ґрунтується і на інституційних механізмах із чітко визначальною правовою базою, державно-управлінським персоналом, який функціонує відповідно до чинного законодавства для створення умов для реалізації політики національних інтересів [40, с. 21].

В основі системи безпеки особистості, суспільства та держави лежать основні напрямки політики безпеки, що базуються на сукупності потенційних і реальних загроз. При цьому суб'єктом забезпечення ефективної політики безпеки держави, особистості та суспільства виступає, насамперед, політико-управлінська еліта, від якої залежить якість прийнятих державно-управлінських рішень щодо запобігання та мінімізації загроз, їх локалізації та усунення наслідків завданих збитків [41, с. 86].

Крім того, суб'єктами забезпечення безпеки можуть бути громадяни держави, наприклад, у разі безпосереднього злочинного посягання на їхнє життя, здоров'я, майно тощо.

Однак можливості громадян держави вживати конкретних заходів, спрямованих на безпеку, суттєво обмежені чинним законодавством. Суб'єктами забезпечення безпеки особи, суспільства та держави можуть бути різні об'єднання громадян: політичні партії, громадські об'єднання, комерційні організації, інші організовані групи громадян, але їхні можливості у цій сфері також серйозно обмежені законодавством. Правовий механізм діяльності цих об'єднань із забезпечення безпеки держави, особи, суспільства становлять відповідні документи, в яких визначено права та обов'язки створюваних громадських структур, в також інші нормативні акти [42, с. 241].

Крім того, важливого значення набуває створення громадянами держави самостійних громадських структур для підтримки громадського правопорядку та захисту прав та інтересів громадян. У цьому контексті на

систему публічного управління має покладатися прямий обов'язок щодо стимулювання індивідуальної та колективної участі громадян держави у процесі забезпечення безпеки [43, с. 437].

Провідним суб'єктом забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави виступає організація державної влади, оскільки тільки вона володіє монополією на державний примус, нормативними та матеріальними можливостями для попередження та запобігання небезпеці, а також локалізації завданих збитків.

Органи державної влади та публічного управління реалізують свої можливості щодо забезпечення безпеки особистості, суспільства та країни через органи законодавчої, виконавчої та судової влади. При цьому з метою забезпечення функціонування правового механізму вищий законодавчий орган держави [45–47]:

- визначає пріоритети у захисті життєво важливих інтересів об'єктів безпеки;
- розробляє систему правового регулювання відносин у сфері безпеки;
- встановлює порядок організації та діяльності державних органів, що беруть участь у забезпеченні безпеки;
- здійснює контроль за кадровою політикою державних органів забезпечення безпеки;
- визначає бюджетні асигнування на фінансування органів забезпечення безпеки та урядових програм у галузі безпеки;
- ратифікує та денонсує міжнародні договори та угоди України щодо забезпечення безпеки.

До компетенції органів виконавчої влади входить [48, с. 166]:

- забезпечення виконання законів та інших нормативних актів, що регламентують відносини у сфері забезпечення безпеки;
- організація розробки та реалізація державних програм забезпечення безпеки;

– здійснення системи заходів щодо забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави в межах своєї компетенції.

У цьому контексті слід зазначити, що в Україні функціонує Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ) – координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Відповідно до ст. 107 Конституції України РНБОУ координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки та оборони [122]. Рішення РНБОУ набувають чинності указами Президента України. компетенція та функції РНБОУ визначаються Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР [238].

У контексті ефективного функціонування правового механізму до компетенції судової гілки влади в Україні належить [50, с. 397]:

- забезпечення захисту конституційного устрою в Україні;
- здійснення правосуддя у справах про злочини, що посягають на безпеку особи, суспільства та держави;
- забезпечення судового захисту громадян, громадських та інших організацій та об'єднань, чий права були порушені у зв'язку з діяльністю із забезпечення національної безпеки.

Як ми вже вказували вище, на систему забезпечення безпеки держави, особистості та суспільства в процесі її функціонування постійно впливає безліч факторів, і в цьому контексті вони потребують систематизації, яку в загальному вигляді можна поділити на три групи:

- фактори, що залежать від рівня сформованості загроз, їх характеру та спрямованості;
- фактори, закладені всередині самої системи забезпечення безпеки держави, суспільства, особистості;
- фактори, пов'язані з соціальним та природним середовищем.

Принципові завдання суб'єктів управління, на нашу думку, мають бути спрямовані на своєчасне виявлення та попередження потенційних

загроз, оскільки легше запобігти загрозі, ніж усувати безпосередні наслідки події, що вже відбулася, має серйозні руйнівні наслідки для держави, суспільства, особистості.

На процес організації системи забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави значно впливає характер джерела загрози або носія загрози. При цьому велике значення має місце розташування джерела загрози. В середині держави легше вирішувати питання, пов'язані з попередженням та припиненням виявлених загроз, оскільки добре відомі джерела загроз та умови, в яких проходять небезпечні процеси: законодавча база, політична та економічна ситуація, психологічне ставлення до забезпечення безпеки з боку населення, рівень його правової культури і т. ін. Крім того, поява невідомих раніше внутрішніх загроз може відбито у зміні існуючих правових норм і прийнятті нових, а також у розвитку системи забезпечення безпеки з урахуванням нових обставин. Те ж саме можна спостерігати і у разі зміни характеру та спрямованості будь-яких внутрішніх загроз, зумовлених, як правило, станом соціальної, економічної та політично-управлінської сфер суспільних відносин [52, с. 125].

У випадку, коли джерело загрози знаходиться поза юрисдикцією держави, забезпечення безпеки особи, суспільства та держави на території іншої країни має враховувати існуючі там звичаї та правові норми, що регулюють поведінку як своїх, так і іноземних громадян.

Крім того, на функціонування системи забезпечення безпеки не менший вплив мають економічні механізми функціонування держави, а саме [53, с. 86]:

- наявність висококваліфікованих кадрів;
- законодавча база, що регулює відносини у сфері забезпечення безпеки держави, суспільства, особистості;
- здатність політико-управлінської еліти приймати ті чи інші рішення у сфері забезпечення безпеки держави, суспільства, особистості та

інші фактори, що стосуються внутрішніх аспектів системи забезпечення безпеки.

На наш погляд, функціонування всієї системи забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави значною мірою залежить від ступеня достовірності інформації у процесі її передачі від першоджерела до центру прийняття управлінського рішення.

У зв'язку з тим, що на процес реалізації політики безпеки, як ми вже вказували вище, значно впливає суб'єктивний фактор, то треба мати на увазі, що кожен практичний працівник, який бере участь у цьому процесі, обмежений у своїй діяльності певними правовими та моральними рамками, і тільки в межах цих норм має свободу ініціативи й творчості для досягнення найбільш ефективного результату.

У зв'язку з цим творчий підхід до вирішення завдання забезпечення безпеки у рамках закону та норм моралі може вносити позитивний аспект у процес забезпечення безпеки.

На функціонування системи забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави суттєво впливає й психологічний фактор, що включає розкриття механізмів формування мотивації поведінки та дій людей у процесі забезпечення безпеки, а також прийняття рішень щодо застосування тих чи інших заходів [54, с. 231].

Психологічні аспекти включають також волюву та емоційну сторони діяльності, насамперед рішучість суб'єкта управління слідувати схваленим ним установкам або відкидати неприйнятні йому принципи.

Не менший вплив на процес забезпечення безпеки має соціальне середовище. Від того, які політичні, економічні, правові зміни відбуваються у державі та за її межами, неминуче залежить і діяльність усіх суб'єктів забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави [54, с. 311].

Система забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави носить прогностичний характер, здатний запобігти помилковим діям у

системі державного управління, вона оцінюється індикативними показниками в процесі державного управління [55, с. 36–37].

Водночас слід зазначити, що громадська безпека органічно пов'язана з особистою безпекою громадян, що є комплексом громадських інтересів, спрямованих на захист конституційних прав і свобод людини та громадянина. Таким чином, підбиваючи короткі підсумки, можна дійти висновку, що громадська безпека особистості – це захищеність життєво важливих інтересів окремих громадян, соціальних груп, суспільства в цілому, а також системи суспільних цінностей (якими є безпека особистості та суспільства, законність і правова захищеність людини, демократія та народний суверенітет, плюралізм і вільна боротьба ідей та інтересів, мир і злагода в суспільстві тощо) від внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, державно-управлінського, соціального та іншого характеру.

При цьому основний суспільний інтерес полягає у дотриманні безпеки кожної особи, забезпеченні добробуту, стабільності інститутів, що гарантують демократію, безпеку та сталий розвиток суспільства, що, у свою чергу, дозволяє підвищити керованість суспільними процесами та їхнє цілеспрямоване регулювання.

Результати порівняльного аналізу різних підходів до з'ясування змісту концепту безпеки, в т. ч. суспільної, дозволяють говорити про її двоїсту природу, наявність умовно соціальної (захист природних прав і свобод людини і громадянина, насамперед права на життя та благополуччя), умовно політичної (забезпечення демократії та народного суверенітету, протидія політиці насильства над суспільством з боку політичної влади та її узурпації) та, можливо, інших складових (елементів), зумовлених впливом реальних та потенційних загроз національній безпеці всередині зовнішньополітичного, економічного, соціального, гуманітарного, екологічного та іншого характеру та походження [56, с. 131].

Здоровий глузд підказує, що найбільш ефективним шляхом забезпечення безпеки людини і громадянина, суспільства та держави є своєчасне виявлення й усунення небезпек і перешкод об'єктивно детермінованого суспільного розвитку та недопущення їх переростання у реальні загрози безпеці суспільства, національній безпеці загалом.

Предметом подальших розробок у цьому напрямі вивчення громадської безпеки, на нашу думку, може бути проблема громадянського виміру національної та суспільної безпеки, її забезпечення на недержавному (суспільному) рівні за участю інститутів громадянського суспільства, зокрема різних асоціативних та інституційних форм самоорганізації громадськості через введення дієвого громадського контролю за реалізацією державної стратегії національної безпеки України, розвинену мережу громадських об'єднань як рівноправних з органами державної влади, суб'єктів її забезпечення.

Слід зазначити, що головним у забезпеченні безпеки є наявність політичної волі держави, інтеграція всіх засобів, що беруть участь у цьому процесі, подальше поліпшення становища в економічній, соціальній, науково-технічній та військовій сферах [57, с. 24]. Крім того, необхідне відповідне наукове та матеріально-фінансове забезпечення цієї сфери діяльності держави.

Проблема забезпечення безпеки стосується кожного члена суспільства, тому необхідно виховувати культуру забезпечення безпеки. З цією метою у навчальних закладах країни має бути введено вивчення цих питань на різних рівнях, починаючи із середньої школи та закінчуючи закладами вищої освіти.

1.3. Соціальний захист особистості в системі забезпечення безпеки в умовах стабільного розвитку

У структурі управління безпекою особистості важливе місце посідає соціальний захист. Він є невід'ємною частиною політики безпеки та стабільного розвитку держави, яка в умовах ринкових відносин є надзвичайно складним, багатовимірним, багатосуб'єктним і багатооб'єктним процесом.

Тому публічне управління соціальним захистом має мати комплексний характер, який би політично-управлінську, економічну і власне соціальну складові.

Державна система соціального захисту України – це практичні дії державних органів влади, органів громадського управління та інших суб'єктів управління через реалізацію відповідних державних програм у сфері соціального захисту [58, с. 16].

В останні роки в Україні досить широке поширення в офіційних документах набув термін «соціальна підтримка», зміст якого дуже близький до змісту поняття «соціальний захист». Проте водночас соціальна підтримка, як правило, розглядається як відносно короткочасна допомога нужденним, насамперед працездатним верствам населення, які опинилися тимчасово у складній життєвій ситуації, тоді як термін «соціальний захист» має більш широкий зміст і включає, крім соціальної підтримки працездатних, і такі поняття, як «соціальна допомога вразливим верствам» і «соціальне обслуговування» [59, с. 434].

За способами фінансування в системі державного соціального захисту можна виділити такі взаємопов'язані блоки:

– соціальне страхування – гарантована державою підтримка індивіда у разі настання соціального ризику, наприклад, у випадках непрацездатності за старістю та інвалідністю, тимчасовою непрацездатністю, через хворобу тощо, що здійснюється за рахунок коштів державних позабюджетних соціальних страхових фондів;

– соціальна допомога – державна підтримка (на безоплатній основі) соціально-вразливих верств населення у грошовій, натуральній формі або у формі пільг та послуг, що фінансується з центрального, регіональних та місцевих бюджетів [59].

Концептуальною основою сучасної системи соціального захисту є управління ризиками. Підхід до соціального захисту, як політики та цілеспрямованих дій, а також засобів держави та суспільства з

різнобічного вирішення різних проблем особистості та соціальних груп, обумовлених соціальними ризиками, досить повно відповідає змісту поняття «соціальна допомога особистості», виявляючи його зв'язок із соціальним страхуванням як основний організаційно-правовою формою соціального захисту у сучасній державно-управлінській та економічній системами [60, с. 37].

На наш погляд, у соціальному страхуванні найчіткіше виявляється єдність відповідальності держави, роботодавців та працівників за соціальний захист особистості. У найрозвиненіших країнах світу із широко розгалуженими системами обов'язкового соціального страхування активно використовуються програми соціальної допомоги, засновані на бюджетному фінансуванні.

Розглядаючи соціальне страхування як провідну організаційно-правову форму соціального захисту в суспільстві, важливо підкреслити, по-перше, що тут особистість (працівник) виступає одночасно і як об'єкт, і як суб'єкт соціального захисту; по-друге, кошти, спрямовані на оплату страхових випадків (соціальний захист) мають інше, позабюджетне джерело фінансування, по-третє, роль держави у перерозподілі цих коштів інша, ніж при здійсненні соціальної допомоги безпосередньо з центрального бюджету, або регіональних та місцевих бюджетів [61, с. 42]. Слід зазначити, що Європейська соціальна хартія розглядає соціальне страхування та соціальну допомогу як провідні форми соціального захисту особистості [62].

Трансформація українського суспільства принципово змінила характер відносин між державою та громадянином. Становлення ринкових відносин та інституту приватної власності базується насамперед на принципі відповідальності особистості за забезпечення власними зусиллями для себе та своєї сім'ї прийнятної рівня та якості життя. За такого підходу акцент зміщується від залежності індивіда до його можливостей.

Економічне зростання у державі та підвищення у зв'язку з цим рівня доходів особистості зазвичай було пов'язано із зростанням капіталовкладень,

маючи на увазі як фізичний, так і людський капітал. При цьому далеко не завжди прораховувалися ризики реалізації конкретної політики [64, с. 47].

Однак, на нашу думку, ризик є істотним фактором економічного розвитку, і якщо немає інструментів для управління ризиком, можуть виникнути великі проблеми.

Індивідуальний добробут залежить від того, наскільки людина здорова, скільки в неї грошей і наскільки міцні її взаємини з оточуючими людьми. Тобто визначальними факторами є: соціальний капітал, людський (або освітній) капітал, капітал здоров'я та дохід.

У багатьох країнах стратегія захисту від ризиків заснована на подоланні або полегшенні негативного впливу, що вже мав місце. Подібний пасивний захист від ризику небажаний, оскільки створює в майбутньому несприятливі умови. Саме тому так важливо мати таку систему соціального захисту, за якої існував би механізм, що забезпечує запобіжні заходи.

Реальна система соціального захисту України є так званим пасивним механізмом захисту особистості. Проте в сучасних умовах державно-управлінські підходи полягають у тому, щоб система соціального захисту еволюціонувала у бік пом'якшення ризиків і могла виконувати свої завдання більш комплексно та послідовно. У зв'язку з цим виникає питання: які саме з елементів соціального захисту особистості можуть бути переведені на умови ринкової економіки?

Виходячи з вищевикладеного, соціальний захист краще визначати на основі цілей, що стоять перед ним, і відповідних ризиків. Іншими словами, соціальний захист визначається як комплекс заходів державно-управлінського впливу, покликаний, з одного боку, допомогти громадянам та соціальним групам більш ефективно управляти ризиками, а з іншого – забезпечувати підтримку найуразливіших категорій населення – тобто тих, хто навіть за наявності механізмів захисту від ризику не зможе скористатися ними повною мірою й тому потребує додаткової допомоги.

У цьому контексті головною метою соціального захисту є підтримання

відповідного рівня соціального захисту особистості. Підтримка соціальної захищеності на необхідному й достатньому рівні є критерієм ефективності соціального захисту.

Існуючі проблеми вимагають зміни та впорядкування інституційної бази соціального захисту за допомогою формування нової моделі соціальної політики та захисту, адекватної принципам соціальної держави, правового закріплення повноважень, функцій та обов'язків між соціальними суб'єктами (роботодавцями та працівниками), державою, громадянами (застрахованими особами та пенсіонерами), центром та регіонами [64].

При цьому важливе значення мають механізми соціального захисту, які включають окремі елементи економічних, соціальних, правових та організаційних та управлінських підсистем, покликаних забезпечувати певні функції та види (сегменти) захисту (захист особистості, охорону праці, медичне забезпечення тощо), а також інструменти досягнення згоди між соціальними суб'єктами [65]. У свою чергу механізми соціального захисту можна класифікувати у вигляді відповідної структури (рис. 1.1).

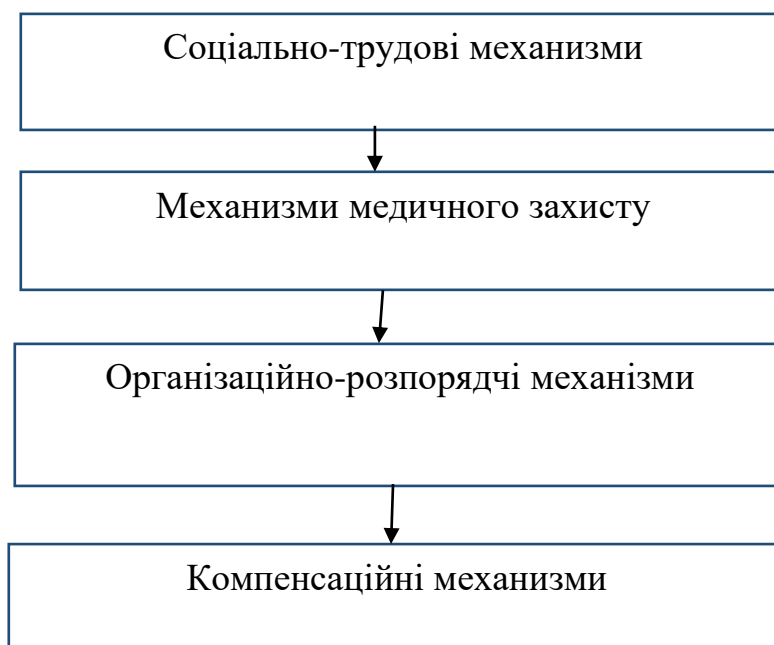

Рис. 1.1. Класифікація механізмів публічного управління безпекою особистості та її соціального захисту (авторська розробка)

Структура соціально-економічних механізмів публічного управління безпекою особистості та її соціального захисту включає:

1. Соціальні гарантії, які забезпечують регулювання тривалості робочого дня; режими праці та відпочинку, межі працездатного віку, мінімальний розмір страхового стажу з метою отримання права на пенсійне забезпечення, мінімально допустимий вік прийому на роботу.

2. Соціальні гарантії, що забезпечують матеріальну забезпеченість: гарантований мінімальний розмір заробітної плати, тарифні сітки з оплати праці, оплачувані відпустки, мінімальний розмір допомоги у зв'язку з втратою працездатності.

3. Соціальні гарантії допустимого рівня трудових – фізичне навантаження, інтенсивність та монотонність праці, темп роботи, нормування праці.

4. Соціальні гарантії професійно-освітнього та інформаційного забезпечення – наявність систем професійної підготовки працюючих, і особливо для виробництв та професій з високим рівнем професійного ризику.

Механізми медичного соціального захисту:

1. Проведення попередніх та періодичних медичних оглядів, організація першої медичної допомоги.

2. Лікування постраждалих на виробництві та системи визначення втрати працездатності (в тому числі через виробничий травматизм та професійну захворюваність).

3. З огляду на поширення світової пандемії COVID-19 вакцинація громадян.

Компенсаційно-реабілітаційні механізми соціального захисту:

1. Матеріальна компенсація втрати працездатності з виробництва.

2. Медична, соціальна та професійна реабілітація постраждалих на виробництві.

3. Пільги та компенсації за роботу у виробництвах з високим рівнем

професійного ризику ушкодження здоров'я (додаткова відпустка, скорочений робочий день, дострокова пенсія).

Організаційно-розпорядчі механізми охорони праці:

1. Експертизи стану охорони праці на робочих місцях.
2. Організація розслідування нещасних випадків з виробництва.

Важливими факторами соціально-економічних механізмів захисту особистості виступає процес праці, який здійснюється в умовах науково-технічного прогресу та застосування сучасних технологій, машин, механізмів, обладнання та інших технічно складних засобів виробництва, є також складним і багатоаспектним явищем. Основними формами прояву праці є [66]:

1. Витрати людської енергії. Це психофізична сторона трудової діяльності, що виражається у витрачанні енергії, м'язів, мозку, нервів, органів чуття. Витрати енергії людини визначаються ступенем тяжкості праці та рівнем нервово-психологічної напруженості.

2. Взаємодія працівника із засобами виробництва. Це організаційно-технологічний аспект праці. Він визначається рівнем технічної оснащеності праці, ступенем його механізації та автоматизації, досконалістю технології, організацією робочого місця, кваліфікацією працівника, його досвідом тощо.

Виробнича взаємодія працівників як за горизонталлю, так і за вертикаллю (керівник – підлеглий). Це організаційно-економічний аспект праці. Він залежить від рівня поділу та кооперації праці, від форм організації праці, відрахування працюючих, організаційно-правової форми підприємства тощо.

В усіх формах свого прояву трудова діяльність працівників залежить від умов, у яких вона здійснюється, тобто. від умов праці, які можуть бути як сприятливими, так і не сприятливими, що посилюють можливість виникнення виробничих ризиків. Щоб правильно оцінити і мінімізувати цю можливість, необхідно вести постійний моніторинг умов праці

працівників на місцевому, регіональному та галузевому рівнях, а також в організаціях і на підприємствах усіх форм власності.

При цьому слід виходити з того, що умови праці – це сукупність факторів зовнішнього середовища, що впливають на працездатність та здоров'я людини у процесі праці. До найважливіших можна віднести такі фактори [67, с. 19]:

- географічно-кліматичні – зумовлені географічним районом та кліматичною зоною розміщення підприємства;

- соціально-економічні – визначають становище трудящих у суспільстві й знаходять своє вираження у трудовому законодавстві, у сукупності соціальних благ і гарантій;

- виробничо-технічні – формуються під впливом особливостей техніки, технології, економіки та організації виробництва.

До виробничо-технічних відносяться такі фактори:

- техніко-технологічні – особливості техніки та технології, рівень механізації та автоматизації праці, ступінь оснащення робочих місць, режим праці та відпочинку. Під впливом цих факторів формується фізична тяжкість праці, що характеризується обсягом фізичної роботи та статичним навантаженням за зміну, а також нервово-психічна напруженість, яка визначається обсягом перероблюваної інформації, інтенсивністю уваги, напруженістю аналізаторно-мисленнєвої діяльності, ступенем монотонності праці, темпом роботи;

- санітарно-гігієнічні – температура, вологість, швидкість руху повітря в робочому приміщенні, рівні шуму, вібрації, запиленості, загазованості, випромінювань, освітленість, контакт частин тіла працівника з водою, машинним маслом, токсичними речовинами, загальний стан виробничих приміщень;

- безпеки – гарантують захист працівників від механічних пошкоджень, уражень електричним струмом, від хімічного та радіаційного забруднення;

– інженерно-психологічні – комфортність на робочих місцях, досконалість конструкції та планування техніки, органів управління та засобів контролю за перебігом технологічного процесу, зручність обслуговування машин та механізмів;

– естетичні – архітектурно-планувальні рішення інтер'єру та екстер'єру, естетично виразна форма та колір засобів праці, спецодягу, відповідне оформлення зон відпочинку тощо;

– господарсько-побутові – організація внутрішнього харчування працівників, наявність та стан побутових приміщень.

– соціально-психологічні – соціально-демографічна структура колективу, сукупність інтересів, ціннісних орієнтації працівників, стиль керівництва у підрозділах та на підприємстві загалом, масштаб та характер діяльності громадських організацій. Ці фактори формують морально-психологічний клімат у колективі.

Таким чином, на особистість та її працездатність впливає велика та складна сукупність факторів, які необхідно враховувати, щоб створити найбільш сприятливу обстановку для високопродуктивної праці.

Безпечними визнаються умови праці, в яких вплив на працівників шкідливих і (чи) небезпечних виробничих чинників виключено або ж рівні їх впливу не перевищують встановлених нормативів. Беручи до уваги численні фактори, що впливають на умови праці, слід також враховувати, що заходи забезпечення більш комфортних умов виробничої діяльності мають бути комплексними та різноплановими.

Проблема забезпечення безпеки людини у процесі трудової діяльності та зниження завдяки цьому професійних ризиків є однією з найважливіших проблем розвитку цивілізованих соціально-трудова відносин.

Фахівці Міжнародної організації праці (МОП) та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) виділяють понад 150 класів професійних ризиків і приблизно 1000 їх видів, які становлять реальну

небезпеку для 2000 сучасних професій. При цьому вважається, що дана класифікація є неповною та охоплює лише окремі аспекти безпеки та гігієни праці [67, с. 198].

Безпечними визнаються умови праці, у яких вплив працюючих шкідливих і (чи) небезпечних виробничих чинників виключено чи рівні їх впливу вбирається у встановлених нормативів. Беручи до уваги численні фактори, що впливають на умови праці, слід враховувати також, що заходи забезпечення більш комфортних умов виробничої діяльності мають бути комплексними та різноплановими.

Проблема забезпечення безпеки людини у процесі трудової діяльності та зниження завдяки цьому професійних ризиків є однією з найважливіших проблем розвитку цивілізованих соціально-трудова відносин.

Фахівці Міжнародної організації праці (МОП) та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) виділяють понад 150 класів професійних ризиків та приблизно 1000 їх видів, які становлять реальну небезпеку для 2000 сучасних професій. При цьому вважається, що дана класифікація є неповною та охоплює лише окремі аспекти безпеки та гігієни праці [68, с. 56].

Таке широке поширення професійних ризиків обумовлено високим рівнем розвитку індустріальної праці, коли застосування сучасної техніки та технології, хімічних та біологічних речовин, різних видів енергії призводить до того, що переважна частина виробничих процесів здійснюється з певною часткою ризику. У зоні професійного ризику діють різні вироблені світовою практикою механізми захисту [68, с. 79]:

- законодавчі та контрольні функції держави;
- організаційно-технічні умови та охорона праці в організаціях;
- компенсаційно-реабілітаційна діяльність, що забезпечується системою соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Найбільш повно та комплексно дані механізми виявляють свою дію на рівні організації, де, власне, і здійснюється виробничий процес. І від того, наскільки результативно працюють механізми захисту від професійних ризиків, залежить рівень продуктивності праці персоналу, ступінь залучення працівників у виробничу діяльність, рівень взаємної довіри між роботодавцем та працівниками у процесі їхньої взаємодії.

Дослідження та аналіз системи соціального захисту особистості від соціальних та професійних ризиків показує, що поняття «соціальний захист» включає в себе великий комплекс питань із соціального захисту населення: соціальне забезпечення, соціальне страхування, умови та охорона праці, дотримання основних прав людини, медичної допомоги й т. ін. [68, с. 74]

На наш погляд, механізми соціально-економічного захисту особистості можна представити в такому вигляді (рис. 1.2).

<p><i>Соціально-трудові механізми захисту особистості</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Соціальні гарантії, які забезпечують регулювання тривалості робочого дня; режими праці та відпочинку, межі працездатного віку, мінімальний розмір трудового стажу з метою отримання права на пенсійне забезпечення, мінімально допустимий вік прийому на роботу. Базовими підходами для розробки системи соціально-трудова гарантії є конвенції та рекомендації МОП. 2. Соціальні гарантії, що забезпечують матеріальну забезпеченість: гарантований мінімальний розмір заробітної плати, тарифні сітки з оплати праці, оплачувані відпустки, мінімальний розмір допомоги у зв'язку з втратою працездатності. 3. Соціальні гарантії допустимого рівня трудових навантажень – фізичне навантаження, інтенсивність та монотонність праці, темп роботи, нормування праці. 4. Соціальні гарантії професійно-освітнього та інформаційного забезпечення – наявність систем професійної підготовки працюючих, і особливо, для виробництв та професій з високим рівнем професійного ризику. 5. Соціальні гарантії профілактично запобіжних заходів зниження професійних ризиків за допомогою проведення професійного відбору працівників особливо небезпечних виробничих об'єктів.
---	---

<i>Медичні механізми</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення попередніх та періодичних медичних оглядів, організація першої медичної допомоги. 2. Лікування постраждалих на виробництві та системи визначення втрати (у тому числі через виробничий травматизм та професійну захворюваність). 3. Регулярна вакцинація пов'язана з поширенням пандемії пов'язаної з COVID-19 та можливими іншими захворюваннями.
<i>Компенсаційні механізми</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Матеріальна компенсація втрати працездатності з виробництва. 2. Моральна компенсація втрати здоров'я працівника внаслідок нещасного випадку на виробництві. 3. Медична, соціальна та професійна реабілітація постраждалих на виробництві. 4. Пільги та компенсації за роботу у виробництвах з високим рівнем професійного ризику ушкодження здоров'я (додаткова відпустка, скорочений робочий день, дострокова пенсія).
<i>Організаційні механізми</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Експертні оцінки стану охорони особи за умов виробництва. 2. Організація розслідування нещасних випадків з виробництва.

Рис. 1.2. Механізми публічного управління у сфері соціально-економічного захисту особистості

Наведені механізми являють собою комплексний підхід до забезпечення соціально-економічного захисту особистості в умовах так званої виробничої безпеки, яка поєднує в собі соціально-трудова, медичні, компенсаційні та організаційні механізми.

Водночас Закон України про національну безпеку визначає безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз» [45].

У науковій літературі, зокрема, наголошується, що безпека характеризується поліфункціональністю, її завдання полягає не лише в тому, щоб захищати цінності об'єкта, а й у тому, щоб знижувати, послаблювати, усувати, попереджати небезпеки та загрози. Це означає, що безпека об'єкта може забезпечуватися як шляхом проведення заходів,

спрямованих на захист його від існуючих загроз, так і шляхом нейтралізації самої загрози [69, с. 21].

Більше широке уявлення про сутність безпеки дозволяє розкрити аксіологічний (ціннісний) підхід. У світлі аксіологічного підходу вихідними, ключовими елементами теорії безпеки слід визнати не інтерес та загрози, а цінність (надбання, ресурс) та збитки [70, с. 64].

Державно-управлінська система у даному контексті виступає як політична організація суспільства, заснована на правових відносинах як основі існування сучасної держави. Влада завжди є способом організації суспільства, інтеграції суспільних інтересів та ведення спільних справ. Вирішальним важелем легітимності, дієздатності влади, її сили та авторитету виступає право. Право є засобом політики та управління, але водночас право окреслює рамки політико-управлінської діяльності [71, с. 24].

Як уже зазначалось вище, в рамках загальносоціальної ефективності політико-управлінська еліта пов'язує свої внутрішньогрупові цілі та способи їх досягнення із загальносоціальними цілями та цінностями. Формульовані правлячими елітами, перевірені історичним досвідом і закріплені правом базові цінності, набувають загальнозначущого, об'єктивного характеру відносно членів нашого суспільства та керівних суб'єктів.

Багатосторонність потреб особистості кореспондує необхідності ємної й багатогранної системи її безпеки. У цьому зв'язку можна виділити такі види безпеки особистості [73, с. 98]:

- 1) фізична безпека особи;
- 2) громадянська (політична) безпека – забезпечення статусної ідентифікації громадян;
- 3) духовна безпека – розвиток суспільно-політичних відносин відповідно до їх морально-релігійних підстав;
- 4) екологічна безпека людини – декларація про сприятливе довкілля;

5) підприємницька безпека – захист від кримінального контролю та бюрократизму, проявів монополізму та недобросовісної конкуренції;

6) інформаційна безпека, що передбачає обмеження масового поширення аморальної інформації, вільний доступ до інформації, зокрема, про факти та обставини, що створюють загрозу для життя та здоров'я людей, а також неприпустимість збору, зберігання, використання та розповсюдження інформації про приватне життя особи без її згоди;

7) трудова безпека – праця у нешкідливих життя і здоров'я людини і матеріального благополуччя його сім'ї умовах; заборона примусової праці; захист від безробіття;

8) споживча безпека – право споживачів на придбання товарів та послуг належної якості тощо.

Відтак, можна сформулювати основні принципи безпеки особистості, що повинна ґрунтуватися на стабільному розвитку держави, правових відносинах та ефективній економіці, до яких ми відносимо:

– забезпечення балансу особистісних, суспільних та державних цінностей на основі їхньої соціокультурної наступності;

– забезпечення прав особистості відповідно до правоментальних уявлень про справедливість, правду, совісті, громадську солідарність;

– законність та гласність;

– єдність та ієрархічність системи безпеки особистості;

– пріоритет заходів і засобів попередження перед запобіжними заходами та відображення загроз безпеці громадян, відповідність цих заходів змісту, характеру та масштабу прогнозованих або реальних збитків.

Висновки до розділу 1

Таким чином, безпека виступає універсальною цінністю лише остільки, оскільки допускається її змістовне різноманіття, відсутність у

кожний момент часу єдиного конкретного смислового способу безпеки. І оскільки це різноманіття в перехідний період від однієї суспільної системи до іншої особливо велике, то ступінь реалізації якомога більшої кількості різноманітних образів безпеки (за даними техніко-виробничих, екологічних та інших властивостей системи) виступає важливим індикатором просування до прогресивнішого і гуманного суспільства.

Феномен безпеки як соціальна проблема перехідного суспільства пред'являє як мінімум три основні вимоги до його наукового дослідження

1. Комплексність і міждисциплінарність теорії, що розвивається: необхідно взяти до уваги як зовнішні, так і внутрішні аспекти безпеки; потенційну та реальну її іпостасі, а також правові (неправові), економічні, політичні, психологічні та інші «проекції» цього багатогранного феномену.

2. Переважно емпіричний статус теорії: в суспільстві, що кардинально змінюється, реально складається соціетальна безпека та її взаємозв'язок з індивідуально-груповою безпекою – невідомі з багатьма змінними, які можна виявити тільки емпіричним шляхом. Крім того, без звернення до вивчення «даного суспільства в даних фактах» навряд чи можна виявити кількісні та якісні закономірності трансформації індивідуальної безпеки, різноманіття її образів та обмежувачів в умовах реформ.

3. Взаємопов'язане вивчення різних рівнів соціальної реальності – соціетального, соціального (групового) та індивідуального – з акцентом на груповий рівень як розширювач або обмежувач безпеки індивідуальної та як фактор чи бар'єр для формування того чи іншого типу соціетальної безпеки.

Дослідження засвідчує, що громадська безпека органічно пов'язана з особистою безпекою громадян, що є комплексом громадських інтересів, спрямованих на захист конституційних прав і свобод людини та громадянина. Таким чином, підбиваючи короткі підсумки, можна дійти висновку, що громадська безпека особистості – це захищеність життєво

важливих інтересів окремих громадян, соціальних груп, суспільства в цілому, а також системи суспільних цінностей (якими є безпека особистості та суспільства, законність і правова захищеність людини, демократія та народний суверенітет, плюралізм і вільна боротьба ідей та інтересів, мир і злагода в суспільстві тощо) від внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, державно-управлінського, соціального та іншого характеру.

Головним у забезпеченні безпеки є наявність політичної волі держави, інтеграція всіх засобів, що беруть участь у цьому процесі, подальше поліпшення становища в економічній, соціальній, науково-технічній та військовій сферах. Крім того, необхідне відповідне наукове та матеріально-фінансове забезпечення цієї сфери діяльності держави.

Проблема забезпечення безпеки людини у процесі трудової діяльності та зниження завдяки цьому професійних ризиків є однією з найважливіших проблем розвитку цивілізованих соціально-трудовак відносин.

Відтак, можна сформулювати основні принципи безпеки особистості, що повинна ґрунтуватися на стабільному розвитку держави, правових відносинах та ефективній економіці, до яких ми відносимо:

- забезпечення балансу особистісних, суспільних та державних цінностей на основі їхньої соціокультурної наступності;
- забезпечення прав особистості відповідно до правоментальних уявлень про справедливість, правду, совісті, громадську солідарність;
- законність та гласність;
- єдність та ієрархічність системи безпеки особистості;
- пріоритет заходів і засобів попередження перед запобіжними заходами та відображення загроз безпеці громадян, відповідність цих заходів змісту, характеру та масштабу прогнозованих або реальних збитків.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1. Проблематика безпеки особистості як об'єкта публічного управління

У великому масиві інформації поняття особистості людини посідає ключове місце. Адже задоволення сукупності потреб людини, її прав і свобод – це вихідна позиція будь-якої демократичної та соціальної держави, цивілізованого суспільства та всіх його інститутів. Однак, незважаючи на виняткову важливість для людства знань про саму людину, її безпекова глибинна сутність ще остаточно не вивчена. Безпекова багатовимірність людини зумовила складність її вивчення як цілісного конструкту. У результаті його тривалого й переважно ізольованого вивчення в межах різних галузей фундаментальної науки, маємо кристалізовану проблему щодо комплексного визначення безпеки особистості. На наше переконання, вирішити цю проблему можна за допомогою використання загальних положень міждисциплінарної науки «Публічне управління та адміністрування». Зважаючи на те, що публічне адміністрування відзначається суто організаційно-розпорядним характером, доречно безпеку особистості розглядати в площині саме публічного управління. Оскільки останній вид управління, як відомо, передбачає процес колективного прийняття та реалізації стратегічних рішень на основі узгодження й координування мети та дій усіх ключових учасників, тобто за участю представників громадськості.

Через розвиток понятійного апарату в межах галузей науки суспільно-правового блоку утворилося багатовимірне еkleктичне термінологічне поле, що ускладнює взаємодоповнення наук управлінсько-менеджментського

блоку. Однак вирішити зазначену проблему можливо за умови узагальнення та створення міждисциплінарних тезаурусів. З цією метою слід використовувати комплекс наукових методів, визначальне місце серед яких належить системному методу та методу моделювання. У продовження відзначимо, що моделювання виступає сьогодні одним із провідних методів пізнання самої людини та визначення її взаємозв'язків з навколишніми системами зовнішнього середовища, що можуть позитивно чи негативно впливати на безпеку особистості.

Під час обговорення проблем безпеки особистості перш за все науковці розглядають поняття «безпека життєдіяльності» як характеристику сприятливого стану навколишнього середовища людини, умов праці та навчання, харчування та відпочинку, за яких (умов) знижується можливість виникнення небезпечних факторів, що загрожують здоров'ю, життю, майну і законним інтересам особистості. Однак ця дефініція через абстрактність та семантичну некоректність не дає змогу визначити поле різнорівневих факторів, що впливають на безпеку людини в умовах кардинальних змін умов її життя, навчання та роботи, харчування та відпочинку, викликаних технологічною революцією та цифровізацією соціально-економічного життя населення. Самі фахівці сфери безпеки життєдіяльності відзначають, що «процес розуміння глобальності питань безпеки особистості супроводжується тенденцією до дедалі більшого нерозуміння семантичної сутності терміну «безпека» [87]. Саме цим визначається актуальність аналізу понятійного поля безпеки особистості, а також виявлення сучасних факторів, що варто досліджувати із застосуванням модельних підходів та засобів, які сприяють кращому розумінню багатовимірності безпеки людини.

Отже, новизна цього дослідження полягає у міждисциплінарному характері аналізу понятійного поля, підтвердженні висунутих гіпотез щодо необхідності його розвитку в напрямку формування системи ємних термінів, а також обґрунтування на базі концептуального моделювання перспективності методологічного опису проблемного поля безпеки

особистості. Відтак, важливим є проведення міждисциплінарного аналізу широкого поля базових понять та підходів до моделювання у сфері безпеки особистості.

Вивчення термінологічного поля безпеки особистості передбачає, по-перше, звернення до ще ширшого поля понять про людину. Так, А. Адлер розумів людину як інтегровану цілісність у межах соціальної системи, називаючи її принципи: холізм, єдність індивідуального стилю життя, соціальний інтерес, спрямованість поведінки до мети [120]. Людина складна соціальна істота: вона і суб'єкт, і особистість, та індивідуальність. Цілісність особистості – узагальнена якість людини, що складається в єдності її біосоціальної та психічної відмінностей. Остання являє собою системну якість особистості та є похідною від матеріальної форми, що покликана забезпечувати природне та соціальне буття людини. При цьому свідомість розуміється як орган життєдіяльності людини на життєвому шляху [120].

За свідченням А. Качинського, П. Кривулі, А. Саллівена, Е. Фромма та інших [110; 133], індивідуальність – система, що у саморозвитку поєднує автономність людини та зв'язку з метасистемами природного й штучного середовищ через підсистеми (індивід, особистість, суб'єкт). Її пізнання як психо-біо-соціальна система вимагає об'єднання з низкою галузей науки (ризикологією, менеджментом, конфліктологією тощо).

Особистість – це особа з особливим психічним укладом і індивідуальним ставленням до навколишнього середовища [137]. Тому особистість можна розглядати в єдності трьох складових: спрямованості («Що людина хоче?»), здібностей («Що людина може?»), темпераменту та характеру («Що людина є?». При цьому можна справедливо стверджувати, що особистістю стають. Відтак, особистість – найскладніше поняття, що претендує на відображення цілісної людини.

Крім того, дослідники (О. Дзьобань, В. Кузнецов, Н. Отрешко та ін.) виділяють такі характеристики особистості: активність, спрямованість, цінність, установка, переконання та світогляд, самосвідомість [69; 137].

Учені вважають, що діяльність – це форма взаємодії із світом, тобто «центр особистості» знаходиться над індивідуумом, який повинен мати власне буття, яке забезпечує трансформацію людини з індивідуума в особистість.

Виділяючи як базові параметри особистості широту зв'язків людини із світом і навколишнім середовищем, ступінь ієрархічності діяльностей та її загальну структуру, учені слушно зазначають, що особистість розвивається в причинно-наслідковому плані від дій задля потреб – до потреб заради дій. Особистість – суб'єкт суспільних відносин та соціальної поведінки, а процес її становлення – це соціалізація [60; 78]. У результаті становлення та розвитку особистість увібрала проблеми людини – індивіда, суб'єкта, індивідуальності.

У цьому контексті можна надати стислий опис понятійного поля визначень особистості. Людина – єдність граней: фізіологічної (фізіологічні потреби), психічної (потреба у редуції напруги та одержанні задоволення), духовної (прагнення сенсу) (В. Франкл) [247; 304].

Індивід – це самостійно існуючий біологічний організм, носій загальних генотипних спадкових властивостей біологічного виду (К. Лінней) [303].

Особистість – це суб'єкт суспільних відносин та соціальної поведінки. Продукт соціально-суспільного розвитку, його фактичний базис, що являє собою сукупність громадських відносин людини, реалізованих у межах певної діяльності. Через неї людина впливає на природу, речі, інші людей, виступаючи по відношенню до речей як суб'єкт, а стосовно людей – як особистість [78].

Підструктури особистості – спрямованість та моральні якості, досвід (підготовленість, індивідуальна культура), індивідуальні особливості психічних процесів, біопсихічні властивості [105; 113].

Компоненти структури особистості: інтраіндивідні складові (спрямованість, знання, вміння, навички, здібності індивіда), інтеріндивідні складові (усе, що стосується спілкування між індивідами, їх взаємодії),

над(мета)індивідуальні складові (пов'язані з бажаннями передачі частини особистості іншим індивідам) складові [105].

Особистість активно вивчає та свідомо перетворює природу, суспільство і власну індивідуальність, що володіє унікальним динамічним співвідношенням просторово-часових орієнтацій, вольових естетичних переживань, змістовних спрямованостей, рівнів освоєння та форм реалізації діяльності, що забезпечує свободу самовизначення у вчинках та міру відповідальності за їх наслідки (включаючи і неусвідомлювані) перед природою, суспільством та своєю совістю [117; 304]. Науковцями дано визначення особистості як «функції» перерахованих інваріантів: $L = B \cdot E \cdot C \cdot U \cdot \Phi$, де L – особистість, B – тимчасова локалізація, E – емоційні переживання людини, C – змістовна спрямованість, U – рівень засвоєння, Φ – форми реалізації діяльності особистістю [303].

Вихідна філософська категорія особистості отримала розвиток в наукових працях групи вчених О. Андрієнко, І. Беха, О. Дегтяра, О. Непомнящего та ін. [6; 68; 304]. Ними суб'єктність особистості трактувалася як здатність людини виробляти зміни у світі та в собі самій. Крім того, вчені розуміють під особистістю набір якостей людини, що характеризують сферу її діяльнісних здібностей. Осмислення та аналіз феномена особистості йде в рамках структурного, динамічного, регулятивного, концептуальних підходів. При цьому дослідники суб'єктність особистості визначають як характеристику діяльності, висловлюючи її сенс, а також як здатність людини керувати своїми діями, контролювати їх хід й оцінювати результати. Поняття суб'єктності у вітчизняній психології є універсальним.

За кордоном послідовної концепції суб'єктності особистості немає. Погляди вчених вагаються між науково-теоретичних до інструментальних підходів. Згідно з науково-теоретичним підходом суб'єктність особистості – це здатність людини робити вибір і діяти способами, що змінюють її життя. Другий підхід (інструментальний) пов'язаний із поняттям «свобода волі» [78;

380]. Інтерес вітчизняних же дослідників визначає феномен особистості в різних видах діяльності: педагогічній, творчій, професійній, навчально-професійній та ін. [68].

У концепції суб'єктивного внутрішнього світу особистості крізь призму її безпеки визначає саме існування людини. У цьому контексті безпека вимагає забезпечення універсальності публічної політики. Ця універсальність означає пріоритет безпеки особистості на всіх рівнях управління та реалізації цієї політики. Для універсальної політики держави людина та її безпека – найвища цінність. На вітчизняних теренах, на жаль, цю тезу почали впроваджувати тільки, починаючи з 2020 року (див. Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [240]).

Учені виокремлюють партитивний і узгоджений тип цілісності гарантування безпеки особистості [68; 78]. У межах узгодженого типу забезпечується баланс між державними та суспільними інтересами, діалог між державними органами та громадськістю. Партитивний тип гарантування безпеки особистості передбачає, на відміну від попереднього типу, не рівність суб'єктів гарантування безпеки особистості, а першорядну роль саме держави та її апарату. Власне кажучи, держава виступає як патерн (батько), на якого покладається вся відповідальність за забезпечення безпеки особистості. За обох типів гарантування безпеки особистості відбувається забезпечення його цілісності, що безпосередньо пов'язана з метою. Мета – це дійсність, задля якої набувається здатність, вона існує лише у зв'язку із потребою. Розглядаючи головні параметри цілеспрямованих систем, можна зазначити, що мета гарантування безпеки особистості – це бажаний результат функціонування держави, який стає досяжним за певний проміжок часу за умови залучення до цього процесу громадськості.

Науковці виділяють структурний і функціональний бік гарантування безпеки особистості [68; 78; 147]. Специфіка структурного аспекту розглядається крізь призму звернення до поняття доцільності гарантування

безпеки особистості, а функціональний – до цілеспрямованості. На думку дослідників [68; 78; 147], держава існує не для того, щоб перетворювати земне життя на рай, а для того, щоб перешкодити їй перетворитися на пекло. Безпека особистості, суспільства та держави перебуває в діалектиці взаємозв'язків, що забезпечують прямі та зворотні впливи один на одного [147].

Сьогодні «безпека особистості» – це новий вектор парадигмального розвитку системи безпеки, що є відповіддю на традиційне право національностей і держав захищати себе (гл. VII Статуту ООН) [77; 78]. Цільовий фонд ООН з безпеки людини визнав пріоритет безпеки людей – окремо взятих особистостей та спільнот. Ця концепція підтримується ООН, у межах якої наголошено на праві людей жити в умовах свободи та гідності. Крім того, встановлено, що всі люди, особливо вразливі категорії громадян, мають право на свободу та небезпек (Резолюція 60/1 Генеральної Асамблеї ООН: Підсумки Всесвітнього саміту) [78].

Варто відзначити, що наявна група проблем, пов'язана із змістовною диференціацією понять безпека особистості у вітчизняній і закордонній науковій літературі. Як відомо, у європейських мовах слова «безпека» та «небезпека» є самостійними: safety, security та danger (англ.); sicherheit та gefähr (нім.); securité та le danger (франц.). Слово «безпечний» увійшло до англійської мови у XVI ст. як похідне від латинського securus «свобода від занепокоєння». У вітчизняній мові поняття «безпека» розглядається крізь призму викликів і загроз, шляхом додавання приставки до ключового терміну, унаслідок чого маємо «небезпеку».

Антонімічна пара «небезпека – безпека» – приклад контрарної протилежності видових понять, якими є проміжні: «небезпека» – «максимально допустима небезпека», «допустима небезпека», «мінімальна небезпека» – «безпека». Якщо антоніми – це різнокореневі слова, то антонімічна пара, яку ми розглядаємо, утворена за допомогою приставки «без» [87]. В українській мові прикметники з приставками не-, без- є

антонімами, коли являють собою граничні антонімічні члени парадигми: «небезпечний» – («не зовсім безпечний») – «безпечний» [214]. Однак небезпек, що становлять загрозу для особистості, безліч, і вони заповнюють простір між крайніми значеннями антонімічної пари. У своїй граничності безпека особистості – це фіксація факту відсутності небезпеки взагалі.

Якщо небезпеку особистості можна оцінити кількісно, то безпеку особистості складніше, адже слід оцінювати насамперед якісні показники. Така логіка вітчизняного законодавця (див. Закон України «Про національну безпеку України» [235]). Її прикладом є формулювання національних інтересів – це життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [235]. Як бачимо, безпека особистості розглядається в межах забезпечення безпечних умов життєдіяльності і добробуту її громадян. Це означає, що якісно слід оцінювати безпечні умови життєдіяльності особистості, а кількісно її добробут. При цьому добробут можливо оцінити з позиції середньої заробітної плати, мінімальної пенсії тощо.

Крім того, проблема безпеки особистості розглядається у фокусі уваги загроз. Свідченням цього є Закон України «Про національну безпеку України» [236]. Загрози безпеці особистості також визначаються в межах гарантування всієї системи національної безпеки, тобто як явища, тенденції й чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей України [236, ч. 1 ст. 1]. Законодавець зауважує, що загрози національній безпеці України визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України та інших документах з питань національної безпеки й оборони, які схвалюються РНБО України та затверджуються указами Президента України [236, ч. 5 ст. 3]. Отже, можемо стверджувати, що саме на законодавчому рівні має місце декларативне та відсилочне визначення загроз як національній

безпеці, так і безпеці особистості. З огляду на це існує необхідність у виробленні цілісної методології публічного управління у сфері безпеки особистості, що можливо зреалізувати на практиці, на наш погляд, шляхом доопрацювання законодавства у сфері національної безпеки України. Власне кажучи, слід законодавчо уточнити таке:

1) які саме інтереси особистості необхідно захищати в межах системи національних інтересів;

2) яким чином можна оцінити стан захищеності цих інтересів (кількісно й якісно);

3) які загрози (небезпеки) є найбільш критичними для безпеки особистості, а які для системи національної безпеки загалом.

На нашу думку, безпека особистості може бути визначена таким чином у Законі України «Про національну безпеку України» [236] як стан захищеності середовища життєдіяльності, добробуту, честі, гідності та цінностей особистості, що забезпечується під час формування та реалізації публічної політики. Тому в ньому доречно закріпити новий підхід до проблеми безпеки особистості, поставивши її на перше місце в системі національної безпеки. Це, у свою чергу, покликано забезпечити методологічну детермінацію складного феномену «безпека особистості – безпека країни».

У результаті розширення понятійного поля вітчизняного законодавства буде забезпечено усунення некоректних визначень типу: безпека особистості – це захищеність людини, обумовлена індивідуальними якостями особистості та використовуваними нею засобів індивідуального захисту (далі – ЗІЗ). Адже безпека особистості – це стан захищеності, а «захищеність» є категорією ідеального порядку, яку ще необхідно забезпечити. Отже, досягнення ідеалу не означає досягнення «оптими» (належності).

Підкреслимо, що в процесі термінологічних пошуків можуть бути згенеровані оригінальні поняття: «особистість безпечного типу», «безпечна особистість» (див. наукові роботи С. Беляя, О. Грипіч, Ю. Древаля,

О. Коваль, М. Латиніна, Г. Ситника та ін. [21; 54; 78; 113; 140–141; 270]). Так, поняття «особистість безпечного типу» фіксує широкий соціальний аспект розвитку готовності особистості до попередження та подолання небезпечних ситуацій [21]. У цьому контексті безпека особистості розуміється як її захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз, які прямо та/або опосередковано порушують (обмежують) свободу людини в задоволенні базових потреб і перешкоджають розвитку її здібностей. Стан безпеки особистості визначають не окремі фактори, а сукупність усіх явищ системи безпеки. Зважаючи на це, безпека особистості – це інтегративна характеристика суб'єкта, що відображає ступінь задоволення його базових потреб у безпеці та визначається за інтенсивністю переживання благополуччя/неблагополуччя. Інформаційна, економічна та ін. безпека безпосередньо пов'язана із соціальною безпекою, становлячи основу для гарантування безпеки особистості. Відтак, останню необхідно розглядати в межах підвидів безпеки (соціальної, інформаційної, економічної та ін.), що покликані забезпечити виконання функції адаптації людини до середовища проживання та надати їй можливість прийняти свою неадаптивність по відношенню до певних зовнішніх і внутрішніх факторів.

В умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій актуалізувалися дослідження проблематики інформаційної безпеки як основи безпеки особистості [343].

При осмисленні модельного підходу вченими визначені вектори безпеки особистості: усунення небезпек, захищеність, готовність, стійкість, мінімізація створюваних небезпек [21; 54; 78; 140]. Науковцями виявлено, що орієнтація людей на просоціальні та духовні цінності (на противагу центричним) поєднується з більшою адекватністю реальності уявлень про безпеку. При цьому важлива межа безпеки особистості – економічна. До речі, чинна Стратегія національної безпеки України [241] окреслює загальні засади та вектори нацбезпеки в цілому, а саме: стримування, стійкість і взаємодія. Як бачимо, наведені засади побіжно збігаються з тими векторами

безпеки особистості, які окреслені вченими із застосуванням модельного підходу [21; 54; 78; 140].

У продовження відзначимо, що в оновленій Стратегії національної безпеки України повинно бути закріплено таке визначення *безпеки особистості як об'єкту публічного управління*: інтереси особистості полягають у реалізації конституційних прав і свобод, у забезпеченні особистої безпеки, у підвищенні якості та рівня життя, у фізичному, духовному й інтелектуальному розвитку людини. Очевидно, що проблеми безпеки особистості мають бути окреслені з огляду на те, що вони безпосередньо пов'язані із задоволенням первинних потреб людини, та зачіпають усі сторони суспільної життєдіяльності [343; 344].

Увесь розвиток людської цивілізації супроводжувався розширенням форм безпеки особистості через появу нових і нових загроз цій безпеці. На підставі аналізу чинної Стратегії національної безпеки України [240] можемо стверджувати, що серед загроз безпеці особистості, на жаль, не відведено належної ролі. У Розділі II цієї Стратегії «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов» усі загрози наведені без належного групування за критерієм «інтереси держави, інтереси суспільства й інтереси окремо взятої особистості», що є складовими національних інтересів. Як наслідок, слід докласти зусиль, щоб виокремити саме інтереси окремо взятої особистості. Усе це викликає появу зайвих наукових дискусій. На наше переконання, урахуовуючи складові інтересів особистості, до загроз безпеці особистості можна віднести такі:

1) погіршення середовища життєдіяльності, якість повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров'я людей;

2) низький рівень добробуту, що зумовлює зневіру та невпевненість у майбутньому, провокує насильство та гальмує розвиток і консервує відсталість;

3) недостатній захист права власності;

4) збільшення кількості порушень міграційного законодавства України, зокрема, іноземцями й особами без громадянства;

5) посилення деструктивної пропаганди як ззовні, так і всередині України, що провокує людей на конфлікти тощо;

6) збільшення критичних проблем не тільки в інформаційній сфері, а й в системах охорони здоров'я та соціального захисту, що спричинило зростання безробіття, руйнування усталеного способу життя українців, погіршення їх продовольчого забезпечення, перешкоджання вільному руху капіталу, товарів та робочої сили, нанесення шкоди сфері послуг, а також підвищення протестних настроїв у суспільстві;

7) зросла ймовірність виникнення загроз біологічного походження, збільшилася кількість загроз виникнення і поширення відомих і нових інфекційних хвороб;

8) збільшилася кількість та масштаби надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що становлять загрозу для безпеки окремо взятих громадян та ін.;

9) виснажується екосфера, зросло споживання громадянами невідновлюваних ресурсів;

10) ситуація у світі й перспективи її розвитку відзначаються високим ступенем невизначеності та непередбачуваності, що становить додаткову загрозу для безпеки окремо взятих громадян в Україні тощо [240, п. 7, 11, 13, 20, 23, 25, 28, 30].

Отже, аналіз вітчизняного законодавства у сфері національної безпеки та наукових розвідок показав, що за значної кількості правових документів і публікацій з різних аспектів безпеки особистості відсутнє її комплексне визначення, яке б сприяло формуванню цілісного уявлення про цю багатовимірну проблему. Саме тому нами вперше здійснено спробу міждисциплінарного методологічного аналізу – синтезу понятійного поля у вітчизняному законодавстві з цієї проблеми, а також існуючих підходів до моделювання з метою виявлення перспективного інструментарію.

У дослідницькій роботі використано системний та міждисциплінарний підходи, методи аналізу, аналогії, концептуального синтезу та ін. У процесі концептуального синтезу нами зіставлялися результати досліджень, отримані вченими різних країн та наукових шкіл у різний час. Виявлено, що наразі у сфері наук суспільно-політичного боку, а також про людину використовують безліч модельних засобів: інституціональних, концептуальних, мнемонічних тощо. При цьому фахівці з моделювання слушно наголошують на необхідності використання багатомодельності для опису складних систем, однією з яких є безпека особистості [78; 267–270]. Йдеться не лише про взаємодоповнюючі моделі, що відображають вищі блоки ієрархії надсистем (національної безпеки), а й безліч протилежних моделей одного й того самого блоку підсистем (стан захищеності добробуту, честі, гідності тощо людини). При недостатності доказів для підтвердження висунутих гіпотез на конкретних рівнях системної ієрархії нами здійснювався перехід у надсистему, як цього вимагає висновок, що випливає з доказів «національні інтереси» → «інтереси особистості», «національна безпека» → «безпека особистості».

Сьогодні в усіх сферах управлінської діяльності помітний тренд уособлення чи персоніфікації («особистості») [140; 141]. Метод якісних структур (МЯС) запропонований ученими як евристичний метод розгляду будь-яких об'єктів у гуманітарній сфері управлінської діяльності [137]. Об'єкти в її межах розглядаються у таких аспектах: зв'язку (АС), координації (АК), організації (АТ) та функціональності (АФ) [137]. В узагальненій версії МЯС може бути здійснено спробу синтезу з чотирьох аспектів МЯС поняття «особистість» на базі термінів, взятих із філософсько-соціологічної, політико-правової й публічно-управлінської наукової літератури: АС – людина у контексті соціальних і правовідносин відносин, предметної діяльності та спілкування, АК – інтегральне поняття, характеризує [людину] як особистість, яка перебуває у стійкій взаємодії з суспільством і державою [система властивостей], АТ – це система властивостей, що характеризують особистість, АФ – самореалізація особистості з набуттям соціальної

значимості як рівноправного учасника публічно-управлінських відносин. У результаті може бути згенеровано таке узагальнене визначення: особистість – це інтегральне поняття, що характеризує самореалізується в контексті соціальних і правовідносин відносин, предметної діяльності та спілкування як сталої систему соціально значущих властивостей, які дозволяють особистості впливати на формування та реалізації публічної політики.

При аналізі проблем системи безпеки (держави, суспільства й особистості) переважає концептуальне моделювання. Використовуються змішані інституціонально-концептуальні побудови (графічні моделі), матрично-табличні форми, інтерпретації результатів, діаграми, контент-аналіз [58; 104]. У цих наукових розвідках відображаються зміни в системі безпеки країни по осях (виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної, фінансової, військової тощо), дослідники зазвичай використовують якісно-кількісну шкалу зон безпеки: критичну (0–19 %), небезпечну (20–39 %), незадовільну (40–59 %), задовільну (60–79 %), оптимальну (80–100 %) [58].

Аналіз понятійного поля, методологічного базису та моделей системи національної безпеки й безпеки особистості (МББ) [58] дозволив зробити висновок щодо необхідності більш широкого трактування поняття «безпека особистості» (БО). Це важливо не тільки з позицій формальної логіки, а й через загрозу виключення з розгляду низки відносин – зв'язків, лише здаються «слабкими», що неминуче в процесі системного моделювання. МББ являє собою єдність протилежностей: складових національної безпеки, що диктується переходом до більш загального розуміння суспільно-політичних процесів на макро- та мікрорівнях управління. Ескалація джерел загроз соціального походження актуалізує безпеку особистості як інтегруючу категорію людського буття, важливішу, ніж традиційно обговорювані у військово-політичні, економічні та інші аспекти національної безпеки.

Через слабку розробку міждисциплінарної методології вчені при

моделюванні загроз МББ за аналогією з іншими об'єктами (державою, публічними інституціями) використовують променеві моделі. Вони, на жаль, не враховують широкий спектр сучасних негативних зовнішніх впливів на людину як особливий об'єкт аналізу. Крім них існують і внутрішні загрози. Не випадково вчені зазначають, що якщо як об'єкт безпеки виступає людина, то найбільшу небезпеку їй являє вона сама [344]. Тому обмеженість джерел інформації щодо проблем моделювання безпеки особистості спонукає до аналізу більше широкого спектру наукових публікацій, присвячених моделюванню людини та її життєвого шляху.

Моделювання має розвиватися у бік персоніфікації – уявлення якогось предмета або абстрактного поняття в образі особистості. Вона не може бути знеособленою. Нарощування «безособовості» сприяє і повсюдне впровадження цифрових технологій. З цією метою упроваджується інструмент цифрового підпису, зокрема, під час соціального та пенсійного забезпечення в Україні [215; 343]. У результаті використання такого підпису люди не тільки персоніфікуються, а й отримують більш ширший спектр можливостей щодо задоволення своїх інтересів у режимі реального часу. Крім того, використання цифрового підпису та новітніх технологій покликано забезпечити подолання впливу корупції на різні вікові та професійно-ділові страти населення. Як відомо, корупція (під час взаємодія влади та бізнесу, у межах функціонування судової та іншої інституційної системи тощо) становить колосальну загрозу системі безпеки та безпеці особистості.

Отже, моделювання шляхів унеможливлення виникненню загроз безпеці особистості – важливий вектор забезпечення національної безпеки загалом. З огляду на різке загостренням зовнішньої агресії проти України виняткову важливість набула проблема *багатовимірного моделювання безпеки особистості*. На нашу думку, воно має охоплювати сферу інформаційної, соціальної, економічної та іншої ресурсної безпеки України. У цьому контексті доцільно відстежувати стан обмеженої частини вузлів мережі на основі графів. Головна проблема – визначення контрольованих вузлів. Зброї

типової динаміки розповсюдження деяких інформаційних повідомлень свідчить про наявність загроз безпеці особистості. Аналіз динаміки поширення інформації з метою виявлення потоків, викликаних впливом зовнішніх факторів на таку безпеку, що зумовлюють здійснення вейвлет-аналізу. Він передбачає використання системи імітаційного моделювання, що можливо, зокрема, шляхом використання платформи AnyLogic [215; 309]. Вона дозволяє прогнозувати будь-яку кількість протиборчих ідей.

Серед змінних, динаміка яких відстежується при моделюванні, фігурують особи, які піддаються дослідженню, що знаходяться в латентній стадії. AnyLogic являє собою системно-динамічну модель інформаційних протидій, що є розвитком моделі інформаційних впливів, ураховує характеристики інформації, наявність латентного періоду, розміру соціальної групи, топологію взаємодії у групі, заміщення ідеї інформаційних впливів на ідею протиборчої сторони [215]. Відтак, сучасні технології застосування «цифрових двійників» (Digital Twin) орієнтовані на попередження можливих проблем безпеки особистості. З імітацією процесів за їх допомогою з'являється можливість усунення негативних наслідків ще до того, як вони відбудуться. Однак при цьому на перше місце виходить необхідність забезпечення інформаційної безпеки цифрового профілю громадян, організацій та технологічних процесів [169; 344]. Цифрові моделі все ширше проникають у промисловість та біомедицину, прогнозування епідеміологічних ситуацій, сільське господарство та інші сфери суспільного життя. За їх допомогою моделюються й соціально-економічні процеси.

Отже, на підставі викладеного можна висловити думку щодо уточнення на законодавчому рівні досліджуваного понятійного поля. При їх синтезі корисні методи типу МЯС [137]. Термін «безпека особистості» розширює визначення «національна безпека», включаючи інформаційно-технічний, суспільно-політичний і публічно-управлінський аспект цієї безпеки. Масштаб проблемного поля безпеки особистості передбачає багатомодельність його опису. З огляду на міждисциплінарність тематики

досліджень безпеки особистості логічним є застосування модельних засобів: інституційних, концептуальних, мнемонічних та ін. У рамках фундаментальної науки, обґрунтовано шляхи використання таких засобів, що мають відповідати вимогам адекватності, публічності, результативності тощо. Осмислення проблем моделювання в межах обраного предмету дослідження дозволило зробити висновок про перспективність лінії динамізації моделювання (переходу від статичної до динамічної) – від дискретно-подійних моделей (набору хронотопних «зрізів») до безперервного моделювання безпеки особистості. У цьому контексті важливим є розвиток системи моніторингу, аналізу і реагування викликів та загроз безпеці особистості. З огляду на це набуває актуальності використання цифрових і новітніх технологій. На цій підставі доведено, що в модельній сфері безпеки особистості відображається спільність закономірності переходу всіх систем на мікрорівень (від мезо- до макро-).

Варто зазначити, що сучасні цифрові технології й технології моделювання дозволяють подолати існуючу проблему модельного «знеособлення особистості» – перейти від узагальнених моделей забезпечення безпеки особистості до персоніфікованого, конкретно особистісного моделювання, що по суті є «цифровим двійником» окремо взятої особистості та унеможлиблює вплив на неї негативних факторів. Це особливо актуально в сучасних умовах зовнішньої агресії проти України.

Отже, проведене дослідження вперше позначило методологічні проблеми, що випливають із необхідності проведення міждисциплінарних досліджень у цій сфері, та підтвердило необхідність здійснення концептуального аналізу-синтезу термінологічного поля та моделювання. Зроблені висновки та наведені рекомендації дозволяють розвинути наукові уявлення щодо застосування модельних засобів проблемного поля публічного управління безпекою особистості. Відтак, набуває важливості проведення дослідження щодо визначення методологічних засад формування механізмів публічного управління безпекою в контексті сталого розвитку.

2.2. Методологічні засади побудови системи публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку

Безпека особистості – одна із складових у характеристиці сталого розвитку та системи національної безпеки. На цій підставі можна зазначити про важливість застосування до дослідження безпеки особистості інструментарію, який використовується у межах фундаментальної науки, зокрема, «Публічне управління та адміністрування». При цьому вивчення проблем безпеки особистості передбачає своєрідність у поєднанні, крім класичних загально наукових методів, ще й визначення комплексних і специфічних підходів до характеристики місця безпеки особистості в системі публічного управління в контексті забезпечення сталого розвитку. З огляду на це вважаємо за доцільне зупинитися детальніше на цій характеристиці безпеки особистості.

Безпека особистості найповніше розкривається в рамках історичного та комплексного підходів при використанні порівняльних характеристик, а також синтезу функціонального й інституційного підходів. Застосування означених підходів передбачає упровадження низки методів. Їхню основу становлять відповідні методологічні засади, що дозволяють розглянути певну методологію як *вчення* про організацію діяльності, зокрема, публічно-управлінської діяльності. Зважаючи на предмет нашого дослідження, необхідно окреслити методологічні засади щодо формування системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку.

Причинами виникнення та формування *вчення* про безпеку особистості є потреби й інтереси суспільства та людини у захисті від небезпек (детально про їх важливість акцентовано в попередньому підрозділі цієї роботи).

Потреби й інтереси суспільства включають таке:

– збереження здоров'я та працездатності членів спільноти;

- захист членів суспільства від природних небезпек;
- демографічне зростання в умовах впливу небезпек як зовнішніх і внутрішніх факторів тощо.

Потреби окремо взятої особистості включають таке:

- фізіологічні потреби у їжі;
- у продовженні роду;
- у безпеці;
- у соціальних зв'язках;
- у повазі, схваленні та визнанні;
- у духовному, гуманітарному та іншому розвитку тощо.

Отже, офіційне визнання поняття безпеки особистості й інтересів останньої є закономірним наслідком, з одного боку, зростання загроз життєдіяльності людини та суспільства загалом, а з іншого – досягнень у вивченні проблем безпеки особистості та соціальної безпеки представниками багатьох галузей фундаментальної науки.

Мета гарантування та підтримки безпеки особистості – створення захисту з боку держави для людини в техносфері від зовнішніх негативних впливів антропогенного, техногенного та природного походження.

Завдання гарантування та підтримки безпеки особистості – формування в людини світогляду та культури безпечного життя, набуття знань, умінь і навичок, необхідних для забезпечення комфортного та безпечного життя, а також для збереження допустимої якості довкілля.

Предмет досліджень у сфері гарантування та підтримки безпеки особистості – це визначення небезпек (загроз) останній, що існують у системі «людина – джерело небезпеки», а також застосування методів і засобів щодо захисту від небезпек [73; 78; 214].

Наразі в Україні безпека особистості є результатом розвитку вчення, покликаного інтегрувати знання на загальній методичній основі у єдиний комплекс. Причому на кожному етапі методологічного вивчення безпеки особистості є своя специфіка застосування необхідних для цього методів.

Допомогти в їхньому обґрунтуванні може використання загальної методології побудови системи публічного управління.

Як відомо, система публічного управління включає такі елементи, як мету, завдання, принципи, функції, методи, засоби, суб'єктів впливу, об'єкт впливу, механізми впливу тощо. Зазначена система є більш загальною емною науковою категорією по відношенню до системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку.

Відтак, усі вищенаведені елементи системи публічного управління притаманні й системі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку (табл. 2.1). З огляду на це існує необхідність у більш детальному розгляді цих елементів.

Таблиця 2.1

Структура системи публічного управління безпекою особистості
в контексті забезпечення сталого розвитку

№ з/п	Складові	Зміст
1	2	3
1	Мета	Вирішення протиріччя між існуючою системою публічного управління та належно-функціонуючою за умови виваженого формування та реалізації механізмів публічного управління безпекою особистості з урахуванням думки громадськості, а також вчасного врахування отриманих від неї пропозицій.
2	Завдання	Забезпечення виконання основних функцій публічного управління, коригування процесів їхнього виконання. Забезпечення орієнтації дій органів публічної влади на інтереси населення. Здійснення громадського контролю за станом функціонування системи публічного управління безпекою особистості, що передбачає здійснення моніторингу й аналізу інформації, її накопичення й використання з метою коригування стану функціонування системи публічного управління безпекою особистості.

1	2	3
3	Принципи	Принцип взаємоузгодженого проведення публічного управління та державного управління. Орієнтація на інтереси громадян як окремо взятих особистостей, визначення й урахування їхньої думки. Принцип цільової спрямованості й організованості публічного управління. Принцип прогнозованості. Принцип адаптивності. Принцип комплексності. Принцип стимулювання. Принцип публічності. Принцип відповідальності.
4	Функції	Планування (прогнозування, планування). Організації (організації, регулювання, координування). Мотивації. Контролю (моніторингу, аналізу, коригування).
5	Методи	Організаційні, правові, економічні, інформаційні та інші ресурсні методи. Методи збирання інформації, аналізу інформації (її оцінювання щодо потенціалу системи публічного управління безпекою особистості; урахування думки громадськості). Методи прогностичні, моделювання тощо.
6	Засоби	Нормативно-правові акти, ІКТ, організаційно-функціональні, інформаційні, ресурсні тощо.
7	Суб'єкти	Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, консультативно-дорадчі ради при органах державної влади, громадські організації та інші публічні інституції
8	Об'єкти	Безпека громадськості як стан захищеності інтересів особистості, що полягають у реалізації конституційних прав і свобод, у забезпеченні особистої безпеки, у підвищенні якості та рівня життя, у фізичному, духовному й інтелектуальному розвитку людини за рахунок використання низки методів і засобів публічного управління, що становлять базис його механізмів.
9	Механізми	Правовий, організаційний, економічний.

Джерело: авторська розробка.

На формування та функціонування системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку значний

вплив чинять ті чи інші загрози. Підкреслимо, що вони не є елементами цієї системи. Проте з огляду на їх масштабність і вагомість (загрози можуть зумовлювати кількісну та/або якісну зміну досліджуваної системи публічного управління) вони потребують окремого детального розгляду.

Наразі виділяють чотири основні групи загроз, які негативно впливають на сферу безпеки особистості [78; 214].

1. Загрози в природному середовищі:

- сонячне випромінювання та інше випромінювання;
- космічні промені, пил, астероїди;
- вплив електричного та магнітного поля Землі;
- кругообіг речовин у біосфері, в екосистемах;
- загрози, пов'язані з атмосферними, гідросферними та літосферними

явищами.

2. Загрози у техносфері:

- загрози сировини й енергії;
- загрози продукції;
- відходи виробництва;
- транспортні загрози;
- загрози штучного освітлення;
- загрози при техногенних аваріях.

3. Загрози у соціальному середовищі:

- інформаційні загрози (навчання, управління тощо);
- людські загрози (міграція, демографія й урбанізація).

4. Загрози, що залежать від діяльності людини, тобто виникають у процесі її життєдіяльності:

- загрози пов'язані із забрудненням повітря, води, їжі тощо через негативний вплив діяльності людей;
- загрози збільшення відходів процесу життєдіяльності тощо.

Визначаючи загрози у зовнішньому та внутрішньому середовищі, можна регулювати їх вплив на особистість.

Як відомо, виділяють такі типи взаємодії викликів і загроз з організмом людини:

- комфортні (оптимальні) – виклики (які ще не трансформувалися в загрози) створюють оптимальні умови діяльності та відпочинку, передумови для високої працездатності, максимальної продуктивності діяльності, забезпечують збереження здоров'я людини та цілісність довкілля;

- допустимі – виклики, впливаючи на організм людини і місце її існування, не чинять негативного впливу на здоров'я, але призводять до дискомфорту, знижуючи ефективність діяльності особистості;

- небезпечні – виклики та загрози, які перевищують допустимі рівні та негативно впливають на здоров'я людини, викликаючи тривалі захворювання, і призводять до негативного впливу на довкілля;

- надзвичайно небезпечні – загрози, що за короткий час можуть завдати травми, призвести до смерті, викликати руйнування в середовищі проживання людини.

Наразі не для всіх видів небезпек (загроз) розроблені способи їхнього виявлення та захисту від них. На жаль, для природних та інших видів небезпек методи розпізнавання та захисту відпрацьовані недосконало [78; 100; 105; 294; 303]. Наука та практика публічного управління показали, що кожен вид небезпек, як правило, потребує розробки власних й індивідуальних способів захисту. Однак існують і загальні напрями захисту, які можна об'єднати у такі групи:

- захист бар'єрами (найчастіше це екрани, стіни, засоби індивідуального та колективного захисту тощо, що захищають людину від небезпечного чи шкідливого впливу тих чи інших факторів);

- захист інформацією, що передбачає інформування людей про вид небезпеки, його рівень, потужність і способи захисту. В охороні праці – це інструктажі;

- захист часом, що передбачає регламентування перебування людини у зоні дії небезпечного чи шкідливого фактора, режими праці та відпочинку;

– захист відстанню (насамперед, це переміщення людей у безпечні зони. Використовується для надання медичної допомоги потерпілим під час війни, у надзвичайних ситуаціях, для захисту від цунамі, землетрусів тощо);

– захист нормуванням (це напрям захисту, що передбачає встановлення гранично допустимих рівнів (ГДР) дії шкідливого або небезпечного виробничого фактора, гранично допустимих концентрацій (ГДК) небезпечних речовин);

– захист компенсацією, що охоплює надання працівникам, зайнятих на шкідливих та небезпечних виробництвах, різних пільг і компенсацій;

– захист слабкою ланкою, що вимагає застосування у технічних пристроях запобіжників;

– захист через усунення небезпеки, власне, у джерелі (більш досконала та безпечна конструкція технічних пристроїв, герметизація джерел небезпек тощо).

У сучасному світі захист від небезпек і безпека особистості (що є більш ємною категорією, яка включає захист від загроз) набули системного характеру. Осягнути його можливо крізь призму визначення методологічних засад публічного управління безпекою особистості. Ці засади варто визначати із урахуванням трьох взаємопов'язаних рівнів управління системою безпеки, а саме:

- 1) безпека особистості;
- 2) безпека суспільства;
- 3) безпека держави.

Роль держави та світової спільноти у процесі публічного управління системою безпеки постійно зростає, особливо безпеки особистості (детально про це йдеться в роботі вище). З огляду на предмет нашого дослідження зазначимо найважливіші напрями та методологічні засади публічного управління безпекою особистості.

I. Напрямок, у межах якого акцентується на методологічних засадах публічного управління безпекою особистості, пов'язаних із розробкою та

впровадженням стандартів безпеки праці. Цей напрямок покликаний гарантувати безпечні умови праці на основі стандартизації її умов, обліку небезпечних і шкідливих факторів. Зазначимо деякі з них:

На вітчизняних теренах до 01.01.2018 р. діяв Міждержавний стандарт ДСТУ 12.0.001-82 [103], що входив до системи стандартів безпеки праці та визначав їх основні положення. У ньому система стандартів безпеки праці сприймалася як комплекс взаємозалежних стандартів, що містять вимоги, норми та правила, створені задля забезпечення безпеки, збереження здоров'я та працездатності людини у процесі праці. На цій підставі вважаємо, що існує необхідність у прийнятті оновленого міждержавного стандарту у зазначеній сфері.

Крім того, в Україні діяв Міждержавний стандарт ДСТУ 12.0.002-80, що встановлював та визначав основні терміни та поняття в галузі безпеки праці. На жаль, наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 30.10.2015 р. № 139 було скасовано чинність цього стандарту [195]. Проте він містив ті визначення, які є актуальними для гарантування безпеки особистості й досі.

Власне кажучи, ДСТУ 12.0.002-80 містив визначення таких термінів і терміноконструкцій:

1. Небезпечний виробничий фактор – це виробничий фактор, вплив якого напрацює в певних умовах призводить до травми, гострого отруєння або іншого раптового різкого погіршення здоров'я або смерті.

2. Шкідливий виробничий фактор – виробничий фактор, вплив якого на працюючу особу в певних умовах може призвести до захворювання, зниження працездатності та (або) негативного впливу на здоров'я потомства.

3. Безпечні умови праці – це такий стан умов праці, за яких вплив на працюючу особу небезпечних і шкідливих виробничих чинників виключено чи вплив шкідливих виробничих чинників обмежено в гранично допустимих значеннях.

4. Виробнича санітарія – це система організаційних, санітарно-гігієнічних заходів, технічних засобів та методів, що запобігають або зменшують вплив на працюючого шкідливих виробничих факторів до значень, що не перевищують допустимі.

5. Охорона праці – це система законодавчих актів, а також запобіжних та регламентуючих соціально-економічних, організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, засобів та методів, спрямованих на забезпечення безпечних умов праці.

6. Засіб захисту працюючої особи – це засіб, призначений для запобігання чи зменшення впливу на працюючого небезпечних та (або) шкідливих виробничих факторів.

7. Засіб індивідуального захисту працюючої особи – це засіб захисту тіла людини або її частини, що використовується особою.

8. Засіб колективного захисту працюючої особи – це засіб захисту, конструктивно та (або) функціонально пов'язаний із виробничим обладнанням, виробничим процесом, виробничим приміщенням (будівлею) або виробничим майданчиком.

9. Професійне захворювання – це хронічне або гостре захворювання, що виникає виключно або переважно через вплив виробничого середовища або трудового процесу, що чинять несприятливий вплив на організм працюючого.

10. Гранично допустимі значення шкідливого виробничого фактора – це граничне значення величини шкідливого виробничого фактора, вплив якого при щоденній регламентованій тривалості протягом усього трудового стажу не призводить до зниження працездатності, як у період трудової діяльності особи, так і захворювання в майбутньому, а також не чинить несприятливого впливу на здоров'я інших людей [52; 195].

II. Напрямок, у межах якого варто визначити методологічні засади публічного управління безпекою особистості, пов'язані з її охороною здоров'я. Цей напрямок має забезпечити безпеку особистості в межах

функціонування системи охорони здоров'я громадян на основі реалізації нормативно-правових документів, а також безпекових, медичних (лікувальних й оздоровчих) та інших заходів. Зазначимо деякі з них, а саме:

1. На вітчизняних теренах досі чинним є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ [193]. Цей закон визначає здоров'я як стан фізичного, психічного та соціального благополуччя людини, за якого відсутні захворювання, а також розлади функцій органів та систем організму, а охорону здоров'я громадян як систему заходів політичного, економічного, правового, соціального, наукового, медичного, у тому числі санітарно-протиепідемічного (профілактичного) характеру, що здійснюються органами державної влади, організаціями, громадянами з метою профілактики захворювань, збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я кожної людини, підтримки її багаторічного активного життя, надання йому медичної допомоги [193].

2. Наразі чинним є Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ [230]. Санітарно-епідеміологічне благополуччя населення забезпечується за допомогою такого:

– профілактики захворювань відповідно до санітарно-епідеміологічної обстановки та прогнозу її зміни;

– державної реєстрації потенційно небезпечних для людини хімічних та біологічних речовин, окремих видів продукції, радіоактивних речовин, відходів виробництва та споживання, а також вперше ввезених на територію країни окремих видів продукції;

– заходів щодо гігієнічного виховання та навчання населення та пропаганди здорового способу життя та ін.

ІІІ. Напрямок, у межах якого акцентується на методологічних засадах публічного управління безпекою особистості, пов'язаних з охороною праці. Основним нормативним документом, що має забезпечити охорону праці, є досі чинний Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ

[195]. Цілями цього закону є встановлення державних гарантій громадянам у сфері праці, шляхом створення сприятливих умов для неї, захист прав та інтересів працівників та роботодавців тощо. Із урахуванням законодавства у сфері охорони праці мають розроблятися заходи у сфері безпеки праці медичних і фармацевтичних працівників, у сфері безпеки медичних послуг тощо.

Забезпечення безпеки особистості у трудовій діяльності багато в чому залежить від проведення попередніх та періодичних медичних оглядів працівників, зайнятих на шкідливих роботах та на роботах із шкідливими та (або) небезпечними виробничими факторами. Даний напрямок діяльності регламентується наказом Міністерства охорони здоров'я України від 21.05.2007 р. № 246 «Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій» [195].

IV. Екологічний та ергономічний напрямки, у межах яких має відбуватися дотримання методологічних засад публічного управління безпекою особистості. Цей напрямок також слід розглядати крізь призму правового поля, адже все повинно виникати, розвиватися та припиняти існування в його межах. При цьому варто пам'ятати, що формування й оновлення правового поля – це пріоритетне завдання держави, що реалізується із залученням публічних інституцій. Власне кажучи, зазначений напрямок управлінської діяльності із дотриманням методологічних засад представлений широким спектром нормативних, організаційних, технічних компонентів системи забезпечення безпеки особистості. У межах досліджуваного напрямку передбачається реалізація заходів щодо:

1. Захисту від природних небезпек багато в чому визначається заходами від унеможливлення зміни кліматичних впливів (високих та низьких температур), вирішенням питань водокористування, якістю продуктів харчування тощо.

2. Захисту від небезпек, що походять від технічних систем та технологій, пов'язаних із захистом від викидів токсичних речовин, вібрацій,

акустичних впливів, іонізуючих випромінювань, електромагнітних полів, інфрачервоного, ультрафіолетового та лазерного випромінювань.

3. Захисту від антропогенних небезпек, що багато в чому пов'язані з ергономікою трудової діяльності. В основі цих небезпек лежать помилки людини під час експлуатації технічних систем. Звідси випливає основний висновок, що технічні системи мають максимально відповідати можливостям людини (антропометричним, фізичним, фізіологічним і психічним). Тому сучасні розробки технічних систем (особливо складних) повинні включати ергономічні дослідження, починаючи із стадії проектування й закінчуючи стадією експлуатації. До цієї групи захисту особистості входить відбір, навчання, тренінги, інструктажі тощо.

4. В основі безпеки особистості знаходиться поняття відповідності можливостей людини за фізичними, медичними, психофізіологічними параметрами вимогам діяльності. Непідготовлений фахівець, у якого не достатньо сформовані знання, навички, вміння робить помилки, подекуди фатальні. Як результат, застосовується поняття «людський фактор» у забезпеченні безпеки соціальної діяльності. До цієї групи захисту належать і заходи щодо організації безпечної праці. Це раціоналізація режимів праці, відпочинку, контроль стану здоров'я, функціонального та психічного стану деяких категорій працівників (льотчики, водії транспортних засобів, залізничники тощо).

5. В окрему групу виділяють захист урбанізованих територій та природних зон небезпечного впливу техносфери, у межах яких (територій) проживають певні соціальні спільноти, що формуються за рахунок особистостей. Важливими напрямками підтримки безпеки особистості в цьому контексті є захист атмосферного повітря від викидів, захист гідросфери від стоків, захист земель і ґрунтів від забруднення, захист від хімічних, бактеріологічних та радіаційних відходів тощо.

Отже, сьогодні особливе місце в забезпеченні безпеки особистості займає захист населення від техногенних надзвичайних небезпек, стихійних

явищ, надзвичайних ситуацій, що є наслідком зовнішньої агресії проти України. З огляду на це існує необхідність у методологічному визначенні комплексу заходів щодо здійснення захисту та підтримки безпеки особистості на всіх рівнях публічного управління.

На цій підставі аргументується, що безпека особистості є об'єктом публічного управління, а також своєрідною системою стабільної, стійкої соціальної динаміки, яка забезпечується за рахунок використання різнохарактерних механізмів публічного управління. Безпеку виправдано слід розглядати як ключову соціальну й управлінську цінність, без якої значимість інших цінностей опиняється під питанням. Яка, наприклад, ціна свободи, якщо немає гарантій безпеки особистості, чи потрібно прагнути добробуту, якщо власність перебуває під постійною загрозою?

В історичному дослідженні особливий сенс набуває знаходження та відстеження динаміки тих загроз, які супроводжували особистість у багатомісячному розвитку суспільства. Не меншого значення набувають питання обумовленості загрозами як небезпечними чинниками. Їх факторний аналіз, передбачає оцінювання їхньої економічної, суспільно-політичної та іншої природи. З практичної точки зору, першорядного значення набувають питання суб'єктного складу правовідносин щодо забезпечення особистої безпеки, питання допустимості та меж недопустимості, питання щодо вибору ресурсів, необхідних для нейтралізації загроз тощо. При цьому конкретно-історичний підхід доцільно поєднувати із системним та інституційним підходами.

Вищенаведені фактори й обставини гарантування безпеки особистості аналізуються через призму поглядів у межах певної течії наукової думки. Тому ціннісний підхід як один з найбільш значущих підходів у дослідженні безпеки особистості, набуває певною мірою суб'єктивного забарвлення. Звісно, це притаманно й оцінюванню вітчизняного законодавства у сфері безпеки особистості. Однак надання обґрунтованих оцінок є необхідним, тому що правове поле формується також людьми, тому не позбавлене апріорі

суб'єктивності. Водночас питання про те, наскільки далеко можна заходити із застосуванням суб'єктивності при формуванні й оновленні законодавства. Законодавцю слід намагатися одночасно зберегти особисту свободу й вирішити в межах правового поля ту чи іншу проблему, що, до речі, можливо із визначенням шляхів застосування примусу.

Безумовно, не можна відмовитися від «суб'єктивного» законодавства за будь-яких випадків, адже воно використовується виключно як засіб унормування суспільних відносин і приведення їх у стан правовідносин. Крім того, видається безперечним, що не можна відмовитися від законодавчого процесу, коли люди (через народних депутатів) можуть досягти своєї мети незалежно від рішень будь-якої групи і не примушуючи інших людей робити те, чого вони ніколи не зробили б без примусу. Нарешті, цілком очевидним є у законодавчого процесу, порівняно з будь-яким іншим процесом, є головна перевага – визначення правил суспільної поведінки та їхня легітимація (визнання та дотримання).

Таким чином, методологію дослідження проблем безпеки особистості утворюють у сукупності всі вихідні базові поняття теорії держави та права, які чинять визначальний вплив на перебіг дослідження, і його результати. Так, змістовно правова диференціація понять «людина» і «особистість» дає певні орієнтири у визначенні загроз безпеці останньої. У світлі відповідної теорії особистості крім фізичних загроз можна виділяти ті, які перешкоджають всебічному формуванню особистості.

Концепція цінностей у тому чи іншому суспільстві, у різних типах державного устрою визначається по-різному. Керуючись одними соціально-політичними уподобаннями, виділяють одні цінності та інші загрози цим цінностям. Це зрозуміло, адже авторитарні режими й тоталітарні форми створюють свої відмінні загрози безпеці особистості, які відрізняються від загроз у демократичному суспільстві з республіканською формою правління. І навіть одні й ті самі цінності можуть змінювати свої параметри під час історичного розвитку. Слід погодитися з дослідниками, що «свобода», як

науковий термін, означає загальний соціально-політичний принцип. Він може мати різні значення та різні підтексти в різні епохи розвитку історії однієї і тієї ж правової системи, і, що ще більш разюче, в один і той же час, в одній і тій же системі у різних обставинах і для різних людей.

Відповідно до змін у цінностях та змін думок щодо цих змін, значення відповідних понять трансформується. Однак це не звільняє від формування низки нових цінностей через вияв нових загроз в аспекті їх співвідношення в даний певний період часу за певних умов.

Вчені визначають такі основні цінності, що підпадають під поняття свободи особистості: рівність та демократія; свобода договору; право власності; свобода об'єднань; свобода трудових відносин; право на соціальну допомогу; свобода слова та друку; свобода совісті; особиста свобода; верховенство права тощо [31; 52; 68; 214]. Однак В. Г. Бульба попереджає, що спроба вибудувати всю систему цінностей особистості, надавши їй якийсь ієрархічний порядок, стикається з численними труднощами, зокрема, безпековими [31]. Дійсно, по-перше, ці цінності рухливі та значення їх у різні часи є неоднаковими. По-друге, між ними можуть виникати колізії. Свобода слова може суперечити праву громадянина на захист від пропаганди нетерпимості та насильства. Науковці додають, що безпека особистості, як цінність вищого порядку, має пріоритет над безпекою держави [52].

Зважаючи на вказане, методологічно важливо прояснити такі питання:

- 1) від кого/чого виходять загрози безпеці особистості;
- 2) які це загрози;
- 3) які причинна та джерела виникнення цих загроз.

Зрозуміло, що першими загрозами людству були загрози природного характеру. І довгий час (деякою мірою і тепер) людина абсолютно безсила перед такими загрозами, сприймаючи їх як прояв невідомої волі. Безпека щодо цього також не могла отримати тривалий час суспільно-політичного оформлення.

Політичні ідеї починають формуватися з того моменту, коли як носій

загроз усвідомлюється людина. *Homo homini lupus est* – максима прозвучала задовго до Т. Гоббса, але він одним із перших у Новий час надав їй радикальне політичне значення [304]. Якщо за своєю природою люди вороги один одному, то й об'єднання людей не вільні від даної якості. Загрози можуть походити, таким чином, від об'єднань людей. З огляду на обрану проблематику дослідження, присвяченій безпеці особистості, слід визнати, що не лише в далекі історичні часи, а й сьогодні загрози особистості часто йдуть не від іншої особи, а від об'єднань людей. Свідченням цього є зовнішня агресія проти України, Грузії, Азербайджану та інших країн.

Одним із таких об'єднань людей є держава. Безперечно, державу необхідно характеризувати як охоронця, патерна та гаранта особистої безпеки. Разом з тим, сучасні реалії дають підстави для позначення ролі держави з іншого боку – з боку, що становить небезпеку для особистості. Сумнівів у тому, що від держави виходять загрози особистої безпеки, не виникає, коли розглядають тиранію, абсолютну монархію, тоталітаризм, авторитаризм тощо. За умов існування останніх явищ і процесів особистість беззахисна перед ними.

Сумніви можуть виникнути при конституційних характеристиках монархій і республік, у яких встановлені демократичні свободи й цінності, конституційно проголошено права особистості, у т.ч. на безпечне життя.

Сьогодні проблема загроз особистості з боку держави сприймається гостро, складно й актуально. Аномальні з погляду ідеалу явища у взаєминах особистості та держави зумовили появу концепції, згідно з якою має місце взаємна відповідальність особистості та держави. Як відомо, у вітчизняній науковій літературі концепція вперше обґрунтовувалося ще за радянських часів [17; 29]. Сьогодні вона розвивається доктринально та вже знаходить офіційне визнання. Ще до зовнішньої агресії проти України її Конституційний Суд стояв на позиціях визнання принципу взаємної правової відповідальності держави та особи, паритетної участі у формуванні політики. Однак сьогодні державним інституціями України непросто вирішувати

питання взаємної правової відповідальності, оскільки вони виходять за межі сучасних реалій і обмежені воєнним станом. У той же час, він не має обмежувати права громадян настільки, що становить загрозу їх безпеці.

Проблема взаємної відповідальності держави та особистості вимагає співвіднесення їхніх інтересів: які це інтереси та як їх можна захищати за допомогою права в мирний час і в особливий період? Очевидно, що держава має такі інтереси, які суперечать інтересам особистості, і, навпаки, особистість має інтереси, що суперечать інтересам держави. Проблеми відповідальності тому й виникають, що відповідні інтереси суперечать один одному. У цьому контексті доречно звернути увагу на те, яка сфера взаємин держави й особистості розглядається, коли держава на законній основі, в рамках права, створює загрози особистості: її честі та гідності, доброму імені, діловій репутації, свободі тощо. Йдеться про аспекти безпеки особистості, аж до позбавлення волі, які, як правило, асоціюються з моральною шкодою.

Безумовно, можна розглядати відповідальність держави перед особистістю за двома схемами: виходячи виключно з інтересів особистості; виходячи виключно з інтересів держави. Держава з права сильного завжди виходить із своїх інтересів і сама встановлює, коли їй відповідати перед громадянином, а коли ні. Проте, якщо вона сильніша за будь-якою людину, то навіщо їй взагалі відповідати перед цією особою? Власне, так і було протягом тисячоліть. Згодом виникла парадоксальна ситуація: чим сильніша держава, тим більше вона зацікавлена у захисті інтересів особистості. І, навпаки, що вільнішою є особистість, то вона більше зацікавлена у забезпеченні інтересів держави. Держава у межах демократичного режиму стає гарантом свободи особистості. Інша ситуація пов'язана з пріоритетом інтересів особистості. Якби ця проблема перебувала у винятковому веденні особистості, то у суспільстві настав би хаос. Егоїстичний інтерес особистості штовхав би її на крайнощі. Могло б статися так, що за всі свої помилки вона вимагала відшкодування від держави. Однак фактично особистість не може

не зважати на державу, що сама вирішує, яким з інтересів особистості надати пріоритетного характеру [5; 29].

У контексті визначення взаємних обов'язків особистості та держави розуміння може бути досягнуто, якщо впроваджено демократичний режим. При цьому варто пам'ятати про обов'язки особистості перед суспільством та державою. Баланс має відновлюватися за формулою «державна та особистість: взаємні обов'язки, взаємні права та взаємна відповідальність» [11; 214].

Отже, методологічно виправданим є визначення засад щодо поділу загроз безпеці особистості та їх характеристики залежно від того, які цінності для особистості є пріоритетними, а також залежно від джерела загроз. Окрема людина може загрожувати життю та здоров'ю іншої, її власності, честі та гідності особистості, але значно меншою мірою духовним цінностям, політичним правам і свободам, загальному добробуту людей. Останнє швидше очікується від об'єднань людей і навіть від держави. Відповідно і причини загроз, за всього їхнього взаємозв'язку та поєднання, залежатимуть від джерела загроз. Егоїстична й агресивна природа людини є основою багатьох загроз. Проте відповідний суспільно-політичний і державний устрій здатний перетворювати людину у бік більшої толерантності по відношенню до інших людей і публічних інституцій.

2.3. Підходи до формування механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку

Аналіз наукових напрацювань [5; 7; 12; 13; 17; 19; 21; 40; 68; 73; 78; 79; 100; 103; 105; 113; 115; 137; 140; 141; 149; 160; 165; 179; 184; 187; 193; 199; 211; 244; 248] у межах обраної проблематики дав змогу стверджувати, що побудова системи публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку відбувається із застосуванням концептуального, інституційного, комплексного, ціннісного й організаційно-функціонального підходів (детально про це див. відповідні наукові роботи). Механізми ж

публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку є формою вираження системи такого управління, тобто приводять у рух цю систему, елементи якої апіорі перебувають у статиці. Власне кажучи, механізми публічного управління в зазначеній сфері можуть бути співвіднесені із системою такого управління як часткове із загальним. Відтак, вищенаведені підходи різною мірою можуть бути також використані під час формування досліджуваних механізмів публічного управління. Водночас варто розуміти, що останні мають свої відмінні риси, тому передбачають застосування й інших наукових підходів під час формування механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку. Однак так чи інакше об'єднавчим насамперед підходом є комплексний, що правда з певними особливостями відносно формування механізмів публічного управління у досліджуваній сфері. З огляду на це вважаємо, що існує необхідність у більш детальному розгляді цих підходів до формування механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку.

Комплексний підхід до формування механізмів публічного управління безпекою особистості передбачає впровадження вироблених методів, принципів і рекомендацій. Вони розробляються за підсумками незалежної оцінки вжитих заходів щодо підтримки рівня безпеки особистості шляхом застосування комплексного підходу. Йдеться про те, що гарантування такої безпеки необхідно здійснювати й оцінювати в межах реалізації публічного управління національною безпекою загалом на всіх його рівнях. Комплексний підхід підкреслює необхідність поглибленого розуміння того, як широкий спектр факторів ризику взаємодіє із загрозами (зовнішніми та внутрішніми). У межах такого підходу наголошується на необхідності вжиття заходів реагування з урахуванням особливостей місцевого рівня управління й умов, спрямованих на звернення факторів ризику з метою відновлення легітимного публічного управління, зниження рівня нерівності, сприяння відкритості та здібності людей протистояти негативним факторам.

Цей підхід надає публічним інституціям (державним і самоврядним органам) можливість дієво застосувати механізм контролю щодо взаємозв'язку між глобальними загрозами та динамікою розвитку ситуації на місцевому рівні з метою визначення чинників, що сприяють підвищенню безпеки окремо взятої особистості та життєстійкості територій.

Очікується, що застосування комплексного підходу до формування механізмів публічного управління безпекою особистості забезпечить досягнення чотирьох основних кінцевих результатів, а саме:

1) визначення загальнодержавних і локальних викликів, а також пріоритетних сфер для реагування на них;

2) розробка комплексної стратегії та заходів державної політики у сфері нацбезпеки, що міститиме конкретизацію шляхів і засобів підтримки безпеки особистості;

3) зміцнення потенціалу державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування;

4) поліпшення координації та публічно-приватного партнерства між усіма зацікавленими сторонами.

Головною особливістю обґрунтованого комплексного підходу до формування механізмів публічного управління безпекою особистості є його оцінка. Вона, з одного боку, дозволяє перевірити стан досягнення вищевказаних результатів. А з іншого – дає змогу розширити рамки традиційного аудиту рівня соціальної та національної безпеки, охоплюючи не лише питання, пов'язані із злочинністю та віктимізацією, але й широкий спектр інших питань, включаючи, зокрема, корупцію, незаконні транснаціональні потоки, профілактику споживання наркотиків, лікування наркозалежності та медико-санітарний догляд, націлені на охорону здоров'я й охорону праці тощо. Ці сфери суспільної життєдіяльності, що охоплюються процесом оцінювання, можуть змінюватися залежно від контексту конкретної держави, території та пріоритетів державної політики щодо гарантування безпеки особистості. Використання комплексного підходу під

час оцінки публічного управління такою безпекою надасть підтримку державним органам та іншим відповідним уповноваженим інституціям у визначенні пріоритетних питань та розроблення стратегій щодо попередження й усунення ризиків для безпеки особистості, а також здійснення ефективного публічного управління нею. Проведення оцінки механізму публічного управління безпекою особистості складається із чотирьох ключових фаз:

- 1) планування;
- 2) збору й аналізу даних;
- 3) подання та затвердження результатів;
- 4) реалізацію й коригування стратегії та заходів державної політики.

На етапі збору та аналізу даних, наявні вторинні дані поєднуються з первинними даними, зібраними в ході опитувальних досліджень, інтерв'ю з ключовими респондентами, обговорень у тематичних групах та інших методів основі широкої участі. Мета оцінки полягає в розумінні місцевих умов, включаючи, зокрема, соціально-демографічні та соціально-економічні характеристики, поширеність злочинності, споживання наркотиків та наркозалежність, місцеві механізми державного управління та правоохоронної та судово-правової роботи для того, щоб визначити пріоритетні питання забезпечення безпеки особистості та їх механізму публічного управління. Після визначення пріоритетних питань, основна увага в дослідженні приділяється визначенню думки місцевого населення, громадянського суспільства, місцевих державних органів та інших відповідних уповноважених органів, з метою визначення специфіки місцевих проблем, факторів ризику, що беруть участь в оцінюванні відповідних заходів державної політики, її програм та інституційного потенціалу.

Результати оцінки механізмів публічного управління безпекою особистості слід використовувати для вироблення заснованих на фактичних даних рекомендацій щодо підвищення цієї безпеки та покращення добробуту громадян. Особлива увага буде приділятися співпраці з відповідними

органами державної влади з метою визначення пріоритетних сфер, а також встановлення реалістичних кінцевих результатів із зазначенням заходів та контрольних показників для виміру прогресу у функціонуванні механізмів публічного управління безпекою особистості.

Крім того, комплексний підхід передбачає розробку й ухвалення державної політики на місцевому рівні з виділенням відповідних бюджетних асигнувань для забезпечення стійкості (сталості), а також відповідальності місцевої влади за цей процес у короткостроковій та середньостроковій перспективі. Таким чином, публічні інституції (державні та самоврядні органи) будуть мати засоби для вимірювання прогресу та можливостей щодо здійснення превентивних і коригуючих заходів з метою підвищення безпеки особистості й ефективного функціонування механізмів публічного управління. На цій підставі визнаємо важливість більш детального розгляду особливостей застосування комплексного підходу до формування механізмів публічного управління безпекою особистості.

І. Базис застосування комплексного підходу до формування механізмів публічне управління безпекою особистості

Сьогодні більшість населення світу проживає у містах. Як відомо, очікується, що до 2050 р. це число зросте до двох третин загального населення, або, за прогнозами, до шести мільярдів людей. Великі та малі міста переживають швидкі перетворення в результаті економічних, соціальних, культурних та комунікаційних змін, спричинених урбанізацією. У безпосередньому зв'язку із зростанням економічного та соціального розвитку міські райони асоціюються приблизно з 55–85 % національного ВВП, забезпечуючи простір для інновацій та зростання [114; 207]. Тим не менш, поряд із зростанням і прогресом у міському середовищі, що має місце, деякі міста в усьому світі мають кристалізовані проблеми у сфері безпеки особистості. Вони стосуються насильства, корупції тощо, що найчастіше пов'язані з проблемами злочинності, джерело яких знаходиться за межами міст. У багатьох містах світу реєструється вищий рівень убивств, ніж у

середньому у країні, частково через те, що в міських районах існує безліч факторів, що спонукають до агресивної поведінки, включаючи високий рівень нерівності доходів, великі групи безробітної молоді, можливість збереження анонімності за умов високої щільності населення й існування організованих злочинних груп. Зростає визнання того, що відкриті, безпечні та життєстійкі суспільства є одним з найважливіших факторів сталого розвитку, як це відображено у Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року. Нещодавно держав-членів закликали застосовувати новаторські підходи до вирішення проблем злочинності на основі консультацій та залучення громадськості, а також наголосили на необхідності вжиття заходів щодо попередження злочинності й забезпечення громадської безпеки, у тому числі шляхом залучення відповідних місцевих спільнот та неурядових організацій (наприклад, Нова програма розвитку міст та план її здійснення, прийняті Конференцією Організації Об'єднаних Націй щодо житла та сталого міського розвитку у 2016 р.) [21]. Разом із тим місцеві органи влади є найбільш наближеними до забезпечення безпеки особистості та реагування на потреби жителів міст, проблеми безпеки в окремих містах все частіше виникають унаслідок поєднання місцевих факторів уразливості. Ці фактори вразливості окремих громадян пов'язані з соціально-економічними умовами на місцях і зумовлюють трансформацію викликів у сфері безпеки особистості, які місцеві державні органи подекуди не в змозі повною мірою усунути.

Крім впливу на життєстійкість самих міст, на державні установи та держави загалом також впливають дестабілізуючі наслідки потоків незаконних товарів та пов'язані з ними виклики організованої злочинності, корупції та тероризму. Сучасні міста в даний час є основними вузлами у фундаментальних системах, які формують структуру світової політико-економічної кон'юнктури, включаючи, зокрема, фінансові системи, державні платформи та транспортні маршрути. Вони не тільки є вузловими центрами соціально-економічної продуктивності, але й перебувають на перетині

транскордонних потоків людей, товарів та ідей [207].

Таким чином, питання забезпечення безпеки особистості на місцевому та загальнодержавному рівнях набувають усе більшої актуальності для широкого кола публічних органів, що формують заходи політики як на міжнародному, так і на місцевому рівнях. Ключове значення має використання переваг урбанізації як рушійна сила поступального, сталого економічного зростання і соціального розвитку, важливою основою якого є заходи захисту та забезпечення безпеки. Як визначено в Порядку денному на період до 2030 року, зростає актуальність визнання взаємозв'язку між цілою низкою факторів ризику безпеці особистості та вразливістю міст. Як правило, ризики діють у поєднанні, тобто в цьому сенсі вони мають сукупну природу та є комплексом взаємопов'язаних ризиків, які можуть впливати один на одного. Тому вкрай важливо сприймати вразливість не просто як результат дії одного або декількох факторів, а як результат їх перетину. Ризики, що виникають у складному комплексі міських умов та безпеки особистості, пов'язані з економічною ситуацією, а також з тим, як здійснюється публічне управління на місцевому та загальнодержавному рівнях, а також досягається соціальна згуртованість. Крім того, країни стикаються з внутрішніми та зовнішніми ризиками, які надають вплив на стан захисту й забезпечення безпеки на місцевому рівні.

Діючи в сукупності, ці фактори значно підвищують ступінь уразливості в умовах невизначеності; ураховуючи це, необхідно здійснювати їх аналіз та контроль над ними разом. Така вразливість може виявлятися у вигляді раптових потрясінь або довгострокових базових стресових факторів, унаслідок чого міста можуть досить швидко змінюватись в межах сукупності взаємозалежних станів уразливості та життєстійкості. Варто відзначити, що ці фактори не слід розглядати лише як результат глибинної місцевої «недієздатності», оскільки вони найчастіше є невід'ємною частиною ширшої політичної, економічної, соціальної чи екологічної динаміки на загальнонаціональному рівні.

Негативний вплив глобалізації, слабкі чи спотворені форми місцевого управління та низка умов, що створюють ґрунт для насильства, призвели до появи стану крайньої незахищеності населення та небезпеки особистості. Такі форми й умови взаємопов'язані, але більшість досліджень та заходів державної політики концентрують увагу не на таких перетинах, а на кожному факторі окремо. Хоча кожен з них сам по собі важливий, реальність зумовлює появу низки проблем безпеки особистості, що вказує на необхідність більш ефективного розуміння того, як динаміка цих явищ взаємодіє один з одним, як, по суті, загальний вплив перевищує суму впливів кожного окремого фактора, та які умови дозволять максимально підвищити рівень безпеки загалом і можливості розвитку громадян зокрема. Ці явища знижують ефективне публічне управління й унеможливають верховенство закону та загрожують безпеці особистості. Наприклад, корупція є однією з найважливіших системних перешкод на шляху створення життєстійких, сильних та ефективних публічних інститутів, яким громадяни можуть довіряти та які вони можуть підтримувати. На рівні міст корупція призводить не тільки до відсутності ефективності реалізації публічного управління, а й створює злочинні угруповання. Хоча ці тенденції не повністю контролюються органами державної влади, вони (тенденції) підривають довіру населення до цих органів, зумовлюючи формування соціальної думки, що здійснення програм попередження злочинності на місцевому рівні є недостатнім для комплексного вирішення таких проблем.

Для усунення цього виклику сталого розвитку, зростання та добробуту необхідні узгоджені зусилля місцевих уповноважених органів, уряду, громадянського суспільства та міжнародних організацій для здійснення комплексних стратегій, заснованих на фактологічно обґрунтованих підходах, рівної участі чоловіків і жінок, людей різного віку, та підходах, які враховують культурну специфіку, особливо у міських районах, схильних до ризику [13; 21; 94]. Необхідно задіяти нові технології для збору, аналізу та передачі даних, картування сприйняття проблем безпеки особистості та

страху в громадськості, покращення доступу до державних послуг і розробки новаторських заходів реагування для допомоги урядам у їх зусиллях щодо підвищення рівня безпеки загалом і безпеки особистості зокрема.

II. Комплексний підхід до формування механізмів публічного управління безпекою особистості на місцевому рівні

Цей підхід на основі публічного управління безпекою особистості на місцевому рівні наголошує на необхідності застосування й інших підходів, зокрема, *стратегічного* до забезпечення такої безпеки й ефективного управління. Воно має бути засноване на глибокому розумінні широкого кола факторів ризику, включаючи слабе міське планування, погіршення навколишнього середовища й антигромадські прояви, що посилюються в умовах впливу зовнішніх загроз такими, які створюють умови для зниження рівня безпеки особистості. Такий підхід може сприяти зміцненню місцевих органів державного управління та правоохоронних органів і, водночас, підвищити координованість заходів державної політики та практичних заходів на національному та місцевому рівнях щодо усунення ризиків для безпеки особистості, пов'язаних з корупцією, тероризмом, зловживанням психоактивними речовинами, злочинністю та насильством, як багатофакторного та поширеного явища вразливості. Даний підхід на основі публічного управління безпекою особистості має ключове значення для забезпечення досягнення стабільних результатів на місцях.

Комплексний підхід на основі публічного управління безпекою в містах включає низку елементів, а саме [29; 31; 94]:

1) регулювання (органи влади на місцевому рівні мають численні регулятивні повноваженнями у питаннях попередження злочинності та боротьби з нею, а також володіють цілою низкою інших функцій щодо розподілу ресурсів та виконавчої влади, які також можуть використовуватися як важелі для зміцнення безпеки особистості й усунення глибинних причин низького рівня такої безпеки);

2) правозастосування (правоохоронні органи мають підключати місцеві

органи державної влади та підтримувати системне налагодження партнерських зв'язків та застосування методів, спрямованих на вирішення проблем безпеки особистості з метою попереджуючого усунення умов, що зумовлюють проблеми із забезпечення такої безпеки та страх перед злочинністю. Дотримання прав людини та верховенство закону мають ключове значення для покращення ситуації з безпекою особистості у містах);

3) активна участь (залучення громадськості та взаємодія з нею в межах формування публічного управління безпекою особистості є одними з найбільш важливих інструментів, які можуть застосовувати органи на місцях для створення життєстійких умов сталого розвитку. Місцеві органи влади мають у своєму розпорядженні найкращі можливості для сприяння цивільному вихованню та розвитку почуття спільності. Вони нерідко мають програми заходів для роботи з місцевим населенням на рівні району та можуть безпосередньо взаємодіяти ним);

4) використовуючи стратегії у сфері безпеки особистості та забезпечуючи гендерно-чутливий підхід, органи публічної влади на місцях можуть забезпечити більш швидкі зміни шляхом розширення прав і можливостей громадських активістів змін та задоволення потреб соціально відокремлених та вразливих груп населення);

5) життєстійкість (передбачає здатність протистояти впливу негативних факторів. Для цього може бути потрібний новаторський підхід до визначення заходів із підвищення життєстійкості спільнот та зміцнення потенціалу протидії самим спільнот, у тому числі з акцентом на категорії населення, які найчастіше виявляються ізольованими, зокрема, жінки та молодь).

Аналізований підхід підкреслює необхідність соціально-економічного розвитку та широкої участі із зміцненням можливостей публічних інституцій, включаючи вдосконалення територіального планування, забезпечення житлом, надання послуг та постійний процес взаємодії з усіма зацікавленими сторонами. Результатом має стати те, щоб усі могли користуватися перевагами, які міста можуть запропонувати у плані економічного та

соціального розвитку, усунення багатьох факторів ризику злочинності та насильства, і особливої уваги до родин, дітей та молоді, схильні до ризику.

Права людини та верховенство закону мають дотримуватися в усіх аспектах державної політики та заходів забезпечення безпеки [160; 215]. У цьому контексті слід активно формувати культуру правосвідомості окремо взятих особистостей. За допомогою колективного визначення їх потреб, факторів уразливості та потенціалу людей, спільнот та місцевих органів влади, а також просування комплексних управлінських рішень, комплексний підхід на основі публічного управління безпекою особистості може відігравати важливу роль у наголошенні на критичній важливості оцінки, планування та здійснення превентивних та коригувальних дій з точки зору цілісності, міжсекторального характеру підходу.

III. Фактори ризику та здатності протистояти їм у межах механізму публічного управління безпекою особистості

Фактори ризику та здатності протистояти їм є не прямим причинно-наслідковим зв'язком, а скоріше чинниками, які корелюють з більш високим або нижчим рівнем поширеності злочинності та/або насильства. Фактори ризику щодо злочинності та насильства можуть виникати на різних рівнях публічного управління, включаючи такі особистісні фактори, як поведінка у пошуках гострих відчуттів, споживання психоактивних речовин, пережите насильство у дитинстві; фактори, пов'язані з сім'єю або однолітками, школою та соціальними спільнотами; легкодоступність вогнепальної зброї/наркотиків; низька успішність у школі та слабка соціальна згуртованість та ін. Крім того, більш глобальні структурні фактори можуть призвести до зростання злочинності, включаючи неврегульовану урбанізацію, а також соціально-економічні ризики такі, як високий рівень доходів та соціальної нерівності, а також пов'язану з ними концентрацію бідності, та ризики, зумовлені слабким державним управлінням та соціальною згуртованістю, включаючи обмежений доступ до послуг забезпечення безпеки та правосуддя та низький рівень легітимності

державної влади [249].

Аналогічним чином фактори життєстійкості особистості можуть виникати з цих численних рівнів [333]. Життєстійкість визначається як набута здатність людей (окремих осіб чи груп осіб) протистояти впливу зовнішніх незаконних факторів або більш ефективно регулювати витрати, що можуть бути викликані таким впливом. Такі фактори, як підтримка та участь батьків, позитивний клімат в освітній сфері, захищеність у мікроекономічному плані та соціальний захист, міцна соціальна згуртованість і відкритий доступ до послуг забезпечення безпеки та правосуддя, можуть допомогти в підвищенні рівня безпеки особистості та її життєстійкості. Фактори, що забезпечують таку безпеку, найчастіше залежать від місцевих умов і, таким чином, підхід на основі комплексного публічного управління безпекою особистості наголошує, що в разі попереднього визначення універсальних факторів життєстійкості особистості можна пропустити важливі фактори, характерні для конкретної місцевої специфіки [333]. Тим не менш, при визначенні конкретних факторів життєстійкості особистості важливо пам'ятати про те, що передова практика у сфері забезпечення здатності угруповань протистояти негативним факторам, як правило, має тенденцію до:

- того, щоб бути заснованими на спільній меті та місцевій самобутній специфіці;

- використання культурних ресурсів соціальних спільнот (у т.ч. історію, вірування, цінності, традиції та ін.) для зміцнення позитивної самобутності та соціальної згуртованості;

- концентрації суспільства навколо місцевих проєктів, спрямованих на покращення якості життя всіх мешканців (у тому числі проєктів, пов'язаних з інфраструктурою, громадськими послугами, громадськими місцями та ін.);

- створенню умов для взаємодії та довіри в рамках місцевої влади та соціальної спільноти;

- більше ефективного мирного врегулювання конфліктних ситуацій та

посередництва (медіації) на місцевому рівні, що є найбільш наближеним до потреб та інтересів населення;

- сприяння популяризації позитивних прикладів для наслідування для молоді та дітей;

- реорганізації площ шляхом розробки дизайну безпечних міст, зупинок громадського транспорту;

- застосування методів міського планування з урахуванням широкого залучення громадськості, включаючи експертів та представників з числа місцевої громадськості, до реалізації їхнього власного бачення району, сприяння у виробленні пропозицій, забезпеченню зворотного зв'язку питанням створення безпечного дизайну, доступності та відкритості, а також моніторингу й підтримці прогресу.

IV. Оцінка механізмів публічного управління безпекою особистості

A. Аудит рівня безпеки

Процес аудиту рівня безпеки особистості можна визначити як системний аналіз, що проводиться для отримання уявлення про проблеми, пов'язані із злочинністю та віктимізацією у державі чи на місцях з метою виявлення потенціалу та ресурсів для проведення профілактичної роботи, створення умов для визначення пріоритетів, а також сприяння у розробці стратегії, яка дозволить вирішувати ці проблеми. За кордоном накопичено значний досвід у галузі проведення аудиту рівня безпеки особистості на місцях [315; 317].

Б. Від аудиту рівня безпеки особистості до оцінки механізмів публічного управління безпекою особистості

Оцінка публічного управління безпекою особистості розширює рамки традиційного рівня аудиту безпеки, охоплюючи широкий спектр питань таких, як аспекти, що стосуються корупції, незаконних транснаціональних потоків, профілактики вживання наркотиків, лікування наркозалежності та медико-санітарного догляду, орієнтованих на охорону здоров'я та праці тощо. Спираючись на комплексний підхід на основі публічного управління

безпекою особистості, оцінка виходить з визнання того, що виклики для безпеки особистості виникають внаслідок складної взаємодії факторів ризику (на місцевому, національному та глобальному рівнях), і що ці фактори повинні розглядатися разом, а не окремо, зважаючи на те, що ці чинники діють взаємопов'язано, що значно підвищує рівень уразливості сталого розвитку на місцях. Відтак, варто говорити, що комплексний підхід до публічного управління в досліджуваній сфері передбачає застосування також принципів *системного підходу*.

Оцінка управління безпекою особистості може бути проведена у місті чи на певній території міста (наприклад, район, квартал та ін.) залежно від його розміру. Передбачається, що процес оцінки дозволить отримати повніше уявлення щодо проблем у сфері безпеки особистості й механізмів публічного управління у цій сфері шляхом вивчення ширшого спектру проблемних аспектів та методології їх взаємодії для того, щоб виробити стратегічні рекомендації та пріоритети для вжиття заходів, а також визначити потенціал та ресурси для вжиття превентивних дій та виробити цільове технічне сприяння у зміцненні інституційного потенціалу у місті. Головна мета оцінки механізмів публічного управління безпекою особистості полягає в тому, щоб отримати цілісне уявлення про проблеми та можливості у міській місцевості для розроблення та здійснення відповідних заходів політики з метою підвищення такої безпеки й удосконалення місцевого адміністративного управління. Це досягається за допомогою залучення всіх відповідних зацікавлених сторін у такі процеси:

- а) збір даних й аналіз широкого спектру питань безпеки особистості та публічного управління нею, включаючи соціальні й інституційні фактори;
- б) розробка цілісних та комплексних стратегій для регулювання питань безпеки особистості та публічного управління на місцевому рівні.

Процес оцінки публічного управління безпекою особистості створить можливості для такого:

- цілісного розуміння динаміки, пов'язаної з питаннями безпеки

особистості та публічного управління нею на місцях, у тому числі суб'єктивних аспектів безпеки та адміністративного управління, тобто сприйняття специфічними соціальними групами, місцевими органами влади та іншими зацікавленими сторонами питань безпеки, рівня довіри до місцевих органів влади, поліції та інших правоохоронних органів, судових органів, а також сприйняття ефективності цих організацій;

- зниження впливу незаконних транснаціональних потоків на стан безпеки особистості;

- удосконалення чинної нормативно-правової бази та підвищення інституційного потенціалу щодо вжиття заходів реагування на виклики безпеці особистості;

- формування механізмів комунікацій, підзвітності та координації між різними місцевими установами, а також між місцевими органами державної влади або агентствами та зацікавленими неурядовими організаціями;

- усунення прогалин у наявних механізмах звітності про злочинність або зловживання, а також недоліки в методиці збору даних щодо стану безпеки особистості;

- комплексного визначення причин і взаємозалежності факторів ризику;

- потенціалу та ресурсів для зміцнення здатності співтовариств протистояти негативним факторам;

- визначення місцевих проблем та досягнення консенсусу між відповідними зацікавленими сторонами щодо пріоритетних сфер діяльності для забезпечення безпеки особистості;

- поліпшення координації та партнерства між різними установами на місцевому, національному та міжнародному рівнях, а також державними та зацікавленими неурядовими організаціями;

- зміцнення технічного й управлінського потенціалу місцевих уповноважених органів та неурядових партнерів у галузі збору даних з питань безпеки особистості на місцях із метою підвищення ефективності

управління такою безпекою;

– розробка рекомендацій щодо належних заходів політики на місцевому рівні та комплексної, заснованої на широкій участі, стратегії забезпечення та публічного управління безпекою особистості.

*В. Керівні принципи оцінювання публічного управління
безпекою особистості*

У цьому розділі викладено деякі керівні принципи, які необхідно враховувати протягом всього процесу оцінки механізму публічного управління безпекою особистості [335]. Сутність цих принципів у тому, що ефективного публічного управління безпекою особистості можна досягти лише в рамках процесу, заснованого на концептуальному підході щодо широкого залучення громадськості, плідної взаємодії всіх зацікавлених сторін. Крім того, зазначений підхід концептуально передбачає таке:

- *Визначення труднощів та можливостей у сфері публічного управління
безпекою особистості на місцевому рівні*

Поряд з виявленням проблем у сфері безпеки особистості та ефективного публічного управління нею, а також розуміння їх динаміки, важливо, щоб у ході оцінки були виявлені внутрішньосистемні фактори, які можуть сприяти позитивним змінам та/або підвищенню здатності місцевої влади та громадськості протистояти негативним фактам. Позитивними факторами можуть бути ті, що торкаються окремих громадян, групи (або їх частини); організації (та його частина).

- *Забезпечення представленості інтересів усієї місцевої влади*

Думки жінок і чоловіків повинні прийматися до уваги в межах міжсекторального підходу. Відтак, мають бути створені безпечні та доступні умови для обліку бачення різних учасників та забезпечення достатньої представленості різних груп населення у процесі оцінки публічного управління безпекою особистості. Крім того, залучення державної підтримки як на місцевому, так і на національному рівнях, а також залучення експертів, і ключових осіб, які приймають рішення, має важливе значення як з погляду

врахування їх бачення, але й у плані визначення проблем і думок місцевої влади та громадськості, особливо «важкодоступних» груп, під час процесів розробки та здійснення заходів політики.

- *Просування спільного бачення питань публічного управління безпекою особистості на місцевому рівні*

Оцінка публічного управління безпекою особистості повинна використовуватися як засіб для розширення співробітництва та довіри між спільнотою, місцевими органами влади та іншими відповідними організаціями як на місцевому, так і на національному рівнях і щодо цього сприяти виробленню загального бачення питань безпеки особистості на місцевому рівні серед громади [171].

При плануванні та проведенні оцінки публічного управління безпекою особистості необхідно враховувати низку міркувань.

- *Права людини*

Реалізація прав людини займає центральне місце у будь-якій оцінці публічного управління безпекою особистості і має спрямовувати весь процес оцінки, від збору й аналізу даних до подання та підтвердження результатів, а також розробки будь-яких заходів політики та програм у місцях на основі цієї оцінки [215]. Оцінка не повинна використовуватися як засіб заохочення або виправдання громадських заходів самооборони – вона призначена для використання в рамках процесу, спрямованого прийняття превентивних і своєчасних заходів. Особливо важливо при розробці заходів політики на місцевому рівні на основі результатів оцінки публічного управління безпекою особистості, критично вивчити питання про те, чи нададуть запропоновані рекомендації позитивний вплив на здійснення прав людини.

- *Визнання різноманітності думок*

Населення складається з безлічі категорій з різними поглядами та пріоритетами щодо питань забезпечення власної безпеки. До них належать, зокрема, жінки, молодь, релігійні й етнічні меншини, корінне населення, мігранти, біженці та ін., люди з обмеженими можливостями, люди похилого

віку. Усі ці групи населення мають право бути врахованими у процесі оцінки. Тому важливо, щоб були зібрані у розбивці за віком, статтю, расовою/етнічною приналежності та ряду з іншими відповідними факторами, щоб окремо визначити погляди цих груп населення. Крім того, визнаючи, що офіційні дані не завжди достатньою мірою відображають погляди людей, необхідно вжити завчасних заходів для забезпечення охоплення та активної участі соціально відокремлених та найбільш уразливих груп населення в процесі оцінки. Важливо розглянути питання, чи буде безпека людей, які беруть участь в оцінці публічного управління безпекою особистості, поставлена під загрозу внаслідок їх участі, та визначити засоби врегулювання цього питання, включаючи забезпечення конфіденційності інформації, отриманої від окремих учасників, місця проведення консультацій та ін.

Під час оцінки механізмів публічного управління безпекою особистості необхідно виявити їх гендерний характер шляхом збору й аналізу даних [332]. Крім того, необхідно виявити культурні норми, що допускають насильство по відношенню до жінок, і рекомендувати превентивні заходи. Для отримання повного уявлення про питання безпеки з урахуванням гендерних аспектів, оцінка управління безпекою особистості має виходити за рамки розуміння різних ролей чоловіків і жінок щодо злочинності та насильства, вивчати відмінності всередині цих груп, а також брати до уваги ширший спектр гендерних питань, включаючи безпеку осіб та спільнот [332].

• *Обмін інформацією та конфіденційність даних*

Під час оцінки публічного управління безпекою особистості слід раціонально використовувати всі наявні ресурси. Тому важливо, щоб публічні інституції обмінювалися відповідною інформацією за межами своєї організаційної структури. Хоча побоювання щодо конфіденційності даних, безумовно, існують, вони не повинні впливати на обмін узагальненими статистичними даними, які не можуть бути прив'язані до окремих громадян. Крім того, ці обмеження не повинні перешкоджати використанню інформації, отриманої під час консультацій з місцевою владою,

громадськістю та іншими зацікавленими сторонами, якщо лише окремі учасники та їх зауваження не будуть виявлені без отримання їхньої поінформованої згоди.

- *Багаторівневе керування*

Хоча багато завдань у сфері публічного управління безпекою особистості найчастіше покладаються на національні органи державного управління, на місцевому рівні інституції покликані відігравати ключову роль у виявленні ризиків соціальної вразливості та забезпеченості. Для цього заходи політики та програми мають розроблятися з урахуванням місцевих умов та реалізовуватися на стійкій основі. У багатьох країнах децентралізовані форми управління ще не розроблені або впроваджені неповною мірою, унаслідок чого місцеві органи влади стикаються із все більш глобальними проблемами в тих областях, де вони не мають юридичних повноважень та можливостей для вжиття заходів [3; 33; 272]. Оскільки проблеми безпеки особистості на місцях виникають внаслідок складної взаємодії факторів ризику (на місцевому, національному та глобальному рівнях), потрібні багаторівневі заходи реагування на них. Додаткове керівництво й покращення координації між державними органами та недержавними організаціями на національному та місцевому рівнях може сприяти підвищенню ефективності міських стратегій [341]. Тому рекомендації щодо заходів політики, що випливають з результатів оцінки публічного управління безпекою особистості, повинні бути вбудовані в національні та глобальні рамки для ефективного і скоординованого усунення ризиків. Важливо також, щоб оцінююча група не лише взаємодіяла із зацікавленими сторонами на місцевому рівні, а й залучала до процесу оцінки національні та міжнародні організації, особливо у процес підтвердження результатів.

- *Сторони, відповідальні за здійснення оцінки управління безпекою*

Суспільно-політична відповідальність за результати проведення оцінки має ключове значення для забезпечення стійкості процесу та подальших

заходів політики. У цьому зв'язку важливо чітко визначити, хто виконуватиме провідну роль процесів оцінки публічного управління безпекою особистості, заручитися відповідною підтримкою громадськості й експертів, а також офіційно оформити її надання, створивши механізми координації між відповідними організаціями як на місцевому, так і на національному рівнях. Особливо важливо також, щоб рішення про проведення оцінки публічного управління безпекою особистості приймалося місцевим керівництвом на ранньому етапі здійснення прийнятого ними наказу для забезпечення суспільно-політичної підтримки протягом усього процесу аудиту та обліку результатів аудиту розробки заходів політики на місцях. Крім того, важливу роль у забезпеченні стійкості процесу оцінки публічного управління безпекою особистості може також забезпечити реальна зацікавленість організацій громадянського суспільства та місцевої влади у результатах оцінки. У цьому контексті вкрай важлива наявність комунікаційної стратегії для інформування заінтересованих сторін, включаючи представників місцевих громад, про цілі, процес та результати оцінки публічного управління безпекою особистості. Ефективна комунікаційна стратегія може послужити механізмом забезпечення залученості та мобілізації широкого кола місцевих організацій у рамках загального бачення підвищення безпеки особистості та добробуту у суспільстві. При аналізі поточних заходів у відповідь особливо корисно вивчити відмінності між чинним законодавством, політикою та механізмами публічного управління безпекою особистості, а також те, в якій мірі пов'язані науково-теоретично та практично, а саме за результатами співставлення слід:

- оновлювати підходи, стратегії або заходи політики (зокрема, за умови наявності відповідних даних може бути підвищити ефективність механізмів публічного управління безпекою особистості).

- усувати прогалини, виявлені в процесі збору даних (вони можуть стосуватися періодичності та ступеня охоплення збору даних; методів, платформ та інструментів, що використовуються для збирання та аналізу

даних, а також надійності та достовірності зібраних даних);

- раціональніше використовувати наявні місцеві і, за потреби, державні ресурси, а також інституційний потенціал публічного управління безпекою особистості, у тому числі фінансові та кадрові ресурси, а також технічний потенціал, включаючи збір, аналіз та моніторинг даних про злочинність, насильство та корупцію, стан охорони здоров'я, праці тощо;

- здійснювати можливі коригування або розробку заходів політики, програм та практичних заходів, спрямованих на підвищення рівня безпеки особистості та вдосконалення публічного управління нею;

- коригувати аспекти життєстійкості особистості (фактори життєстійкості можуть включати окремих осіб, групи (або частини груп), організації (або частини організацій), фізичні площі, а також більш нематеріальні фактори, такі як історія, переконання, цінності та традиції, які формують цілісну місцеву самобутність);

Розробляючи рекомендації до дії, спираючись на вищенаведені аспекти, механізм публічного управління безпекою особистості повинен містити такі основні принципи:

- публічні інституції всіх рівнів повинні відігравати провідну роль у розробці ефективних та гуманних стратегій публічного управління безпекою особистості;

- слід забезпечувати соціально-економічний розвиток та активну участь громадськості в публічному управлінні безпекою особистості;

- варто забезпечувати співробітництво та партнерство (у напрямку визначення спектру причин злочинності загроз безпеці особистості і, відповідно, кваліфікації та повноважень, необхідних для їх нейтралізації, для чого необхідна співпраця та партнерство на рівні уповноважених органів, громадських організацій, неурядових організацій, ділових кіл та окремих громадян);

- необхідно забезпечувати стійкість, підзвітність та раціональне використання ресурсів під час реалізації публічного управління безпекою

особистості;

– накопичувати базу знань та моніторинг інформації щодо публічного управління безпекою особистості (стратегії державної політики та програми в галузі попередження виникнення загроз у сфері безпеки особистості, спираючись на потужну міждисциплінарну базу знань публічного управління);

– унеможливлення диференціації (необхідні програми, розроблені на основі громадських консультацій та обліку умов, ресурсів та потреб громадськості. Це включає в себе облік неоднакових потреб жінок та чоловіків та особливих потреб уразливих членів суспільства).

Крім цих основних принципів, комплексний підхід до формування механізмів публічного управління безпекою особистості сприяє створенню наступних передумов [333]:

– зміцнення повноважень державного сектора та вдосконалення місцевого адміністративного управління: там, де це можливо, оцінка має сприяти зміцненню державного сектора, здатного ефективно керувати та реагувати на місцеві виклики. Оцінка публічного управління безпекою особистості може призвести до виявлення певних прогалин. Однак результати оцінки не повинні використовуватись для будь-яких каральних дій. Загальний дух оцінювання публічного управління безпекою особистості, який має забезпечити вдосконалення цього процесу, полягає у наданні високоякісних послуг, підвищенні прозорості публічної влади тощо;

– поєднання науково-теоретичних і практичних засобів та заходів. До них належать діяльність окремих керівників щодо заохочення поведінки, що відповідає високому рівню чесності та невідкупності та верховенства закону. Слід відзначити, що, незалежно від якості та кількості зібраних даних, сам процес оцінки публічного управління безпекою особистості сприятиме підвищенню поінформованості про можливості та виклики у сфері безпеки та адміністративного управління на місцях;

– забезпечення інноваційності та експериментальності (у складних

умовах, в яких знаходиться більшість міст України, багато суспільно-політичних заходів реагування щодо визначення залежатимуть від місцевих умов. Це відкриває широкі можливості для інновацій та експериментів, а також дозволяє людям почуватися здатними робити свій внесок у зміни).

Після завершення аналізу та складання звіту про оцінку публічного управління безпекою особистості, оцінна група повинна взаємодіяти з ключовими зацікавленими сторонами місцевому та національному рівнях за допомогою семінарів або круглих столів для обговорення процесу збору даних та зібраних фактичних даних з метою досягнення консенсусу щодо нейтралізації факторів уразливості безпеки особистості та пріоритетних сфер публічно-управлінської діяльності. Крім досягнення консенсусу, зацікавленим сторонам слід обговорити шляхи подальших дій удосконалення публічного управління безпекою особистості за допомогою розгляду та відбору доцільних та здійснених заходів втручання у світлі результатів оцінки, визначення конкретних потреб територіальних підрозділів державних органів на основі виявлених прогалин та встановлення параметрів для поетапного впровадження політики. Визначені питання можуть бути включені в підсумковий звіт про оцінку публічного управління безпекою особистості та враховані при розробці комплексної стратегії гарантування системи безпеки [341].

Висновки до розділу 2

1. У ході дослідження розкрито особливості проблематики безпеки особистості як об'єкту публічного управління, що дозволили визначити фактори, які становлять суттєву загрозу для такого виду безпеки. Виявлено, що вони створюють небезпеку для існування, функціонування та розвитку життєво важливих інтересів та цінностей особистості, суспільства та держави. Це фактори, що негативно впливають на правову систему, що знижують ефективність, результативність її дії. До таких чинників також

віднесено інституційні, що пов'язані з діяльністю суб'єктів публічного управління (державного апарату) і функціонуванням самої держави. До цих чинників в сучасних умовах відносяться: недосконалість чинного законодавства (суперечливість і неефективність правових норм, їх економічна незабезпеченість); відсутність необхідних законодавчих актів; невідповідність закону праву; нестабільність законодавства; порушення єдності правового простору країни; нігілістичне ставлення до права у суспільстві; безвідповідальність; низький рівень правосвідомості, правової культури, професіоналізму та компетентності законотворчих та правозастосовних органів та їх посадових осіб, що підриває авторитет влади і закону, сприяє розвитку тіньового права, а, відтак, подальшому підриву безпеки окремо взятої особистості; пряме свавілля працівників судових, правоохоронних та інших державних органів та їх посадових осіб; довготривале реформування судової, адміністративної та інших систем. Систематизовані чинники не тільки різнохарактерні, але й суперечливі. З одного боку, йдеться про відсутність законодавчих актів (стандартів у сфері охорони праці), з іншого – про застарілість правових документів, покликаних гарантувати безпеку особистості (зокрема, законодавства у сфері охорони здоров'я та праці).

2. Акцентовано, що держава та її апарат зобов'язані забезпечувати безпеку особистості. Це відбувається в межах розробленої та затвердженої Стратегії національної безпеки та спеціального законодавства. Наголошено, що вітчизняне законодавство у сфері національної безпеки не конкретизує належним чином інтереси особистості, які є складовими національних інтересів. Крім того, з'ясовано, що вітчизняне законодавство у сфері національної безпеки містить відсилочну правову норму щодо визначення загроз цій безпеці загалом і безпеці особистості зокрема. Їх закріплення має відбуватися в межах Стратегії національної безпеки України. Разом із тим аналіз цієї стратегії дав змогу стверджувати про безсистемне визначення загроз національної безпеки в цілому, а відтак і безпеці особистості. На цій

підставі доведена необхідність доопрацювання Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.) і Стратегії національну безпеку України (2020 р.) у напрямку уточнення поняття інтереси особистості, якісних і кількісних показників стану їх реалізації, а також загроз, що можуть негативно впливати на зазначені показники.

3. Обґрунтовано методологічні засади побудови системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку, що дозволили виокремити такі її (системи) елементи, як мету, завдання, принципи, функції, методи, засоби, суб'єктів, об'єкт, механізми. Серед визначених елементів механізмів публічного управління відведено особливе значення, адже вони приводять у рух усі інші складові системи публічного управління. Застосування комплексного підходу дало змогу аргументувати типологізацію правового, організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку. Конкретизовано, що запропонований підхід дозволяє досягти чотирьох кінцевих результатів (знизити вплив загальнодержавних і локальних загроз у сфері безпеки особистості, забезпечити кадровий та інституційний потенціал її гарантування тощо). З метою забезпечення повноцінного досягнення цих результатів аргументовано на необхідності застосування в межах основного підходу до механізмів публічного управління безпекою особистості ще й інших підходів, а саме: стратегічного, системного, концептуального, міжсекторального та ін.

4. Крім того, акцентовано на ролі оцінювання напрямків функціонування цих механізмів, що передбачає діяльність оцінної групи та робоча група (у разі наявності). Ці експертні групи мають проводити роботу з місцевими органами влади щодо розробки комплексної стратегії з усунення виявлених проблем та виконання рекомендацій, що містяться у звіті за результатами оцінювання. Акцентовано на розробці стратегії, що як процес має ґрунтуватися на залученні до цього громадськості. Різні зацікавлені сторони, що беруть участь в оцінюванні, повинні брати активну участь у

розробленні стратегій та державної політики. Доведено, що така стратегія повинна розроблятися відповідно до принципів комплексного підходу на основі публічного управління безпекою особистості, що включає: регулювання, втілення в життя, взаємодію та підтримку життєстійкості.

5. Наголошено, що оцінювання механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку повинно супроводжуватися встановленням чітких завдань із зазначенням термінів та кількісних цільових показників, інституційних обов'язків, ролей різних зацікавлених сторін і плану роботи відповідно до наявних засобів. Крім того, методика оцінювання повинна включати систему моніторингу й аналізу механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку на основі залучення до оцінювання громадськості. Це необхідно для забезпечення належного виміру прогресу та досягнень, що доречно реалізовувати на основі прийнятих меморандумів про взаєморозуміння та інші міжвідомчі угоди. Здійснення оцінювання механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку є ефективним функціональним напрямком адаптації стратегії та плану роботи до місцевих умов і виявлення будь-яких проблем, обмежень та можливостей щодо гарантування безпеки особистості. Фаза тестування може також допомогти перевірити концептуальну модель, причинно-наслідкові зв'язки та реальну вагу факторів ризику та пріоритетів, визначених у фазі проведення аудиту безпеки. Після розробки фази тестування й адаптації плану роботи важливо приступати до повномасштабної реалізації коригувальних заходів по відношенню до механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку.

РОЗДІЛ 3

СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

3.1. Генеза функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України

Конференція ООН, проведена в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. [64], присвячена проблемам навколишнього середовища та сталому розвитку, стала однією з головних подій в історії людства. Як відомо, у межах цієї конференції отримали загальносвітове політичне визнання проблеми, що пов'язані з глобальним потеплінням клімату та збереженням біорізноманіття на Землі. Під час конференції було прийнято «Порядок денний на XXI століття» як певний план розвитку людства на найближче майбутнє.

З того часу минуло 20 років. За цей період часу відповідно до рішення ООН понад 100 країн розробили стратегії сталого розвитку. Як відомо, в Україні останній аналогічний документ був прийнятий у 2019 р., а саме: Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [243]. Цей указ, а також Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» [241] отримали досить негативну оцінку у вітчизняних наукових колах [187; 193; 248]. Аналіз цих підзаконних актів дає підстави стверджувати, що їхнім ключовим недоліком є те, що, незважаючи на посилення уваги до соціального розвитку та безпеки (безпеки людини як на складової безпеки держави), такі укази все ще не визначають комплексно проблеми населення України та шляхи їхнього вирішення. На цій підставі вважаємо за доцільне більш детально розглянути генезу функціонування правового механізму

публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

Проблемним питанням публічного та державного управління щодо становлення та функціонування системи безпеки загалом і безпеки особистості зокрема присвячено праці З. Бжежинського, С. Белая, О. Бондаренка, В. Горбуліна, І. Грицяка, С. Домбровської, О. Євсюкова, О. Кравчука, С. Крука, В. Олуйка, С. Полторака, А. Помази-Пономаренко, О. Радченка, В. Садкового, Г. Ситника, С. Тоцького, О. Турченко, Б. Хайнбекера, Д. Юрковського та ін. [21; 212; 259; 269; 291; 294; 369]. У своїх наукових розробках вказані вище автори розглядають різні аспекти сутності, функцій та особливостей формування системи безпеки. У той же час, переконані, що потребує ґрунтовного дослідження стан формування правової основи для реалізації публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. Це необхідно зробити, зважаючи на важливість визначення тенденцій і стратегії реалізації публічного управління у зазначеній сфері, адже, як відомо, стратегія – основний документ і план країни, за яким вона живе.

Як зазначають учені І. Бандура, Ю. Батир, І. Лопатченко, А. Помаза-Пономаренко, І. Хмиров, А. Хмирова, з моменту проголошення незалежності України на її теренах було прийнято понад 100 стратегій, програм, концепцій та інших правових документів щодо забезпечення соціально-економічного, а згодом і сталого розвитку нашої держави [13; 16]. У цьому контексті варто вказати на низку нормативно-правових документів, розроблених і схвалених у досліджуваній сфері (табл. 3.1) [195].

Варто відзначити, що саме Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 р. № 392/2020 визначив необхідність щодо розробки та реалізації низки інших стратегічних документів [241].

Таблиця 3.1

Основні правові документи, прийняті у сфері публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України

№ з/п	Назва правового документа
1	2
1	Постанова ВРУ «Про основні напрямки економічної політики України в умовах незалежності» від 25.10.1991 р. № 1698-ХІІ
2	Постанова ВРУ «Про доповідь Президента України «Про основні засади економічної та соціальної політики» від 19.10.1994 р. № 216
3	Указ Президента України «Про основні напрямки соціальної політики на період 1997–2000 рр.» від 18.10.1997 р. № 1166
4	Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського союзу» від 11.06.1998 р. № 615
5	Указ Президента України «Про основні напрямки соціальної політики на період 2000–2004 рр.» від 24.05.2000 р. № 717
6	Послання Президента України до ВРУ «Україна: поступ у ХХІ сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 рр.» № 276а/2000 від 23.02.2000 р.
7	Указ Президента України «Про програму інтеграції України до Європейського Союзу» від 14.09.2000 р. № 1072
8	Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 160
9	Послання Президента України до ВРУ «Модернізація України – наш стратегічний вибір» (2011 р.).
10	Указ Президента України «Про Стратегію економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) шляхом європейської інтеграції» від 28.04.2004 р. № 493
11	Постанова КМУ «Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року» від 24.06.2006 р. № 879
12	Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21.07.2006 р. № 1001
13	Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: розроблена Комітетом з економічних реформ при Президентіві України
14	Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р. № 385

1	2
15	Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015
16	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів» від 11.11.2015 р. № 931
17	Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» від 24.05.2017 р. № 504-р
18	Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» від 10.07.2019 р. № 526-р
19	Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722/2019
20	Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» від 05.08.2020 р. № 695
21	Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»» від 14.09.2020 р. № 392/2020

Джерело: складено на підставі [195].

Погоджуємося з думкою законотворців, що вимогою часу стало схвалення стратегій у сфері забезпечення безпеки особистості, а саме:

– Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25.03.2021 р. № 121/2021;

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»» від 02.06.2021 р. № 225;

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 липня 2021 року «Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави»» від 23.07.2021 р. № 306/2021 (цей указ закладає основи для внесення змін Податкового кодексу України в частині прийняття «Економічного паспорта українця», на зразок виплат громадянам ОАЕ певного відсотку від продажу

нафти);

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України»» від 20.08.2021 р. № 372/2021;

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»» від 11.08.2021 р. № 347/2021;

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»» від 26.08.2021 р. № 447/2021;

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»» від 26.08.2021 р. № 448/2021;

– Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» від 27.09.2021 р. № 487/2021;

– Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту»» від 17.12.2021 р. № 668/2021 [195].

Отже, можемо зробити певний проміжний висновок, що в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року, а також Стратегії національної безпеки України до 2030 року [195] дійсно обґрунтовується нова парадигма розвитку нашої держави й окреслюються оновлені соціальні та економічні пріоритети. Разом із тим, на системній основі законотворцем так і не розглядаються всі фактори сталого розвитку українського суспільства. Звісно, не можна категорично стверджувати, що Стратегія національної безпеки України до 2030 р. не містить відсилочної норми щодо забезпечення стратегічності у сфері безпеки. Навпаки така норма міститься ще на початку аналізованої стратегії, проте її виконання можна вважати поки що відносно задовільним. На підтвердження можемо навести таке

положення Стратегії національної безпеки України до 2030 року (затверджена у 2021 р.) [195]: Кабінетові Міністрів України, державним органам за відповідними сферами національної безпеки слід подати у *шестимісячний строк* на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проекти низки документів. Їх перелік наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Перелік правових документів, що мають бути розроблені відповідно до Стратегії національної безпеки України до 2030 року

№ з/п	Назва правового документа	Стан виконання
1	Стратегія людського розвитку	Введена в дію указом Президента України 02.06.2021 р.
2	Стратегія воєнної безпеки України	Введена в дію указом Президента України 25.03.2021 р.
3	Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України	Станом на грудень 2022 р. МВС України розроблено проєкт цієї стратегії та цьому міністерству доручено проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту (див. рішення РНБО від 23.12.2022 р. № 883/2022)
4	Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України	Введена в дію указом Президента України 20.08.2021 р.
5	Стратегія економічної безпеки	Введена в дію указом Президента України 11.08.2021 р.
6	Стратегія біобезпеки та біологічного захисту	Введена в дію указом Президента України 17.12.2021 р.
7	Стратегія інформаційної безпеки	Кабінет Міністрів України 15.09.2021 р. схвалив Стратегію
8	Стратегія кібербезпеки України	Введена в дію указом Президента України 26.08.2021 р.
9	Стратегія зовнішньополітичної діяльності	Введена в дію указом Президента України 26.08.2021 р.
10	Стратегія забезпечення державної безпеки	Стратегія поки не розроблена

Джерело: складено на підставі [195].

Крім того, аналіз положень Стратегії національної безпеки України до 2030 року дає підстави наполягати, що із самого початку її відмінною особливістю, що якісно має відмежовувати її від попередніх стратегій, є принцип людиноцентризму та соціальної орієнтованості. Саме з урахуванням

цього аспекту варто проводити розгляд положень як Стратегії національної безпеки України до 2030 року загалом, так й інших стратегічних документів, що мають бути прийняті відповідно до неї.

Аналіз стану виконання вимоги, що міститься в Стратегії національної безпеки України [241] щодо необхідності розробки інших стратегій, черговий раз засвідчує, що ставлення до реалізації певних заходів у нашій країні є неоднозначним, бюрократичним і затягнутим у часі. На підтвердження можемо навести ситуацію, пов'язану з виконанням вимоги норми ч. 1 ст. 26 Закону України «Про національну безпеку України» [75; 210; 259]. Ця вимога стосується особливостей розробки Стратегії національної безпеки, що має відбуватися за дорученням Президента України і в термін 6 місяців з моменту вступу Глави держави на пост [259]. Як відомо, шостий Президент України В. Зеленський вступив на посаду 20.05.2019 р., а Стратегія національної безпеки була введена в дію його указом, зокрема 14.09.2021 р., а мало б бути наприкінці грудня 2019 р. Очевидно, що ця ситуація засвідчує неналежне виконання вимоги щодо строків розробки такої стратегії (і не якої-небудь вимоги, а законодавчої, адже вона міститься в Законі України «Про національну безпеку України» [236]).

Безперечно, на фоні недоліків варто також визначити й переваги законодавства у сфері національної безпеки та безпеки особистості. Так, ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» [236] визначає такі *фундаментальні національні інтереси нашої держави*:

- 1) сталий розвиток держави, економіки та громадянського суспільства;
- 2) інтеграція України в європейський простір;
- 3) недопущення втручання в її внутрішні справи тощо.

Уважаємо, що саме таке визначення національних інтересів вказує на *поступальність (еволюційність) або оперативність (пришвидшення) інституційного розвитку України* в напрямку формування власної системи безпеки. Зважаючи на це, важливим є забезпечення цієї поступальності або оперативності у реалізації подальших заходів, спрямованих на гарантування

національних інтересів, що включають інтереси щодо підтримки безпеки держави, суспільства й окремо взятої особистості. При цьому варто вказати на те, що національні інтереси є життєво важливими; їхня реалізація забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут її власних громадян [341].

Отже, з моменту проголошення незалежності в Україні прийнята дуже велика кількість нормативно-правових актів, що спрямовані на забезпечення системи безпеки в цілому. Вона, як відомо, у свою чергу включає безпеку держави, суспільства й окремо взятої особистості. Аналіз цих правових документів дає підстави наполягати на такому: за останні 5 років вітчизняна правова база набула чіткіших обрисів в напрямку закріплення вимог щодо важливості *стратегічного* забезпечення безпеки загалом і саме людини зокрема. Власне кажучи, людина визнана ключовим суб'єктом в системі безпеки. Разом із тим у межах чинної правової бази не розглядаються в комплексі всі фактори сталого розвитку українського суспільства з позиції забезпечення безпеки особистості. Саме на дослідженні цих аспектів варто зупинитися більш детально.

З метою полегшення цього процесу вважаємо за доцільне виокремити *етапи інституціоналізації* стратегічного публічного управління у сфері безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України, а саме:

- перший етап *«закладення основ системи безпеки»* – 1991–1996 рр. (прийнята Конституція України та інші важливі правові документи);
- другий етап *«перманентного формування»* – 1997–2014 рр. (акцентується увага саме на забезпеченні соціальної й економічної політики);
- третій етап *«відновлення реформування»* – з 2015 р. і по теперішній час (відзначається забезпеченням насамперед сталого розвитку України та стратегічності системи її безпеки, з акцентуванням уваги саме на безпеці людини) [321].

Визначення таких етапів інституціоналізації публічного управління дає змогу наполягати на необхідності формування в його межах стійкої позитивної

тенденції – гарантування та підтримки соціальної безпеки України загалом і безпеки окремо взятої особистості зокрема. Для формування такої тенденції доцільною є розробка цілісної концепції «проактивної» дії інституціональної системи публічного управління у сфері безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України [319]. На наш погляд, базис такої концепції повинна становити державна соціальна політика України, що у свою чергу становить основу формування безпекового середовища особистості. Слід погодитися з науковцями, які вказують на важливість забезпечення «безпеки для людини» у формі дієвої соціальної політики держави та «безпеці від самої людини», що охоплює соціальну стабільність, згуртованість, розвиток людського потенціалу та капіталу тощо [211].

На наш погляд, в основу державної політики сталого розвитку має бути покладено таку систему соціальних цінностей, що буде відмінною від тієї, що була наявна в попередньому та сучасному періодах трансформації суспільства [18]. Власне кажучи, принципово новим має бути визнання пріоритетності та взаємозумовленості життєвизначальних інтересів більшості населення. Держава повинна взяти на себе функцію забезпечення в суспільстві принципів соціальної справедливості та високої якості життя на основі узгодження й підтримання балансу інтересів усіх громадян. Це має дозволити перетворити суспільство на стійку, збалансовану й водночас дієву систему, що позитивно розвивається.

Необхідність формування та проведення активної соціальної політики випливає з фундаментального, стратегічного характеру довгострокових національних інтересів, і виступає принциповою цільовою установкою публічного управління. Це закріплено в чинній Конституції України, Законі України «Про засади державної регіональної політики України» [122; 232], де зазначено, що вона є соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток суспільства. У цьому контексті дуже важливими є визначення функції держави як гаранта розробки та проведення ефективної соціальної політики

та налагодження зв'язків між соціальною й економічною сферами життєдіяльності. При цьому саме Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що планування у сферах нацбезпеки поділяється на довгострокове (понад 5 років), середньострокове (до 5 років) і короткострокове (до 3 років) [236, ч. 3 ст. 25]. Стратегія нацбезпеки України є довгостроковим документом. Відтак, важливим є дотримання цього принципу довгостроковості й в усіх інших сферах суспільної життєдіяльності, що є надзвичайно важливими, адже від них залежить система безпеки загалом. Такими сферами можна вважати соціальну, економічну й екологічну, що у свою чергу є векторами сталого розвитку.

При кризовому стані сучасного суспільства першочергового значення набувають: гарантована соціальна включеність населення в систему ринкової економіки, що розвивається, висока позитивна мотивація праці, створювана гідною його оплатою, соціальна підтримка найменш захищених груп населення, створення інститутів і механізмів, що дозволяють здійснювати участь громадян у реалізації соціальних проєктів, запобігання криміналізації соціальних та економічних відносин [18; 21]. У цей час основними джерелами фінансових ресурсів соціального розвитку виступають бюджети всіх рівнів, джерела від запровадження ренти за природні ресурси, і навіть витрати позабюджетних фондів, і підприємств.

В умовах стабілізації економіки та досягнення сталого зростання виробництва пріоритетними для суспільства стають інтереси та потреби всього населення, здатного до праці, доходами, заощадженнями самостійно забезпечити зростання свого добробуту. Це не означає, що у соціальній політиці держави припиняється підтримка соціально вразливих груп населення [13; 22]. Відмова від соціально неминучого і тому справедливого патерналізму є не виправданим процесом. Зміцнення особистої відповідальності кожного члена суспільства за добробут сім'ї передбачає створення державою адекватних соціально-економічних умов. Протистояння багатих і соціально вразливих верств населення негативно позначається на стабілізації розвитку суспільства

[18; 21]. Вирішення цих проблем можливе лише за умови пильного та виваженого ставлення суспільства до інтересів більшості громадян.

У світлі вирішення проблем сталого розвитку у довгостроковій перспективі змінюється сутність проблеми соціальної справедливості. Важливим є баланс між діяльністю суспільства, спрямованої на зростання добробуту й якості життя нині живих та майбутніх поколінь. Соціально несправедливим є обмеження інтересів та потреб старших поколінь заради благополуччя молодших та нащадків. Проте водночас неприйнятним є прагнення суспільства до високого сьогодишнього добробуту за рахунок витрачання непоправних ресурсів та створення кризи ресурсів у перспективі.

Найважливішою проблемою є трансформація соціальної структури суспільства. Економічні та статусні основи колишнього соціального становища різних груп та верств докорінно деформовані, а соціальні структури у перехідний період розвитку України перебувають у вельми нестійкому стані [18; 22]. Політичні й економічні засади нової стратифікації суспільства нестабільні. Подолання старих і нових проблем – одна з найгостріших проблем, від вирішення якої багато в чому залежатиме соціальна стабільність суспільства та розвиток людського потенціалу [22].

Серйозна небезпека сталого розвитку походить від зубожіння більшості населення країни. Парадокс існуючої ситуації полягає в тому, що майже всі бідні громадяни не приймають змін, криміналізацію, корупцію, тероризм і посилення несправедливості, але саме ці соціальні групи і є джерелом кримінальної небезпеки та тероризму, середовищем для міжнаціональних, релігійних та інших конфліктів [21; 211].

Для виходу з цієї ситуації державі необхідно проводити політику, спрямовану на викорінення злиднів, розвиток середнього класу, розвиток активності працездатних верств населення з одночасним адресним захистом соціально вразливих верств [211; 248]. Активне населення у працездатному віці, яке є соціальним ядром суспільства, з високою мотивацією до праці, прагнення незалежності та соціальної стабільності сприяло б стабільному

розвитку суспільства.

Розширення соціальної бази реформ в Україні нерозривно пов'язано з поліпшенням якості життя, підйомом матеріального добробуту, зміцненням стабільності в суспільстві, посиленням економічної й особистої безпеки населення. Причиною вирішення цих проблем є розвиток багатоваріантності організаційних форм та методів у здійсненні соціальної політики у системі публічного управління. Наразі формується модель цієї політики, що передбачає множинність та різноманітність суб'єктів на всіх рівнях такого управління [13; 265], тісну інтеграцію його органів, що викликає необхідність відродження місцевого самоврядування, заснованого на громадській ініціативі, що активізує інститути сім'ї та безпеки особистості. Усе це є необхідним для забезпечення сталого соціального розвитку країни.

Можна вважати, що шлях людства до сталого розвитку знаменує перехід від епохи природно-історичного розвитку до епохи штучно конструйованого розвитку суспільства [18]. Головний зміст цього періоду – зробити людську діяльність адекватною природним (насамперед біосферним) законам, визнати примат останніх над суспільними законами; створити умови, що сприяють реалізації таких законів соціального розвитку, які не просто не суперечать збереженню навколишнього природного середовища, але дозволяють людству вижити, досягти нової, вищої якості життя та стало розвиватися далі. Поєднання законів розвитку нашого суспільства та природи має знайти свій відбиток у правових актах, суспільно-правових нормах. Наприклад, шляхом запровадження більш суворих екологічних стандартів, ліцензування, страхування, оподаткування, сертифікації тощо.

Конституція України створює певні умови для переходу країни до сталого розвитку. У преамбулі йдеться про забезпечення благополуччя та процвітання держави, виходячи з відповідальності за свою Батьківщину перед нинішнім та майбутніми поколіннями, про усвідомлення себе частиною світової спільноти, проглядаються ідеї сталого розвитку [122]. І хоча термін «сталий розвиток» у тексті Конституції України не використовується, все ж видається

необхідним ввести в її текст поняття сталого розвитку, посиливши правове регулювання новел у цій сфері і зробивши її більш дієвою.

Перехід до сталого розвитку потребує цілісної взаємозалежної системи законотворчих заходів, перегляду всіх раніше ухвалених законів та нормативних документів. В Україні поки немає окремого спеціального закону, що стосується категорій сталого розвитку та регулює відносини у цій сфері (див. табл. 3.1). Проте нормативно-правові акти непрямої дії вже прийняті, а також підзаконні акти.

Необхідно скласти програму законотворчої діяльності в Парламенті України для того, щоб ідеї сталого розвитку якомога повніше втілювалися в законах, що готуються до прийняття, як це передбачено Указом Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722/2019 [243]. Найважливіше значення має якнайшвидше формування законодавчої та іншої нормативно-правової бази, що дозволяє реалізувати принципи сталого розвитку. Як першочергове завдання після прийняття документа про стратегію сталого розвитку України на довгостроковий період слід вважати підготовку базового Закону «Про державну політику щодо забезпечення переходу України до сталого розвитку на період до 2050 року». У створенні законодавчої бази сталого розвитку повинні брати участь ключові Комітети Верховної Ради України, а не тільки Комісія із сталого розвитку та Комітет з екології. Законотворча діяльність у цьому напрямі має бути пріоритетною [334].

Вітчизняна законодавча база щодо сталого розвитку повинна враховувати міжнародні юридичні документи в цій галузі й орієнтуватися на міжнародні стандарти у галузі соціальної політики та охорони навколишнього середовища, які приймаються відповідно до правових принципів охорони навколишнього середовища та сталого розвитку Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку [333]. Має бути істотно змінено технологію прийняття господарських, соціальних, екологічних, технологічних та інших рішень. Варто значно розсунути горизонти розробки прогнозів та прийняття на їх основі

стратегічних випереджаючих рішень. Починаючи з 2000 р. в Україні й досі діє Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» [195]. Аналіз положень цього Закону дає підстави стверджувати про доцільність розробки прогнозів соціально-економічного й екологічного розвитку на далеку перспективу. Це диктується необхідністю якісного опрацювання середньострокових та короткострокових прогнозів. При цьому основним змістом довгострокових (на 20–25 років) і наддовгострокових (на 40–50 років) прогнозів мають стати прогнози науково-технічного та соціально-економічного розвитку, а також варіантне опрацювання стану локальних екосистем залежно від тих чи інших масштабів антропогенного впливу на ці системи [331; 332].

У межах довгострокових прогнозів важливо скласти уявлення про майбутній суспільний устрій України та стійкі форми її державності, особливо у зв'язку з процесами наростаючої глобалізації та латентністю суспільно-політичних конфліктів. Доречно також прогнозувати і майбутній розвиток усієї світової спільноти з метою визначення зовнішніх умов функціонування української держави та її ролі в цьому процесі. Прогнози мають постійно уточнюватися, а сфера їхньої дії розширюватися [332].

З огляду на зростання ролі прогнозування виникає необхідність моделювання всіх видів діяльності, отже, зростає роль науки та вчених у виробленні та прийнятті відповідальних рішень. Нові наукові завдання виникатимуть також для формування інституту експертизи з проблем сталого розвитку. Управління переходом до сталого розвитку передбачає створення спеціальної експертизи правових документів, що вимагає зіставлення прийнятих державною владою рішень із моделлю сталого розвитку. У конкретних діях організації, підприємства, відомства, території, держави мають орієнтуватися на модель сталого розвитку. Цю діяльність міг би координувати спеціальний науково-експертний орган при Раді із сталого розвитку за Президента України [336].

Отже, поняття безпеки та сталого розвитку близькі, але не ідентичні.

Безпека розуміється в найширшому сенсі, є однією з цілей сталого розвитку та необхідною умовою реалізації стратегії сталого розвитку. Будь-яке суспільство, держава й економіка не можуть забезпечити свою довготривалу стабільність та безпеку без переходу на шлях сталого розвитку. Однак до стабільності та безпеки прагне навіть нестійке суспільство – це необхідна умова створення державно-правової, економічної та іншої бази для переходу до сталого розвитку. Подібну позицію займає й генеральний секретар ООН: «Справедливий і сталий розвиток є однією з необхідних умов забезпечення безпеки, проте забезпечення мінімальних стандартів безпеки, у свою чергу, є однією з передумов розвитку. Прагнення вирішувати одне завдання у відриві від іншого не має великого сенсу» [Цит. за: 299, с. 69].

Безпечними сьогодні можна вважати ті суспільства та держави, які дотримуються демократичних цінностей та практики сталого розвитку як на національному, так і міжнародному рівнях; небезпечними є ті суспільства та держави, які орієнтуються на вузько прагматичні цілі, провокуючи цим порушення стійкості існуючих систем і прискорюючи рух людства до глобальної катастрофи.

Відповідно до наявних цілей сталого розвитку України він залежить стану національної безпеки в державі та безпеки всього світового співтовариства. Як підкреслювалося в Посланнях Президента України до Верховної Ради у 2011 р., наша держава повинна брати активну участь у загальнопланетарних процесах, у виробленні нової моделі розвитку світу, у розгадці викликів майбутнього, у вжитті запобіжних заходів проти різних катастроф. Безпека особистості, суспільства, держави, територіальних екосистем разом із регіональною та загальною колективною безпекою – це шлях розвитку України у XXI ст. [195].

Українська держава, незважаючи на свої особливості, є органічною частиною світової цивілізації та накопичує досвід демократичного розвитку. Вона трансформуватиметься відповідно до вимог і принципів сталого

розвитку, вносячи цим свій внесок у розвиток світу в цілому [211].

Наведене вище дозволяє визначити нове розуміння проблем безпеки загалом і особистості зокрема. У Законі України «Про національну безпеку України» (2018 р.) безпека визначається як «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз» [236]. Забезпечення національної безпеки України – це діяльність держави, всього суспільства та кожного громадянина окремо спрямована на захист національних інтересів та національних цінностей. Тим часом забезпечення безпеки не зводиться тільки до захисту: ідея національної безпеки тісно пов'язана з концепцією сталого демократичного розвитку і виступає як її невід'ємна частина і одночасно умови її реалізації. Отже, забезпечення безпеки особистості має бути спрямоване не лише на запобігання загрозам, але й на здійснення комплексу заходів щодо розвитку та зміцнення прав і свобод окремо взятої особи, матеріальних та духовних цінностей суспільства, конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави. Таким чином, йдеться про довгострокову державну політику у рамках стратегії сталого розвитку.

Концептуально важливо реалізувати зв'язок проблеми безпеки із стратегією сталого розвитку на практиці прийняття державних рішень. У низці країн (наприклад, у США) кожен законопроект проходить експертизу щодо можливих соціально-економічних наслідків і ризиків [210]. Формується нова філософія безпеки з позиції людиноцентризму, тобто з позицій якої слід аналізувати всі прийняті та вже прийняті документи, до якої б сфери діяльності вони не належали.

Можна вважати, що в Україні до 2020 р. державні рішення, на жаль, не завжди приймалися з урахуванням аспекту безпеки, і лише пізніше відповідна проблема були вирішена РНБО шляхом прийняття відповідної стратегії у цій сфері [75]. Наприклад, Уряд України приймає державну регіональну стратегію (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до

2020 року» від 06.08.2014 р. № 385), а Указом Президента України визначають вектори розвитку країни на період до 2020 року (Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015) [240] (див. табл. 3.1). Наявні й інші приклади недосконалого формування політики сталого розвитку України.

Подібне становище зумовлене насамперед неадекватним уявленням про роль та місце категорії безпеки загалом і особистості зокрема в процесах розвитку. Забезпечення такої безпеки представляється як особлива, додаткова діяльність, яка перебуває у захисті від зовнішніх загроз певної основної діяльності. Таке роздвоєння діяльності на основну та додаткову призводить до того, що безпека забезпечується тимчасово та на найменшому рівні. Реалізація ж безпеки у межах ідеології сталого розвитку виявляється найрезультативнішою. І тут роздвоєння немає, обидві частини діяльності утворюють єдину систему [317].

Зазначене стосується не лише проблеми безпеки в екології, якій було приділено основну увагу на ЮНСЕД у 1992 р., але й безпеки соціальної, економічної тощо. Вказаний підхід до поняття системи безпеки дозволяє вирішити суперечність між національними інтересами держави та новою парадигмою глобального сталого розвитку, що передбачає відмову від національного інтересу на користь глобального (див. гл. 2) [240]. Це протиріччя дозволяється забезпеченням безпеки все більшою мірою через розвиток, і все меншою через захист.

Саме тоді, коли рішення щодо реформування основних видів діяльності прийматимуться одночасно з рішенням щодо забезпечення безпеки особистості, і розпочнеться реальний перехід до сталого розвитку України. Стійкий розвиток – це системна єдність економічних, соціальних та інших видів діяльності, а також іманентний взаємозв'язок розвитку та безпеки, це стан забезпечення безпеки через соціально-економічний розвиток.

Варто зауважити, що ідеї безпеки та сталого розвитку близькі й в

системному сенсі. Як було зазначено в роботі вище, стійкість системи та її безпеку можна оцінювати одним і тим самим показником: ставленням швидкості реагування системи на загрозу до швидкості поширення цієї загрози. Саме з позиції цього принципу варто проводити подальше дослідження стану функціонування механізмів публічного управління безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в Україні.

Крім того, зазначимо, що в зміцненні сталого розвитку та безпеки особистості ключова роль належить саме державі, яка є основним соціальним інститутом, покликаним забезпечувати цей розвиток у правовому руслі. До процесу такого забезпечення залучається й недержавний сектор (громадські об'єднання, бізнес-структури та ін.). Зрозуміло, що організаційно-функціональне навантаження на публічний сектор (державні та недержавні організації) у досліджуваній сфері є не однаковим. З огляду на це важливим є здійснення більш детального розгляду особливостей такого організаційно-функціонального навантаження в сучасних умовах.

3.2. Стан результативності дії організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України

Особливості наявного в Україні організаційного механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України засвідчують, що їх варто розглядати з позиції дихотомічності. Вона передбачає дуальне поєднання двох аспектів: гарантування безпеки особистості та підвищення сталого розвитку в державі. Зважаючи на це, у дослідженні будемо акцентувати увагу на аналізі вказаних аспектів, що визначають особливості реалізації й оцінювання державної політики щодо соціального розвитку та гарантування безпекового стану. Більше того, зробити це з позиції аналізу повноважень органів, що відповідають за сталий

розвиток, не видається повністю можливим, адже в межах Конституції України [122] не міститься визначення поняття «сталий розвиток» (див. підрозділ 3.1).

У продовження відзначимо, що наявна організаційна система публічного управління безпекою особистості може бути охарактеризована, насамперед, з урахуванням положень законодавства у сфері національної безпеки. Такий висновок робимо з огляду на те, що безпека особистості – це складова національної безпеки (див. Закон України «Про національну безпеку України» [236]). Урахування положень фундаментальної науки публічного управління й адміністрування дає підстави стверджувати, що організаційний механізм публічного управління приводить у рух усю його систему [313]. Вона у свою чергу являє собою сукупність зв'язків між зовнішнім і внутрішнім середовищем, до якого входять керівні суб'єкти й керовані об'єкти державного впливу, що повинні функціонувати в межах скоординованої реалізації функцій публічного управління шляхом застосування комплексу методів і засобів [313]. Усе це є необхідним для підтримки в належному стані системи безпеки, держави та економіки.

На підставі аналізу науково-теоретичних засад і законодавчої бази у сфері національної безпеки загалом і безпеки особистості, зокрема [4; 13; 17; 21; 28; 30; 40; 48; 49; 54; 66; 69; 75; 78; 94; 97; 100; 104; 109; 114; 125; 130; 137; 140; 148; 160; 167; 172; 178; 179; 184; 185; 187; 189; 195; 210; 211; 248; 256; 259; 265; 269; 274; 278; 295; 298; 307; 308], можемо запропонувати в систематизованому вигляді будову організаційної системи публічного управління в цих сферах (рис. 3.1).

При цьому керівних суб'єктів представлено як ієрархічну організаційну підсистему (Парламент, Уряд і Президент України, центральні та місцеві органи виконавчої влади загальної й спеціальної компетенції, органи місцевого самоврядування тощо) (рис. 3.2), побудовану за принципом – рівень і ступінь включеності суб'єкта державного управління до забезпечення соціальної безпеки регіонів.

Рис. 3.1. Структура організаційної системи публічного управління у сфері національної безпеки загалом і безпеки особистості в Україні

Джерело: складено на підставі [75; 195; 259; 300].

Очевидно, що Закон України «Про національну безпеку України» (2018 р.) [236] визначає будову організаційної системи публічного управління у сфері національної безпеки загалом і безпеки особистості крізь призму виокремлення сил безпеки й оборони. Проте це не заважає стверджувати, що всі

зазначені інституції залучені до гарантування нацбезпеки загалом і безпеки особистості зокрема.

Погоджуємося з науковцями С. Домбровською, С. Круком, О. Крюковим, Є. Нікіпеловою, А. Помазою-Пономаренко, Г. Ситником, Д. Юрковським та ін. [75; 210; 259; 269; 299], що визначення сил безпеки й оборони потребує уточнення, а точніше доповнення. Власне кажучи, існує необхідність у внесенні змін до законодавства в цій сфері та розширенні переліку органів публічної влади, що залучаються до процесу гарантування та підтримки національної безпеки загалом і безпеки особистості зокрема. Авторське бачення позначено на рис. 3.1, і винесено в якості примітки та передбачає залучення до цього процесу саме недержавного сектора. Цікаво, що п. 70 Стратегії національної безпеки України (2020 р.) [242] встановлює норму, що громадянське суспільство здійснює громадський контроль за діяльністю органів державної влади щодо реалізації Стратегії. Це зайвий раз вказує на важливість зміни акцентів в управлінні системою безпеки в напрямку забезпечення його публічності (прозорості та демократичності).

До речі, учені слушно вказують на включенні до переліку сил безпеки й оборони Міністерства закордонних справ України [75; 210; 259; 298]. Так, В. Садковий і С. Крук запропонували долучити до формування безпекової політики науково-дослідні інституції та заклади вищої освіти [259], С. Домбровська, А. Помаза-Пономаренко, С. Порока й А. Урбанек справедливо зауважили на підвищенні ролі центральних і регіональних органів виконавчої влади, що покликані забезпечити соціальний і економічний розвиток держави під час формування безпекової політики [75]. У продовження ж думок дослідників можемо зазначити, що законодавчо слід посилити будову організаційної системи публічного управління у сфері національної безпеки загалом і безпеки особистості – недержавним сектором. Він представлений органами місцевого самоврядування, бізнес-структурами та представниками громадянського суспільства (громадськими об'єднаннями, спілками й організаціями). Крім того, варто посилити роль органів державної влади, що

реалізують свої повноваження у сфері забезпечення сталого розвитку України. Умовна схема будови організаційної системи публічного управління у сфері безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України представлена на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Сучасний організаційний механізм публічного управління у сфері забезпечення безпеки особистості й сталого розвитку України

Джерело: складено на підставі [75; 195; 259; 298].

Отже, як бачимо, сучасний організаційний механізм публічного управління у сфері забезпечення безпеки особистості та сталого розвитку України має відзначатися комплексністю, публічністю та інноваційністю.

Прикметно, що Стратегія національної безпеки України (2020 р.) також містить розділ IV «Напрями та завдання реформування й розвитку

сектору безпеки і оборони» [242]. Разом із тим аналіз положень цієї стратегії дає змогу стверджувати, що реформування сил безпеки й оборони, насамперед, передбачає посилення оборонно-промислового потенціалу України та інших аспектів у протистоянні зовнішній агресії. На підтвердження можемо навести п. 63 Стратегії національної безпеки України (2020 р.), в якому визначено, що для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідною є реалізація таких заходів:

- зміцнення демократичного (цивільного) контролю за сектором безпеки й оборони, що є запорукою законності діяльності його складових, підвищення ефективності його системи управління;

- оновлення законодавства у сфері національної безпеки й оборони, а також забезпечення його належного дотримання, шляхом уточнення та імплементації норм Закону України «Про національну безпеку України»;

- створення системи результативного управління та координації діяльності органів сектору безпеки й оборони;

- оптимізація структури, функцій і чисельності СБУ;

- створення дієвого розвідувального співтовариства, посилення його ролі в реалізації державної політики у сферах нацбезпеки й оборони, зміцненні системи координації та нагляду діяльності розвідувальних органів;

- завершення процесу щодо створення національної системи кібербезпеки;

- удосконалення системи державної охорони органів державної влади;

- забезпечення системності в реформуванні Національної поліції України та Національної гвардії України з урахуванням досвіду держав-членів ЄС, посилення інституційної спроможності вітчизняних органів у виконанні функціональних завдань за призначенням;

- організація використання комплексних систем відеоспостереження та аналізу в інтересах посилення громадської безпеки;

– забезпечення розвитку й удосконалення загальнодержавної системи захисту державного кордону, а також координацію діяльності державних органів України та військових формувань в напрямку комплексного управління кордонами;

– оптимізація державної системи цивільного захисту шляхом удосконалення її структури та системи управління (координації), а також удосконалення механізму реагування на загрози, пов'язані з НС будь-якого характеру як у мирний час, так і в особливий період;

– удосконалення механізму міграційного контролю на державному кордоні та всередині держави для забезпечення дотримання норм законодавства України іноземцями й особами без громадянства [242].

У продовження відзначимо, що розгляд положень Стратегії національної безпеки України (2020 р.) «Безпека людини – безпека країни» [242; 323] дає підстави стверджувати, що даний правовий документ не є тією «дорожньою картою», яка визначає чіткий механізм забезпечення безпеки особистості (що включає суб'єктів, об'єкт, мету, завдання, методи, ресурси та ін.). Свідченням цього твердження є структура аналізованої стратегії, а саме:

I. Пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки.

II. Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов.

III. Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки.

IV. Напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони.

V. Ресурси, необхідні для реалізації Стратегії [323].

На наше переконання, Стратегія національної безпеки України

(2020 р.) [242] належним чином не враховує науково-теоретичні засади фундаментальної науки публічного управління та адміністрування щодо складових стратегічного планування та прогнозування. Вдалим прикладом урахування таких положень може служити, на наше переконання, по-перше, розроблена Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р [195]. Цей правовий документ містить, зокрема:

- загальну частину;
- мету стратегії;
- загальний аналіз ситуації в окремо взятій сфері суспільної життєдіяльності;
- особливості її режимів, захисту та підтримки;
- основні причини, що перешкоджають розвитку цієї сфери;
- критерії відбору для аналізу стану такого розвитку;
- особливості його моніторингу;
- очікувані результати (причому визначено базовий рівень для аналізу та прогнозований рівень, що можливо порівняти);
- план завдань і заходів реалізації стратегії [195].

По-друге, слід вказати, що загальний концепт стратегічного планування певною мірою також урахований під час розробки Стратегії людського розвитку України (2021 р.), але не позбавлений недоліків [232]. Принагідно відзначимо, що саме цей документ має особливе значення в межах обраної проблематики дослідження, адже стосується безпосередньо забезпечення безпеки особистості. На особливості розробки та виконання цієї стратегії також вказано в п. 3 преамбули та п. 66 Стратегії національної безпеки України (2020 р.) [241; 343].

Одразу зазначимо факт протиріччя п. 3 преамбули та п. 66 Стратегії національної безпеки України (2020 р.) [241] у визначенні завдань і перспектив удосконалення правової основи для забезпечення безпеки

людини. Власне кажучи, в межах одного правового документу має місце визначення спочатку вузького переліку правових документів, що слід розробити (див. п. 3), а наприкінці – більш ширшого (див. п. 66). Більш детально «вузький» перелік таких документів наведено в табл. 3.2, тому не будемо зупинятися знову на ньому. У продовження зазначимо, що п. 66 Стратегії національної безпеки України вказує також на важливість розробки ще й таких стратегічних правових документів:

- 1) Стратегії енергетичної безпеки;
- 2) Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату;
- 3) Стратегії інтегрованого управління кордонами;
- 4) Стратегії продовольчої безпеки [195; 343; 344].

Повертаючись до умовно плану дослідження, зазначимо, що *Стратегія людського розвитку України (2021 р.)* містить такі розділи:

1. Загальна частина.
2. Основні тенденції та проблеми людського розвитку в Україні:
 - 2.1. Демографічна ситуація.
 - 2.2. Охорона здоров'я.
 - 2.3. Освіта і наука.
 - 2.4. Культура.
 - 2.5. Фізична культура і спорт.
 - 2.6. Рівень життя, зайнятість та соціальна підтримка населення.
 - 2.7. Забезпечення рівності чоловіків і жінок.
3. Мета реалізації стратегії.
4. Цілі та основні завдання стратегії (визначено стратегічну й оперативну ціль, основні завдання для реалізації цілі, а також індикатори результативності досягнення цілі).
5. Організаційне та фінансове забезпечення реалізації стратегії.

На відміну від інших стратегій, Стратегія людського розвитку України (2021 р.) не містить план завдань і заходів щодо її реалізації. Відповідно до стратегії її впровадження забезпечуватиметься шляхом розроблення кожні

два роки плану заходів з реалізації визначених у ній цілей і завдань, а також за умови проведення моніторингу виконання індикаторів результативності, суспільного діалогу та широкого залучення громадськості, розвитку міжнародної співпраці. На цій підставі було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки» від 09.12.2021 р. № 1617-р [232; 343; 344]. З огляду на значну кількість стратегічних і оперативних цілей вважаємо, що виправданим є винесення плану заходів щодо реалізації Стратегії людського розвитку в окремий правовий документ.

Зважаючи на особливість ролі Стратегії людського розвитку в забезпеченні безпеки особистості, вважаємо за доцільне розглянути його стан такого в Україні, а також фактори, що на нього впливають останніми роками. Так, варто з'ясувати, що значний вплив чинило на формування та реалізацію державної політики в зазначеній сфері, чи це фактори екзогенного або ендогенного характеру, чи обидва.

1. Відповідно до Стратегії людського розвитку в Україні визначено основні тенденції та проблеми такого розвитку, серед яких на перше місце поставлена демографічна ситуація [232]. Аналіз даних Державної служби статистики України засвідчує факт демографічної кризи [196] (табл. 3.3). У цій стратегії, зокрема, визначено, що наявна демографічна ситуація відзначається:

1) відносно низьким рівнем народжуваності та високими показниками смертності;

2) погіршенням медико-демографічних характеристик населення через зростання рівня захворюваності, чому сприяє поширення хронічних, інфекційних та інших хвороб;

3) збереженням досить високого рівня професійної захворюваності, а також виробничого та побутового травматизму [232; 333].

Таблиця 3.3

Населення України у період з 1990 р. по 2021 р. (на 1 січня, тис. осіб)

Роки	Чисельність наявного населення			Чисельність постійного населення		
	всього	у тому числі		всього	у тому числі/of which	
		міське	сільське		чоловіки	жінки
1990	51 838,5	34 869,2	16 969,3	51 556,5	23 826,2	27 730,3
1991	51 944,4	35 085,2	16 859,2	51 623,5	23 886,5	27 737,0
1992	52 056,6	35 296,9	16 759,7	51 708,2	23 949,4	27 758,8
1993	52 244,1	35 471,0	16 773,1	51 870,4	24 046,3	27 824,1
1994	52 114,4	35 400,7	16 713,7	51 715,4	23 981,1	27 734,3
1995	51 728,4	35 118,8	16 609,6	51 300,4	23 792,3	27 508,1
1996	51 297,1	34 767,9	16 529,2	50 874,1	23 591,6	27 282,5
1997	50 818,4	34 387,5	16 430,9	50 400,0	23 366,2	27 033,8
1998	50 370,8	34 048,2	16 322,6	49 973,5	23 163,5	26 810,0
1999	49 918,1	33 702,1	16 216,0	49 544,8	22 963,4	26 581,4
2000	49 429,8	33 338,6	16 091,2	49 115,0	22 754,7	26 360,3
2001	48 923,2	32 951,7	15 971,5	48 663,6	22 530,4	26 133,2
2002 ¹	48 457,1	32 574,4	15 882,7	48 240,9	22 316,3	25 924,6
2003	48 003,5	32 328,4	15 675,1	47 823,1	22 112,5	25 710,6
2004	47 622,4	32 146,4	15 476,0	47 442,1	21 926,8	25 515,3
2005	47 280,8	32 009,3	15 271,5	47 100,5	21 754,0	25 346,5
2006	46 929,5	31 877,7	15 051,8	46 749,2	21 574,7	25 174,5
2007	46 646,0	31 777,4	14 868,6	46 465,7	21 434,7	25 031,0
2008	46 372,7	31 668,8	14 703,9	46 192,3	21 297,7	24 894,6
2009	46 143,7	31 587,2	14 556,5	45 963,4	21 185,0	24 778,4
2010	45 962,9	31 524,8	14 438,1	45 782,6	21 107,1	24 675,5
2011	45 778,5	31 441,6	14 336,9	45 598,2	21 032,6	24 565,6
2012	45 633,6	31 380,9	14 252,7	45 453,3	20 976,7	24 476,6
2013	45 553,0	31 378,6	14 174,4	45 372,7	20 962,7	24 410,0
2014	45 426,2	31 336,6	14 089,6	45 245,9	20 918,3	24 327,6
2015 ²	42 929,3	29 673,1	13 256,2	42 759,7	19 787,8	22 971,9
2016 ²	42 760,5	29 585,0	13 175,5	42 590,9	19 717,9	22 873,0
2017 ²	42 584,5	29 482,3	13 102,2	42 414,9	19 644,6	22 770,3
2018 ²	42 386,4	29 371,0	13 015,4	42 216,8	19 558,2	22 658,6
2019 ²	42 153,2	29 256,7	12 896,5	41 983,6	19 455,3	22 528,3
2020 ²	41 902,4	29 139,3	12 763,1	41 732,8	19 343,5	22 389,3
2021 ²	41 588,4	28 959,6	12 628,8	41 418,7	19 195,4	22 223,3

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення на 05.12.2001 р.² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [196].

У цілому демографічний розвиток України відзначається формуванням і посиленням негативних тенденцій, а саме: 1) зменшення чисельності населення (на початок 2010 р. на вітчизняних теренах проживало 46 млн осіб, а вже у 2021 р. – 41,6 млн); 2) стрімке старіння населення (частка осіб віком 65 р. і більше у загальній кількості населення у 2021 р. становила 17 %) [196].

Щодо тривалості життя, то вона є інтегральним індикатором стану здоров'я населення, його рівня добробуту, а також підсумкова оцінка умов життєдіяльності населення та показник ефективності системи охорони здоров'я. Громадяни України живуть у середньому на 9 років менше, ніж громадяни держав ЄС (при цьому в 2020 р. середня очікувана тривалість життя українців становила 72 роки) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Середня тривалість життя українців при народженні (1990–2020 рр.)

Роки	Середня очікувана тривалість життя при народженні		
	обидві статі	чоловіки	жінки
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1990	70,42	65,60	74,82
1991	69,56	64,62	74,21
1992	68,97	63,81	73,98
1993	68,29	63,16	73,35
1994	67,66	62,39	72,95
1995	66,79	61,22	72,54
1996	67,08	61,52	72,80
1997	67,66	62,23	73,19
1998	68,50	63,17	73,84
1999	68,07	62,62	73,61
2000	67,72	62,10	73,53
2001	67,89	62,32	73,63
2002 ¹	68,32	62,70	74,13
2003 ¹	68,24	62,64	74,06
2004 ¹	68,22	62,60	74,05
2005 ¹	67,96	62,23	73,97
2006 ¹	68,10	62,38	74,06
2007 ¹	68,25	62,51	74,22

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
2008 ¹	68,27	62,51	74,28
2009 ¹	69,29	63,79	74,86
2010 ¹	70,44	65,28	75,50
2011	71,02	65,98	75,88
2012	71,15	66,11	76,02
2013	71,37	66,34	76,22
2014 ²	71,37	66,25	76,37
2015 ³	71,38	66,37	76,25
2016 ³	71,68	66,73	76,46
2017 ³	71,98	67,02	76,78
2018 ³	71,76	66,69	76,72
2019 ³	72,01	66,92	76,98
2020 ³	71,35	66,39	76,22

¹ Дані розраховано за два суміжні роки.

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та адміністративних даних частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

³ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та даних по Донецькій і Луганській областях.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [196].

На думку розробників Стратегії людського розвитку, мінімізація або нейтралізація негативних демографічних наслідків для людського розвитку вимагає, насамперед, реалізації активної соціально-демографічної політики. З цим не можна не погодитися, як і з тим, що завданням нашої держави в цьому контексті має стати вироблення виваженої та довгострокової політики. Вона повинна бути спрямована на формування та підтримку здоров'я населення через популяризацію здорового способу життя, зміцнення насамперед громадянами власного здоров'я та профілактику в них захворювань [232].

2. Згідно із Стратегією людського розвитку в Україні до основних тенденцій і проблем такого розвитку також належить система охорони здоров'я. В Україні триває реформа системи охорони здоров'я [299]. В її межах (з 2018 р.) запроваджено реалізацію державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою гарантій для первинної медичної допомоги. З 2020 р. запроваджено реалізацію державних гарантій медичного

обслуговування населення за програмою для всіх видів медичної допомоги [299].

Для України гострою проблемою залишається висока передчасна смертність у працездатному віці, особливо серед чоловіків. Вони, за статистичними даними, живуть у середньому на 10 років менше, ніж жінки. На відміну від України, у розвинутих європейських державах такий розрив у смертності жінок і чоловіків становить лише 3,5 – 5 років [299].

Серед причин смертності виокремлюють: незадовільний стан системи охорони здоров'я; фактичність доступу населення до медичних послуг. При цьому основною серед причин смертності визначають ту, що пов'язана з серцево-судинними захворюваннями, у тому числі у молодому віці (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Стан смертності в Україні за окремими напрямками захворювань
(2005–2020 рр., тис. осіб)

Роки	Усього померлих (A00-U85)	За окремими причинами						
		хвороби системи кровообігу (I00-I99)	Новоутворення (C00-D48)	зовнішні причини смерті (V01-Y89)	хвороби органів травлення (K00-K92)	хвороби органів дихання (J00-J98)	деякі інфекційні та паразитарні хвороби (A00-B99)	COVID-19, вірус ідентифікований (U07.1)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2005 ¹	782,0	488,8	91,8	70,0	31,7	28,0	17,2	–
2006	758,1	480,8	90,4	64,6	30,2	24,7	16,3	–
2007	762,9	480,6	90,0	66,0	33,6	25,1	16,8	–
2008	754,5	480,1	89,0	61,4	35,2	23,3	17,3	–
2009	706,7	460,6	88,6	48,9	30,1	21,1	15,1	–
2010	698,2	465,1	88,8	44,0	26,8	19,5	14,6	–
2011	664,6	440,3	89,0	42,4	25,2	17,9	14,1	–
2012	663,1	436,4	92,9	41,7	27,7	17,1	13,9	–
2013	662,4	440,4	92,3	40,3	28,0	16,5	12,9	–
2014 ²	632,3	425,6	83,9	40,1	25,2	14,8	11,0	–
2015 ²	594,8	404,6	79,5	34,6	22,8	14,0	9,9	–

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2016 ²	583,6	392,3	79,0	31,7	22,0	13,8	9,3	–
2017 ²	574,1	384,8	78,3	31,2	22,0	12,2	8,7	–
2018 ²	587,7	392,1	78,6	30,9	24,5	13,0	9,0	–
2019 ²	581,1	389,3	78,2	30,0	24,1	12,5	8,1	–
2020 ²	616,8	408,2	77,9	28,6	24,2	16,5	7,0	20,6

¹ Починаючи з 2005 р., розробка причин смерті проводиться відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я Десятого перегляду.

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [196].

Розробники Стратегії людського розвитку [232] вирішення проблем у сфері охорони здоров'я вбачають у такому: 1) вдосконаленні системи охорони здоров'я; 2) формуванні та підтримці здоров'я населення. Це можливо через популяризацію здорового способу життя, зміцнення насамперед громадянами власного здоров'я та профілактику в них захворювань, і що важливо, шляхом створення для переважної більшості населення умов, необхідних для соціально-економічної стабільності [320].

3. Відповідно до Стратегії людського розвитку в Україні до основних його тенденцій і проблем відносять ті, що наявні у сфері освіти та науки [232]. За даними Світового банку, Україна має суттєві конкурентні переваги у вигляді потужної системи освіти всіх рівнів [299]. Вона, як відомо, становить рушій для соціального й економічного розвитку будь-якої країни. У той же час, частка людського капіталу в національному багатстві України є невеликою. З моменту проголошення незалежності України, їй вдалося зберегти значну частину власних переваг у сфері освіти. Це у свою чергу забезпечує досягнення учнями та студентами високих результатів у навчанні, а відтак, і розвитку власного людського капіталу та потенціалу.

Разом із тим «актуальні» знання та навички, яких потребує сучасний ринок праці, в Україні відрізняються від тих, що формує система освіти за кордоном. Не сприяють зміні ситуації в кращий бік ті трансформації, що відбуваються в освітньому секторі України, адже вони реалізуються

повільно, і з самого початку безсистемно [75]. Незважаючи на наявність значної кількості високоосвіченої робочої сили в Україні, на людський капітал припадає лише 34 % національного багатства. При цьому середній показник такого капіталу в державах Європи становить 62 % національного багатства. Щодо продуктивності праці українців, то вона становить лише 22 % продуктивності праці у державах ЄС [232].

Вимогою часу та суспільства є потреба в постійному оновленні змісту освіти та методики навчання, а також зміні підходів щодо організації освітньої діяльності. Це вимагає забезпечення якості освіти, а також упровадження дієвої системи оцінювання результатів навчання учнів і модернізації освітнього середовища з використанням новітніх технологій [169; 315]. Останньому може сприяти розвиток сфери науки. Проте і в її межах наявна система кристалізованих і латентних проблем. Власне кажучи, низьким є рівень стимулювання молодих людей в Україні до здійснення науковою діяльністю. Науковий потенціал українців знижується як за кількісними, так і за якісними показниками. Випускники ЗВО практично не обирають науковий напрям для продовження власної кар'єри в Україні. При цьому має місце складна ситуація з віком науковців (так, 30 % серед вітчизняних дослідників становлять особи віком 60 років і більше) [196].

4. Відповідно до Стратегії людського розвитку в Україні до основних його тенденцій і проблем відносять ті, що наявні у сфері культури [232]. Очевидно, що передумовою для формування цілей, завдань і пріоритетів людського розвитку в будь-якій країні є забезпечення рівного доступу до культурних послуг та їх високої якості. Разом із тим останніми роками в Україні доступ до цих послуг є нерівномірним [232]. Сприяє цьому зменшення кількості закладів культури (табл. 3.6). Причиною даної ситуації варто вважати недостатність фінансування сфери культури, що відбувається, на жаль, за залишковим принципом. Для сфери культури та інших сфер суспільної життєдіяльності суттєвим викликом є поширення пандемії COVID-19 [56; 332].

Таблиця 3.6

Стан розвитку культури в Україні з 1990 р. по 2017 р.

Роки	Кількість театрів, од.	Кількість глядачів на виставах, млн осіб	Кількість концертних організацій, од	Кількість слухачів на концертах, млн осіб	Кількість музеїв, од	Кількість відвідувачів музеїв, млн осіб
1990	125	17,6	44	15,0	214	31,8
1991	130	15,0	43	12,6	225	20,8
1992	127	15,1	44	9,6	275	16,3
1993	131	12,4	49	10,0	295	18,0
1994	132	10,2	52	6,6	305	18,2
1995	136	8,3	53	7,3	314	17,4
1996	130	6,9	53	4,8	324	16,5
1997	130	5,6	55	4,2	358	14,9
1998	132	5,6	57	3,5	367	14,8
1999	131	5,6	57	3,9	369	15,0
2000	131	5,7	61	3,8	378	16,0
2001	129	5,9	61	4,6	386	17,1
2002	131	6,2	67	6,6	376	17,5
2003	135	6,1	71	4,0	394	17,6
2004	133	6,0	77	4,9	422	18,5
2005	135	6,2	78	4,4	437	18,9
2006	137	6,3	81	4,1	445	20,2
2007	138	6,6	79	4,2	458	21,1
2008	138	7,0	77	4,0	478	21,9
2009	136	6,2	77	3,8	499	20,8
2010	140	6,6	83	4,2	546	21,7
2011	133	6,7	82	4,1	570	21,8
2012	132	6,7	88	4,6	592	22,4
2013	133	6,9	85	4,6	608	22,3
2014 ¹	113	5,4	73	2,4	543	14,2
2015 ¹	113	5,6	73	2,5	564	15,1
2016 ¹	112	5,8	76	2,6	576	15,8
2017 ¹	113	6,2	76	2,8	574	16,4

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено на підставі даних Державної служби статистики України [22; 196].

На жаль, через повномасштабне вторгнення в Україну відповідні інституції (зокрема, Державна служба статистики України [196]) не мають змоги розміщувати на своїх веб-сайтах чи поширювати іншим чином інформацію щодо сучасного стану функціонування тих чи інших сфер суспільної життєдіяльності. Це здійснюється з позиції безпеки України загалом. Відтак, у даному науковому дослідженні обґрунтовуються висновки та рекомендації з урахуванням відомостей, наданих загальнодержавними інституціями до 24.02.2022 р.

Зважаючи на предмет наукового дослідження, можемо зробити проміжний висновок, що для України важливим завданням є її відновлення та забезпечення сталого розвитку. Останнє вимагає формування в українців власної ідентичності, що можливо за умови розвитку системи патріотичного виховання [320]. Воно має стратегічне значення для подальшого соціального розвитку України, а також розбудови її національної безпеки й забезпечення розвитку людського потенціалу українців.

5. Згідно із Стратегією людського розвитку в Україні до основних його тенденцій і проблем також зараховують ті, що пов'язані із сферою фізичної культури та спортом [232]. Аналіз стану цієї сфери слід здійснювати з урахуванням особливостей розвитку інших сфер (демографічної, культурної, медичної та ін.). Співставлення даних щодо функціонування зазначених сфер суспільної життєдіяльності дає змогу стверджувати, що значна частина населення України підпадає під смертельні захворювання через те, що не веде здорового способу життя, яке передбачає фізичну активність. За інформацією статистичних органів, в Україні кількість осіб, які охоплені фізкультурно-оздоровчою та спортивною діяльністю, в останні три роки становить майже 15 % від загальної чисельності населення. Цей показник є катастрофічним, і зумовлює, зокрема, зменшення чисельності народжуваності та збільшення смертності. Як відомо, за останні 2 роки рівень народжуваності в Україні є найнижчим серед європейських країн [196; 211; 299].

З метою вирішення цієї проблемної ситуації пропонують вжиття таких

заходів: 1) популяризацію фізичної культури і спорту серед українців; 2) створення належних умов для розвитку вищих досягнень спорту; 3) забезпечення доступності спортивної інфраструктури, необхідної для регулярного заняття спортом; 4) створення належних умов для підготовки та професійного зростання спортсменів та олімпійців та ін. [13; 16; 299; 307].

б. Стратегія людського розвитку в Україні визначає серед основних тенденцій і проблем такого розвитку, що важливо, зайнятість, рівень життя та соціальну підтримку населення [99; 124; 139; 164; 232]. Щодо першої складової цього напрямку, то відзначимо, що в Україні рівень зайнятості її громадян є нижчим, у порівнянні з потенційно можливим (оптимальним) і бажаним. Крім того, рівень зайнятості в Україні є нижчим від того, що є в провідних державах Європейського Союзу [139; 166], і відрізняється, зокрема, за цілями економічного та соціального розвитку, нерівномірністю віковою і гендерною диференціацією. Усе це зумовлює формування тенденції значного обсягу активного та латентного безробіття (табл. 3.7 і рис. 3.3). Крім того, накопичуються міграційні тенденції та загострюється ситуація з не реалізованою потенційною робочою силою, особливо серед молоді, яка не працює, і не має до того бажання, а також навчатися [159].

Таблиця 3.7

Дані щодо безробіття населення в Україні (за методологією МОП)

Роки	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	З них особи, які шукали роботу, і намагались організувати власну справу	
		усього, тис. осіб	у % до всіх безробітних
2001	2 455,0	2 296,2	93,5
2016	1 678,2	1 634,8	97,4
2017	1 698,0	1 662,5	97,9
2018	1 578,6	1 546,0	97,9

Джерело: складено на підставі [77; 196].

Рис. 3.3. Кількість українських довго- і короткострокових трудових мігрантів у 2018 р.

Джерело: складено на підставі [173; 196].

Варто також вказати, що до трудової та незворотної міграції спонукають населення такі фактори: 1) недостатньої кількості робочих місць; 2) не надання «актуальних» знань молоді під час її навчання; 3) значна асиметрія попиту та пропозиції робочої сили за професійно-кваліфікаційними ознаками, а саме розміром оплати праці, видами економічної діяльності, станом захищеності зайнятості на робочих місцях, безпекою умов праці тощо [77; 159; 166].

Слід вказати на певну позитивну тенденцію, зокрема, на те, що в неформальному секторі економіки (у період 2017–2021 рр.) відбувалися помірні зрушення: частка зайнятих у цьому секторі знизилась із 23 до 20 % у загальній кількості зайнятого населення [232].

На жаль, події кінця 2019 р., усього 2020 і 2021 рр. були пов'язані з поширенням пандемії COVID-19, що негативно вплинуло на реалізацію заходів щодо підвищення рівня зайнятості та доходів українців [56; 173; 196]. Цьому перешкоджало запровадження карантинних заходів, що внесли суттєві корективи у показники соціального й економічного розвитку України та її регіонів. Як результат, цілком очікуваними є негативні зміни в показниках

доходів і рівні бідності українців. Учені слушно вказують, що згодом цей стан речей позначиться на інших сферах життя, зокрема тих, що пов'язані з немонетарними аспектами [158; 163]. Усе це може зумовити настання таких негативних наслідків, як зростання масштабу соціального відчуження, апатії, хаосу, трансформації, суспільно-політичних конфліктів, кризи та ін. [21; 211].

Крім того, за прогнозними оцінками у найближчі роки в Україні очікується зниження кількості населення, яке має середній рівень доходів. Так, якщо у 2019 р. ця група населення становила 18 %, а в 2021 р. вона зменшилася до 15 %. Прикметно, що група населення з найвищими доходами також зменшується з 5 до 4 % [232].

Третя складова людського розвитку в Україні, яку слід дослідити, стосується системи соціального захисту населення, що перебуває у стані трансформації. Разом із тим варто вказати, що останні процеси затягуються через незавершення реформи децентралізації й укрупнення районів. Це спричинило ситуацію, пов'язану з необхідністю розподілу сфер відповідальності та зон публічного управління у соціальній сфері, зокрема, між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади (див. наукові роботи [211; 269]). Звісно, запровадження такої трансформації має на меті забезпечення громадянам найбільш зручних, дієвих й оперативних механізмів щодо отримання соціальних послуг і виплат. Проте поки не сталося, як гадалося. Власне кажучи, виникають різні виклики, що заважають підвищенню ефективності системи соціального захисту в Україні. Серед основних із цих викликів можна виокремити такі:

- 1) застарілість підходів до формування соціальних стандартів (насамперед, прожиткового мінімуму, який не відображає реальних потреб людей);

- 2) соціальні стандарти та гарантії для населення формуються без урахування його купівельної спроможності. Хоча саме вона дає змогу громадянам відчувати себе захищеними та певною мірою реалізованими.

Слід зауважити, що наявний наразі в Україні підхід до встановлення

прожиткового мінімуму відзначається певним нав'язуванням системи цінностей щодо вибору між окремими продуктами, товарами та послугами. Це протирічить категорії ідеального порядку – якості життя, яку не варто плутати з його рівнем. Визначення нормативу, власне, фундаментальних потреб людини відображає безпосередню позицію й уявлення посадових осіб, що не відповідає існуючим споживчим потребам людей навіть у достатньому (необхідному) рівні життя [158; 164].

Таким чином, прожитковий мінімум в Україні є стандартом низької якості життя і достатнього (необхідного) його рівня (табл. 3.8). Хоча в Законі України «Про засади державної регіональної політики України» (2015 р.) визначена необхідність забезпечення «гідного рівня життя» [231]. Таке формулювання вказує на забезпечення оптимальності рівня життя, як проміжного показника у прагненні до бажаного. Проте маємо ситуацію, за якої через заниження розмірів прожиткового мінімуму в Україні встановлені низькі розміри [164; 210]: мінімальної заробітної плати; мінімальної пенсії за віком; допомоги малозабезпеченим сім'ям та інших соціальних виплат.

У продовження наголосимо, що в Україні залишається складною ситуація із здійсненням адміністративних процедур у забезпеченні соціального захисту. Так, інституційні (правові й організаційні) механізми забезпечення державного цього виду захисту й сам алгоритми дій щодо отримання відповідних адмінпослуг і соціальної підтримки продовжують залишатися незрозумілими для громадян [156; 213]. Слід підкреслити, що соціальні питання регулюються значною кількістю правових актів, зокрема, понад ніж 200 законами [195; 213]. Щодо організаційного регулювання сфери соціального захисту, відзначимо, що до формування та реалізації державної соціальної політики в Україні залучена значна кількість інституцій, а саме: 8 основних міністерств; понад 15 центральних органів виконавчої влади (окремі фонди, а також різні відомчі підприємства та установи); відповідно місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [96; 210; 213].

Диференціація життєвого рівня населення¹

Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, нижчими прожиткового мінімуму	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
млн осіб	42,7	40,4	38,5	31,1	23,1	13,0	9,7	5,7	3,2	2,6
у відсотках до загальної чисельності населення	87,4	83,7	80,5	67,3	50,0	28,4	21,4	12,7	7,1	5,8
<u>Довідково:</u> середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу на місяць, грн)	270,1	311,3	342,0	342,0	362,2	423,0	463,8	518,5	607,5	638,5
Квінтильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	2,6	2,4	2,4	2,3	2,2	2,1	2,2	2,0	2,0	2,0
Квінтильний коефіцієнт фондів (за загальними доходами), разів	4,5	4,2	4,0	3,7	3,7	3,5	3,5	3,6	3,7	3,6

Продовження таблиці 3.8

Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму	2010	2011 ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
тис. осіб	182,1	239,2	197,8	187,8	161,3	112,4	61,0	60,6	13,8	17,4	3,7
у відсотках до загальної чисельності населення	13,9	18,4	15,3	14,6	12,6	8,8	4,8	5,0	1,1	1,4	0,3
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму:											
тис. осіб	737,4	486,2	438,3	459,7	426,3
у відсотках до загальної чисельності населення	58,0	38,6	35,0	37,0	34,7
<u>Довідково:</u> середньорічний розмір законодавчо встановленого	843,2	914,1	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3	1388,1	1603,7	1744,8	1902,1	2078,42

прожиткового мінімуму (в середньому на одну особу в місяць, грн)											
середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (в середньому на одну особу в місяць, грн)	1357,6	2257,0	2646,4	2941,5	3262,7	3660,9	3847,21
Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	2,9	3,4	2,7	2,6	2,7	2,6	2,5	2,3	2,5	3,2	2,5
Децильний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	4,8	4,6	4,5	3,6	3,1	3,4	3,8	3,2	2,6	4,0	4,2

¹ Починаючи з 2011 р. при розрахунках середньодушових показників, а також показників диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту розпочато використання шкали еквівалентності. Для забезпечення співставлення показників динамічних рядів було здійснено перерахунок даних 2010 р. з урахуванням шкали еквівалентності.

Джерело: складено на підставі [195]

Як наслідок, крім соціальної апатії, хаосу, виникають й інші додаткові обтяження для держави, економіки, що знижують рівень довіри громадян до більшості органів влади загалом і соціальних установ зокрема [21; 96; 215; 171; 210].

Ще однією проблемою у сфері соціального захисту, що продовжує зберігатися й досі в Україні, є неупорядкованість надання соціальних виплат, пільг і різних видів допомоги. На цю проблему звертали увагу ще Г. Барабаш, Н. Вапнярчук, О. Мельниченко, А. Халецька, О. Ярошенко та ін. [14; 163; 308; 309]. Як відомо, соціальна допомога може надаватися доволі широкому колу населення, у тому числі представникам різних соціальних груп. Водночас можемо спостерігати ситуацію, за якої на соціальну допомогу може претендувати майже половина громадян України [195; 320]. Як результат, виникають зловживання різного характеру, тому представники бізнесу та громадяни не довіряють системі соціального захисту України, прагнуть уникати взаємодії із нею [209]. Це ж, у свою чергу, негативно позначається на наповненні соціальних фондів і, на жаль, недофінансуванні системи соціального страхування в цілому.

Щодо державної соціальної допомоги, яку отримують малозабезпечені сім'ї, то вона не мотивує працездатних членів сім'ї [29; 164]. Йдеться про те, що вони можуть працювати, але не прагнуть того, тобто виходу із складних життєвих обставин і повернення до активного соціального й економічного життя через працю.

Крім того, одним із напрямків державної соціальної політики у забезпеченні людського розвитку є функціонування інклюзивного ринку праці [26; 43; 45; 66–67; 80; 84; 85; 98; 99]. Він покликаний забезпечити підвищення рівня працевлаштування осіб з інвалідністю. Варто вказати, що протягом трьох останніх років було працевлаштовано 25 тис. осіб з інвалідністю (із них 22 тис. осіб мали статус безробітного) [195]. Разом із тим недостатність мотивації в роботодавців (через низьке їх стимулювання) не дозволяє підвищити показники працевлаштування осіб з інвалідністю. Не

сприяє цьому запобігання поширенню коронавірусної хвороби COVID-19 і повномасштабне вторгнення в Україну. Крім того, вимагає значного покращення якості технічних та інших засобів, необхідних для реабілітації осіб з інвалідністю. При цьому важливим є осучаснення та вдосконалення системи надання реабілітаційних послуг в Україні вказаним особам, а саме: необхідною є уніфікація стандартів із надання реабілітаційних послуг; джерел їхнього фінансування (на принципах доказовості, результативності й оперативності надання).

7. Нарешті Стратегія людського розвитку в Україні визначає серед основних тенденцій і проблем такого розвитку також забезпечення рівності чоловіків і жінок. Слід підкреслити, що в питаннях гендерної рівності щодо людського розвитку в Україні є соціально-економічні та світоглядно-психологічні чинники. Невирішеними наразі є стереотипи, пов'язані з соціальними та професійними ролями жінок і чоловіків. Ці стереотипи чинять значний вплив на добробут жінок і чоловіків, а також їхнє фізичне здоров'я [232].

Отже, під час розробки Стратегії людського розвитку України загальний концепт стратегічного планування був урахований не повністю, зокрема, поза увагою залишились теоретичні положення інституціоналізму, конфліктологій та ін. Власне кажучи, що слід здійснювати стратегічне планування на середньо- і довгостроковий період, ураховувати принцип відповідності функціональної будови органів публічної влади об'єктові державного впливу, забезпечення зворотного зв'язку суб'єктів і об'єктів такого впливу тощо [96]. Зважаючи на важливість урахування зазначених науково-теоретичних засад, вони будуть детальніше розглянуті в межах наступних розділів цього дослідження під час визначення стратегічних напрямків удосконалення та концепції розвитку публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку. Крім того, слід приділити окрему увагу розгляду зарубіжної практики публічного управління у сфері безпеки та забезпечення сталого розвитку.

3.3. Зарубіжні моделі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку

На даний час людство зіткнулося з протиріччями між потребами, що зростають, і нездатністю економіки та біосфери забезпечити їх задоволення, не руйнуючи соціально-економічні системи. Це протиріччя ставить під загрозу не тільки задоволення життєво важливих потреб та інтересів майбутніх поколінь, а й саму можливість їхнього існування. Ідеї сталого розвитку можуть відіграти важливу роль у визначенні пріоритетів функціонування держави, її стратегії соціально-економічного розвитку та перспектив подальшого реформування економіки країни загалом і її регіонів зокрема.

Термін «сталий розвиток» набув широкого поширення після публікації доповіді, підготовленої для ООН у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища та розвитку [51; 137]. У Концепції переходу України до сталого розвитку під ним стали розуміти «стабільний (стійкий) соціально-економічний розвиток, що не руйнує власної природної основи» [16; 123; 145; 195]. При цьому теоретиками та практиками конкретизується, що «покращення якості життя має забезпечуватись у тих межах господарської ємності біосфери, перевищення яких не призводить до руйнування природного біотичного механізму регулювання навколишнього середовища та його глобальних змін» [300–302].

Ідеї та підходи до характеристики сталого розвитку відповідають об'єктивній вимозі часу та можуть вирішальним чином вплинути на майбутнє, відігравши важливу роль у визначенні державних пріоритетів, стратегії соціально-економічного розвитку та перспектив подальшого реформування й нашої країни [16; 73; 75].

Аналіз правових документів України у сфері сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості дає підстави стверджувати, що стратегію сталого розвитку неможливо створити, виходячи з традиційних стереотипів

мислення. Потрібні нові наукові, світоглядні, архитепічні та синергетичні підходи, що відповідають передбачуваним перспективам розвитку. Відтак, поняття сталого розвитку визначають у контексті двох основних підходів – біосфероцентричного і антропоцентричного. Біосфероцентричний підхід пов'язаний із збереженням біосфери як необхідної умови стійкості та еволюції життя на Землі. З огляду на це стратегія сталого розвитку має бути спрямована на досягнення гармонії для людей, суспільством і природою [300–302].

Щодо антропоцентричного підходу, то під ним у широкому сенсі розуміється виживання людства та можливість його подальшого сталого розвитку, щоб майбутнє покоління мало не менші можливості задоволення своїх потреб у природних й екологічних умовах, порівняно з цим поколінням.

Перехід до сталого розвитку означає гармонійне поєднання інтересів в економічній, екологічній та соціальній сферах діяльності [16; 51; 109]. При цьому мається на увазі послідовне вирішення низки принципів завдань, пов'язаних із гарантуванням безпеки особистості, а саме:

- 1) досягти значного поліпшення стану навколишнього середовища за рахунок екологізації економічної діяльності в рамках інституційних та структурних перетворень, що дозволяють забезпечити становлення нової моделі господарювання та поширення екологічно орієнтованих методів управління;

- 2) запровадити господарську діяльність у межі ємності екосистем на основі масового впровадження енерго- і ресурсозберігаючих технологій, цілеспрямованих змін структури економіки, структури особистого та громадського споживання.

Відтак, можемо погодитися з теоретиками та практиками публічного управління [16; 51; 56; 60; 63; 66; 96; 104; 109; 178; 187; 189; 229; 248; 251; 265; 273; 274; 277; 298–300], що основними напрямками переходу до сталого розвитку можуть бути виокремлені такі:

– створення правової основи переходу до сталого розвитку, включаючи вдосконалення чинного законодавства, яке визначає, зокрема, економічні механізми регулювання природокористування й охорони навколишнього середовища;

– розробка системи стимулювання господарської діяльності та встановлення меж відповідальності за її екологічні результати, за яких біосфера сприймається вже не лише як постачальник ресурсів, а як фундамент життя, збереження якого має бути неодмінною умовою функціонування соціально-економічної системи та її окремих елементів;

– оцінка господарської ємності екосистем, визначення допустимого на них антропогенного впливу;

– формування ефективної системи пропаганди ідей сталого розвитку та створення відповідної системи виховання та навчання тощо.

Значну роль відіграє екологічний фактор, що особливо важливо як з погляду регіону, так і в міжнародному аспекті – вступ до Світової організації торгівлі (СОТ), міжнародна сертифікація, Кіотський протокол тощо [56; 109]. Вирішення даного еколого-економічного протиріччя можливе за умови створення нової моделі публічного управління, що базується на принципах інтенсифікації, прозорості й екологізації. У цьому контексті важливо трансформувати всі сфери інституційної діяльності у напрямі істотного зменшення тиску біосферу та підвищення соціально-економічного розвитку.

На наше переконання, необхідне застосування системного підходу в оцінці якості сталого розвитку загалом і в регіонах зокрема [16; 51; 121]. Основна ідея полягає у розгляді регіону як єдиної системи з її внутрішніми та зовнішніми зв'язками та використанні результатів системного аналізу та математичного моделювання для прогнозу розвитку соціально-економічної й екологічної ситуації, а також підготовки можливих варіантів рішень щодо підвищення такої якості через управлінські механізми.

Дослідники виділяються такі рівні публічного управління сталим розвитком (а відтак соціальним, економічним та екологічним розвитком):

- локально-тактичний;
- регіонально-стратегічний;
- міжрегіональний;
- загальнодержавний;
- міжнародний [13; 16; 51; 121].

Ці рівні взаємопов'язані один з іншим. На погляд деяких науковців, основним із них є регіонально-стратегічний, у межах якого вирішуються головні соціальні питання й охорони довкілля [51; 58; 109; 211; 341]:

- розробка соціально-економічних і екологічних прогнозів;
- розробка та реалізація механізмів управління процесами взаємодії між суспільством та природою у межах регіону;
- розробка та впровадження регіональних екологічних та інших нормативів;
- оптимізація інфраструктури;
- організація територій, що охороняються.

Системний підхід при оцінці якості довкілля та стану соціально-економічної безпеки в регіоні науковцями розуміється в такому сенсі:

- 1) розгляд регіону як системи із своїми внутрішніми та зовнішніми зв'язками;
- 2) використання методології та спеціальних методів системного аналізу; за умов:
 - а) створення комп'ютерних баз даних моніторингу, прогнозу та регулювання;
 - б) розгляду моніторингу як основи прогнозу та регулювання стану навколишнього середовища та використання його результатів з цією метою;
 - в) незалежної експертизи проектів, що пропонуються до здійснення у регіоні;
 - г) використання різних видів моделей для прогнозування та регулювання якості навколишнього середовища [341].

У сучасних умовах безпека особистості найчастіше розуміється як

особлива сфера діяльності, яка доповнює основний вид діяльності, захищаючи його від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. У моделі нестійкого розвитку безпеку можна забезпечити лише тимчасово та на мінімальному рівні. Так, Ю. Древаль слушно зазначає, що безпеку особистості покликані гарантувати норми дозвільного та забороняючого характеру [78]. У продовження відзначимо, що важливим є також застосування засад стратегування.

Поділяємо погляди науковців Ю. Батиря, Є. Грінченка, О. Дегтяра, О. Ільяш, Є. Карташова, О. Непомнящего, А. Помази-Пономаренко, О. Ковалю, О. Сидорчук та ін., які пропонують реалізувати безпеку особистості через розвиток, особливо через розвиток регіонів [16; 58; 68; 104; 109; 113; 269; 298]. У цьому випадку основна інституційна діяльність та безпека особистості збігаються, адже модель сталого розвитку є одночасно й моделлю безпечного розвитку при забезпеченні економічної ефективності та соціальної безпеки, а також соціальної справедливості, соціальної, екологічної безпеки.

Перехід до сталого розвитку можливий у глобальному масштабі, тому будь-які рішення та дії щодо забезпечення безпеки будь-якого суб'єкта й об'єкта не повинні суперечити міжнародним імперативам сталого розвитку. Випереджальний характер управління при переході до сталого розвитку дозволить вирішити проблеми забезпечення безпеки особистості вже на стадії перетворення потенційних загроз на реальні [16; 214].

Як зазначають С. Домбровська, Є. Карташов, Н. Мельтюхова, В. Солових та ін., будь-яка господарська та соціально-економічна система є саморегулюючою (самоорганізуючою) системою [74; 109; 167]. Стани стійкості та нестійкості в ній наступають і припиняються під впливом змінюваних внутрішніх та зовнішніх факторів, що посилюють ефект синергетичності розвитку соціально-економічної системи. При тривалій відсутності змін у такій системі накопичується низка стримуючих чинників, які під час досягнення певної критичної маси приводять їх у стан нестійкості

і навіть створюють загрозу руйнації. Кризовий стан системи підвищує рухливість її елементів, підштовхує до змін, що потребує відповідних дій для переведення системи у стабільне функціонування у новому якісному стані. У системі сталого розвитку, що самоорганізується, має бути реалізовано випереджувальне забезпечення всіх видів безпеки [60; 75]. Цей випереджальний механізм забезпечення безпеки загалом і соціальної безпеки повинен бути включений в систему реалізації переходу до сталого розвитку як розвитку, що самоорганізується, орієнтованого на нові цілі.

Забезпечення соціальної безпеки та безпеки особистості через сталий розвиток здійснюється поетапно і від реалізації тих чи інших цілей на шляху до сталого розвитку.

Поділяємо думку деяких авторів (С. Домбровської, Є. Карташова, В. Коврегіна, О. Колєнова та ін.), що загальною метою є становлення ноосфери [73; 109]. Ноосферна орієнтація сталого розвитку висуває перше місце інтелектуально-духовні та раціонально-інформаційні чинники та ресурси, які, на відміну від матеріально-речових та природних ресурсів і факторів, є безмежними та створюють основу для виживання й безперервно довгого розвитку цивілізації. Разом із тим ні в преамбулі, ні в заключній частині Стратегії розвитку людини та безпеки України [242] не йдеться про ноосферу як цільову орієнтацію сталого розвитку. Тобто про такий етап розвитку цивілізації, коли критерієм індивідуального та національного багатства є духовні цінності та знання людини, яка живе в гармонії з навколишнім і безпековим середовищем. Власне кажучи, сьогодні на фундаменті вчення про ноосферу фактично формується концепція сталого розвитку. Рух людства зрештою має призвести до формування передбаченої В. Вернадським сфери розуму, ноосфери, де основою багатства стануть духовні цінності та знання людини, яка живе у гармонії з навколишнім середовищем [73; 109].

Таким чином, розвиток держави, суспільства й окремо взятої особистості відбувається в межах *двох моделей* – стійкого та нестабільного

функціонування, що у свою чергу позначається на системі безпеки загалом [16; 51; 58].

Щодо моделі нестійкого розвитку, то в її межах всі відмінності на рівні країн прив'язані до економіки. Такий економічний вимір лежить в основі розподілу країн на:

1. Розвинені.
2. Ті, що розвиваються.
3. Країни з перехідною економікою.

З огляду на це актуальним є кількісний вимір співвідношення кількості й якості соціально-економічного зростання. Дана теза підтверджує висловлену вище в роботі гіпотезу щодо важливості забезпечення комплексного оцінювання сталого розвитку України та рівня безпеки особистості, що можливо із урахуванням кількісних і якісних показників. Для цього можна використовувати систему індикаторів якості економічного зростання або індикаторів сталого розвитку [16; 58; 109; 111; 121; 128; 133].

Індикатори сталого розвитку – це показники, що характеризують зміну стану економічної, соціальної й екологічної сфер. Індикатори дають кількісну та якісну характеристику проблеми та дозволяють зробити оцінку ситуації, відзначити її зміни [301; 302]. Отже, у моделі сталого розвитку поряд з економічними індикаторами мають місце індикатори розвитку соціальної сфери й екологічної діяльності.

На думку науковців, зокрема Є. Білоусова, Є. Грінченка, М. Гринченко, О. Мельниченка, С. Тоцького та ін. [13; 26; 58; 163; 254; 290; 292; 293; 305], основними серед економічних індикаторів є такі, що показують:

- зміну ВВП;
- обсяги інвестицій;
- зростання виробництва у галузях спеціалізації та ін.

Щодо екологічних індикаторів, то вони відбивають розмір антропогенного навантаження на довкілля, а саме: викиди, скиди, утворення відходів (див.: [73; 109; 299]).

Соціальні індикатори з позиції безпеки представлені науковцями через демографічні та інші показники, а саме:

- чисельність населення;
- природний баланс;
- тривалість життя;
- рівень доходів та бідності;
- стан здоров'я суспільства та ін. [11; 16; 17; 19; 20; 21; 31; 103; 113; 115; 121; 129; 210; 219; 225; 246; 248; 265; 271; 274; 277; 278; 297; 299; 307].

На наше переконання, кількість вимірів сталого розвитку зростатиме й надалі, оскільки тут додається група індикаторів, що відображають інформаційно-духовні характеристики розвитку (справжні заощадження, індекс розвитку людського потенціалу, збитки майбутньої економіки, природний капітал), які у перспективі ставатимуть дедалі вагомішими порівняно з існуючими. На шляху руху до сталого розвитку всі країни стають такими, що розвиваються, адже буде запропонована нова класифікація типів держав з урахуванням тривимірності груп індикаторів.

Перехід до сталого розвитку передбачає забезпечення безпеки у всіх відносинах, а загальна безпека, як зазначалося вище, також реалізується на шляху сталого розвитку. Такий тісний взаємозв'язок загальної (глобальної) безпеки країни, світової спільноти та сталого розвитку визначає особливості подальшого людського існування. Як методологічна основа такого бачення, можуть використовуватися всі засоби дослідження майбутнього, включаючи прогностичні, системні, ноосферні та інші підходи, що визначають специфіку проблеми соціальної безпеки загалом і безпеки особистості зокрема.

Безпека особистості – це певний варіант існування та розвитку, який виражає певну модель розвитку цивілізації. Навіть у рамках моделі нестійкого розвитку необхідно досягти певного рівня стабільності та безпеки, щоб можна було здійснювати перехід до стратегії сталого розвитку.

Вчені І. Драган, Ю. Древаль, Є. Карташов та ін. [11; 73; 78–79; 105; 109] виокремлюють такі принципи забезпечення безпеки особистості:

- 1) збереження біосфери та біоцентризм;
- 2) коеволюція суспільства та природи;
- 3) рівних можливостей у задоволенні своїх життєво важливих потреб для теперішніх і майбутніх поколінь;
- 4) справедливості як відповідності між діями людей та їх громадським визнанням. Однак цей принцип рівності можливостей розвитку теперішніх і майбутніх поколінь вимагає його поширення також на покоління, які поки не існують. Деякі риси справедливості повинні бути перенесені на всі живі істоти, які людина не може безкарно використовувати у своїх цілях;
- 5) пріоритету морально-справедливого розуму й інтелектуально-духовних потреб та цінностей над матеріально-речовими.

У рамках загальновідомої тривимірної моделі сталого розвитку (соціальний – економічний – екологічний розвиток) передбачається лише соціальна, економічна й екологічна безпека. Екологічна ситуація у світі, вимога забезпечення екологічної безпеки призводять до того, що продуктивні сили повинні вдосконалюватися з урахуванням нових екологічних вимог, адже змінюється ставлення людей до предметів і сил природи, а отже, повинні змінюватися виробничі відносини, що їх виражають. Небезпека екологічного феномену змінила свідомість суспільства та запропонувала альтернативи через вирішення екологічних протиріч [73; 105; 109].

Особливий інтерес являє проблема екологічної реструктуризації економіки як економічних відносин людей у процесі споживання та відтворення природних ресурсів. Такі відносини формуються у діяльності підприємств, організацій та відомств збереження природних якостей природних ресурсів.

Усі спроби реформування економічної системи без створення господарського механізму, який би стимулював економію ресурсних витрат, призвели до економічного та соціального «застою» суспільства. Такий механізм зможе функціонувати лише в умовах:

- оптимальної ринкової системи;

- нових принципів ціноутворення;
- фінансово-податкового регулювання;
- розвитку кредитних відносин щодо «вертикалі» та «горизонталі» у масштабі всієї країни.

Соціальні й економічні реформи, які реалізуються в державі, з концептуального погляду, слабо сприяють розбудові всіх відносин. Проте безпека особистості та сталий розвиток настільки тісно взаємопов'язані, що забезпечення такої безпеки передбачається не тільки в економіці та соціальній сфері, а й за всіма іншими вимірами, які будуть прийняті світовою спільнотою [16; 51; 210]. Таким чином, концепція безпеки особистості тієї чи іншої держави повинна відповідати *новій моделі сталого розвитку*, оскільки прийнята тією чи іншою державою концепція цієї безпеки повинна за всіма видами соціальної безпеки доповнюватись відповідною концепцією сталого розвитку.

Зазвичай до основних суб'єктів соціальної безпеки відносять особистість (її правничий характер і свободу), суспільство з її матеріальними і духовними цінностями, конституційний лад, суверенітет і територіальну цілісність держави [78;79]. На нашу думку, в новій моделі сталого розвитку забезпечення безпеки особистості має не лише соціально орієнтований, а й соціоприродний характер. Тому поряд з основними соціальними об'єктами до об'єктів безпеки має увійти також природа з її екосистемою, біосферою загалом. Збереження локальних екосистем необхідне забезпечення регіонального сталого розвитку, господарська діяльність має бути у відповідних екологічних рамках, тобто не більше господарської ємності екосистем. Забезпечення їхньої безпеки, збереження та продовження природного розвитку також передбачається концепцією соціоприродної безпеки [73; 109].

Не зберігши біосферу у її природному вигляді, неможливо забезпечити сталий розвиток системи «суспільство – природа» як взаємозв'язок складових. Отже, головна ідея сталого розвитку – виживання та

безперервний розвиток людської цивілізації в умовах збереження навколишнього та безпекового середовища.

У продовження відзначимо, що процес глобалізації істотно впливає на розв'язання проблеми соціальної безпеки й безпеки особистості [23]. Зусилля, спрямовані на забезпечення безпеки окремо взятого об'єкта (держави, суспільства, особистості, підприємства тощо), повинні одночасно сприяти й глобальній соціальній безпеці, тобто безпеці всього людства. Оскільки безпека цивілізації залежить від збереження біосфери, її стійкості та природної еволюції, тому необхідне забезпечення безпеки (збереження) природного середовища. Будь-які рішення та дії щодо забезпечення соціальної безпеки не повинні суперечити міжнародним імперативам сталого розвитку.

Таким чином, найважливішою умовою реалізації актуальних завдань економіки є перехід на нову модель сталого розвитку з певним виваженням публічним управлінням соціально-економічних процесів, що гарантує належне функціонування багатукладної економіки та забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань з метою задоволення потреб теперішнього та майбутніх поколінь. При цьому детерміноване задоволення потреб раціональним і достатнім забезпеченням ресурсами змушує визначати сталий розвиток, насамперед, на основі можливості використання методів та засобів забезпечення безпеки особистості.

Аналіз сучасного стану та тенденцій, що притаманні публічному управлінню у сфері сталого розвитку й забезпечення безпеки особистості [16; 19; 21; 51; 60; 102; 113; 117], дає змогу стверджувати, що сьогодні в усьому світі відбуваються зміни моделей такого управління в напрямку формування та забезпечення «соціальності»:

1. Згуртування.
2. Партнерства.
3. Справедливості.
4. Системи безпеки.

Ця соціальність має різні етапи формування в тих чи інших країнах світу, і залежить (як зазначалося вище в підрозділі) від стану розвитку окремо взятої держави (розвинена економічно, країна, що розвивається тощо). На підтвердження тези щодо впливу «соціальності» на формування моделей публічного управління у сфері сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості можемо визначити рівні науково-методологічного аналізу, в межах яких він має здійснюватися, а саме (див. рис. 3.4):

- розгляд історичних етапів розвитку соціальної ідеї, що є першоосновою для ідеології формування соціальної безпеки та держави соціального добробуту;

- дослідження стану легітимації соціально-економічних і суспільно-політичних регуляторів, що забезпечують процес правового розв'язання суперечностей між державою й особистістю, капіталом та працею, бізнесом і суспільством, де саме останньому належить ключова роль, адже соціум приймає або не приймає правові норми. Йдеться про тріаду відносин «держава (органи влади) – демократія (суспільство) – ринок (бізнес)»;

- визначення історичних форм суспільно-політичної глобалізації, форм глобалізації бізнесу та їхнього взаємного впливу на системи державного управління та безпеки;

- аналіз історичних етапів зміни організаційних моделей праці, розвитку ринкових відносин та економіки;

- визначення формальних і неформальних правил публічного управління, які встановлюються державою з урахуванням національної культури й ідеї, а також інтересів недержавного сектору, представленого громадянським суспільством, бізнес-структурами та іншими інституціями;

- оцінювання організаційно-функціональних форм державного управління, а також їхнього впровадження в напрямку розбудови публічно-приватного партнерства;

- визначення формальних і неформальних правил соціального згуртування в забезпеченні системи безпеки та сталості розвитку держави.

Об'єкти аналізу	Історичний період				
	Початок XX ст. – 40-і рр. XX ст.	50–60-ті рр. XX ст.	70-ті рр. XX ст.	80-ті рр. XX ст.	90-ті рр. XX ст. – до наших днів
	<i>Соціальні зміни XX – початку XXI ст.</i>				
Тип суспільства	Індустріальне суспільство		Постіндустріальне суспільство		
Глобальні трансформації	Глобалізація війни	Розширення кола суб'єктів міжнародних відносин	Інформатизація та віртуалізація економічної, соціальної та політичної сфер суспільства		«Розмиття» державного суверенітету
	<i>Інституційні передумови, які визначають зміну моделей публічного управління, зокрема, державного</i>				
Західна модель саморегулювання суспільства	«Ринок – держава»	«Ринок – держава – демократія»			
Етапи розвитку європейської соціальної ідеї	Соціальна доктрина католицизму	Неокейсіанство, інституціоналізм, монетаризм (1960-ті рр.)	Концепція гармонізації інтересів праці і капіталу	Концепція розширення соціальних гарантій і покращання «якості життя»	Європейська соціальна модель
Організаційна модель праці	Тейлоризм, фордизм	Антропометрична модель організації праці			
Глобалізація бізнесу та держав	Безпека держави, суспільства	Безпека людини стає центром тяжіння концепту «кооперативної безпеки», яка визначається станом дотримання демократичних принципів, прав і свобод особистості, підтриманням високих «стандартів життя»			
		<i>Етапи становлення та розвитку соціального партнерства в контексті зміни моделей публічного управління</i>			
Модель публічного та державного управління	Бюрократична	«Публічне адміністрування»	«Публічна політика та менеджмент»	«Належне врядування»	
Етапи інституалізації соціальної безпеки та сталого розвитку	Формування інституціональних ознак	Розвиток інституціональних ознак	Національна інституалізація	Модернізація інституту	
		Міжнародна інституалізація та діджиталізація			

Рис. 3.4. Історичні передумови формування інституціонального середовища публічного управління безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в європейських країнах

Джерело: складено на підставі [258].

Аналіз наукових праць [16; 19; 117; 164; 210; 248; 258; 307] у межах обраної проблематики дає підстави стверджувати, що в усьому світі соціально-економічними та культурно-історичними джерелами виникнення, а відтак і розвитку публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку, є такі:

- європейська соціальна ідея;
- погляди на соціальну та правову державу як основу концепції соціальної безпеки загалом і безпеки особистості зокрема;
- уявлення про соціальне партнерство, згуртованість і справедливість;
- модель саморегулювання західного суспільства, що представлена тріадою «державна – суспільство – ринок»;
- національні традиції публічного та державного управління;
- забезпечення системи безпеки;
- організація соціально-трудових відносин у поєднанні з інноваціями в політичній, економічній, інформаційній та інших суспільно важливих сферах.

На цій підставі можемо обґрунтувати тезу, що має місце взаємозалежність модернізації публічного (державного) управління в умовах переходу від «індустріалізму до постіндустріалізму» і формування інституціонального безпекового середовища, що реалізує державну політику сталого розвитку в контексті забезпечення системи безпеки (рис. 3.4).

Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, виявлено, що організація публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в державах-членах ЄС істотно відрізняється від вітчизняної. Європейська організація відзначається власним відбитком національних традицій і відповідних моделей соціально орієнтованої держави (соціал-демократичної, ліберальної, консервативно-корпоративної, загального добробуту, патерналістичної тощо) [16; 19; 94; 210; 266]. Ці моделі доволі різняться між собою, але загальними принципами публічного управління в досліджуваній сфері є нормативне визначення соціальної

захищеності, згуртованості, безпековості, визнання ідентичності та партнерства.

Крім того, встановлено, що особливостями публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку є те, що цей розвиток у країнах-членах ЄС визначається спільною європейською соціальною ідеєю. Її відображено в концептуальних і правових засадах забезпечення соціальної безпеки на загально національному й регіональному рівнях. Такий стан речей – це результат вжиття координуючих, мотивуючих та консультативно-дорадчих заходів, які вживалися інституційними структурами ЄС. Ці заходи спрямовувалися на підвищення результативності функціонування системи публічного управління, а також приведення її у відповідність із загальними стандартами якості публічного управління відповідно до моделі «належного врядування» [13; 19; 308].

Варто відзначити, що реалізація моделі «належного врядування» передбачає таке:

- 1) підвищення ефективності витрачання коштів за рахунок орієнтації на результат;
- 2) забезпечення демократизації державної служби;
- 3) передачу все більшої кількості повноважень від державних інституцій до недержавних структур;
- 4) зниження рівня корупції та унеможливлення її кристалізації за рахунок регламентації та забезпечення прозорості адміністративної діяльності;
- 5) здійснення профілактики й удосконалення засобів вирішення конфліктів інтересів «держава – суспільство – бізнес»;
- 6) орієнтування на партнерські відносини з громадянами;
- 7) забезпечення оперативності надання ним якісних державних послуг тощо [308].

З'ясовано, що вищевказаний загальноєвропейський принцип у сфері публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення

сталого розвитку реалізується в таких країнах Європи (деякі з яких є членами ЄС): Велика Британія, Німеччина, Польща, Румунія, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція та ін. [15; 59; 72].

Усім цим країнам притаманні загальні властивості історичних передумов формування сучасного інституційного безпекового середовища в контексті забезпечення сталого розвитку (рис. 3.4). При цьому може бути акцентовано, що для України цікавим для вивчення й можливої аплікації є досвід ФРН і Республіки Польщі в розбудові систем забезпечення соціальної безпеки, згуртованості та партнерства. Адже соціальна політика ФРН ґрунтується на консервативній моделі поступального формування соціальної держави. Це дозволило стати ФРН регіональним лідером у Центральній Європі в напрямку забезпечення безпеки та сталого розвитку (див. рис. 3.5).

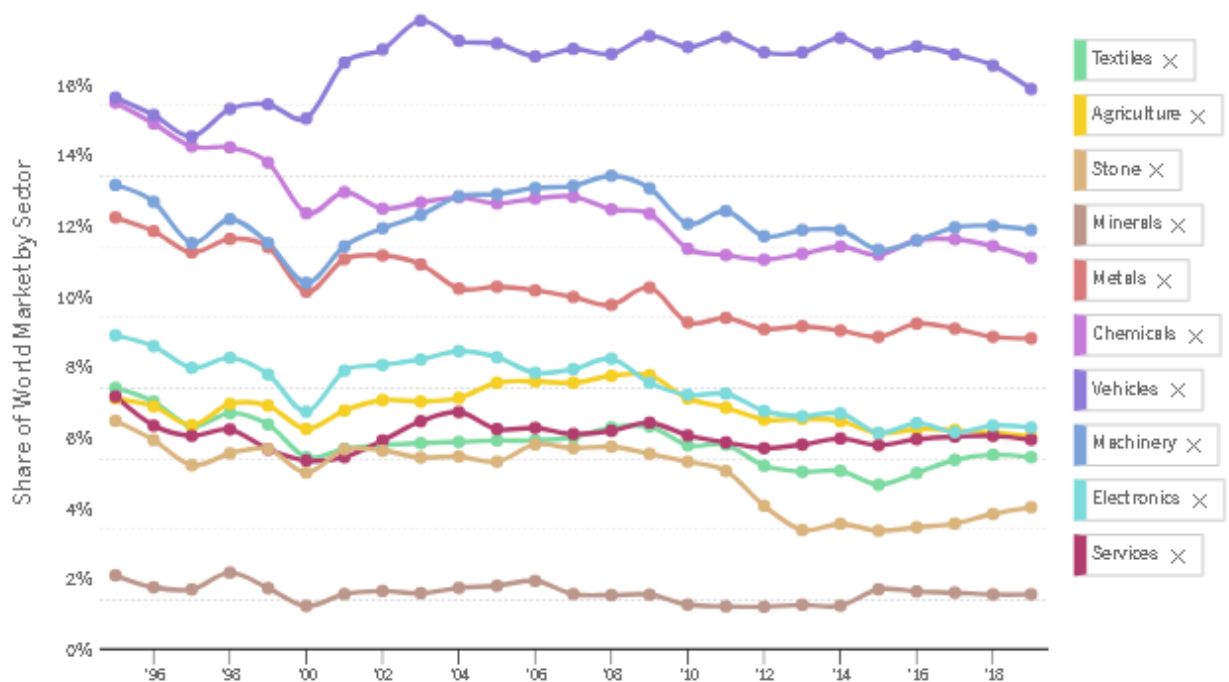

Рис. 3.5. Яку частку світового ринку експортує ФРН у період з 1996 р. до 2018 р.?

Джерело: складено на підставі [393].

Як видно з рис. 3.5, для ФРН характерним є стабільний експорт таких

товарів та послуг:

- розвиток машинобудівної галузі (parts and accessories of the motor vehicles) – 7,68 %
- ІКТ (ICT) – 3,8 %
- транспортні послуги (transport services) – 3,78 %;
- туристичні послуги (travel and tourism) – 2,28 % [393].

Щодо досвіду Республіки Польщі, то він характеризується тим, що ця країна є регіональним лідером у розвитку соціально-економічної сфери та сфери безпеки у Східній Європі. Крім того, Польща є стратегічним партнером України; вони мають спільні кордони, схожі за чисельністю населення та ін. З огляду на це є актуальним вивчення особливостей розвитку Республіки Польщі, зокрема щодо особливостей експорту таких товарів та послуг, що забезпечують їй високі рейтинги за соціально-економічними показниками (рис. 3.6):

- транспортні послуги (transport services) – 5,94 %;
- туристичні послуги (travel and tourism) – 4,28 %;
- розвиток машинобудівної галузі (parts and accessories of the motor vehicles) – 4,29 %;
- ІКТ (ICT) – 3,18 % [395].

Слід також наголосити, що досвід Польщі щодо поступального розвитку є унікальним на теренах колишніх пострадянських республік. Оскільки цей розвиток, дійсно, є стійко позитивний; це видно чітко в динаміці на рис. 3.6. Вивчення особливостей польського досвіду є важливим для України, оскільки вона також є однією з таких пострадянських республік. Крім того, Україна конституційно закріпила вектор європейської та євроатлантичної інтеграції, а також концепт підвищення рівня життя населення та приведення його у відповідності до європейських стандартів.

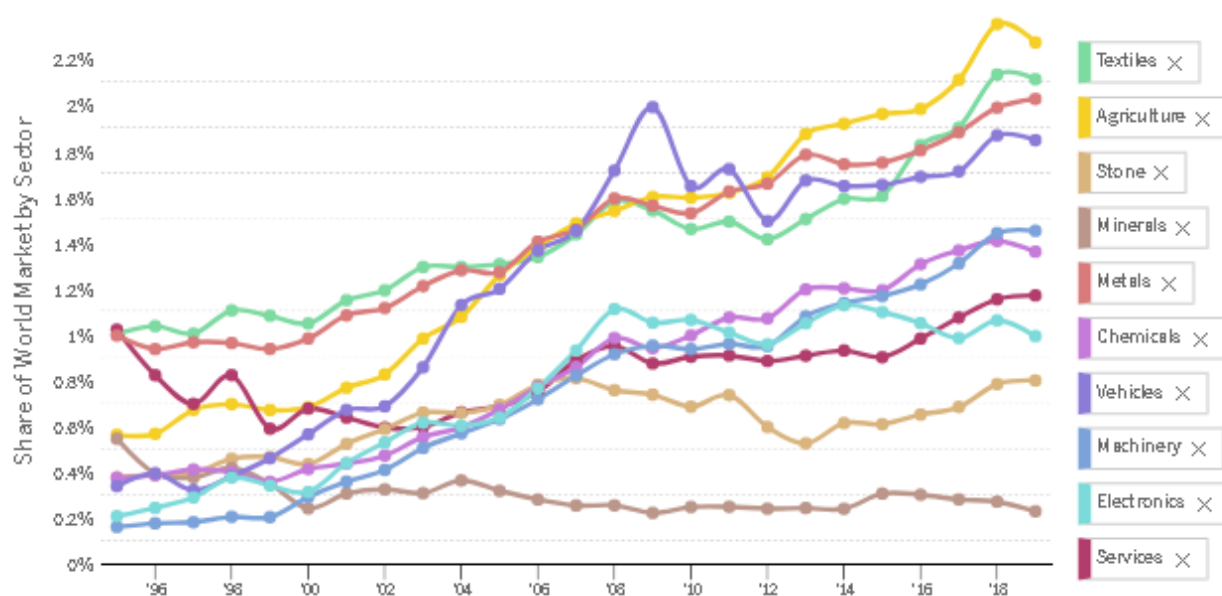

Рис. 3.6. Яку частку світового ринку експортує Республіка Польща у період з 1996 р. до 2018 р.?

Джерело: складено на підставі [393].

У продовження також відзначимо, що Інститут економіки та миру [297] щороку визначає міжнародний рейтинг найбезпечніших та найнебезпечніших країн світу для людини. В останні роки Німеччина та Республіка Польща входять до 20 найбезпечніших країн, а Україна, на жаль, до 20 найнебезпечніших країн (рис. 3.7).

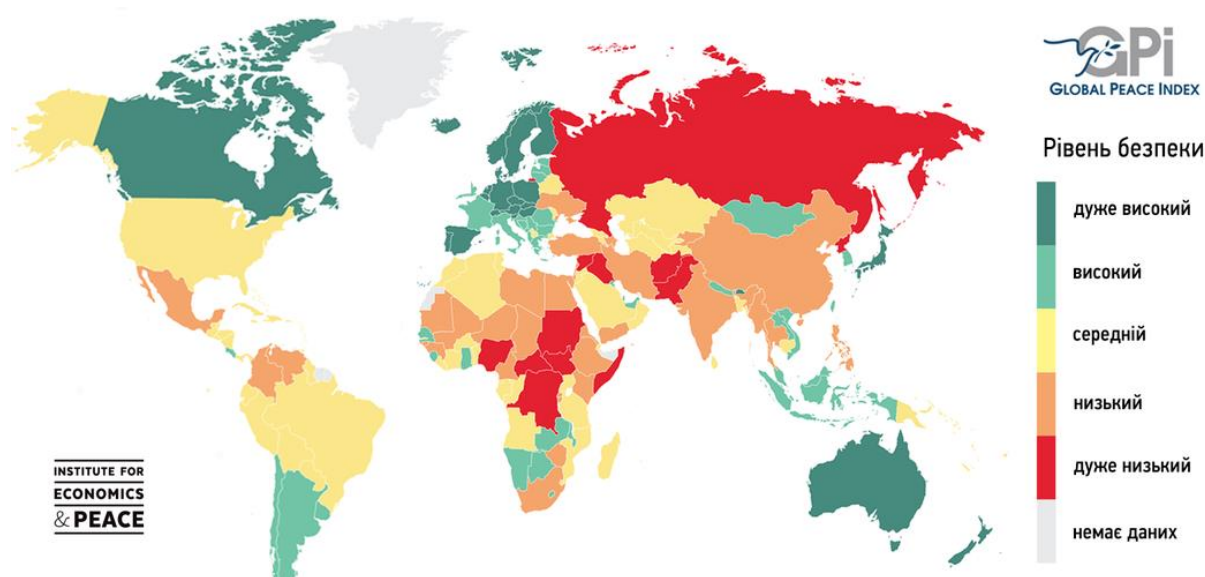

Рис 3.7. Інфографіка найбезпечніших і найнебезпечніших країн світу в 2020 р.

Джерело: складено на підставі [297].

Отже, для забезпечення сталого розвитку потрібні скоординовані дії уряду та зусилля суспільства, здатні створити нові точки зростання й сформувати механізми поступового переміщення ресурсів у нові перспективні сфери господарської діяльності. З огляду на це, важливо визначити напрямки коротко-, середньо- і довгострокового публічного управління у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки людини. На дослідженні саме цих аспектів зупинимося більш детально.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз генези функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України дає змогу стверджувати про зміну парадигми в процесах забезпечення такого розвитку та системи безпеки. Ці зміни відображаються в наукових уявленнях щодо формування соціальної безпеки, налагодження соціального партнерства тощо. Це прослідковується також і в схвалених стратегіях, концепціях і програмних документах, що забезпечення сталого розвитку України, а також напрямів гарантування її соціальної безпеки загалом і безпеку особистості зокрема.

Установлено, що з моменту проголошення незалежності України було прийнято понад 200 правових документів (стратегій, концепцій і програм) у сфері забезпечення сталого розвитку й безпеки особистості. Аналіз зазначених документів дає підстави стверджувати, що в них у різній мірі визначені особливості забезпечення сталого розвитку й безпеки особистості залежно від періоду функціонування України. З'ясовано, зокрема, таке: 1) у період з 1991 р. по 1996 р. було закладено основи системи безпеки й стабільного розвитку України шляхом прийняття її Конституції та перших стратегічних документів у цій сфері; 2) у період з 1997 р. і по 2014 р. відбувалося перманентне формування сталого розвитку шляхом реалізації стратегічних і програмних документів, що визначають окремі напрями і соціальної, і

економічної державної політики; 3) у період з 2015 р. і по теперішній час, на відміну від попередніх років, вживаються заходи щодо забезпечення саме сталого розвитку України та системи її безпеки, з акцентуванням уваги саме на безпеці людини.

Щодо сучасного періоду функціонування України, то відзначено, що воно відбувається з урахуванням положень Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (2019 р.), Стратегії національної безпеки «Безпека людини – безпека країни» (2020 р.), Стратегії людського розвитку (2021 р.). Розгляд цих підзаконних актів дозволив наполягати, з одного боку, на їх інноваційності, а з другого – на необхідності їх доопрацювання в напрямку дотримання наукових державно-управлінських принципів (комплексності, стратегічності, публічності, результативності, ефективності, послідовності тощо).

2. Оцінено стан результативності функціонування організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку України, що охарактеризовано як незадовільний. Це підтверджено низькими показниками розвитку таких сфер суспільної життєдіяльності, що забезпечують сталий і безпечний розвиток України, як демографічна, охорона здоров'я, наука й освіта, культура, фізична культура й спорт, рівень життя, зайнятість та соціальна підтримка населення, забезпечення рівності чоловіків і жінок. При цьому виявлено, що в межах чинного правового поля України не визначено необхідних критеріїв публічного управління, які б дозволяли оцінити на системній основі фактичний стан забезпечення і безпеки особистості, і сталого розвитку України. Зважаючи на це, пропонується застосувати комплексний підхід до визначення таких критеріїв під час доопрацювання Стратегії людського розвитку (2021 р.). Доведено, що здійснення цих заходів унеможливить появу нових і загострення наявних негативних тенденцій у сфері безпеки особистості та держави.

Крім того, наголошується на вдосконаленні існуючої поліцентричної

будови організаційного механізму публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку України. Установлено, що до формування та реалізації такого управління залучено 8 основних міністерств, понад 15 центральних органів виконавчої влади (окремі фонди, а також різні відомчі підприємства та установи), місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування в регіонах. Така невідповідність функціональної структури організаційного механізму публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку України негативно позначається на об'єктові державного впливу, що засвідчено показниками людського розвитку (у демографічній, освітній, науковій, культурній та інших сферах).

3. Систематизовано закордонні моделі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку: модель стійкого розвитку; модель нестійкого розвитку; нову модель організації сталого розвитку. Об'єкт методологічного дослідження становили: типи суспільства; глобальні трансформації; особливості саморегулювання суспільства; етапи розвитку європейської соціальної ідеї; організаційна модель праці; напрями глобалізації бізнесу та держав; моделі публічного та державного управління; етапи інституалізації соціальної безпеки та сталого розвитку. Для аналізу обрано такі історичні періоди: початок ХХ ст. і по теперішній час. З'ясовано, що, незважаючи на відсутність єдиної моделі щодо забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості, саме нова модель організації сталого розвитку відзначається значною дієвістю, адже враховує зміни його парадигми та вимоги суспільства щодо комплексного гарантування безпеки людини й реалізації «належного врядування».

Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, рекомендовано впроваджувати саме нову модель організації сталого розвитку на вітчизняних теренах. Причинами цього є те, що зазначена модель набула повсюдного поширення в Німеччині, Республіці Польща та в інших країнах, які визнані регіональними лідерами Центральної та Східної Європи в питаннях забезпечення безпеки людини та соціально-економічного розвитку

суспільства загалом. Ці держави обрані для дослідження тому, що вони є членами Європейського Союзу, до якого прагне вступити Україна, мають із нею схожість географічного розташування, чисельність населення, є її стратегічними партнерами та ін. Вказані аспекти дозволяють наполягати на доцільності вивчення й аплікування досвіду саме цих країн на вітчизняних теренах щодо належного врядування в напрямку забезпечення сталого розвитку та безпеки людини.

РОЗДІЛ 4

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

4.1. Стратегічні напрями вдосконалення механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку

Аналізуючи зміни, що відбуваються упродовж останніх двадцяти років у розвинених країнах світу й тих, що ще розвиваються, варто вказати на таке: функціонування цих країн пов'язано із динамічним зростанням впливу вже регіональних і місцевих процесів, а не централізованих на розвиток країн загалом. Не є винятком у цьому контексті й Україна, яка впроваджує висхідний, а не нисхідний підхід до управління сталим розвитком. Зрозуміло, що цей вплив модернізується та набуває суто суспільно-політичного характеру, що реалізується в межах процесу децентралізації влади. Останнє відбувається через підвищення ролі регіональних і місцевих органів публічної влади різних рівнів управління.

В Україні реформа децентралізації влади запроваджена з 2014 р. та відбувається в декілька етапів, а саме: 1) 2014–2019 рр. – формування законодавчого підґрунтя для докорінної зміни системи влади та її територіальної основи на всіх рівнях; 2) 2020–2021 рр. – затверджено новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня [96; 144; 211]. В цих умовах формування державної політики та системи публічного управління сталим (збалансованим) розвитком має здійснюватися не «зверху – вниз», а «знизу – вгору». Оскільки перший варіант розвитку подій засвідчив, що є не ефективним, адже передбачає обмеження можливостей застосування місцевого та регіонального потенціалу в напрямку екзогенного й ендогенного розвитку. Зважаючи на це, відбувається пошук нових моделей публічного

управління, що передбачають, з одного боку, горизонтальну координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, а з другого боку, вертикальну субординацію й управління, що охоплює взаємодію центральних і місцевих органів влади. За першого варіанту (горизонтальної координації) відбувається формування та реалізація секторних політик, а за другого – здійснення багаторівневого управління.

Аналогічна трансформація управління у бік зміщення його акцентів зумовлює зміну ролі центральних органів виконавчої влади й урядів загалом. Власне кажучи, в умовах необхідності впливу на розвиток усіх сфер суспільної життєдіяльності, держав і їх регіонів усі вони (а не тільки слаборозвинені регіони) несуть відповідальність за формування та дотримання:

- 1) загальних правил поведінки (правових інститутів);
- 2) контролюючих та координуючих механізмів у здійсненні державної політики сталого розвитку на всіх територіальних рівнях (організаційних процедур).

Розгляд наукових публікацій [4; 17; 30; 34; 96; 100; 123; 126; 138; 141; 142; 211] дозволив стверджувати, що серед нових функцій, які наразі притаманні центральним органам виконавчої влади й урядам багатьох країн у новій моделі управління (належного врядування), доречно вказати на такі, що пов'язані з формуванням і реалізацією державної політики сталого розвитку в контексті гарантування безпеки людини:

– забезпечення пошуку компромісу та налагодження зворотного зв'язку між регіонами та секторами економіки (включаючи визначення цілей, часових і просторових меж);

– збирання, обробка й аналіз об'єктивної інформації щодо рівня забезпечення сталого розвитку, а також формування баз даних щодо інтересів і можливостей розвитку держави та її регіонів;

– посилення діалогу на рівні центральних органів виконавчої влади;

– оновлення та систематизація законодавчої, фінансової й

адміністративної системи, покликані визначити складні ієрархічні види координації центральних органів виконавчої влади;

– реалізація функції «медіації» при вирішенні протиріч, що виникають між різними сферами державної політики та регіонами (охоплюючи визначення персоніфікованої відповідальності за кінцеве управлінське рішення);

– збалансування національних інтересів, а також компетенції між сферами державної політики сталого розвитку, регіонами й територіальними рівнями влади (з метою забезпечення дієвого функціонування публічно-управлінської системи загалом);

– моніторинг й оцінювання результатів державної політики сталого розвитку з метою унеможливлення інформаційних та інших ресурсних розривів під час її формування та реалізації;

– підвищення якості прийняття управлінських рішень, що розробляються суб'єктами публічного управління на всіх територіальних рівнях влади.

Вище в роботі аналізувалися моделі саме формування й забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості за кордоном [142; 143; 145; 211]. У продовження відзначимо, що важливим також є розгляд зарубіжної практики реалізації моделей уже на етапі вдосконалення координації державної політики у сфері сталого розвитку, що може бути горизонтальною та вертикальною [138]. Аналіз наукових публікацій [75; 138; 142; 144; 165] дає підстави стверджувати, що на національному рівні спектр інструментів такого вдосконалення є різним, а саме:

1) варіює «від» створення органів, що відповідальні за координацію діяльності центральних органів державної влади;

2) варіює «до» функціонування повноцінних міністерств, яким надано широкі повноваження та покладено значну відповідальність, що включає традиційно відокремлені сфери державної політики.

Очевидно, що найбільш простим і загальним інструментом

удосконалення інституційної державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості є *координація*. Вона реалізується через комітети, комісії, агенції та ін., що формуються з числа представників центральних органів державної влади.

Варто відзначити, що за кордоном існує низка координуючих структур у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості, що мають неформальний характер і менш структуровані (на відміну від державних інституцій).

У деяких країнах світу акцентується увага на підвищенні дієвості міжсекторальних механізмів координації, з метою чого створюються органи чи інституції, покликані здійснювати таке:

- 1) планування та стратегування сталого розвитку;
- 2) консультативну підтримку для забезпечення міжгалузевого збалансування політик на конкретних територіях і регіонах [108; 145].

Подібний орган створено в Норвегії, що має назву підрозділу територіального розвитку Міністерства місцевого управління та регіонального розвитку. На дану інституцію покладено відповідальність за координацію територіального виміру державних політик інших урядових підрозділів через діяльність міжміністерських груп [51; 96].

Аналогічна інституція діє у Франції – агентство DІАСТ, що являє собою міжміністерський орган. Він безпосередньо підпорядковується Офісу Прем'єр-міністра. Останній, зокрема, здійснює координацію національної територіальної державної політики у сфері сталого розвитку, і відповідає за контракти у сфері планування такого розвитку, а також забезпечує взаємодію із Структурними фондами Європейського Союзу. Агентство DІАСТ систематизує інформацію від різних міністерств щодо їх пріоритетів сталого розвитку, а також стратегічних й оперативних цілей, що визначені префектурами (тобто рівні регіонів) [145; 211].

Серед європейських країн, в яких створено міністерства регіонального розвитку, покликані забезпечити сталий розвиток, слід виокремити:

Республіку Польща, Чехію, Болгарію, Хорватію, Сербію, Латвію, Словаччину, Румунію та ін. Одним з основних завдань цих центральних органів виконавчої влади є координація у сфері управління фінансовими ресурсами, що виділяються країнам-членам ЄС з європейських структурних фондів [51]. Діяльність зазначених міністерств забезпечує посилення координації між органами державної влади в сталому розвитку регіонів шляхом запровадження міжсекторальних підходів. Разом із тим функціонування окремого міністерства аж ніяк не гарантує якісної, збалансованої та дієвої політики сталого розвитку, що реалізується центральними та місцевими органами влади.

Дослідження практики функціонування країн-членів Організації економічного та соціального розвитку (ОЕСР) дає змогу вказати, що найбільш результативним засобом вирішення конфліктних міжгалузевих проблем під час забезпечення сталого розвитку є покладення повноважень координації на керівництво держави чи уряду. Це покликано забезпечити на центральному рівні виважене формування й реалізацію державної політики сталого розвитку. Основним завданням при цьому міністерства, що відповідає за такий розвиток, є попереднє визначення та збалансування позицій на рівні центральних органів влади, а також здійснення безпосередньої координації під час реалізації державної політики на регіональному й місцевому рівні [16; 51; 74]. Даний підхід до вирішення конфліктних міжгалузевих проблем під час забезпечення сталого розвитку упроваджено, зокрема в Німеччині.

Деякі країни світу передбачають діяльність спеціалізованих установ, що скерована безпосередньо керівниками центральних органів виконавчої влади (тобто міністерств). Прикладом діяльності таких спеціалізованих установ є Бюро національного й регіонального планування Японії [153]. Це бюро підпорядковане Міністерству земельних відносин, інфраструктури, транспорту та туризму. Крім того, подібна інституція функціонує в Нідерландах – це Директорат просторової економічної політики. Його

діяльність спрямовується Міністерством економічних справ [51].

Зазначимо, що за кордоном використовуються різні механізми посилення координації на національному рівні, що реалізуються шляхом функціонування координуючих комітетів (комісій). Вони утворюються з числа представників центральних органів виконавчої влади, і здійснюють таке:

- 1) організацію та координацію інших органів публічної влади;
- 2) стратегічне планування, прогнозування та програмування;
- 3) моніторинг і перевірку галузевих політик на предмет негативного впливу на сталий розвиток на рівні окремих регіонів і територій [96].

Такий координуючий потенціал має на меті впровадження регіонального (територіального) нагляду, під час якого оцінюється стан дотримання державної політики різними органами публічної влади на предмет негативних наслідків їхньої діяльності (для різних типів регіонів і територій). Важливість такого нагляду посилюється й актуалізується за умови його дієвого впровадження на етапі розробки конкретного напрямку державної політики сталого розвитку. Аналогічні механізми щодо нагляду за станом виконання державної політики на рівні сільських територій впроваджено і Великій Британії, Канаді та Північній Кореї [51].

Схожий механізм функціонує також у Фінляндії, де Міністерство зайнятості й економіки оцінює вплив галузевих політик на сталий розвиток регіонів і територій. Крім того, це міністерство визначає регіональну складову в галузевих стратегіях, якої мають дотримуватися 10 інших ключових міністерств, що є відповідальними за впровадження галузевих напрямів державної політики сталого розвитку. Ці 10 міністерств згодом окреслюють регіональну складову в окремих планах сталого розвитку, що готуються підпорядкованими їм інституціями [211].

Одразу зауважимо, що розробка та реалізація державних стратегій, концепцій і програм у сфері сталого розвитку за кордоном відбувається в межах просторового планування. Це створює необхідні умови для дієвої координації центральних органів виконавчої влади. Дана практика набула

активного поширення останніми роками як в країнах вже розвинених, так і в тих, що стали на цей шлях розбудови сталого розвитку [51]. Зрозуміло, що прогнозування, планування й програмування сталого розвитку розглядаються як державно-політичні інструменти, необхідні для підвищення конкурентоспроможності держави та її регіонів. Як відомо, у чисельній групі країн світу просторове планування сталого розвитку відзначається переходом від засад правового регулювання щодо раціонального використання земельних ділянок до довгострокового стратегічного планування (шляхом прийняття відповідного документу). Це дозволяє унеможливити розфокусування під час налагодження координації різних галузевих проблем та інтересів у сфері сталого розвитку. Ці інтереси та проблеми стосуються діяльності органів влади різних рівнів управління, і вимагають здійснення регулярного моніторингу та контролю за результативністю впровадження такого управління [126; 129].

Цікавим прикладом переходу розвинених країн до просторового стратегічного планування у сфері сталого розвитку є прийняття у Великій Британії постанови її уряду «Про основи політики національного планування» [51; 145; 365]. Ця постанова передбачає, що в Англії впроваджуються механізми дієвої системи стратегічного планування, в тому числі й ті, що поширюють свою дію на регіональний і місцевий рівень. Даний факт засвідчує наростаючу тенденцію в економічно розвинених країнах (Великій Британії, Канаді та ін.) щодо обов'язкового використання планових інструментів у сфері сталого розвитку. Постанова уряду Великої Британії «Про основи політики національного планування» визначає таке: планування має сприяти досягненню збалансованого розвитку, що пов'язаний із забезпеченням позитивної динаміки соціального й економічного зростання в країні, яке забезпечує відповідна система планування. Отже, сталий розвиток має бути орієнтиром постійного руху та інституційного публічного управління, що передбачає дотримання принципу стабільного (усталеного) розвитку.

У цьому контексті варто зазначити, що у Великій Британії встановлено нові межі стратегічного просторового планування сталого розвитку країни, що полягають у такому:

1) зменшенні управління та планування на національному рівні шляхом упровадження децентралізації прийняття рішень, розроблення місцевих планів сталого розвитку, а також консультування регіональних і місцевих органів публічної влади з громадами (общинами, кантонами та ін.), що дозволяє визначити нові стимули та мотиви для забезпечення розвитку останніх;

2) забезпеченні результативності та раціональності сталого розвитку, що узгоджується із регіональними та місцевими планами;

3) визначенні усіх необхідних захисних режимів розвитку територій шляхом встановлення на рівні їх міських центрів обмежень щодо розвитку тих чи інших видів господарської та комерційної діяльності (наприклад, роздрібно́ї торгівлі) [51; 130; 145; 365].

На наше переконання, поряд з новими засадами національного планування сталого розвитку за кордоном реалізуються також заходи, пов'язані з реформуванням податкової системи. За кордоном уже давно зрозуміли, що податки мають бути спрямовані на актуалізацію та локалізацію системи планування сталим розвитком. Це, у свою чергу, покликано стимулювати зростання кількості бізнес-структур на місцях, активізацію житлового будівництва та інші процесів.

Узагальнюючи практику вищевказаних країн світу (економічно розвинених і тих, що стали на шлях сталого розвитку), можемо зазначити, що на їхніх теренах упроваджується низка механізмів горизонтальної координації діяльності центральних органів виконавчої влади. Умовно згруповані ці механізми представлено в табл. 4.1.

Механізми горизонтальної координації державної політики
у сфері сталого розвитку за кордоном

№ з/п	Форма координації	Механізм координації, країна
1	Міжміністерські комітети	Міністерський комітет регіональної політики (<i>Данія, Туреччина</i>), Координація спільних проблем покращання регіональної економіки та сталого розвитку (<i>Німеччина</i>), Міжміністерський комітет програм розвитку (<i>Греція</i>), Національний регіональна рада розвитку (<i>Угорщина</i>), Президентський комітет регіонального розвитку (<i>Корея</i>), Міжміністерська комісія сталого сільського розвитку, мікрорегіональних програм (<i>Мексика</i>), Субкомітет сільської та регіональної політики (<i>Норвегія</i>)
2	Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади	Департамент інфраструктури, транспорту, регіонального та місцевого розвитку (<i>Австралія</i>), Міністерство регіонального розвитку (<i>Чехія, Польща</i>), Субсекретаріат регіонального та адміністративного розвитку (<i>Чилі</i>), Міністерство зайнятості та економіки (<i>Фінляндія</i>), Міністерство екології, енергетики та сталого розвитку (<i>Франція</i>), Міністерство економічного розвитку (<i>Італія</i>), Міністерство будівництва та регіонального розвитку (<i>Словаччина</i>), Організація державного планування (<i>Туреччина</i>), Міністерство розвитку громад та територій України
3	Стратегічне планування та програмування	Стратегія регіонального розвитку і політика просторового розвитку (<i>Чехія</i>), Програма національної просторової політики (<i>Португалія</i>), Довгостроковий план регіонального розвитку (<i>Корея</i>)
4	Спеціальний підрозділ з координації	Національне і регіональне бюро з планування в міністерстві земельних ресурсів, інфраструктури й транспорту (<i>Японія</i>), Департамент з просторового розвитку міністерства сталого розвитку та інфраструктури, Вища рада з просторового планування (<i>Люксембург</i>), Директорат просторової економічної політики міністерства економічних справ (<i>Нідерланди</i>)

Джерело: складено на підставі [51; 96; 126; 145; 153; 344; 365; 366; 380;

Таким чином, можемо зробити такий проміжний висновок: діяльність урядів та інших центральних органів виконавчої влади Великої Британії, Норвегії, Фінляндії, Німеччини, Республіки Польща, Чехії, Болгарії, Хорватії, Сербії, Латвії, Словаччини, Румунії, Японії, Кореї та інших країн під час упровадження державної політики сталого розвитку передбачає, насамперед, *створення мережевої горизонтальної координації* [51; 380; 381]. Вона покликана підвищити ефективність реалізації стратегічних завдань у сфері сталого розвитку, що формуються не тільки на загальнодержавному рівні, а й на регіональному та місцевому.

У продовження умовного плану дослідження можемо вказати, що більш складне завдання – реалізація *вертикальної координації державної політики* у сфері сталого розвитку та забезпечення безпеки людини [381]. Такий вид координації повинен забезпечити узгодження державних, регіональних і суспільних інтересів у державній політиці сталого розвитку, а також створити механізм співпраці всіх органів публічної влади (центрального, регіонального й місцевого рівнів).

Зважаючи на це, здебільшого застосовують декілька підходів до організації державної політики сталого розвитку на центральному, регіональному та місцевому рівнях. Ці підходи в умовах децентралізації влади покликані забезпечити вирішення одвічної проблеми щодо розподілу відповідальності та її персоніфікацію з межам кожного виду публічної послуги, що надається населенню. Адже реформа децентралізації саме й передбачає передачу повноважень і ресурсів для оперативного надання таких послуг на місцях. При цьому слід вказати на важливість знаходження балансу інтересів на місцевому та центральному рівнях, що має враховувати переваги надання місцевих послуг і здійснення системного контролю як з боку мешканців, так і органів державної влади за процесом надання цих послуг. Крім того, децентралізація влади покликана забезпечити економію портфелю ресурсів і не тільки масштабів публічного управління, які

збільшуються при централізації влади [96].

За свідченням науковців [51; 96], вищевказаний підхід унеможливило багаторівневе публічне управління сталим розвитком і апіорі має виключати передумови для виникнення нових потенційних конфліктів. Це зумовлено тим, що підхід децентралізації влади покликаний знизити на центральному рівні концентрацію владних повноважень. У цьому контексті доцільно підтримувати такий природний стан, за якого можливе існування інституційної конкуренції, яка притаманна будь-якій формі соціального управління загалом і публічному зокрема.

Варто зауважити на те, що останніми роками в економічно розвинених країнах світу впроваджується доволі дискусійний підхід до вирішення проблем у сфері інституційного забезпечення сталого розвитку. Цей підхід передбачає пошук найбільш оптимального розмежування повноважень між різними територіальними рівнями публічної влади. За нової моделі організації належного врядування, замість визначення для кожного рівня управління певного набору публічних послуг (відповідно до визначених повноважень), на окремому рівні публічної влади окреслюють узгоджене коло завдань щодо надання цих послуг [51; 145].

Таким чином, відбувається зміщення акцентів у розподілі відповідальності щодо видів публічних послуг у бік перерозподілу завдань, пов'язаних із наданням цих послуг [34; 80; 96; 126; 138]. Це зміщення акцентів є виправданим і зрозумілим процесом за умови реалізації принципу субсидіарності. Він передбачає, що публічна влада окремо взятого регіону чи території має чинити тільки ту діяльність, що не може бути результативно реалізована і ще на більш нижчому територіальному рівні.

У контексті реалізації державної політики сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості, що має бути орієнтована на розвиток конкретної території, принцип субсидіарності набуває дещо іншого тлумачення. Власне кажучи, він у такому випадку передбачає перенесення відповідальності не за сектори (державний і недержавний), а за окремо взяті

завдання. Відтак, принцип субсидіарності визначає алгоритм розподілу завдань між різними територіальними рівнями публічної влади щодо надання певних публічних послуг на місцях.

Схожий підхід до розподілу відповідальності між різними рівнями публічної влади щодо реалізації завдань із надання публічних послуг у наукових колах був названий «багаторівневе управління (урядування)» [72; 108; 142; 143; 144; 156; 286]. Цей підхід розглядається як система, у межах якої відповідальність за організацію та впровадження політики сталого розвитку розподіляється між *рівними* рівнями публічної влади, що представлені спеціально створеними для даної мети місцевими інституціями, а саме:

- приватними асоціаціями;
- спільними місцевими владними установами;
- міжрегіональною та транскордонною співпрацею (тобто вздовж національних кордонів);
- механізмом публічно-приватного партнерства тощо.

Згідно з підходом багаторівневого управління (урядування) за центральними органами державної влади закріплюються завдання щодо формування основних цілей державної політики сталого розвитку. Крім того, зазначені органи влади повинні встановлювати стандарти і «правила гри» під час забезпечення такого розвитку. Щодо нижчих рівнів публічної влади, то за ними встановлюється свобода у засобах і напрямках досягнення кінцевої мети – сталого розвитку, зважаючи на особливості історичного формування та функціонування конкретної території чи регіону [126; 210].

Водночас упровадження державної політики сталого розвитку в усіх регіонах повинно супроводжуватися застосуванням нових координаційних підходів [16; 51; 96]. На наше переконання, вони мають містити широкий соціально-економічний контекст, адже виклики, які впливають на забезпечення сталого розвитку, зумовлюють появу тим проблеми, що вже виходять за межі секторних й адміністративних кордонів.

Отже, основна тенденція децентралізації публічної влади у багатьох європейських країнах – підвищення значущості ролі влади на місцях [4; 138; 140; 142; 145; 379; 380]. Відповідно до цієї суспільно-політичної практики, на нижчий рівень публічної влади покладається більше відповідальності за планування сталого розвитку території. Це, у свою чергу, актуалізує здійснення заходів, пов'язаних з таким: 1) виконанням функції нагляду на системній основі, що передбачає виважене збирання об'єктивної інформації щодо проблем розвитку та добробуту населення; 2) формуванням проєктів і комплексним оцінюванням ресурсів, необхідних для їхнього фінансування, а також організацією процесу навчання кадрів для дієвої реалізації цих проєктів.

Варто відзначити, що, за підходу багаторівневого управління (урядування) [142; 145; 216; 286], вищий рівень є відповідальним за визначення пріоритетів і загальних цілей сталого розвитку, а також ведення переговорів на нижчому рівні під час відбору проєктів сталого розвитку та / або розподіл необхідних для цього ресурсів. Це є доцільним з огляду на різні можливості територій і важливість налагодження зв'язків між ними, спрямованих на:

- підтримання інституційного забезпечення у сфері сталого розвитку;
- комплексний моніторинг його результатів;
- здійснення (за доцільності) його технічної підтримки й експертизи.

Підхід багаторівневого управління (урядування) вимагає розподілу завдань, що має відбуватися з урахуванням специфіки окремо взятих територій. Перерозподіл зовнішніх інвестицій і завдань з вищого рівня публічної влади на передання їх на нижчі її територіальні рівні потребує визначення зобов'язань кожного з цих рівнів. При цьому має бути налагоджено такі відносини між рівними рівнями публічної влади, що передбачатимуть багаторівневе управління (урядування) і характеризуватимуться взаємозалежністю сталого розвитку й інституціональним механізмом його забезпечення. Власне кажучи, повністю

розділити відповідальність за реалізацію державної політики сталого розвитку та її наслідки серед рівних рівнів публічної влади надзвичайно складно, тому що багаторівневе управління охоплює: виконання завдань; подолання перешкод; досягнення цілей сталого розвитку; координацію між суб'єктами публічної влади [80; 216; 286].

Функціональне поєднання наявних і потенційних можливостей багаторівневого управління (що охоплює національне, регіональне та місцеве) вимагає здійснення міжрівневого управління шляхом досягнення консенсусу, зокрема, щодо розподілу обсягів відповідальності, повноважень, навичок і ресурсів. Слід підкреслити, що цей консенсусу може бути набути «вертикальної форми» (досягаються домовленості між різними рівнями публічної влади) і «горизонтальною форми» (досягаються домовленості між суб'єктами одного територіального рівня публічної влади). При цьому вертикальний і горизонтальний взаємозв'язок передбачає налагодження комунікації та координації для конкретної цілі сталого розвитку (стратегічної й оперативної), що можуть перетинатися та стосуватися численної кількості суб'єктів виконавчої гілки влади, органів місцевого самоврядування, представників бізнес-структур і громадськості [51; 142; 143; 145].

Слід підкреслити, що одними з найбільш поширених форм державно-політичних рішень, які приймаються в різних країнах світу в межах підходу багаторівневого управління, є такі:

- укладення угод (формалізованих домовленостей і контрактів) між центральними та регіональними органами влади з метою встановлення спільних зобов'язань щодо вирішення проблем сталого розвитку та механізму його забезпечення;

- передання повноважень на субнаціональний рівень і запровадження при цьому системи планування сталого розвитку на місцях. Країни з централізованими системами організації публічної влади відрізняються суттєвим тиском під час розробки та виконання регіональних планів сталого розвитку, а також приведенням останніх у відповідність до національних

цілей. Прикладом такого стану речей є досвід функціонування японської системи просторового планування сталого розвитку, що передбачає таке: регіональні просторові стратегії розвитку повинні бути безпосередньо пов'язаними з національною стратегією розвитку країни [322]. Крім того, в Угорщині прийнята національна концепція просторового сталого розвитку, у межах якої визначено довгострокові цілі такого розвитку, а також керівні рекомендації, яких слід дотримуватися під час оцінювання регіональних програм сталого розвитку [51; 145; 379; 380];

– зниження рівня концентрації владних повноважень на центральному рівні, що можливо здебільшого забезпечити через діяльність регіональних агентств сталого розвитку, які формуються урядом країни. Принагідно відзначимо, що подібні агенції функціонують у Канаді, а їхні повноваження передбачають координацію різних сфер державної політики сталого розвитку на окремо взятій території, а також надання консультацій та інформаційно-аналітичну діяльність;

– формування спільних багаторівневих (центрально-регіональних) об'єднань, діяльність яких спрямована на прогнозування та програмування сталого розвитку територій. Зазначена модель вертикальної координації публічного управління у сфері сталого розвитку вченими розглядається як одна з найбільш поширених. Як приклад можемо вказати на практику такого управління, що впроваджуються в Нідерландах. У цій державі Міністерство економічних справ реорганізувало Директорат з питань просторової економічної політики у спеціальну групу, яка займається спільним з регіональними структурними підрозділами такого міністерства прогнозуванням і програмуванням сталого розвитку [51; 145; 379; 380].

Систематизація найбільш поширених за кордоном моделей вертикальної координації публічного управління у сфері сталого розвитку представлено у табл. 4.2. Отже, наявний загальносвітовий тренд щодо стимулювання використання інновацій та підвищення конкурентоспроможності поступово набуває більш чітких рис, зокрема в

підтримці міст, урбанізації територій і зростанні «смарт-центрів».

Таблиця 4.2

Механізми вертикальної координації державної політики у сфері сталого розвитку в контексті забезпечення безпеки особистості за кордоном

№ з/п	Форма координації	Механізм координації, країна
1	Угоди	Багато- та двосторонні угоди (<i>Австрія</i>), двосторонні федерально-провінційні угоди (<i>Канада</i>), планові угоди (<i>Чилі</i>), партнерські угоди (<i>Данія</i>), контракти держава – регіон (<i>Франція</i>), інституційні угоди і рамкові програмні угоди (<i>Італія</i>), децентралізовані угоди (<i>Мексика</i>), регіональні, територіальні контракти (<i>Польща</i>), спільні програмні угоди (<i>Швейцарія</i>)
2	Стратегічне планування	Просторова державна політика сталого розвитку (<i>Чехія</i>), національна просторова стратегія та регіональні просторові стратегії (<i>Японія</i>), національний територіальний план, регіональні територіальні плани (<i>Корея</i>), регіональні просторові плани (<i>Португалія</i>), Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»
3	Деконцентрація владних повноважень	Регіональні агентства розвитку, регіональні федеральні ради (<i>Канада, Чилі, Велика Британія</i>), регіональні комітети координації управління з регіональними органами влади (<i>Фінляндія</i>), регіональні префекти з координаційними функціями (<i>Франція</i>), комісії з регіонального співробітництва та розвитку (<i>Португалія</i>)
4	Спільна участь у координаційних комітетах	Рада регіонального розвитку (<i>Австралія</i>), конференція з просторового розвитку (<i>Австрія</i>), координація спільних проблем для покращання регіональної економіки та сталого розвитку (<i>Німеччина</i>)

Джерело: складено на підставі [16; 51; 96].

Прикладом поширення такого тренду можна назвати Фінляндію, Ірландію та Норвегію, які в основну своєї державної політики поклали надання підтримки в забезпечені територіальної єдності країни через

існування поліцентричного розвитку [16; 51; 96]. З цією метою в цих країнах були реалізовано заходи, спрямовані на укрупнення низових територіальних одиниць (кантонів, округів тощо).

До речі, у Данії ще на початку 2007 р. були запроваджені структурні реформи, покликані забезпечити сталий розвиток, що передбачало вдосконалення системи інституціонального управління на субнаціональному рівні. На цьому рівні були враховані вимоги муніципалітетів щодо об'єднання та/або посилення їхньої кооперації з метою досягнення згуртованості населення та підвищення конкурентоспроможності територій. Як наслідок, через об'єднання 271 муніципалітету було утворено 98. Реалізація такої реформи нагадує реформу децентралізації влади, запроваджену в Україні [96; 123; 140; 145; 211].

У деяких інших європейських країнах відбулося й інше укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, а саме: у Данії на регіональному рівні 16 округів було об'єднано у 5 регіонів. Ключовою підставою для прийняття такого рішення щодо укрупнення адміністративно-територіальних одиниць було підвищення результативності й оперативності надання медичних публічних послуг. Крім того, значним поштовхом для укрупнення територіальних общин за кордоном стала фінансово-економічна криза 2008 р., що зумовила, зокрема скорочення у Латвії у 5 разів невеликих за чисельністю територіальних общин [51; 140; 145]. Щодо України, то в ній укрупнення адміністративно-територіальних одиниць активно розпочалося після активізації суспільно-політичних конфліктів 2014 р. [16; 106–107; 210].

Таким чином, уряди значної кількості країн світу (економічно розвинених і тих, що стали на шлях забезпечення сталого розвитку) сформували низку інструментів публічного управління у сфері такого розвитку. Ці інструменти відзначаються відносною гнучкістю й уможливили трансформацію адміністративно-територіальних одиниць у функціональні регіони. Крім того, зазначені інструменти стали базисом для формування дискусійної платформи щодо напрямків подальшого інституційного

забезпечення сталого розвитку. Власне кажучи, він може здійснюватися як агентствами із спеціальними координуючими повноваженнями у визначених сферах державної політики, так і шляхом утворення нових адміністративно-територіальних утворень, що відбувається за умови наявності згоди тих адміністративних одиниць, які об'єднуються [211].

Як приклад можна навести практики публічного управління сталим розвитком у контексті забезпечення безпеки людини, напрацьовані в Іспанії, Швеції та Великій Британії [140; 145; 380]. Цими країнами, зокрема, був застосований метод стимулювання територій, що отримав назву «асиметричної децентралізації». Вона передбачає агрегацію й артикуляцію різних потреб (суспільних, регіональних), уточнення компетенції органів влади та забезпечення соціально-культурного розвитку регіонів. Як відомо, виокремлюють два аспекти асиметричного підходу, що застосовується під час перерозподілу повноважень і відповідальності. Перший аспект передбачає формування єдиної суспільно-політичної платформи та зниження етнічної або регіональної напруженості (цей підхід упроваджений в Іспанії та Великій Британії). Другий аспект асиметричного підходу вимагає підвищення результативності функціонування системи публічного управління сталим розвитком шляхом надання регіональним і місцевим органам влади можливостей щодо використання ними більшого обсягу повноважень, що додатково надані ним (цей підхід упроваджений у Фінляндії та Швеції).

Принагідно відзначимо думку науковців, згідно з якою модель публічного управління сталим розвитком, яка не передбачає перерозподіл економічних та інших повноважень, також може бути право на впровадження [140; 142; 145]. Погоджуємося з науковцями, що це можливо зреалізувати на основі двостороннього угоди, відповідно до якої муніципалітети (префектури, кантони тощо) швидше: досягають стандартів надання публічних послуг, наповнюють власний бюджет, досягають інституційного розвитку [33; 96; 148].

Разом із тим підтримаємо вчених, які слушно вказують, що найбільш значним викликом під час застосування підходу щодо багаторівневого управління (урядування) є існування «деформацій (розривів)», які виникають при співпраці різних рівнів органів публічної влади [16; 51; 142; 143; 216; 299; 330; 354]. Серед основних цих розривів можна виділити такі:

1) інформаційні, що відзначаються інформаційно-ресурсною й аналітичною асиметрією між різними територіальними рівнями органів публічної влади, що беруть участь у формуванні та реалізації державної політики сталого розвитку;

2) економічні, що охоплюють розриви в конкурентоспроможності та спричинені недостатністю використання людського капіталу та потенціалу, а тому місцевої інфраструктури під час забезпечення сталого розвитку. Ці деформації не можливо подолати самою лише політичною волею та прийняттям відповідних управлінських рішень, задіяних до процесу багаторівневого управління (урядування). У цьому контексті важливою є активізація недержавного сектору з метою забезпечення сталого розвитку в контексті гарантування безпеки особистості. Адже недержавний сектор володіє додатковими ресурсами, необхідними для забезпечення сталого розвитку, а також безпосередньо гарантує безпеку людей, задіяних до цього сектору. Крім того, державні інституції здійснюють насамперед правове й організаційне регулювання зазначеної сфери, що зумовлено необхідністю раціонального використання бюджетних ресурсів і спрямуванням їх на підтримку найважливіших сфер суспільної життєдіяльності, що не можуть функціонувати за рахунок суто ринкового регулювання. Сталий розвиток відноситься до тієї сфери, що передбачає комбіноване регулювання, тобто і державне, і ринкове. При цьому гарантування безпеки людей законодавцем розглядається з позиції складової національної безпеки в загальному вигляді та напрямком діяльності підприємств, організацій і установ. Тому ця дуальність регулювання викликає низку деформацій і проблем, що можуть негативно позначатися на стані системи безпеки країни;

3) фінансові та податкові деформації, що виникають через різницю між існуючими загальнодержавними, регіональними й місцевими ресурсами, а також витратами, що здійснюються з місцевих бюджетів;

4) адміністративні деформації, що виникають через різні методи управління, що використовуються в функціональному регіоні, і не збігаються з його межами;

5) суспільно-політичні деформації, які є наслідком використання центральним органом тільки вертикального підходу до публічного управління сталим розвитком [51; 96; 211; 330].

Узагальнення результатів деформації публічного управління сталим розвитком та її зменшення за кордоном, представлено в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Деформації публічного управління сталим розвитком у контексті забезпечення безпеки особистості за кордоном

№ з/п	Типи деформації	Механізм координації
1	2	3
1	Фінансові та податкові	Нестабільна або неефективна система доходів, неефективне впровадження відповідальності на субнаціональному рівні щодо розподілу повноважень – необхідність розподільчого фінансового механізму
2	Адміністративні	Адміністративний масштаб для інвестицій не відповідає функціональній значущості (муніципальна фрагментація) – необхідність застосування інструментів для досягнення «ефективного розміру» (координаційні інструменти для субнаціонального рівня); об'єднання
3	Суспільно-політичні	Виключно вертикальні підходи секторної політики без урахування територіальних наслідків – необхідність створення механізмів багатоаспектного / системного підходу
4	Інформаційні	Асиметричність інформаційного забезпечення (якість, кількість, вид) між різними керівниками – необхідність інструментів доступу та розповсюдження інформації

1	2	3
5	Програмно-цільові	Протиріччя між керівництвом різних рівнів влади, що створюють перешкоди для реалізації узгоджених цілей – застосування інструментів наскрізної підтримки визначених цілей
6	Конкурентоспроможності	Брак людських, інфраструктурних ресурсів, знань для виконання завдань – необхідність упровадження інструментів із створення спроможності реалізації завдань
7	Відповідальності	Проблеми забезпечення транспарентності виконання завдань на різних рівнях управління: – необхідність забезпечення інституційної якості; – досягнення прозорості у виконанні; – необхідність упровадження механізмів залучення населення (громадський контроль)

Джерело: складено на підставі [51; 96; 141; 142; 143; 211].

Отже, трансформації, які відбуваються в організаційно-управлінських моделях щодо формування та реалізації державної політики сталого розвитку на центральному, регіональному та місцевому рівнях, засвідчують свою цінність під час удосконалення інституційної системи публічного управління в Україні. Оскільки ці моделі дозволяють упроваджувати структурні реформи в умовах триваючої дискусії щодо напрямків функціонування місцевого самоврядування, сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості.

4.2. Підхід до вдосконалення системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України

За кордоном існує поділ механізмів координації державної політики у сфері сталого розвитку, що визначають горизонтальну та вертикальну координацію. Зокрема, у роботі проаналізовано досвід Німеччини та Республіки Польща щодо забезпечення власного сталого розвитку та безпеки

своїх громадян. Ці країни є регіональними лідерами Центральної та Східної Європи в окреслених векторах. Зважаючи на це та враховуючи євроінтеграційні прагнення України, вважаємо за доцільне дослідити особливості здійснення таких видів координації з метою обґрунтування перспективних напрямків їх упровадження на вітчизняних теренах.

Варто ще раз акцентувати увагу на тому, що нові моделі публічного управління передбачають горизонтальну та вертикальну координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, що також охоплює взаємодію центральних і місцевих органів влади. Як відомо, в межах горизонтальної координації відбувається формування та реалізація секторних політик щодо забезпечення сталого розвитку, а в межах вертикальної координації – багаторівневе управління. При цьому обидва види координації можуть не суперечити один одному й упроваджуватися паралельно.

У країнах, що аналізуються, сформувалася горизонтальна координація державної політики у сфері сталого розвитку, яка набувала таких форм:

- діяльність міжміністерських комітетів у Німеччині (представлена координацією спільних проблем покращання регіональної економіки та сталого розвитку);

- діяльність спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в Республіці Польща (через Міністерство регіонального розвитку, що забезпечує сталий розвиток по всій країні).

У цих країнах реалізується також вертикальна координація державної політики у сфері сталого розвитку, яка набувала таких форм:

- укладення регіональних і територіальних угод (контрактів) у Республіці Польща;

- спільна участь у координаційних комітетах у Німеччині.

Так, Ю. Батир, С. Домбровська, Я. Жаліло, О. Коротич, М. Латинін, І. Лопатченко, А. Помаза-Пономаренко, О. Шевченко та інші дослідники [16; 51; 96; 126; 140–141; 144; 200; 211; 245] цілком слушно наголошують на можливості розвитку в Україні інституціональної системи публічного

управління у сфері сталого розвитку за умови вдосконалення її складових:

1) організаційного будови (шляхом уточнення структури центральних органів виконавчої влади або створення нової інституції координаційних інституцій [96; 126; 144; 216]);

2) функціональної будови (через зміну обсягу повноважень і завдань органів влади, що забезпечують сталий розвиток України [4; 16; 140; 141; 200; 245]).

У продовження відзначимо, що експерти Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) підготували рекомендації щодо створення координаційного органу для узгодження використання ресурсів, політик, пріоритетів, інтеграції планованих програм (наприклад, «Центру врядування»), а також міжвідомчої Ради (чи Комітету) з питань децентралізації влади та забезпечення соціально-економічного розвитку [376].

Певною мірою ці наукові рекомендації були враховані в Україні, а саме: через поширення COVID-19 на центральному рівні було прийнято рішення щодо створення Ради з питань економічного розвитку України (див. постанову Кабінету Міністрів України від 08.04.2020 р. № 265 [56]). Однак експерти ОЕСР зауважують, що повноваження цієї інституції були визначені з огляду на поширення пандемії та соціально-економічну кризу, через що не повною мірою спрямовані на забезпечення саме сталого розвитку України. Відтак, це зумовлює необхідність уточнення особливостей функціонального розвитку інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

На наше переконання, функціональний розвиток інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України можливий у двох напрямках:

- горизонтальної координації;
- вертикальної координації.

1. Щодо *горизонтальної координації*, то вона передбачає координаційні

та реординаційні зв'язки. Зважаючи на сучасний стан функціонування інституціональної системи публічного управління у сфері сталого розвитку України та Німеччини, можемо стверджувати, що подальша його реалізація на вітчизняних теренах можлива в напрямку таких форм, як *функціонування міжміністерських інституцій через діяльність спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади*. На підтвердження можемо навести структуру наявної інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України, що представлена:

- 8 основними міністерствами;
- 16 центральними органами виконавчої влади (окремими фондами, а також різними відомчими підприємствами й установами);
- місцевими органами виконавчої влади;
- органами місцевого самоврядування в регіонах.

На наше переконання, завжди можна створити нову інституцію, але з метою оптимізації системи публічного управління та раціонального витрачання бюджетних коштів доцільніше вдосконалити наявну організацію цієї системи. Власне кажучи, не варто братися тільки за вдосконалення організаційного будови інституціональної системи, слід розібратися, чому вона не функціонує належним чином за вже існуючих інституцій. Відтак, необхідною є виважена та дієва *координація діяльності вищевказаних інституцій* у вирішенні спільних проблем щодо покращання політики у сфері сталого розвитку, в тому числі в регіонах. Вважаємо, що забезпечити таку координацію може вже наявний *спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади* – Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрегіон). При цьому доречно уточнити його повноваження з урахуванням рекомендацій експертів ОЕСР, що стосуються результативного впровадження реформи децентралізації влади, яка ще не завершена в Україні (рис. 4.4) [315; 320].

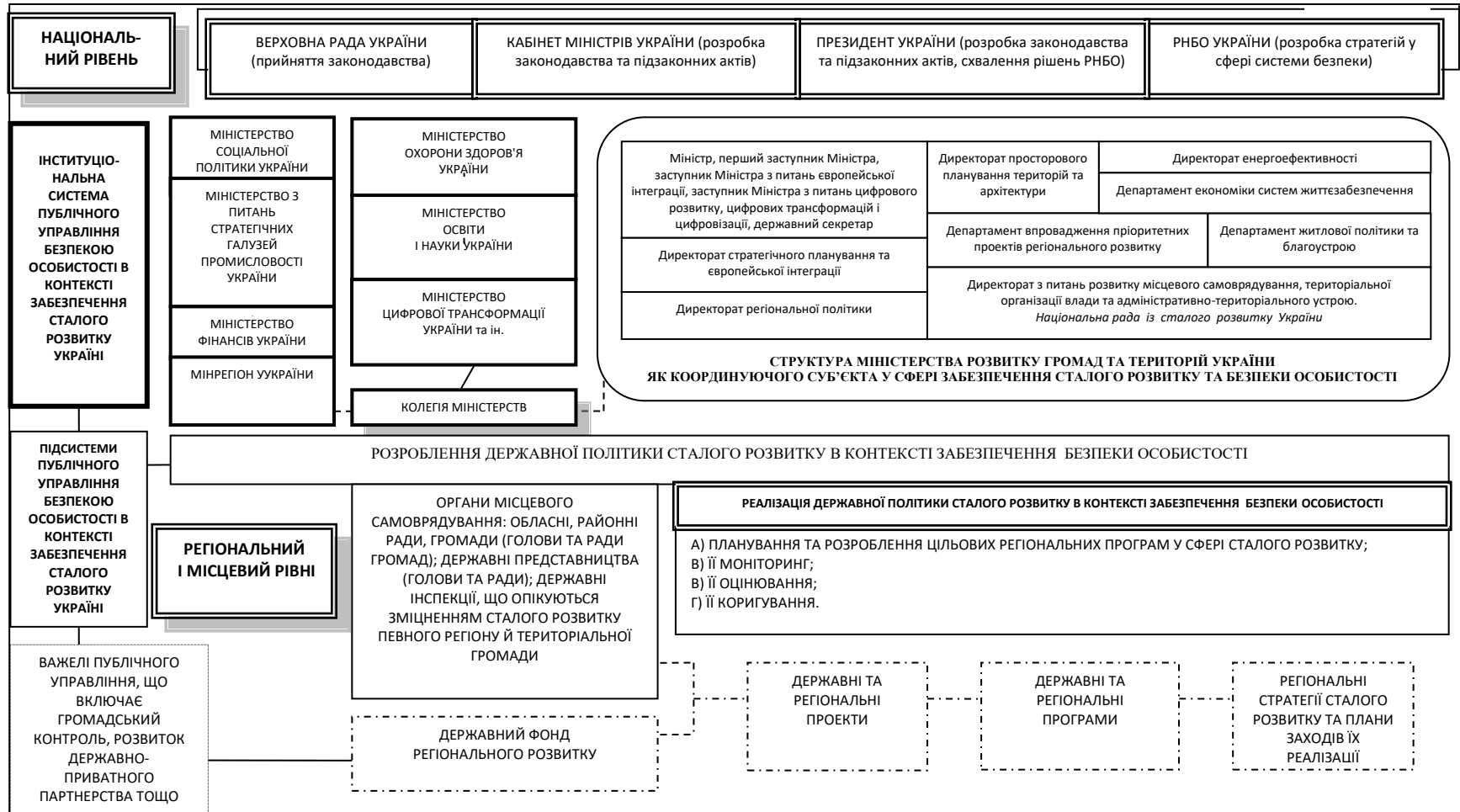

Рис. 4.4. Інституціональна система публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України

Джерело: авторська розробка.

2. Слід відзначити, що, зважаючи на позитивний закордонний досвід у досліджуваній сфері, Мінрегіон України може координувати стан впровадження форм *вертикальної координації* державної політики у сфері сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості під час:

2.1. Укладення регіональних і територіальних угод.

2.2. Здійснення стратегічного планування.

2.3. Деконцентрації владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влад.

2.4. Спільної участі в координаційних комітетах.

2.5. Реалізації публічно-приватного партнерства.

Перед тим, як більш детально проаналізувати напрями впровадження цих форм координації, варто зазначити, що в останні 10 років було проведено значні інновації у сфері публічного управління, про які йшлося вище. Очевидно, що горизонтальна та вертикальна інтеграція державної політики сталого розвитку з певних причин продовжує залишатися проблемою у всьому Центральному, Східному та Південному субрегіонах Європи, насамперед незважаючи на всі зусилля щодо бюджетного стимулювання сталого розвитку.

Як зазначають експерти ОЕСР, по-перше, у багатьох випадках глобальна економічна криза загострила напруженість між короткостроковими міркуваннями щодо зростання ВВП та економічну стабілізацію й довгостроковий імператив стійкого розвитку.

По-друге, у багатьох випадках, труднощі та перешкоди на шляху інтеграції трьох основ сталого розвитку та їх впровадження у ключові галузі державної політики часто є результатом нездатності політичних діячів зрозуміти й усвідомити взаємні вигоди, які можна отримати від гармонізації екологічних, соціальних та економічних міркувань.

По-третє, основний фактор, який перешкоджає інституційній інтеграції сталого розвитку до ключових сфер прийняття рішень, пов'язаний з відсутністю ефективної координації між секторами та між різними рівнями

публічного управління. Звичайно, коли у державі функціонує національна комісія із сталого розвитку, проблема стоїть менш гостро. Проте для тих країн, де інституційний розвиток відбувається повільно, зусилля, спрямовані на поглиблення міжвідомчої координації, як і раніше, залишаються слаборозвиненими.

Незважаючи на зростання розуміння важливості забезпечення сталого розвитку, відповідальність у цій сфері, як і раніше, часто залишається в компетенції міністерств охорони навколишнього середовища. Названі колишнім Прем'єр-міністром Франції Ліонелем Жоспенем «Міністерствами нездійсненого» міністерства охорони навколишнього середовища часто мають обмежений вплив на процес прийняття соціально-економічних рішень. ПРООН ініціювала дослідження щодо оцінювання інституційного потенціалу та впливу сталого розвитку в межах зміни клімату розвитку в ряді країн (Албанії, Вірменії, Азербайджані, Боснії та Герцеговині, Грузії, Казахстані, Республіці Молдова, Чорногорії, Сербії, колишній югославській Республіці Македонія та Туреччині) [51; 145; 360]. Дослідження показало, що має місце слабка міжвідомча координація та практика «вузького інституційного мислення» – кожне міністерство є відособленим, не взаємодіючі з іншими, що перешкоджає розробці комплексної державної політики, необхідної для просування сталого розвитку. Дослідження також показує, що кілька інтегративних органів, відповідальних за сталий розвиток, дійсно існують, але в багатьох країнах ці органи створені при міністерствах охорони навколишнього середовища й обмежено беруть участь у роботі міністерств-партнерів, наприклад, міністерства фінансів та економіки, енергетики, транспорту, соціального захисту й охорони здоров'я.

На додаток до проблеми координації діяльності, дослідження також засвідчує, що у більшості країн Європи існує розрив у сфері інституційних можливостей [51; 145; 360]. Ці країни часто не мають відповідного інституційного та людського потенціалу для розробки та здійснення міжсекторальної політики боротьби з наслідками зміни клімату, що

покладаються на координаційні комітети, які подекуди не підготовлені до переговорів в цій сфері. Наразі розробляються заходи, спрямовані на вирішення цих прогалин. У низці країн у партнерстві з ПРООН розробляються Стратегії розвитку із забезпеченням низького рівня викидів, які забезпечують поєднання інтеграційної державної політики та адекватних механізмів фінансування для прокладання шляху до сталого розвитку. Як додатковий стимул, у цих країнах приймаються стратегії сталого розвитку.

Досягнення більшої узгодженості державної політики сталого розвитку потребує постійних зусиль для покращення інтеграції сталого розвитку в секторальну політику, забезпечення інтеграції політики на різних рівнях публічної влади, а також для забезпечення узгодженості у виборі різними зацікавленими сторонами, особливо у приватному секторі. Проте успіх цих зусиль залежить від наявності фундаментальних рамкових умов, а також необхідного комплексу інституційних механізмів, державної політики та законодавчої бази.

Експерти ПРООН виокремлюють такі інструменти та напрямки інституційного забезпечення сталого розвитку:

- закріплення конституційних та/або законодавчих повноважень у сфері сталого розвитку;
- чітке визначення стратегічних векторів сталого розвитку з окресленням конкретних термінів у їх досягненні й орієнтованих показників;
- застосування дієвих механізмів моніторингу, оцінки, реагування та перегляду національних стратегій сталого розвитку;
- здійснення суспільно-політичного керівництва з метою демонстрування всієї важливості та значення інтеграції сталого розвитку у всі сфери прийняття управлінських рішень;
- функціонування міжвідомчого органу для координації державної політики сталого розвитку між відповідними міністерствами;
- застосування структурних стимулів для заохочення державних відомств інтегрувати концепції стійкості під час прийняття управлінських

рішень (до них відносяться орієнтована на результат звітність, бюджетування та підзвітність);

- здійснення регулярного перегляду законів та підзаконних актів для забезпечення відповідності до концепції сталого розвитку;

- виділення коштів для забезпечення належного відображення пріоритетів сталого розвитку у довгострокових бюджетах;

- визначення чітких меж оцінювання результативності й ефективності діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення сталого розвитку;

- підтримка участі зацікавлених сторін у забезпеченні такого розвитку [145; 360].

У 2019 р. на Європейській конференції із сталого розвитку, присвяченій майбутньому Стратегії сталого розвитку ЄС, було відзначено низку важливих аспектів здійснення національних стратегій сталого розвитку, а саме [145; 379]:

- міжвідомчі комітети, колегії міністерств і національні ради із сталого розвитку є важливими інституційними структурами під час зміцнення горизонтальної інтеграції, що є одним із вирішальних факторів для впровадження сталого розвитку;

- кожне міністерство має бути в курсі стратегії сталого розвитку та сприяти її ефективній реалізації;

- використання потенціалу зацікавлених сторін (зокрема, щодо розробки стратегії сталого розвитку), а також співпраця з громадськими об'єднаннями в реалізації цієї стратегії є важливими факторами в процесі досягнення сталого розвитку;

- співробітництво між різними управлінсько-політичними рівнями має найважливіше значення для успішної реалізації стратегічних завдань сталого розвитку;

- плани дій у сфері стійкого розвитку потрібні для визначення конкретних дій і заходів для виконання цілей даної стратегії у всіх міністерствах та субнаціональних органах влади;

– необхідним є чітке визначення середньострокових цілей Національної стратегії стійкого розвитку, що допомагають краще взаємодіяти інституціям під час забезпечення стійкого розвитку та сприяють поглибленню розуміння стійкості в суспільстві загалом;

– сильна політична прихильність до сталого розвитку на всіх рівнях політики сприятиме підвищенню шансів у реалізації цілей майбутньої Стратегії сталого розвитку ЄС та національних стратегій сталого розвитку;

– необхідне поліпшення координації та збалансування під час вирішення основних проблем і завдань (відповідних цілей і заходів) між майбутньою Стратегією сталого розвитку ЄС та національними стратегіями сталого розвитку держав-членів;

– необхідні дієві механізми моніторингу та індикатори для забезпечення реалізації й координації Стратегії сталого розвитку ЄС і національних стратегій сталого розвитку.

У цьому підрозділі розглянуто основні механізми горизонтальної інтеграції, які були реалізовані країнами Західної Європи. Це може бути корисним для апрікування на вітчизняних теренах під час забезпечення функціонального розвитку інституціональної системи публічного управління у сфері сталого розвитку та безпеки особистості. Підкреслимо, що в урядовій системі цих країн обов'язки з координації Стратегії сталого розвитку є спільними для кількох міністерств, як і в Україні. Так, Стратегію сталого розвитку ЄС можуть координувати Канцелярія Прем'єр-міністра, Міністерство закордонних справ та інші державні органи, які відповідають за координацію роботи у сфері сталого розвитку [145; 379; 380].

При цьому координаційна функція для забезпечення сталого розвитку на центральному рівні здійснюється Міжвідомчим комітетом із сталого розвитку, що включає територіальні (регіональні) агентства. Ключову роль у цьому комітеті може відігравати відомство з просторового розвитку. Зважаючи на результативність його функціонування, вважаємо, що Мінрегіон, як відповідний координуючий суб'єкт у забезпеченні сталого

розвитку та безпеки особистості, може виконувати такі *завдання*:

- координувати державну політику в даній сфері на центральному, регіональному та місцевому рівнях, оскільки ця сфера відзначається парадигмальністю, оскільки охоплює розвиток найважливіших підсистем суспільного життя (соціальну, економічну й екологічну);

- здійснювати міжвідомчу та міжорганізаційну координацію діяльності, що стосується забезпечення сталого розвитку, а, відтак, безпеки особистості;

- здійснювати спільну розробку стратегій і планів дій щодо реалізації в усій країні, зокрема, Порядку денного на XXI століття (прийнятому в Ріо-де-Жанейро), яке стосується забезпечення сталого розвитку;

- забезпечувати координацію позиції України в міжнародних процесах, а також складання доповідей для міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй щодо стану забезпечення сталого розвитку;

- сприяти виникненню та розвитку відносин у межах інституційної державної систем, а також відносин з приватним сектором і громадянським суспільством.

Отже, значення Мінрегіону в процесі розробки державної політики у сфері сталого розвитку та безпеки особистості гарантовано його інституційною позицією. Вона підкріплюється безпосередньою взаємодією з усім Кабінетом Міністрів України, а також тим фактом, що при Мінрегіоні можуть існувати консультативно-дорадчі інституції, що оперативніше агрегують інтереси громадськості.

Україна, як і низка країн південно-східної Європи, доклала значні зусилля, розробивши та прийнявши нові інститути, які будуть необхідні для здійснення зобов'язань перед ЄС та інших міжнародних зобов'язань.

Крім того, дотримуючись рекомендацій Всесвітнього саміту щодо сталого розвитку 2002 р., в Україні та низці країн Південно-Східної Європи були створені національні ради щодо сталого розвитку [51; 96; 145; 382]. Вони повинні забезпечувати форуми для міжвідомчої координації та

консультацій із зацікавленими сторонами з питань, що стосується навколишнього середовища та сталого розвитку. Національним радам, як правило, доручена підготовка національної стратегії сталого розвитку та координація міністерств у процесі розробки державної політики сталого розвитку.

Принагідно відзначимо, що в Україні Національну раду із сталого розвитку було утворено 16.09.2009 р. Саме в цей день було затверджено її положення постановою Уряду України № 997 [195]. Проте 13.03.2013 р. постановою Уряду України № 180 було ліквідовано цю та деякі інші консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи, утворені Кабінетом Міністрів України. Причин для ліквідації таких органів було декілька, але основною вважають те, що в нашій державі, незважаючи на добрі наміри, національна рада із сталого розвитку не була належним чином забезпечена ресурсами для ефективного виконання покладених на неї завдань.

У деяких країнах Південно-Східної Європи були випадки, коли ці національні ради не мали постійного секретаріату і були мало включені до державно-політичної ієрархії задля забезпечення реального ефекту дій із сталого розвитку [51; 96; 145; 380]. Остання ситуація також притаманна Україні. На відміну від неї, деякі країни Південно-Східної Європи все ж таки доклали зусиль для вирішення цих проблем шляхом підвищення профілю порад завдяки головуванню в них Віце-прем'єр-міністра.

На відміну від України, Національна рада із сталого розвитку Сербії [51; 145; 348] була заснована майже одразу після рекомендацій Всесвітнього саміту, тобто у 2003 р. для забезпечення горизонтальної координації та підготовки Національної стратегії сталого розвитку. Спочатку, у 2003 р., Національну раду було передано у відання Міністерства природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, що негативно вплинуло на її спільну ефективність. Після реструктуризації у 2005 р. і по теперішній час Національна рада із сталого розвитку Сербії знаходиться під головуванням Заступника прем'єр-міністра. Оптимізація системи державного управління

Сербії забезпечила таке: її Національна рада із сталого розвитку координує роботу 6 міністрів, і включає власний постійний секретаріат [348].

У цей же період урядом Хорватії також була створена Рада із сталого розвитку та захисту навколишнього середовища для забезпечення скоординованого та узгодженого економічного розвитку в контексті забезпечення охорони навколишнього середовища й умов для сталого розвитку [51; 348]. Це також дозволило виважено розробити стратегію сталого розвитку Хорватії.

Разом із тим в Україні ліквідація її Національної ради із сталого розвитку унеможливила системність у розробці та прийнятті власної національної стратегії такого розвитку. Як результат, такі стратегії приймалися не вчасно, не завжди враховували концептуальні принципи фундаментальної науки (комплексності, ефективності, результативності, публічності тощо). Більш детально це розглянуто в підрозділі 3.1 даного дослідження. На підставі викладеного можемо висловити гіпотезу щодо важливості створення та функціонування консультативних і дорадчих інституцій при органах державної влади, особливо центральних, що є найбільш віддаленими від агрегації суспільних інтересів. З метою вирішення цієї проблеми доцільним є створення та функціонування подібної інституції при Мінрегіоні України (див.: рис 4.1).

Національна рада із сталого розвитку України на зразок аналогічних рад, що функціонують за кордоном (зокрема, у країнах Південно-Східної Європи), має забезпечити інтеграцію концепцій стійкості до інших секторальних державно-політичних заходів, що все ще перебувають на ранній стадії впровадження. Це пов'язано, зокрема, з вищезгаданими слабкими сторонами національної ради із сталого розвитку, відсутністю структур для забезпечення координації й співробітництва між міністерствами регіонального розвитку, охорони навколишнього середовища та іншими галузевими міністерствами, а також тим, що деякі міністерства, як і раніше, одночасно відповідають за захист та використання ресурсів, необхідних для сталого розвитку.

На наше переконання, проблеми, пов'язані з національними стратегіями сталого розвитку України, що кристалізувалися протягом багатьох років, варто вирішувати комплексно й інституційно. Згадані на Всесвітньому саміті із сталого розвитку, проблеми вимагають закріплення основоположних принципів сталого розвитку на центральному рівні. Вони визначають пріоритети для законодавства й інтеграції екологічної політики в економічну та інші галузеві стратегії, а також визначають пріоритети для зміцнення інституційного потенціалу. Однак не всім країнам Південно-Східного субрегіону Європи вдалося мобілізувати суспільно-політичну волю, необхідну для створення національних стратегій. І там, де вона справді відсутня, як-то в Україні, інтеграція державної політики в даний час розглядається фрагментарно, з обмеженим прогресом у розробці конкретних ініціатив із секторальної інтеграції.

Однією з важливих тенденцій у розробці законодавства у сфері сталого розвитку є розширення участі громадськості у його розробці. Багато країн південно-східної Європи в даний час регулярно проводять громадські слухання щодо проектів законів, а неурядові громадські організації часто беруть участь у підготовці законопроектів. Дійсно, Орхуська конвенція стала важливим каталізатором у справі стимулювання демократичних процесів участі громадськості у прийнятті соціально й екологічно значимих рішень у всьому південно-східному субрегіоні Європи [348].

Отже, однією з центральних інституційних проблем у Східній Європі є відсутність надійних національних стратегій та інституцій (комісій, рад тощо) із сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості. Там, де вони були створені, як у випадку з Україною, вони були слабкі за формою та функціями. Участь зацікавлених сторін недержавного сектору є обмеженою, а державним органам не вистачає ресурсів й інструментів, необхідних для розробки інноваційної державної політики сталого розвитку, підтримки здійснення комплексного й об'єктивного оцінювання прогресу в цьому напрямку.

Найбільш істотним внеском у основи державної політики у сфері

сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості є зусилля з інтеграції екологічних аспектів в інші галузі, а саме: транспорт, сільське господарство та промисловість, хоча вони не були успішними в секторі енергетики та планування землекористування [51; 109; 145; 148; 188]. Багато урядів країн Східної Європи почали використовувати економічні важелі, часто застосовуючи принцип «забруднювач платить» з метою досягнення екологічних цілей, а не соціально орієнтованих. Тим не менш, ці інструменти використовувалися в дуже обмеженому ступені, і навіть там, де вони реалізуються, екологічні органи та механізми моніторингу недостатньо розвинені, існують також значні винятки, які разом негативно впливають на ефективність даних інструментів.

У межах умовного плану дослідження вважаємо за необхідне відзначити, що Національна рада із сталого розвитку України в разі утворення при Мінрегіоні України буде очолена його міністром. До складу ради, крім голови, можуть входити перший заступник, відповідальний секретар та інші члени Національної ради. Діяльність же самого Мінрегіону України може координуватися відповідним віце-прем'єр-міністром.

Формою роботи Національної ради із сталого розвитку України є засідання. Вони мають проводитися щокварталу, а також бути скликані позачергові засідання на вимогу голови ради. На цих засіданнях Національна рада із сталого розвитку України розробляє пропозиції з питань, що належать до її компетенції.

Щодо основних функцій Національної ради із сталого розвитку України, то вони мають відзначатися координаційністю та наглядовістю. На нашу думку, серед них можна визначити такі:

- 1) моніторинг стану реалізації державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості;
- 2) оцінювання стану формування економічних, соціальних, екологічних та інших передумов забезпечення сталого розвитку України та безпеки особистості;

3) визначення й обговорення проблемних питань сталого розвитку України та безпеки особистості, а також підготовка та подання в Мінрегіон України пропозицій щодо їхнього вирішення;

4) дослідження та систематизація міжнародного досвіду щодо особливостей формування та реалізації державної політики у сфері сталого розвитку та безпеки особистості, а також підготовка рекомендацій із застосування в Україні серед цього закордонного досвіду саме позитивного;

5) аналіз проектів законодавчих та підзаконних актів у сфері сталого розвитку та забезпечення безпеки особистості, а також організація проведення громадських обговорень щодо цих проектів і підготовка пропозицій із внесення до них змін;

6) розгляд рекомендацій державних і недержавних інституцій (вітчизняних та міжнародних підприємств, громадських організацій) щодо шляхів і засобів забезпечення переходу до сталого розвитку України;

7) підготовка рекомендацій Мінрегіону та віце-прем'єр-міністру України щодо інституціонального забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості.

Зважаючи на такі функції, Національна рада із сталого розвитку України повинна бути наділена можливістю щодо такого:

1) отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій необхідну інформацію для виконання покладених на неї функцій;

2) створення (у разі необхідності) для виконання покладених на неї функцій постійні та тимчасові робочі групи;

3) залучення представників державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій (звісно, за погодженням із їхніми керівниками) як незалежних експертів до участі в роботі ради;

4) організації та проведення конференцій, семінарів, нарад та інших організаційно-комунікативних заходів.

При цьому Національна рада із сталого розвитку України має

систематично інформувати громадськість про свою діяльність. Тим самим буде забезпечено дотримання принципів прозорості та відкритості функціонування системи публічного управління.

У продовження умовного плану наукового дослідження можемо відзначити, що оновлена стратегія сталого розвитку України має реалізовуватися лише за умови високого рівня людського потенціалу, забезпечення повноцінного сталого розвитку. На наше переконання, оновлення стратегії сталого розвитку України має відбуватися на основі комплексної науково виваженої розробки, що передбачає дотримання таких публічно-управлінських принципів (результативності, ефективності, раціональності, прозорості, відкритості тощо). Процесу оновлення зазначеної стратегії має передувати реінжиніринг державних функцій, удосконалення інституційної системи, що виконує такі функції у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості (див.: [142–144]). Зважаючи на це, більш детального розгляду потребують аспекти розробки та дієвої реалізації національної стратегії у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості в Україні.

Саме на дослідженні цих аспектів уважаємо за доцільне зупинитися більш детально, зокрема, під час визначення перспектив удосконалення та розвитку правового й організаційного механізмів публічного управління в зазначеній сфері в напрямку дотримання принципу стартегічності її функціонування, а також інших концептуальних засад фундаментальної науки «Публічне управління та адміністрування».

4.3. Удосконалення форм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку

З огляду на позитивний закордонний досвід у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки людей [145; 380; 381], зроблено висновок, що Мінрегіон України може координувати стан упровадження *форм*

вертикальної координації державної політики у зазначеній сфері. Серед цих форм виокремлено такі:

1. Укладення регіональних і територіальних угод.
2. Здійснення стратегічного планування.
3. Деконцентрація владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влади.
4. Спільна участь у координаційних комітетах.
5. Реалізація публічно-приватного партнерства.

Актуальність реалізації зазначених форм є беззаперечною, оскільки деякі з них стосуються забезпечення сталого розвитку та безпеки людей у найближчій перспективі, а деякі форми – у віддаленому майбутньому. Відтак, існує необхідність у їх більш детальному розгляді та визначенні наукових підходів до результативного впровадження цих форм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в Україні. На наше переконання, однією з таких форм, що потребує конкретизації, є та, що відзначається дуальністю та парадигмальністю її реалізації – укладення регіональних і територіальних угод. На підтвердження можемо вказати, що ця форма є яскравим прикладом того, як на сучасному етапі та в перспективі можуть розвиватися правовий і організаційний механізми публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в Україні.

На нашу думку, така форма вертикальної координації державної політики в досліджуваній сфері, як *укладення регіональних і територіальних угод*, вимагає розгляду, насамперед понять «регіон» і «територія». Погоджуємося з вченими С. Білою, О. Васильєвою, О. Коротич, Ю. Куцом, В. Мамоною та іншими, які стверджують, що ці поняття не є синонімами, і «територія» – більш загальне поняття по відношенню до регіону й охоплює останній [17; 34; 51; 126; 182; 251; 298]. Поняття «регіон» являє собою державно-територіальне (адміністративно-територіальне) утворення держави. Території включають також просторове

розміщення громад, що входять у склад певного регіону. З огляду на це доречним є розмежування понять «регіональні й територіальні угоди».

Вітчизняне законодавство визначає регіон як територію Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя [89, с. 311]. Як бачимо, законодавець повністю ототожнює терміни регіон і територія, хоча цього робити не варто (див. [210; 298]). При цьому Закон України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.) містить також визначення понять макро- і мікрорегіон, що дає підстави стверджувати про відповідне групування регіонів [231]. Макрорегіон є частиною території України у складі декількох регіонів чи їх частин, що об'єднані спільними ознаками та проблеми розвитку, з метою вирішення яких реалізуються спеціальні програми регіонального розвитку. Щодо мікрорегіону, то його визначено як частину території регіону, що характеризується територіальною цілісністю й особливостями розвитку, з метою забезпечення якого впроваджуються спеціальні проекти регіонального розвитку [231]. Ці регіони функціонують у межах відповідної державної політики, що базується на принципах законності, співробітництва, сталого розвитку тощо. Він розглядається як розвиток суспільства для задоволення потреб теперішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь [231, п. 10 ч. 1 ст. 3].

У Законі України «Про засади державної регіональної політики» укладення регіональних угод розглядається в межах механізмів фінансування державної регіональної політики [231, п. 5 ч. 2 ст. 20]. Вони, у свою чергу, реалізуються відповідно до Бюджетного та Податкового кодексів України. Ці угоди є формою вираження регіонального співробітництва, що являє собою узгоджені дії учасників такого співробітництва у межах компетенції, встановленої національним законодавством. Регіональні угоди, що укладаються під час такої співпраці, необхідні для досягнення економічного та соціального прогресу регіонів.

Учасниками регіонального співробітництва є органи державної влади,

державно-територіальні (адміністративно-територіальні) та муніципальні утворення, юридичні та фізичні особи, громадські організації, які взаємодіють з відповідними органами державної влади, адміністративно-територіальними та муніципальними утвореннями, юридичними та фізичними особами, громадськими організаціями іноземних держав у межах компетенції, що визначена національним законодавством, міжнародними договорами та угодами про регіональне співробітництво. Закон України «Про засади державної регіональної політики» укладення регіональних угод установлює, що Уряд України у сфері державної політики щодо сталого розвитку регіонів забезпечує розробку й укладення в установленому порядку угод щодо регіонального розвитку [231, п. 3 ч. 1 ст. 12]. За свідченням законодавця, ці регіональні угоди визначають особливості «узгодження діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України та регіональних стратегій розвитку, а також планами заходів з реалізації цих стратегій розвитку» [231, ч. 2 ст. 17].

Аналіз ст. 17 Закону України «Про засади державної регіональної політики» дає підстави стверджувати, що в ньому закладено основу для здійснення функції координації, покликаної забезпечити відповідний функціональний розвиток інституційної системи публічного управління у сфері сталого розвитку та безпеки особистості. Щодо видів та особливостей реалізації координації такої системи йшлося в роботі вище (див.: [231, п.п. 4.1 і 4.2]). На підтвердження висловленої думки можемо навести назву дослідженої статті – «Координація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики». Разом із тим відзначимо, що все ж таки дана стаття містить декларативні положення, акцентуючи увагу на координації «під час розроблення та виконання документів, що визначають державну регіональну політику, проведення моніторингу та оцінки

результативності виконання визначених завдань» [231, ч. 1 ст. 17]. Особливості здійснення моніторингу такої політики визначені у Розділі V Закону України «Про засади державної регіональної політики».

Викладене дає підстави розглядати угоду про регіональне співробітництво як вид договору, що укладається між органами влади державно-територіальної (адміністративно-територіальної) або муніципальної одиниці з територіальними спільнотами або уповноваженими органами іноземної держави, з якою немає спільного кордону, що регламентує правові, організаційні, економічні, соціальні та інші аспекти регіонального співробітництва. На наше переконання, запропоноване визначення доречно закріпити уст. 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики» [123; 231]. Крім того, вважаємо за доцільне також включити до нього поняття «проект (програма)» регіонального співробітництва, що являє собою комплекс заходів учасників такого співробітництва, спрямованих на вирішення конкретних спільних завдань на рівні регіону.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про засади державної регіональної політики» джерелами фінансування державної регіональної політики, а відтак і виконання регіональних угод у цій сфері, є такі:

- 1) кошти Державного бюджету України, зокрема державного фонду регіонального розвитку;
- 2) кошти місцевих бюджетів;
- 3) благодійні внески;
- 4) кошти міжнародних організацій;
- 5) кошти з інших джерел, не заборонених законодавством [231].

Отже, державна підтримка розвитку регіонального співробітництва може розглядатися як сукупність рішень та дій організаційного, правового та фінансового характеру центральних органів державної влади, спрямованих на реалізацію угод і проектів (програм) регіонального розвитку.

У продовження також відзначимо, що важливим є оновлення вітчизняного законодавства у сфері сталого розвитку регіонів, зважаючи на декларативність положень, зокрема Закону України «Про засади державної регіональної політики» [231]. На наше переконання, у ньому доцільно конкретизувати основні цілі та завдання регіонального співробітництва в напрямку забезпечення сталого розвитку. На наше переконання, це можливо реалізувати за допомогою укладення та виконання відповідних регіональних угод. Серед цілей і завдань регіонального співробітництва в означеному напрямку можна виокремити такі:

- розвиток міжнародних та зовнішньоекономічних зв'язків держави з іноземними державами, зміцнення дружніх відносин із міжнародним співтовариством;
- забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня життя та добробуту населення;
- підвищення ефективності використання виробничої та соціальної інфраструктури регіонів;
- стимулювання збільшення обсягів взаємовигідної торгівлі, розвиток та зміцнення господарських, культурних та гуманітарних зв'язків між учасниками регіонального співробітництва;
- створення умов взаємодії у сфері науки, культури, освіти, вивчення культурної спадщини та мов іноземних держав, збереження пам'яток історії та культури;
- спрощення взаємного спілкування заінтересованих органів публічної влади, ділових кіл та груп населення;
- підтримка населення під час агрегації та задоволення його інтересів щодо реалізації соціального потенціалу та капіталу.

Крім того, вважаємо, що під час укладення та виконання регіональних угод потрібно дотримуватися таких принципів регіонального співробітництва:

- взаємної поваги суверенітету та територіальної цілісності країни;

- взаємної поваги до національного законодавства, сумлінного виконання зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів та угод у сфері регіонального співробітництва;
- захисту державою прав та законних інтересів учасників регіонального співробітництва;
- урахування регіональних особливостей;
- узгодженого усунення політичних, економічних, правових, адміністративних та інших перешкод для взаємного регіонального співробітництва;
- добровільності та взаємовигідності регіонального співробітництва [126; 279; 298].

На наш погляд, ст. 17 Закону України «Про засади державної регіональної політики» [231] варто доповнити нормою, за якої «загальну координацію діяльності у сфері регіонального співробітництва та контролю над дотриманням законодавства у цій сфері здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади». Зважаючи на вищенаведені пропозиції щодо визначення координуючим суб'єктом у сфері забезпечення сталого розвитку, уважаємо, що загальну координацію діяльності у сфері регіонального співробітництва може реалізувати Мінрегіон України. Інші центральні органи виконавчої влади можуть брати участь у координації та розвитку регіонального співробітництва відповідно до їхньої компетенції.

Крім того, доопрацювання вимагає розділ IV Закону України «Про засади державної регіональної політики» у напрямку доповнення його положеннями, що стосуються державної підтримки регіональної співпраці. На нашу думку, слід конкретизувати, що державна підтримка такої співпраці передбачає таке:

- визначення пріоритетних напрямів та видів діяльності у сфері регіонального співробітництва;
- розробку та виконання угод і програм розвитку регіонального

співробітництва;

- відбір проектів (програм) регіонального співробітництва, що потребують державної підтримки;

- надання правової, організаційної, методичної, інформаційної допомоги учасникам міжрегіонального співробітництва.

Доопрацювання також вимагає Закон України «Про засади державної регіональної політики» [231] у частині визначення основних напрямків і видів діяльності у сфері регіонального співробітництва. Очевидно, що регіональне співробітництво здійснюється відповідно до міжнародних договорів держави та угодами державно-територіальних (адміністративно-територіальних) та муніципальних утворень про регіональне співробітництво в таких сферах, спрямованих на забезпечення сталого розвитку:

- економічній;
- соціальній;
- науково-технічній;
- культурно-освітній;
- екологічній [126; 280; 299].

Регіональна співпраця можлива з питань надання взаємної допомоги у надзвичайних ситуаціях, розвитку спортивних, гуманітарних, правоохоронних та інших зв'язків, що сприяють досягненню цілей і вирішенню завдань, встановлених цим законом.

Ураховуючи ці напрямки та види діяльності у сфері регіонального співробітництва, можемо вказати, що його учасники можуть у межах своїх повноважень здійснювати такі види діяльності:

- зовнішньоторговельну діяльність задоволення регіональних та місцевих потреб у товарах, вироблених іноземними партнерами;

- реалізацію інвестиційних проектів та виробничо-технічне співробітництво, у тому числі шляхом створення спільних підприємств та фінансово-промислових груп;

– налагоджувати прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами господарювання з метою залучення інвестицій та впровадження передових технологій у промисловість, сільське господарство, будівництво та інші сфери;

– раціональне та безпечне використання природних ресурсів й охорону навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки шляхом обміну інформацією про стан довкілля, регулювання впливу економічної діяльності на навколишнє середовище (управління промисловими відходами, складування й утилізація небезпечних речовин тощо), попередження транскордонного перенесення токсичних відходів та викидів;

– охорону та раціональне використання водних джерел, транскордонних вод та їх екосистем;

– утримання та розвиток транскордонних систем енерго-, газо-, тепло-, водопостачання, каналізації;

– розробку та здійснення містобудівних проектів;

– утримання та розвиток транспорту, транспортних комунікацій та інфраструктури, надання транспортних послуг;

– забезпечувати розвиток засобів зв'язку, інформаційних мереж, у тому числі телефонних та телеграфних, забезпечення послугами зв'язку;

– надання медичних послуг, обмін медичним персоналом, забезпечення санітарного контролю та санітарного благополуччя населення, запобігання поширенню епідемій та небезпечні хвороби;

– забезпечувати розвиток природоохоронних зон, заповідників, парків, лікувально-оздоровчих зон та курортів;

– розробку та реалізацію програм з охорони та використання об'єктів історико-культурної спадщини;

– розробку та реалізацію спільних проектів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, удосконалення системи професійної освіти;

- підготовку наукових кадрів, обмін інформацією між закладами вищої освіти, забезпечувати взаємодію при вивченні та викладанні мов та культури народів;

- підтримку й організацію молодіжних, наукових, культурних, спортивних обмінів, проведення святкових заходів, днів культури, організація виставок, концертів, спортивних змагань;

- надання допомоги співвітчизникам у здобутті освіти, забезпечення підручниками, літературою та періодичними виданнями на рідною мовою, організація літнього відпочинку;

- надання туристичних послуг, розвиток екологічного та сільського туризму, будівництво та експлуатацію туристично-рекреаційних об'єктів, створення туристичних комунікацій та інфраструктури;

- публічність здійснення правоохоронної діяльності, попередження та припинення злочинів, боротьби з контрабандою, а також охорони громадського порядку;

- розробку та реалізацію програм з вивчення й обміну досвідом роботи центральних органів виконавчої влади та муніципальних утворень;

- підготовку та підвищення кваліфікації професійних кадрів у сфері регіонального співробітництва [126; 279; 298].

Учасники регіонального співробітництва можуть здійснювати інші види діяльності відповідно до міжнародних договорів та угод про регіональне співробітництво.

У продовження умовного плану дослідження відзначимо, що в Законі України «Про засади державної регіональної політики» [231] варто закріпити статтю «Угоди щодо регіонального співробітництва та розвитку». Власне кажучи, визначати в цій статті таке: угоди щодо регіонального співробітництва регламентують правові, організаційні, економічні та інші аспекти співробітництва сторін з метою забезпечення сталого розвитку країни загалом і регіонів зокрема.

Угоди щодо регіонального співробітництва, що укладаються органами

влади державно-територіальних (адміністративно-територіальних) утворень та органами муніципальних утворень, повинні відповідати конституції, міжнародним договорам, національному законодавству. Ці угоди не можуть містити положення, що обмежують законні інтереси інших державно-територіальних (адміністративно-територіальних) і муніципальних утворень.

Органи влади державно-територіальних (адміністративно-територіальних) утворень завчасно повідомляють уповноважений центральний орган виконавчої влади з регіонального розвитку (Мінрегіон України), а органи муніципальних утворень – уповноважені органи виконавчої влади державно-територіального (адміністративно-територіального) утворення з регіонального співробітництва про вступ до переговорів з потенційними партнерами щодо укладання угод про регіональне співробітництво.

Проект угоди про регіональне співробітництво укладається органом влади державно-територіального (адміністративно-територіального) утворення, не пізніше ніж за місяць до підписання подається для погодження до уповноваженого центрального органу виконавчої влади з регіонального розвитку (Мінрегіону України), а за необхідності – й до інших центральних органів виконавчої влади, які інформують орган влади державно-територіального (адміністративно-територіальної) утворення про результати розгляду проекту угоди, як правило, не пізніше ніж через 20 днів після одержання проекту зазначеної угоди.

Проект угоди про регіональне співробітництво, укладений органом муніципального утворення, не пізніше як за два місяці до підписання подається для погодження уповноважений орган виконавчої влади державно-територіального (адміністративно-територіального) утворення з регіонального розвитку, що погоджено з уповноваженим центральним органом виконавчої влади з регіонального співробітництва та інформує орган муніципального утворення щодо результатів розгляду проекту угоди,

як правило, не пізніше ніж через місяць після одержання проекту зазначеної угоди.

У разі виникнення розбіжностей між центральними органами виконавчої влади, органами влади державно-територіальних (адміністративно-територіальних) утворень та органами муніципальних утворень щодо проекту угоди про регіональне співробітництво застосовуються погоджувальні процедури відповідно до національного законодавства.

Реєстрацію й опублікування угод про регіональне співробітництво проводять у порядку, встановлюваному Мінрегіоном України.

На нашу думку, серед повноважень центральних органів державної влади у сфері регіонального співробітництва (як-то Мінрегіон України) можна визначити такі:

- 1) формування та реалізація державної політики у сфері регіонального співробітництва;
- 2) розробка та прийняття нормативно-правових актів у сфері регіонального співробітництва, а також контроль за їхнім дотриманням;
- 3) укладення міжнародних договорів щодо підвищення розвитку регіонів;
- 4) координація діяльності органів влади державно-територіальних (адміністративно-територіальних) утворень у сфері регіонального співробітництва;
- 5) забезпечення відповідності нормативно-правових актів адміністративно-територіальних утворень та угод про регіональне співробітництво конституції держави, міжнародним договорам, національному законодавству;
- 6) надання правової, інформаційної, методичної, організаційної, фінансової підтримки учасникам регіонального співробітництва;
- 7) визначення основних вимог до угод про регіональне співробітництво, порядку їхнього укладання, реєстрації та реалізації;

8) розробка порядку підготовки державних програм розвитку регіонального співробітництва та проєктів (програм) регіонального розвитку;

9) розгляд пропозиції щодо включення проєктів (програм) регіонального співробітництва у державні програми його розвитку;

10) розробка положення щодо проведення конкурсу проєктів (програм) міжрегіонального співробітництва, запропонованих на включення до державних програм його розвитку;

11) розробка державних програм розвитку регіонального співробітництва;

12) здійснення моніторингу виконання державних програм розвитку регіонального співробітництва;

13) здійснення координації та погодження державних держав і регіональних програм розвитку регіонального співробітництва при формуванні державного бюджету на відповідний рік;

14) представлення інтересів держави з питань регіонального співробітництва у міжнародних організаціях [231].

До повноважень органів влади державно-територіальних (адміністративно-територіальних) утворень у сфері регіонального співробітництва можна віднести такі:

1) здійснення співробітництва з уповноваженими органами суб'єктів іноземних держав, адміністративно-територіальних утворень іноземних держав відповідно до міжнародних договорів держави, угод про регіональне співробітництво, нормативно-правових актів адміністративно-територіальних одиниць;

2) прийняття нормативно-правових актів з питань регіонального співробітництва на рівні регіону в межах своєї компетенції, здійснення контролю за їх дотриманням;

3) забезпечення виконання міжнародних договорів держави у сфері регіонального розвитку;

4) проведення переговорів, підготовка та укладання угод про регіональну співпрацю з уповноваженими органами суб'єктів іноземних держав, адміністративно-територіальних утворень цих держав у порядку, установленому національним законодавством, та забезпечення його виконання;

5) відкриття своїх представництв за кордоном з метою реалізації угод про регіональне співробітництво;

6) участь у діяльності міжнародних організацій у рамках органів, створених спеціально з метою розвитку регіонального співробітництва;

7) розробка, затвердження, фінансування, реалізація проєктів (програм) регіонального співробітництва;

8) створення та участь у діяльності асоціацій державно-територіальних (адміністративно-територіальних) утворень, фінансування їхньої діяльності;

9) призначення посадових осіб у спільні координаційні органи, комісії, робочі групи з регіонального співробітництва;

10) участь у розробці державних програм розвитку регіонального співробітництва;

11) координація діяльності органів муніципальних утворень у галузі регіонального співробітництва;

12) надання правової, інформаційної, методичної, організаційної підтримки органам муніципальних утворень у питаннях регіонального співробітництва;

13) забезпечення у межах своєї компетенції виділення бюджетних коштів у порядку, установленому національним законодавством, з метою регіонального співробітництва;

14) інформування уповноваженого центрального органу виконавчої влади з регіонального розвитку (Мінрегіон України) про перебіг та результати діяльності в галузі регіонального співробітництва [126; 280; 299].

На початку розгляду особливостей укладення угод регіонального й територіального розвитку як форми вертикальної координації державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку ми зацентрували увагу на співвіднесенні понять «регіон» і «територія». Проте здійснили аналіз тих аспектів правового й організаційного регулювання впровадження цієї форми вертикальної координації, що стосуються визначення особливостей укладення угод щодо забезпечення регіонального розвитку. Відтак, необхідним є також розгляд стану укладення угод щодо забезпечення територіального розвитку, що охоплює розвиток територіальних громад.

В Україні у 2014 р. було прийнято Закон України «Про співробітництво територіальних громад». Відзначимо, що прийняття цього правового документа передувало розробці Закону України «Про засади державної регіональної політики» [123; 231]. Разом із тим у Законі України «Про співробітництво територіальних громад» використовується термін «договір», а не «угода». Ним визначаються напрямки та форми співробітництва територіальних громад [231, ч. 3 ст. 5, ч. 1 ст. 9]. Договором також і припиняється співробітництво громад у разі попереднього повідомлення суб'єктом співробітництва інших його суб'єктів з виплатою їм компенсації [231, ч. 2 ст. 4].

Проект договору про співробітництво територіальних громад розробляється відповідною комісією протягом 60 днів з дати її утворення [231, ч. 5 ст. 7]. До складу комісії входять паритетно (у рівній кількості) представники всіх суб'єктів такого співробітництва, а її склад затверджується спільним розпорядженням сільських, селищних, міських голів, що представляють територіальні громади (суб'єктів співробітництва територіальних громад) [231, ч. 1 ст. 7]. Комісія припиняє свою діяльність з дати набрання чинності договором про співробітництво територіальних громад або прийняття кожною сільською, селищною, міською радою рішення про припинення організації такого співробітництва [231, ч. 6 ст. 7].

Варто відзначити, що на відміну від угоди регіонального

співробітництва та розвитку, проєкт договору про співробітництво територіальних громад має пройти громадське обговорення та схвалення [231, ст. 8]. Сільські, селищні, міські голови забезпечують протягом 15 днів проведення громадського обговорення підготовленого комісією проєкту договору про співробітництво, за результатами якого вносять питання про схвалення його проєкту на розгляд відповідних рад [231, ч. 1 ст. 8]. Саме рішення про схвалення проєкту договору про співробітництво територіальних громад приймається сільськими, селищними, міськими радами протягом 30 днів з дати проведення громадського обговорення його проєкту [231]. Договір про співробітництво територіальних громад набирає чинності через 10 днів з дати його укладення з урахуванням вимог бюджетного законодавства. Суб'єкти співробітництва можуть домовитись про інші строки, про що вказати в договорі [231, ч. 4 ст. 9].

У ч. 1 ст. 4 Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [195] визначено, що співробітництво здійснюється в таких формах:

- делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;
- реалізації спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва й акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;
- спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств комунальної форми власності;
- утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій;
- утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

З урахуванням положень аналізованої ст. 4 можемо зазначити, що Закон України «Про співробітництво територіальних громад» не окреслює сфер співробітництва територіальних громад, а саме: його форми. У той же

час, вважаємо, що під час укладення угод регіонального співробітництва та розвитку варто говорити про сфери та напрямки його забезпечення. На початку цього підрозділу було визначено важливість забезпечення сталого розвитку із використанням обох видів координації державної політики у сфері сталого розвитку – горизонтальної та вертикальної. Оскільки деякі їхні форми доречно впроваджувати вже на сучасному етапі функціонування України, а деякі форми є перспективними та набудуть актуальності згодом. На наше переконання, укладення угод про регіональне співробітництво та розвиток є формою вертикальної координації, яку доцільно впроваджувати вже сьогодні, а укладення договорів про співробітництво територіальних громад є формою, що набуде актуальності в найближчому майбутньому. Свідченням цього є те, що регіональне багаторівневе управління в Україні реалізується вже багато років, а результативне функціонування територіальних громад пригальмувала реформа децентралізації влади. Ця реформа передбачає об'єднання територіальних громад з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності. Разом із тим зазначене об'єднання в Україні відбувається нерівномірно та розтягнуто у часі. З огляду на це стверджуємо, що важливо спочатку забезпечити конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад, а потім братися за налагодження їхньої дієвої співпраці, особливості якої окреслено в Законі України «Про співробітництво територіальних громад».

На підтвердження можемо навести статистичні дані щодо стану укладення договорів про співробітництво територіальних громад, а саме:

– у 2014 р. було укладено 2 договори в означеній сфері. Така незначна кількість договорів є цілком логічним явищем, оскільки Закон України «Про співробітництво територіальних громад» був прийнятий у 2014 р.;

– у 2019 р. укладено 222 договори про співробітництво територіальних громад;

– у 2021 р. укладено 761 договір серед громад, сторонами якого виступали дві і більше територіальні громади, залежно від її розміру, а

також наявної проблеми та потреб, що потрібно було розв'язати [3].

Принагідно відзначимо, що розподіл договорів за формами муніципального співробітництва виглядає таким чином:

– 508 договорів (66,7 %) стосувалися об'єднання ресурсів, необхідних для реалізації спільних проєктів, заходів;

– 154 договори (20,3 %) стосувалися спільного утримання інфраструктурних об'єктів;

– 80 договорів (10,5 %) стосувалися надання послуг однією громадою іншій громаді, у якій відсутні були ті послуги та/або яка є неспроможною їх надавати самостійно;

– 14 договорів (2 %) стосувалися об'єднання ресурсів для утворення інфраструктурних об'єктів;

– 5 договорів (0,5 %) стосувалися об'єднання ресурсів для утворення органу управління [3].

У межах умовного плану дослідження було систематизовано форми вертикальної координації державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості. До цих форм віднесено такі: 1) укладення угод; 2) здійснення стратегічного планування; 3) деконцентрацію владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влади; 4) спільну участь у координаційних комітетах; 5) реалізацію публічно-приватного партнерства.

У цьому контексті акцентовано на розгляді форм вертикальної координації державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості з позиції того, наскільки вони відзначаються дуальністю та парадигмальністю впровадження (що може відбуватися в режимі реального часу та в перспективі). Зважаючи на висловлену гіпотезу, визначено стан упровадження такої форми, укладення регіональних і територіальних угод. Доведено, що саме вона, насамперед, відзначається дуальністю та парадигмальністю впровадження. У той же час залишаються мало дослідженими інші форми вертикальної координації державної

політики у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості, а саме:

- 1) здійснення стратегічного планування;
- 2) деконцентрація владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влади;
- 3) спільна участь у координаційних комітетах чи інших інституціях (радах, комісіях тощо);
- 4) реалізація публічно-приватного партнерства.

Певною мірою стан деконцентрації владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влади в Україні було розглянуто в межах реалізації форми «укладення угод». Зважаючи на той факт, що ця реформа так чи інакше має бути завершена, наполягаємо, що форма «деконцентрація владних повноважень» не відзначається дуальністю, адже процес децентралізації влади не може бути безкінечним, але він зумовлює розвиток публічного управління, наповнюючи його новим змістом. Це дає підстави стверджувати, що форма «деконцентрація владних повноважень» характеризується лише парадигмальністю впровадження.

Схожа ситуація спостерігається, на нашу думку, із визначенням стану впровадження такої форми, як «спільна участь у координаційних комітетах чи інших інституціях (радах, комісіях тощо)». Стан функціонування зазначених інституцій як в Україні, так і за кордоном було розглянуто вище в роботі (див. підрозділи 4.1 і 4.2). Відтак, не будемо зупинятися на повторному аналізі їхнього функціонування.

Щодо форм «здійснення стратегічного планування» і «реалізація публічно-приватного партнерства», то, вважаємо, що вони відзначаються і дуальністю, і парадигмальністю. Адже в режимі реального часу вони закладають основи переходу до сталого розвитку за рахунок використання комплексних підходів. Вони у свою чергу забезпечують появу нових знань щодо перспектив його публічного управління. З огляду, проте, на багатоаспектність процесу стратегічного планування та публічно-приватного

партнерства можемо наполягати на доцільності його більш детального та комплексного розгляду в межах окремих підрозділів нашого дослідження.

Висновки до розділу 4

1. Запропоновано концептуальні засади вдосконалення інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в Україні. Ці засади передбачають урахування загальних і спеціальних наукових принципів державного управління, а саме: системності, комплексності, результативності, ефективності, публічності (прозорості та відкритості), синергічності тощо. Дотримання цих принципів покликано забезпечити виважене формування та функціонування інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку.

При цьому наполягається не на створенні абсолютно нової інституції в зазначеній сфері, а на функціональній оптимізації системи публічного управління нею. Виявлено, що вона може бути організаційною та функціональною. Перший вид (організаційне вдосконалення) передбачає поліпшення структури інституціональної системи публічного управління або створення нового органу, а другий вид – уточнення функцій і завдань уже наявних інституцій. Зважаючи на їхню велику кількість у зазначеній сфері, рекомендується визнати Мінрегіон України координуючим суб'єктом, що здатний підвищити результативність у забезпеченні сталого розвитку та безпеки людей. Це здійснено з позиції, по-перше, парадигмальності та стратегічності сфери сталого розвитку та безпеки особистості. А по-друге, складності її врегулювання, що може здійснити та інституція, яка найбільш наближена до агрегації інтересів населення й забезпечення розвитку регіонів, що є стратегічним рівнем сталого розвитку (оперативним його ядром).

2. З метою комплексної реалізації рекомендацій щодо функціонального розвитку інституціональної системи публічного управління безпекою

особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в Україні обґрунтована систематизація дії організаційного й правового механізмів такого управління. Щодо першого (організаційного) механізму, то доведена важливість урахування позитивного закордонного досвіду його функціонування. Визначено, що відповідний досвід напрацьовано в Німеччині, Республіці Польща та в інших країнах центрального й південно-східного субрегіону Європи. Цей досвід відзначається таким: функціональним розвитком інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в напрямку горизонтальної та вертикальної координації. Виявлено, що вони не виключають один одного, навпаки підсилюють рівень їх реалізації. На підтвердження можемо вказати, що горизонтальна координація державної політики у сфері сталого розвитку, що набувала таких форм: 1) у Німеччині форми координації спільних проблем покращання регіональної економіки та сталого розвитку; 2) у Республіці Польща інституційної форми, що передбачає діяльність спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади (Міністерства регіонального розвитку, що забезпечує сталий розвиток по всій країні). Крім того, у цих країнах реалізується вертикальна координація державної політики у сфері сталого розвитку, яка набувала таких форм: 1) у Республіці Польща форми укладення регіональних і територіальних угод (контрактів); 2) у Німеччині форми спільної участі в координаційних комітетах.

На підставі цього висловлена та доведена гіпотеза щодо перспективності впровадження таких закордонних форм горизонтальної та вертикальної координації державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку на вітчизняних теренах, особливо в напрямку гарантування соціальної безпеки та безпеки особистості. Ця гіпотеза передбачає врахування рекомендації ОЕСР, ПРООН, Європейської конференції із сталого розвитку та інших міжнародних організацій щодо здійснення дієвого, демократичного та результативного управління у зазначеній сфері.

3. Крім того, серед напрямів функціонального розвитку інституціональної системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України визначено також активізацію Мінрегіону України в зазначеній сфері шляхом відновлення роботи Національної ради із сталого розвитку. З'ясовано, що ця рада була створена у 2009 р. відповідно до рекомендацій Всесвітнього саміту щодо сталого розвитку, що відбувся у 2002 р. Проте діяльність в Україні було припинено через її ліквідацію у 2013 р. Причинами цього є брак фінансування, не створення професійного секретаріату тощо. Разом із тим, припинення діяльності цієї ради негативно позначається на гарантуванні соціальної безпеки та безпеки особистості. Відтак, рекомендується відновлення в статусі цієї ради та поновлення її функціонування.

Акцентовано, що аналогічні Національні ради у сфері сталого розвитку також були створені й у інших країнах південно-східного субрегіону Європи (Сербії, Хорватії та ін.), але майже одразу після проведення Всесвітнього саміту щодо сталого розвитку (тобто у 2003 році). Установлено, що ці національні ради засвідчили свою життєздатність і, як результат, у вказаних країнах були вчасно розроблені та схвалені національні стратегії їхнього сталого розвитку та здійснено перехід до нього. Урахування цього позитивного зарубіжного досвіду в Україні визнано перспективним, адже в ній і досі не забезпечено сталий розвиток, на відміну від Сербії та Хорватії. Більше того, аргументовано, що в Україні не впроваджуються належним чином принципи послідовності та збереження інституційної пам'яті, які передбачають комплексне визначення цілей сталого розвитку, їх урахування під час оновлення стратегій, покликаних його забезпечити. На цій підставі обґрунтовано розробку стратегії сталого розвитку України на середньо- і довгостроковий період, в якій би було забезпечено дотримання вищевказаного принципу.

4. Визначено наукові підходи до вдосконалення системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку,

серед яких комплексному відведено ключову роль. Обґрунтовано, що він забезпечує результативне впровадження форм вертикальної координації державної політики у сфері безпеки особистості в контексті забезпечення сталого розвитку в Україні. Серед цих форм виокремлюють такі:

- 1) укладення регіональних і територіальних угод;
- 2) здійснення стратегічного планування з метою гарантування соціальної безпеки та безпеки особистості;
- 3) деконцентрація владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влади;
- 4) спільна участь у координаційних комітетах чи інших інституціях (радах, комісіях тощо);
- 5) реалізація публічно-приватного партнерства в напрямку підтримки соціальної безпеки та безпеки особистості на належному рівні.

Установлено, що ці форми вертикальної координації в різній мірі відзначаються дуальністю та парадигмальністю. Дуальність передбачає впровадження цих форм як у режимі реального часу, так і в майбутньому, а парадигмальність – формування нових основ у розвитку системи публічного управління, що набуває нового змісту.

Доведено, що дуальністю та парадигмальністю впровадження характеризуються, насамперед, укладення регіональних і територіальних угод, здійснення стратегічного планування, а також реалізація публічно-приватного партнерства. Акцентовано, що деконцентрація владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влади, і спільна участь у координаційних комітетах чи інших інституціях (радах, комісіях тощо) відзначаються парадигмальністю, але не дуальністю. Оскільки не можуть тривати бескінечно, вимагають удосконалення системи публічного управління, припинення його реалізації в застарілих формах і забезпечення його соціальної орієнтованості.

З огляду на зазначене наполягається на оновленні законодавства України у сфері укладення регіональних угод, особливо в напрямку

гарантування соціальної безпеки та безпеки особистості. Підставою для висловлення таких рекомендації є відсутність належного визначення: особливостей укладення цих угод; сфер їхнього застосування; повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері регіонального співробітництва, а також органів публічної влади окремих адміністративно-територіальних утворень у цій сфері тощо. На уточнення саме цих аспектів звернуто увагу в роботі, із наведенням конкретних нормотворчих пропозицій.

РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ

5.1. Концептуальні засади розвитку механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого функціонування України

Сьогодні найважливішим чинником, що визначає рівень розвитку суспільства загалом і регіонів окремої держави зокрема, є поєднання таких характеристик, як «безпека», «свобода особистості», «розвиток людини» і, як наслідок, забезпечення «прав людини». Це означає, що гарантією забезпечення прав людини є гарантування безпеки та свобод людини у сучасному розумінні цих процесів [215]. Відтак, безпеку особистості розглядають насамперед з позиції того, що вона є складовою національної безпеки, належний рівень якої забезпечують (так само як і безпеки особистості в цілому) державна політика та сталий розвиток країни й регіонів.

У фундаментальній науці аспекти гарантування балансу життєво важливих інтересів особистості в суспільстві розглядається як один із основних принципів забезпечення безпеки держави [78–79]. З іншого боку, найважливішим аспектом якості життя вважається свобода та захищеність людини від різних небезпек та загроз, ступінь її вразливості від сучасних ризиків і викликів. Сучасна концепція розвитку людини визначає соціальну безпеку як можливість використання права вибору в умовах свободи та безпеки, а також повну впевненість у тому, що ці можливості збережуться і в майбутньому [210].

На сьогодні Україна розвивається відповідно до загальновизнаних світових стандартів, у тому числі у сфері прав та свобод людини. Проте,

незважаючи на те, що на законодавчому рівні закріплені та гарантовані основні права й свободи людини та інші демократичні цінності, на вітчизняних теренах відсутня єдина концепція безпеки людини. Така концепція має передбачати захист особистості від різних негативних факторів та загроз, тим самим гарантуючи сталий розвиток країни.

Національна безпека – це надзвичайно складна багаторівнева функціональна система, що відображає безпосередній взаємозв'язок та взаємозумовленість безпеки особистості та суспільства на всіх рівнях – від міжнародного до конкретного локального чи регіонального рівнів [184; 204].

Учені вважають, що найвищим критерієм національних інтересів у демократичному суспільстві мають бути потреби кожної людини, оскільки лише їхня гарантія здатна забезпечити державі та суспільству справжню стабільність та безпеку. Захист конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності, встановлення політичної, економічної та соціальної стабільності, безумовне виконання законів та підтримання правопорядку, розвиток міжнародного співробітництва, за своєю сутністю, є з позиції конкретної людини засобами забезпечення життєво важливого, значимого інтересу держави – всебічного розвитку особистості та захист її інтересів [135; 210].

Так, Ю. Древаль визначає безпеку особистості як свободу від загроз життю окремого індивіда та її якості, при одночасному створенні умов для її вільного розвитку та реалізації прав і можливостей брати участь у суспільному житті (як на національному, так і глобальному рівнях) [78; 79]. На його думку, концепція особистісної безпеки у такому значенні дозволяє подолати суперечність між:

– людиною та суспільством (оскільки можливість брати участь у громадському житті є її компонентом);

– людиною та державою (держава, наприклад, через діяльність правоохоронних органів, як і раніше, є механізмом забезпечення фізичної безпеки індивіда);

– суспільством і державою (громадянське суспільство та його взаємодія з державою загалом є механізмом для створення умов вільного розвитку особистості).

Погоджуємося з Б. Зеленим, Е. Лібановою, Н. Нижник, Р. Пасічним, З. Чуйко та ін., що в умовах трансформації міжнародних відносин особистісна безпека цілком може бути визначна об'єднуючою ланкою між рівнем окремого індивіда та глобальним рівнем [100; 184; 204; 279; 325].

За своєю сутністю концепція особистісної безпеки відрізняється від традиційних концепцій безпеки, де основним об'єктом аналізу є держави. Натомість громадяни та їх економічні й соціальні взаємини стають головним об'єктом державної політики у сфері безпеки. На думку П. Хейнбекера, «особова безпека пов'язана з можливістю захисту людей такою ж мірою, як із захистом держав» [360, с. 6].

Зарубіжні фахівці вважають, що особистісна безпека має як кількісні, так і якісні аспекти. Кількісні аспекти пов'язані з матеріальною достатністю. Щодо якісних аспектів, то вони пов'язані із захистом людської гідності, що включає в себе особисту автономію, контроль над власним життям й участь у житті суспільства. Звільнення від надмірного впливу з боку владних структур (глобальних, національних чи місцевих) є необхідною умовою забезпечення безпеки особистості [387].

«Безпека особистості» – категорія, що відображає складне соціальне явище, яке характеризується органічним взаємозв'язком людини, яка перебуває у стані небезпеки, із соціальним середовищем, суспільством. Соціально-політичний фактор має вирішальне значення у механізмі виникнення та усунення небезпеки [279; 281; 282; 309]. Сама людина – істота значною мірою соціальна, її життєво важливі інтереси та конкретні умови життєдіяльності, у тому числі й ті, у зв'язку з якими вона опиняється у небезпечній ситуації, соціально обумовлені. Загрози, що формують небезпеку, також мають соціальну природу (або похідні від різних соціальних джерел, тобто соціогенні, або отримали можливість діяти завдяки

соціальної індивідуальності та порушенням соціальних норм). Звідси випливає, що суспільство має нести відповідальність за долю людини, яка опинилася в небезпеці, а сама вона має право на забезпечення її безпеки соціально-політичними засобами [100; 279; 309].

На думку вчених, за державою визнається активна об'єктивна роль забезпеченні безпеки особистості, гарантуванні її права та свободи, тобто держава перебирає всю сукупність зобов'язань щодо особистості. Взаємини держави й особистості, особистості та суспільства будуються на основі єдності їхніх прав та обов'язків по відношенню один до одного. Тільки за такої умови здійснюється баланс інтересів особистості, суспільства і держави, за допомогою якого досягається стабільність мирного вирішення проблем і конфліктів, що виникають [204, с. 110].

Держава у процесі реалізації своєї соціальної та інших функцій має забезпечувати безпеку особистості та всього суспільства, дбати про дотримання інтересів усіх верств суспільства за допомогою права [204; 281; 309].

На міжнародному рівні, у 1994 р. доповідь Програми ООН з розвитку була присвячена виключно *human security* [76]. У доповіді пропонувалося розвивати ідею розширеного трактування концепції безпеки особистості. Зважаючи на це було запропоновано виділити в такій концепції два взаємопов'язані фактори:

- 1) «захист від несподіваних та згубних порушень нашого повсякденного способу життя» (відомий як «свобода від страху»);
- 2) «захист від постійних загроз голоду, хвороб, злочинів та ін.» (відомий як «свобода від потреби»).

Крім того, у межах аналізованої Програми було визначено окремі компоненти безпеки особистості [76]:

- економічна безпека;
- продовольча безпека;
- екологічна безпека;

- безпека для здоров'я;
- особиста безпека;
- політична безпека;
- суспільна та культурна безпека.

У цій Програмі вперше були об'єднані концепції безпеки та розвитку людини, виходячи з того, що ці концепції є хоч і різними, але взаємодоповнювальними. Власне, перша концепція відноситься до розширення свободи людини, а друга – до захисту від загроз життєво важливим свободам. Слушною є думка В. Владимірова, Ю. Воробйова, О. Дзьобань, Л. Шевченко та ін., що безпека потребує уваги всіх ризиків розвитку людини [17; 38; 69].

Зважаючи на те, що на вітчизняних теренах відсутня єдина концепція безпеки особистості, потребують окремого розгляду вищенаведені компоненти безпеки окремо взятої особистості, з позиції їхнього визначення в Стратегії національної безпеки України.

1. Економічна безпека особистості сприймається як забезпеченість доходами, достатнім рівнем задоволення нагальних потреб (гарантований мінімальний доход) [240]. Оцінюючи загрози економічної безпеки, учені В. Бантуш, О. Ляшенко, Б. Плескач, В. Циба та ін. [85; 309] зазначають, що першорядне значення мають показники безробіття – одні з головних індикаторів економічної безпеки людини. Можливість заняття оплачуваною працею – це умова запобігання загрозі бідності та її наслідкам для людини [85; 309].

2. Продовольча безпека. Відповідно до Стратегії [240], «державна політика має забезпечити повне та ефективне управління стратегічними продовольчими ресурсами. Автентичність, безпека й якість продуктів харчування є фундаментальними критеріями, яких наша держава має дотримуватися з метою забезпечення захисту здоров'я споживачів та конкурентоспроможності продуктів харчування на внутрішньому й зовнішньому ринках [155]. Внутрішня продовольча безпека стане одним із

пріоритетів розвитку агропромислового сектору. Принцип «від безпечних продуктів харчування до режиму здорового харчування» буде покладено в основу розвитку політик і планів дій, розроблення та прийняття нормативної бази у сфері якості, надійності та безпеки продуктів харчування, а також захисту здоров'я споживачів. З метою захисту здоров'я споживачів належить розробити та впровадити програми моніторингу загроз продовольчому ланцюзі [155; 240].

Незважаючи на такі важливі вектори продовольчої безпеки, як забезпечення якості продуктів харчування, захисту здоров'я споживачів та конкурентоспроможності продуктів харчування на внутрішньому та зовнішньому ринках, все-таки слід зазначити, що Стратегія нацбезпеки не передбачає такого важливого моменту, як купівельна спроможність населення (фізична й економічна доступність продуктів харчування).

3. Екологічна безпека – це свобода та захист від загроз екологічного забруднення, насамперед, наявність чистого повітря й незабрудненої води; можливість придбання екологічно безпечної їжі; можливість проживання в умовах, які не становлять небезпеки для здоров'я з точки зору екології (житло, умови праці тощо); захищеність від екологічних катастроф (доступність чистої води та чистого повітря, система землекористування, що зберігає родючість ґрунту) [76]. Загрози екологічної безпеки визначаються радіаційним забрудненням, хімічним забрудненням довкілля, геомагнітними та електромагнітними випромінюваннями [85; 109].

З метою забезпечення екологічної безпеки у транскордонному контексті, на регіональному та міжнародному рівнях, Стратегія передбачає вжиття таких заходів [240]:

- гармонізація національного законодавства у галузі охорони навколишнього середовища з Європейськими директивами;
- здійснення моніторингу та запобігання небезпечним геологічним процесам;
- здійснення моніторингу та прогнозування небезпечних стихійних

лих;

- зниження забруднення компонентів навколишнього середовища в результаті антропогенної діяльності;

- забезпечення оперативного оповіщення у разі аварійного забруднення компонентів навколишнього середовища;

- скорочення та ліквідації впливу токсичних хімічних речовин на довкілля та здоров'я населення;

- поліпшення стану земель, заражених стійкими органічними забруднювачами». Можна допустити, що у цій галузі передбачено найкомплексніший набір заходів із забезпечення екологічної безпеки, але у якому згадується про відшкодування збитків особистості викликаних екологічними чинниками [240].

4. Безпека здоров'я – захищеність людини від ризиків захворюваності, тобто. можливість жити в безпечному для здоров'я довкілля; доступність ефективного медичного обслуговування (відносна свобода від захворювань та заражень) [76; 280]. Загрози безпеки здоров'я включають несприятливі умови життя: неповноцінне харчування, небезпечні для здоров'я умови праці, малі та нестабільні доходи, бідність та злидні, зниження доступу до ефективного медичного обслуговування. У той же час, основні ризики для здоров'я є: забруднення довкілля (грунту, питної води, атмосферного повітря, хімічне та радіаційне забруднення харчової продукції), нерегульовані екологічні параметри житлово-побутових умов населення, ризики нових біотехнологій, материнська смертність [94; 155; 279].

Для забезпечення безпеки здоров'я особистості, Стратегія національної безпеки України передбачає [240] таке: скорочення поширення хвороб (за допомогою розробки та реалізації національних політик та програм з первинної та вторинної профілактики, в тому числі за допомогою зміцнення здоров'я, освіти та зміни поведінки, що становить загрозу здоров'ю, розширення профілактичної вакцинації, збільшення потенціалу з виявлення, локалізації та ліквідації епідеміологічних вогнищ, міжнародного

співробітництва з метою захисту території країни від ввезення та розповсюдження хвороб, що передаються, а також впровадження Міжнародного санітарного регламенту); підтримання здоров'я населення (шляхом розвитку здатності до адаптації та до відповіді на низку зовнішніх і соціальних факторів таких, як забруднення питної води, зміна клімату, утилізація токсичних хімічних речовин і відходів, а також шляхом реалізації заходів щодо запобігання захворюванням, спричиненим зазначеними факторами); постійний моніторинг у сфері поширення ВІЛ/СНІД-інфекції, стабілізація становища з епідемією туберкульозу тощо. На цей раз залишається поза увагою такий важливий момент, як забезпечення доступності до ефективного медичного обслуговування.

5. Особиста безпека передбачає свободу та захист людини від фізичного насильства та загроз [76; 215; 279]. Група вчених, зокрема О. Гудзинський, Ю. Древаль, О. Ковнір, І. Лопушинський, С. Судомир, Л. Шевченко та інші зазначають, що загрози безпеки особистості включають такі:

- природні та техногенні аварії та катастрофи;
- ризик нещасних випадків на виробництві, на транспорті, у побуті; смертність від дорожньо-транспортних пригод;
- насильство з боку держави (фізичні тортури, примусові роботи в зонах підвищеної небезпеки для здоров'я та життя тощо);
- насильство над жінками та дітьми (булінг), насильство на роботі (мобінг);
- зростання психічного насильства [17; 60; 78; 150].

Погоджуємося з Ю. Древалем, Е. Лібановою, К. Лободенко, А. Помазаю-Пономаренко та іншими, що все це характерні риси сучасного соціально-економічного розвитку, які становлять загрозу здоров'ю та життю людини [214; 215; 280].

Відповідно до Стратегії національної безпеки України для особистої безпеки людини необхідні заходи щодо забезпечення захисту життя,

здоров'я, честі, гідності, прав, свобод, інтересів та майна громадян від злочинних посягань, попередження та припинення злочинів, підтримки громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також для здійснення державного нагляду у сфері цивільного захисту та пожежної безпеки. У цьому контексті активізуються зусилля щодо зниження рівня злочинності, числа жертв та зміцнення безпеки та громадського порядку з метою захисту громадян, недоторканності власності та інших майнових та немайнових цінностей [240].

6. Суспільна та культурна безпека передбачає захищеність культурного різноманіття меншин та захист суспільного розвитку від деструктивних тенденцій (безпека культурної своєрідності) [76; 279; 309]. Загрози культурної та суспільної безпеки викликають руйнування традиційних спільностей – сім'ї, громади, організації, етнічної групи, деструктивні тенденції у розвитку суспільства, які не піддаються точному кількісному виміру, але за силою руйнівного впливу можуть мати катастрофічні наслідки. Конкретними загрозами є: монополізація засобів, маніпулювання суспільною свідомістю, поглиблення нерівності можливостей, депопуляція, надмірний міграційний тиск, широке поширення псевдокультурних знань і цінностей, поширення наркоманії тощо [19; 21; 94; 279].

Для забезпечення суспільної та культурної безпеки, Стратегія національної безпеки України передбачає обов'язок держави – «забезпечувати гарантування прав етнічних меншин і різних соціальних груп, що належать до меншин; підтримувати інформування суспільства про історію та культуру країни, політичні процеси, можливості та права участі в цих процесах, стимулюючи тим самим громадянський дух та громадянську участь; зберегти в процесі інтеграції етнічних меншин у суспільство їхню культурну та мовну самобутність; просувати в освітній системі освоєння державної мови, мов етнічних меншин із полегшенням тим самої соціальної інтеграції; дотримуватися права громадян на свободу совісті та свободу віросповідання; створити необхідні умови для функціонування на території

країни культурів, які дотримуються національного законодавства. Особливу увагу приділено має бути боротьбі з курінням, боротьбі із зловживанням алкоголем, лікуванню хворих на алкоголізм чи наркоманію, заходам для недопущення поширення наркотиків [240].

7. Політична або державна безпека – можливість жити в суспільстві, яке визнає основні права людини (захист основних прав людини та свобод). Загрози політичної (державної) безпеки характеризуються політичними переслідуваннями, систематичними тортурами, жорстоким поводженням; репресіями з боку держави стосовно окремих осіб та груп; контролем сфери ідеології та інформації [309; 325].

У цьому контексті Стратегія національної безпеки України розглядає лише забезпечення суспільно-політичної стабільності, що передбачає необхідність впровадження європейських норм конструктивного діалогу між політичними формуваннями, особливо залученими до електоральних процесів, з метою подолання криз, що ведуть до суспільно-політичної нестабільності [240].

На наш погляд, важливим компонентом безпеки людини в Україні є обов'язок дотримання прав і свобод людини при забезпеченні державної безпеки. Так, згідно із Законом України «Про національну безпеку України» [236] повага та захист прав і свобод людини є одним із основних обов'язків держави. Діяльність із забезпечення національної та державної безпеки не може обмежувати законні права та свободи людини.

Відповідно, не допускається таке: втручання у сімейне та приватне життя; обмеження права приватної власності; дії, що стосуються честі та гідності людини, якщо вона не вчинила провини, яка становить відповідно до закону загрозу для державної безпеки; переслідування за вільне вираження політичних та релігійних поглядів [110]. Обмеження права і свободи людини здійснюється у суворій відповідності до закону [122]. Держава забезпечує таємницю листів, телеграм та інших поштових відправлень, телефонних переговорів та інших законних видів зв'язку [31; 215].

У той же час, особа, яка вважає, що її законні права і свободи були порушені, їхнє здійснення було необґрунтовано обмежено або порушено процедуру їх здійснення з боку органу державної влади (його посадової особи), який здійснює заходи щодо забезпечення державної безпеки, має право звернутися до вищого органу державної безпеки, прокуратури або суду у встановленому законодавством порядку [14; 29; 31; 54; 215]. Останні зобов'язані вжити заходів для повного відновлення порушених прав і свобод особи з відшкодуванням матеріальних та моральних збитків відповідно до законодавства.

На наш погляд, в Україні немає чіткої концепції безпеки людини як складового елемента національної безпеки. Це багато в чому впливає на ефективність захисту особистості від різних негативних факторів і загроз (див.: [325]). У сучасних умовах побудови демократичної та правової держави, а також розвитку громадянського суспільства є особливо необхідним створення такої концепції безпеки особистості відповідно до світових стандартів та забезпечення ефективного втілення цієї концепції в життя.

У цьому контексті можемо відзначити таке: за останні два десятиліття проблема забезпечення *human security* стала одним із серйозних предметів обговорення для багатьох країн, державних інституцій, а також соціальних і політичних акторів. Незважаючи на те, що концепція *human security* активно обговорюється в академічних колах та міжнародних організаціях (з початку 90-х років ХХ ст.) досі відсутній консенсус з питання єдиного її змістовного навантаження. На тлі існування різних трактувань концепції *human security* найбільш адекватно її зміст передає термін «безпека особистості», що означає уникнення традиційної парадигми безпеки держави й ставить на основне місце захист інтересів індивіда зокрема та суспільства загалом (див. [40; 78]). Незважаючи на те, що питання прийняття єдиного визначення безпеки особистості залишається відкритим. Більше того, деякі вчені (М. Воротнюк, О. Сушко та ін.) виокремлюють «людську безпеку», яку

розглядають як міждисциплінарне поняття, що походить з дисциплін міжнародних відносин, безпекових студій, дослідження конфліктів та миру, глобалізації та розвитку [40, с. 2]. Аналіз даного визначення дає підстави стверджувати про синонімічний розгляд безпеки особистості та людської безпеки. Власне кажучи, прихильники концепції безпеки особистості (людської безпеки) одноставно наполягають на необхідності зміщення акценту з традиційного рівня безпеки держави на рівень безпеки людей, які проживають у межах держави, регіону чи території.

Існуюче різноманіття підходів до інтерпретації концепції безпеки особистості, як правило, зводять до класифікації чотирьох основних типів, які можна побудувати за хронологічним принципом їх розвитку. Так, спочатку йшлося про досить широку концепції людської безпеки, представленої в 1994 р. у межах Програми ООН з розвитку, яка була присвячена винятково проблемам забезпечення безпеки особистості. На визначальне місце були поставлені основні людські потреби (у продовольстві, охорони здоров'я, екології, культурному середовищі, у сфері зайнятості, гідного рівня життя й добробуту), які гарантують якість і рівень життя людей, та необхідність забезпечення безпеки й свободи особистості.

Згодом з'явився новий, хоча й суміжний за характером підхід ПРООН, що акцентує увагу на соціальних параметрах безпеки у форматі стратегії довгострокового розвитку як засоба досягнення свободи та добробуту особистості [179]. Цей підхід ПРООН зводився до взаємозалежності різних видів безпеки та розвитку, про що свідчить опублікована у 2003 р. Спеціальною комісією ООН доповідь «Людська безпека сьогодні» [295]. У ньому містився заклик до висування глобальної ініціативи щодо просування безпеки людей, була висловлена теза про необхідність захисту скоріше людей, ніж територій, і не за допомогою зброї, а за допомогою сталого розвитку через вдосконалення охорони здоров'я, освіти та політичної свободи на додаток до економічного добробуту [294]. Для нашого дослідження дана рекомендація, надана Спеціальною комісією ООН, є

архіважливою, і на врахуванні якої ми наполягаємо.

Щорічні доповіді Програми ООН з розвитку доповнили та структурували концепцію безпеки особистості, позначивши основні її характеристики – універсальний характер, взаємозалежність компонентів, використання превентивних методів, націленість інтереси людей. Зважаючи на це, акцентуємо на актуальності врахування положень аналізованої Програми ООН з розвитку, а також визначених в її межах характеристик концепції безпеки особистості.

Наступний підхід, що дозволив розвинути концепцію безпеки особистості, ґрунтується на протидії загрозам «нетрадиційної безпеки». Серед цих загроз можемо виокремити такі: масові епідемії, стихійні лиха, поширення наркотиків, торгівля людьми, злочини у сфері інформаційних технологій, тероризм та ін.

Нарешті, останній, найбільш суперечливий підхід, що сформувався ближче до кінця 90-х років ХХ ст., який на тлі ескалації етнічних та міжконфесійних конфліктів у світовій практиці (так званих «гуманітарних інтервенцій») поєднав у собі абсолютно різнопланові поняття глобальної справедливості, військової (оборонної) сили, гуманності та відповідальності [389]. Інтервенціоністське трактування концепції безпеки особистості допускає проведення операцій гуманітарного втручання, навіть, якщо вони зачіпають суверенні прерогативи держави. При цьому концепція безпеки особистості враховує положення, що безпека держави не обов'язково співвідноситься з безпекою її громадян, і можуть виникати ситуації, коли держава не тільки не виконує зобов'язання по відношенню до власного населення, але й певною мірою становить загрозу його існуванню [154].

Маючи високогуманну мету захисту громадян від насильства, концепція особистісної безпеки виключає застосування військової сили. У цьому контексті будь-який військовий конфлікт подається як засіб підтримання миру та захисту прав людини. Так, на протязом останніх десятиліть у міжнародній практиці мали місце нові за своїм характером та

абсолютно різні за рівнем ефективності міжнародні втручання у Боснії, Косово, Східному Тиморі, Афганістані та ін. [154]. Аргументуючи, прихильники даного підходу до концепції безпеки особистості висувають положення про те, що такий вид безпеки сьогодні не залежить від безпеки держави і стає все менш гарантованим. З цим можна певною мірою погодитися, а можна й не погодитися, але однозначно слід зауважити, що концепція безпеки особистості відзначається парадигмальністю (новими ознаками та напрямками розвитку). Відтак, гуманітарне втручання здійснюється з метою припинення геноциду, релігійних чи етнічних чисток, а також для запобігання ситуацій, які можуть призвести до злочинів проти людяності. На користь інтервенцій також наводиться аргумент про меншу можливість виникнення загрози миру та безпеці внаслідок втручання, ніж унаслідок продовження конфлікту та/або злочинної політики уряду. Однак за всієї справедливості та гуманності ідеї людської безпеки настільки категоричне твердження нашою вважається на низку об'єктивних заперечень – правовий статус, неоднозначні наслідки збройного втручання у внутрішні справи суверенних держав, і навіть гарантії здійснення неупередженого втручання [154].

У найзагальнішому вигляді можна виокремити низку ключових елементів концепції особистісної безпеки, а саме:

- по-перше – можливість для всіх громадян жити у світі та безпеці в межах кордонів держави;
- по-друге – використання громадянами всього набору цивільних, політичних, соціальних, економічних та культурних прав;
- по-третє – соціальна включеність громадян і можливість брати участь у громадському житті;
- по-четверте – верховенство закону та незалежність судової системи.

Як найбільш ємне визначення концепції особистої безпеки можна взяти її визначення надане М. Вортнюк, Ю. Древалем, О. Сушко, О. Турченко та ін., що розглядають таку концепцію як затверджений комплекс заходів щодо

забезпечення свободи від загроз для життя окремого індивіда та її якості при одночасному створенні умов вільного розвитку індивіда, а також реалізації його прав і можливостей брати участь у громадському житті (як на національному, так і на глобальному рівнях) [40; 78; 154; 295].

З такого визначення видно, що найважливішим становищем та досягненням концепції безпеки особистості є зміщення акценту від безпеки держав до безпеки людей за умови збереження за державами центральної ролі у забезпеченні захисту своїх громадян. Основною умовою реалізації концепції особистісної безпеки як по лінії безпеки, так і розвитку є включеність громадянського суспільства до процесу обговорення та прийняття рішень і мобілізація громадської думки. На думку вчених Т. Карлова, О. Крутій та ін., громадянське суспільство виступає центральним елементом [106; 107]. Через те, що легітимність у багато в чому залежить від можливості укладання соціального контракту між суспільством та урядом, громадянське суспільство постає як засіб обговорення й узгодження такого соціального договору.

Концепція особистої безпеки, як правило, аналізується у двох аспектах. Перший передбачає вузьке розуміння безпеки особистості («*freedom from fear*»), що фокусується на захисті громадян від внутрішнього насильства. Йдеться про захист громадян в умовах збройних конфліктів та суспільно-політичної нестабільності, а також про запобігання конфліктам, проведення миротворчих операцій тощо. Власне кажучи, концепція безпеки особистості обмежується ситуаціями збройних конфліктів та загрозами та/або застосуванням насильства.

При всій своїй концептуальній чіткості та зрозумілому операційному інструментарії таке вузьке розуміння загроз особистісної безпеки не включає в себе реагування на транснаціональні загрози ті, таким чином, далеко не повністю відповідає потребам людей у повсякденному житті.

Прихильники більш широкої інтерпретації (ПРООН, Японія: «*freedom from want*» [153]) наполягають на тому, що основні загрози походять в першу

чергу від стихійних лих, порушень прав людини, голоду, масових захворювань, екологічних катастроф, економічної нестабільності, які за своєю суттю становлять значнішу небезпеку, ніж війни, геноцид і тероризм. Перевагою широкого тлумачення безпеки особистості є необхідність комплексного реагування акторів на транснаціональні погрози [17; 214; 279]. Проте вчені зазначають, що таке широке бачення проблем безпеки особистості є зручним приводом для цитування всіх можливих проблем людства, а спроба встановити причинно-наслідковий зв'язок між соціально-економічними та політичними питаннями чи між захистом окремого індивіда й підтримкою міжнародного світу насправді не дає жодних практичних пояснень щодо реалізації необхідних заходів.

Безпека особистості, таким чином, розглядається у досить широкому форматі, і передбачається застосування нового підходу до безпеки та сталого розвитку через розгляд комплексу взаємозалежних загроз, пов'язаних із громадянськими війнами, геноцидом і переселенням населення. Критика на її адресу ґрунтується саме на звинуваченнях у розмитості визначення, різниці в акцентах й ідеалістичному характері. Відтак, найчастіше концепцію особистісної безпеки порівнюють з іншою, не менш широкою концепцією сталого розвитку.

У будь-якому випадку особистісна безпека, швидко зайнявши одне з центральних місць у міжнародному соціально-політичному дискурсі багатьох держав, а також ООН, ЄС та ін., аналізується як частина міжнародного порядку денного. Багато держав (наприклад, Канада, Норвегія та Японія) включили положення про особистісну безпеку у свої зовнішньополітичні концепції (див. [140; 145; 210; 253]). У зазначених країнах значною мірою відсутні соціальний хаос, апатія, невдоволення тощо, адже на центральному рівні закріплено принцип пріоритету безпеки особистості, що підкріплено комплексом заходів. На цій підставі вважаємо за необхідне рекомендувати закріплення та впровадження даного принципу на вітчизняних теренах, але спочатку у вигляді відповідної концепції. Як відомо, у фундаментальній

науці доведена необхідність здійснення послідовного стратегування та програмування, що починається із розробки та прийняття концепції, потім уже стратегії та програми [269].

Важливою віхою стало створення 1999 р. Human Security Network, до якої увійшли 14 держав з усіх регіонів, які проводять щорічні зустрічі з обговорення ініціатив щодо просування комплексної безпеки людей. Ймовірність того, що в найближчому майбутньому буде прийнято єдине офіційне визначення безпеки особистості досить висока.

Очевидно, що концепція безпеки особистості жодним чином не замінює традиційні концепції національної та міжнародної безпеки, виступаючи скоріше як доповнення та підкреслюючи важливу взаємозалежність між розвитком, безпекою та правами людини, а також необхідність прийняття багатостороннього формату при вирішенні виникаючих проблем (табл. 5.1).

Отже, безпека особистості як концепція є новим поглядом на традиційне розуміння проблем безпеки та розвитку, і включає в себе визнання таких ключових положень:

1. Існування, крім військово-політичних загроз, іще й інших нових загроз, включаючи недостатній рівень соціально-економічного розвитку та порушення прав людини.

2. Існує необхідність щодо взаємодії не лише з урядом держави, але, насамперед, із населенням.

3. Важливим є визнання того факту, що операції з втручання в безпеку особистості можуть мати як позитивний, так й абсолютно протилежний ефект [349].

Питання, яке залишається відкритим для обговорення, чи можливе використання концепції особистісної безпеки у практичній площині при вирішенні традиційних дилем безпеки. Власне кажучи, чи зможе концепція безпеки особистості становити операційний базис щодо різноманітних акцій, якими можуть бути контури практичного її використання тощо.

Таблиця 5.1

Порівняння концепцій національної безпеки та безпеки особистості

№ з/п	Назва критерію	Концепція національної безпеки	Концепція безпеки особистості
1	Об'єкт	Держава є першорядним провідником безпеки. Безпека держави – це гарант безпеки її громадян	У центрі міжнародних дискусій знаходиться безпека людей, а не тільки держав. Безпека держави є засобом, а не ціллю
2	Цінність безпеки	Суверенітет, сила, територіальна цілісність, незалежність	Безпека населення, сталий розвиток та індивідуальна свобода
3	Загрози безпеці	Прямі загрози з боку інших держав, примус тощо	Прямий і непрямий вплив, спрямований на зниження рівня смертності, природних катаклізмів, перенаселення, бідності, нерівності тощо
4	Засоби інструменти та	Оперативне реагування на загрози, застосування військово-політичних засобів, посилення економічного розвитку тощо	Просування концепції людського розвитку, що передбачає не тільки задоволення основних потреб, а й забезпечення сталого розвитку, демократизацію, участь громадськості на всіх рівнях управління, налагодження міжнародної співпраці тощо

Джерело: складено на підставі [69; 78; 179; 184; 267–270].

Практичне застосування концепції особистісної безпеки найчастіше наштовхується використання акцій гуманітарного втручання. На початку XXI ст. більшість держав офіційно погодилися з «відповідальністю за захист населення», зобов'язавшись дотримуватися прав своїх громадян і брати участь у колективних зусиллях щодо запобігання гуманітарним катастрофам на території інших держав [215].

Погоджуємося з О. Валевським, М. Логуною, В. Ребкало, А. Якимчук

та іншими дослідниками, що з погляду публічної політики «втручання невидимої руки влади» концепція особистісної безпеки виводить на новий рівень аналізу цілу низку ідей і питань, а саме:

1) які актори наділяються правом «забезпечувати» особистісну безпеку, тобто, на кому лежить «відповідальність захисту»;

2) за допомогою якого набору інструментів необхідно реагувати на комплексні транснаціональні загрози безпеці, що знаходяться поверх державних кордонів;

3) чи можливо очікувати вирішення питання щодо легітимізації втручання [65; 90; 330].

Відповідно до традиційної парадигми безпеки, що передбачає зміну в акцентуванні на понятті держави та її гуманітарному втручанні, важливим є забезпечення сталості розвитку цієї держави та населення. У умовах мінливої природи суверенітету у бік його розширеного тлумачення – від захисту кордонів держави до відповідальності забезпечення добробуту його громадян – відповідальність за забезпечення особистої безпеки лягає насамперед на державу. Як справедливо зазначають науковці, для того, щоб наповнити загалом плідну ідею гуманітарних інтервенцій сучасним змістом, слід визнати суверенітет не «природним» атрибутом» будь-якої існуючої на карті країни, а свідченням адекватного управління нею [294].

Таким чином, силу чи слабкість держави можна оцінювати не тільки і не стільки за її здатністю вирішувати питання, пов'язані із загрозами військовою безпеки, але й запобігати загрозам щодо добробуту суспільства й якості життя громадян. З огляду на це найбільш гострим залишається питання про економічно й соціально недостатньо розвинені держави, територія яких є багато в чому некерованою. Усе більшої популярності набуває думка, що суверенітет багатьох держав визнано помилково і передчасно, що визначає саму можливість і навіть неминучість гуманітарного втручання [90; 347].

Дотримуючись даної логіки, можна зробити висновок, що об'єктом

гуманітарного втручання виступатиме не держава, а населена територія, де державні інститути. У разі, коли держава не в змозі або не бажає брати на себе всю повноту відповідальності, чи можуть чинити вплив інші актори, наприклад, коаліції держав чи міжнародні організації, не беручи на себе відповідальності за вживання необхідних заходів. З огляду на це слушним є питання про те, чи буде вважатися така акція агресією. Дискусія про те, хто має брати на себе відповідальність за забезпечення безпеки громадян безпосередньо пов'язане із загальним політичним дискурсом про міжнародне втручання. Уважається, що для проведення «гуманітарних інтервенцій» необхідними умовами є значні порушення прав людини, що тягне за собою гуманітарні катастрофи [215]. Однак навіть за наявності цих умов початок будь-якої акції подібного виду стримуватиметься міркуваннями порядку, оскільки, якщо порушення прав людини матимуть місце у провідних розвинених державах, умови для початку «гуманітарної інтервенції» будуть вважатися недостатніми, адже, як відомо, проведення такої акції кардинально порушить міжнародний політичний порядок. Нерозв'язною проблемою проведення гуманітарних втручань залишається в площині неможливості примирити інтервенціоністську політику, нехай навіть і в ім'я гуманізму та справедливості, з сучасним міжнародним правом.

У 2000 р. було створено Міжнародну комісію з питань втручання та державного суверенітету [146], експерти якої підготували доповідь на тему «Відповідальність щодо захисту». У цьому документі термін «гуманітарна інтервенція» був замінений на поняття «відповідальність за захист». Це було зроблено з огляду на те, що основний фокус уваги було перенесено на інтереси потерпілого від воєнних дій цивільного населення, захист якого держава чи, у разі її нездатності чи небажання, міжнародне співтовариство повинні забезпечувати.

Знайти оптимальний баланс між правомочністю та доцільністю в даному випадку дуже складно, а, відтак, можливість легітимізації втручання в межах сучасної міжнародно-правової системи зведено до мінімуму. Саме

тому косовський прецедент, на думку багатьох фахівців, позначив явний перехід із шляху міжнародного класичного права держав на шлях космополітичного права міжнародної спільноти [146]. На думку О. Оржель, О. Радченко та ін., сьогодні відбувається нова легітимація використання сили, що формує нові вектори права внаслідок його порушень (принцип *ex injuria jus oritur*) [191; 192; 249].

Таким чином, справедливо відзначаючи багато внутрішніх протиріч та недосконалість у структурі міжнародного права, можна зазначити, що динаміка його розвитку щодо нормативного закріплення гуманітарного втручання відбуватиметься якраз через порушення існуючих норм, а також послідовне впровадження нової практики держав. Безсумнівно, за останнє десятиліття інтерес до концепції безпеки особистості зріс, а проблематика поставлених питань виявилася актуальною в умовах виникнення нового покоління загроз. Хоча у своєму сучасному стані ця концепція і не відрізняється ідейною структурністю, подекуди критикується за розмитість і широту визначення, проте вона сформувала формат, у межах якого індивіда розміщено в центральному фокусі аналізу та дії. Не можна не сказати, що концепція безпеки особистості змогла вийти за межі теоретичної схеми та загальної парадигми розвитку, ставши предметом глобального політичного дискурсу. Концепцію безпеки особистості, так чи інакше, прийняли багато держав, за рекомендаціями ООН та деякими іншими регіональними організаціями. Крім того, дана концепція отримала широку підтримку з боку неурядових організацій. Вона має прикладне значення та є майданчиком для координації зусиль урядів щодо вирішення багатопланових завдань захисту людей і вимагає комплексного підходу з залученням широкого кола акторів.

Наявна низка очевидних проблем щодо прийняття концепції особистісної безпеки в інструментарії. Незважаючи на той факт, що особистісна безпека націлена на встановлення справедливості та захист громадян, вона може призвести до закріплення інтервенціоністської політики. При збереженні всієї гостроти наукової дискусії про

«відповідальність захисту особистості» очевидно, що нові форми втручання для забезпечення колективної особистісної безпеки повинні містити не лише військове втручання як реакцію на кризу, а й відповідальність за запобігання кризі та комплексне постконфліктне управління. По суті воно передбачає створення на території держави умов реалізації базових елементів правопорядку, створення дієздатних владних структур та відновлення життєво необхідної інфраструктури.

5.2. Новації у правовому механізмі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку

Формулювання концепції особистої безпеки є спробою осмислення сучасних тенденцій світового розвитку та міжнародного досвіду в гуманітарній сфері шляхом окреслення заходів держави, спрямованих на гарантування системи безпеки. Однак останнім часом змінилася парадигма акцентування в системі безпеки на безпеці особистості. Її концепція бере свої витoki напряду з європейської політико-правової думки, що сформувалася в епоху Просвітництва та Французької революції [314]. Уже тоді активно обговорювалися проблеми безпеки особистості та суспільства, а, відтак, шляхи їхнього вирішення в межах правового поля.

Заохочення, повага та захист прав людини тісно пов'язані із забезпеченням безпеки особистості. Це стосується всього комплексу прав людини – цивільних, політичних, економічних, соціальних і культурних, взаємозв'язок яких був визнаний у Віденській декларації та Програмі дій, прийнятих на Всесвітній конференції з прав людини у 1993 р. [215]. Питання про порушення прав людини, а відповідно й посягання на безпеку особистості, є одним із основних на даному етапі розвитку суспільства. Гуманітарні проблеми, поряд з іншими важливими питаннями, що стоять на порядку денному перед світовою спільнотою, вимагають спільного публічно-правового підходу при їх вирішенні. Оскільки це є найбільш оптимальним

способом забезпечення безпеки у XXI ст. в умовах загальної вразливості та взаємозалежності. Ураховуючи те, що поняття безпеки не тільки розширилося, а й набуло більш гуманістичного, орієнтованого на людину характеру, слід зробити висновок, що всі зміни, зумовлені подіями останнього десятиліття (припинення існування СРСР з відповідними наслідками, процеси глобалізації, що охопили весь світ тощо) передбачають розгляд безпеки крізь призму людської особистості, що потребує створення нової концепту – концепції безпеки особистості. Власне кажучи, займаючись питаннями екології, міжнародного тероризму, епідемій, бідності, держави мають вирішувати їх у гуманітарному векторі, тобто завжди, ураховуючи інтереси особистості [29; 225].

На сучасному етапі безпека визначається як універсальна державно-правова категорія, що включає захист інтересів особистості, суспільства та країни. У контексті аналізованої концепції під «безпекою» необхідно розуміти таку тріаду: безпеку особистості, безпеку держави та міжнародну безпеку. Це означає, що держава, яка гарантує свободу та захист своїм громадянам і не порушує взятих на себе зобов'язань, у тому числі й з міжнародного права (зокрема, у сфері прав людини), тим самим забезпечує безпеку як у країні, так і на міжнародній арені [78; 79].

Із захисту особистості починається захист людства. Бажання захистити особистість є основою прагнення глобальної безпеки. Міжнародна та глобальна безпека неможливі, якщо не забезпечена безпека особистості. З огляду на це головною причиною появи концепції безпеки особистості як правового документа є зростаюча незахищеність людей у всьому світі. Безпека особистості потребує багатостороннього підходу, тобто участі не лише держав, а й недержавних утворень таких, як міжнародні міжурядові організації, НУО, незалежні експерти та ін. Кожен рівень визнається незалежним у своїй діяльності. Проте загальна координація здійснюватиметься ООН як авторитетною універсальною організацією [215].

Вихідне положення концепції безпеки особистості полягає в тому, що,

поряд з проблемою стратегічної стабільності, безпека людської особистості є важливою та актуальною ланкою глобальної безпеки як на національному рівні, так і у відносинах між державами. Зазначена концепція висуває пріоритетні напрями у сфері захисту прав людини із урахуванням нових обставин, що безперервно формуються в умовах нового світопорядку [313].

Міжнародне право має у своєму розпорядженні велику кількість норм, спрямованих на забезпечення прав людини, а концепція безпеки особистості узгоджує їх, розкриваючи сучасні загрози, що становлять небезпеку для людини, яка живе в будь-якій країні, незалежно від економічного розвитку. Оскільки на перший план поступово, але неухильно висуваються загальнолюдські проблеми, тому люди все більше починають розуміти, що вони є єдиним цілим [29; 225]. Це стимулює пошуки шляхів досягнення глобальної безпеки через створення єдиної концепції безпеки особистості. До змісту прав людини слід підходити історично обґрунтовано, тому потрібно враховувати досягнутий успіх у гуманітарній галузі, а також розширення поняття «безпека» (детально про це див.: [4; 90; 105; 164; 182; 200]). Отже, своєчасність і необхідність концепції безпеки особистості є цілком очевидною.

«Серцевину» концепції утворює комплекс уявлень про безпеку особистості або «про людський вимір безпеки», що розуміється як єдність соціальних умов, що забезпечують гідне виживання, добробут і свободу [154]. Таким чином, отримавши відображення у міжнародних угодах щодо захисту всього комплексу прав людини, головна спрямованість концепції безпеки особистості полягає в такому:

1. У співпраці значної кількості акторів на міжнародній арені (держави, міжнародні міждержавні організації, НУО, місцеві органи самоврядування, групи громадян, незалежні експерти, а також міжнародна й національна громадська думка) щодо заохочення та подальшого просування всього комплексу (цивільних, політичних, економічних, соціальних і культурних) прав людини.

2. У виробленні механізмів для нейтралізації потенційних загроз й усунення реальних джерел небезпек, що підривають формування вільної та гідної особистості.

3. У створенні умов розширення вибору та можливостей людини [316].

Розглядаючи окремі компоненти концепції безпеки особистості в межах міжнародного права, головна увага має бути приділена загрозам правам і свободам людини, визнаних світовою спільнотою, а, отже, гарантування яких вимагає багатостороннього підходу. Природно, що кількість сучасних загроз безпеці особистості є значною. Проте це дослідження розкриває лише найгостріші проблеми, вирішення яких має значення для забезпечення безпеки особистості будь-якого суспільства. Більше того, загрози безпеки особистості, що розглядаються в межах даної концепції як правового документа, є не тільки загальною бідою для всіх країн, але й водночас є небезпечним дестабілізуючим чинником, який підриває насамперед особисту безпеку людини у будь-якій державі.

Отже, у контексті аналізованої концепції безпеки особистості основна увага повинна бути приділена безпеці, яка пов'язана з загрозами, що походять від поширення проблем бідності та хвороб, зокрема ВІЛ/СНІДу. Крім того, слід також розглянути екологічну безпеку, що виражається у несприятливому природному впливі, як результату антропогенного впливу та глобальної загрози всьому людству. Особливу увагу слід приділити дослідженню загроз, що виникають у період збройних, суспільно-політичних та інших конфліктів. Безперечно, уявлення про загрози безпеці особистості під час військових дій асоціюються із збереженням життя людини як такої. Варто підкреслити, що зацентувати слід і на проблематиці міграції, що становить результат незахищеності суспільства, яка змушує людей переміщатися у пошуках кращих умов життя. Однак необхідно зазначити, що виділення цих загроз безпеці особистості є досить умовним, оскільки одна категорія загроз легко може спровокувати вияв будь-яких інших, оскільки всі види небезпеки взаємопов'язані.

Зазначені види небезпеки так чи інакше становлять сутність концепції безпеки особистості, що має повинна мати універсальний, всеосяжний характер. Ці загрози тому становлять базис аналізованої концепції, що без них немає сенсу і в самій концепції безпеки особистості.

Крім того, повага до прав людини лежить в основі безпеки особистості. Її найсильніша сторона – акцент на людині, апеляція до людини. Ця концепція підтримує державну політику, спрямовану на демократизацію суспільств у глобальному масштабі, а також вимагає правового оформлення (шляхом затвердження, зокрема, указом Президента України). Погоджуємося з вченими, що концепція безпеки особистості є своєрідним склепінням трьох найважливіших елементів: безпеки, прав людини та розвитку людського потенціалу [17; 110; 215].

Концепція безпеки особистості видається набагато більш гнучкою та збалансованою, ніж концепція національної безпеки. Підхід до національної безпеки замикається на нації, і передбачає єдиний зв'язок між людьми – суспільно-політичний. На відміну від національної безпеки, де особистість цінується як функціональна одиниця, концепція безпеки особистості розглядає людину як цілісну й автономну одиницю. Концепція безпеки особистості виходить з того, що кожна людина поєднує в собі багато суспільно значущих якостей, і що розкриваються вони в рамках спільностей різного типу, з якими людину з'єднують соціальні зв'язки, що розрізняються за своїми функціями. Проте безпека особистості інтегрується в концепцію національної безпеки, але робить це таким чином, що звільняє уявлення про безпеку держави від колишньої жорсткої моноцентричності [313].

Людські потреби сягають межі необхідного якогось прожиткового мінімуму. Тому захист певного мінімуму прав від загроз, що розповсюджують повсюдно, є суттєвим завданням концепції безпеки особистості, але не єдиним і неостаточним. Безпека особистості також спрямована на зміцнення людської гідності. Даний аспект важко локалізувати в якійсь особливій діяльності, він просто пронизує всі інші

аспекти, будучи суто якісним показником, своєрідним індикатором гуманістичної повноти державної політики у сфері безпеки особистості [17].

Усі загрози безпеці особистості (особистісні, екологічні, небезпека в період збройних конфліктів тощо) не вибудовуються в жорстку ієрархію в єдиному ланцюзі (див.: [78; 110; 270]). Цей ланцюг рухливий, з нього під впливом ситуаційних змін на перший план висувається то один, то інший аспект безпеки, а, відтак, і загрози. Коли ж виникає ситуація конкуруючих безпек, то в концепції безпеки особистості, що розглядається, пропонується зробити пріоритетним найбільш загрозливий аспект, тобто найуразливіший об'єкт безпеки. Саме на них мають спрямовуватися зусилля всіх акторів. Тому об'єкти, над якими нависає найбільша загроза втрати безпеки, повинні зайняти становище найдіяльніших, найактивніших суб'єктів відбиття загрози.

Безпека особистості спрямована на розвиток здібностей людей, на поширення інформації про можливості та вибір, а також створення умов діяти самостійно та незалежно. Тому дана концепція починає з визнання того факту, що люди не пасивні спостерігачі, а активні діячі власного життя. На відміну від традиційного підходу, коли держава несе повну відповідальність за безпеку всередині країни, безпека особистості залучає ширший спектр акторів, зокрема самих людей. Успіх реалізації положень концепції безпеки особистості багато в чому залежить від зусиль самих людей.

Безпека особистості є поняттям збірним, що включає захист від страху і захист від потреби. Маючи можливості й умови, люди спроможні самостійно вирішувати проблеми, що виникають перед ними, знаходити рішення із скрутних життєвих ситуацій. Забезпечення безпеки особистості також означає створення державою необхідних умов реалізації людського потенціалу [17; 78; 110].

Сьогодні концепція безпеки особистості набуває широкої популярності, деякі її положення включені в офіційні доктрини низки країн (Канади, Японії, Норвегії та ін.) [140; 145; 153]. Ще більшого визнання ця

концепція здобула на рівні міжнародних організацій (Комісії з безпеки особистості, Організації з безпеки особистості та ін.).

Безпека особистості є захисною концепцією, яка передбачає вироблення глобальних та локальних стратегій та ініціатив щодо підвищення безпеки людей, а також ефективності захисних механізмів. Вона визнає, що подекуди люди наражаються на небезпеки, що знаходяться поза їхнім контролем: фінансова криза, збройні конфлікти, міграція та злидні, терористичні атаки, поширення ВІЛ/СНІДу, брак фінансування на охорону здоров'я, екологічне забруднення та ін. [313].

Як зазначалося, у межах концепції безпеки особистості головна увага приділяється джерелам загроз безпеці особистості, гострота яких не спаде і в довгостроковій перспективі. Таким чином, варто зробити низку ключових висновків щодо змісту концепції безпеки особистості та її суттєвих рис, а саме:

1. Концепція безпеки особистості є універсальною, оскільки спрямована на виявлення загроз правам людини як в соціально розвинених державах, так і в країнах, що розвиваються. Такі явища як тероризм, незаконний обіг наркотиків, порушення прав людини, забруднення довкілля, міграція є загальною проблемою.

2. Компоненти (види безпеки), що становлять цю концепцію, перебувають у тісному зв'язку та залежності між собою. Втрата безпеки в одній сфері життя неминуче зумовлює руйнування рівноваги безпеки в інших сферах, а відповідно призводять до загрози безпеці особистості в цілому. Наприклад, з початком збройного конфлікту на небезпеку наражається весь комплекс прав людини, але перш за все, безумовно, право на життя.

3. Концепція безпеки особистості є неідеологізованою та носить міждисциплінарний характер. Вона поєднує у собі ті загрози, які підривають всебічне забезпечення безпеки суспільства й особистості зокрема.

4. Концепція спрямована на виявлення та вирішення нагальних проблем, що стоять перед людьми та спрямована на формування вільної,

гідної та захищеної особистості.

5. Аналізована концепція є інтегральним поняттям, що з низки компонентів, визнають універсальність життєвих потреб.

6. Концепція безпеки особистості – поняття багатовимірне, що складається з широкого комплексу прав людини, які гарантуються й охороняються на національному рівні, а також потребують спільних зусиль з метою їхнього захисту [316].

Розглядаючи окремі компоненти концепції безпеки особистості в межах нашого дослідження, головну увагу має бути приділено загрозам прав людини, що вимагають застосування багатостороннього підходу [313].

1. Загрози особистої безпеки: державно-правовий аспект.
Під особистою безпекою розуміється система заходів, які гарантують захист права та свободи людини та редукують загрози порушень і зазіхань ними. Її також можна визначити як захист життєво важливих інтересів особи й суспільства. Під забезпеченням особистої безпеки в контексті концепції безпеки особистості слід мати на увазі колективні дії держав, спрямовані насамперед проти таких загроз: міжнародний тероризм, вірусні хвороби (ВІЛ/СНІД), широкомасштабної бідності тощо. Природно, число сучасних загроз безпеці особистості ширше, проте, здається, слід звернути увагу на найбільш гострі проблеми, вирішення яких має значення для забезпечення безпеки особистості будь-якого суспільства. Міжнародний тероризм, незаконний обіг наркотиків, небезпечні вірусні хвороби, бідність та проблеми міграції є не лише загальною проблемою для всіх країн, але водночас небезпечним дестабілізуючим фактором, який підриває насамперед особисту безпеку людини в будь-якій державі.

2. Широкомасштабна бідність як загроза безпеці особистості.
Наступною реальною та значною загрозою безпеці особистості, її правам і свободам, а також політичній та соціальній стабільності є бідність та занепад. Вони обмежують свободу людини та позбавляють її переваги. Це підтверджується такими авторитетними міждержавними угодами, як

Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Декларація про право на розвиток та багатьма іншими документами з прав людини [195]. У Віденській декларації 1993 р. стверджується, що бідність і соціальна ізоляція є образою людської гідності. Крім того, Копенгагенська декларація, прийнята на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні 1995 р., також вказує, що боротьба з метою ліквідації бідності є моральним, соціальним, політичним та економічним імперативом.

Бідність – це всесвітня проблема, і вона постійно загострюється. Бідність серед добробуту визначає одну з головних проблем, що стоять перед людством. Варто визнати, що бідність як явище означає мізерний рівень доходів, а також безробіття, низький рівень освіти, охорони здоров'я, недостатнє харчування, і навіть відсутність прогресу в інших сферах людської життєдіяльності. Бідність – це безсилля перед обставинами і відсутність права голосу, відчуття незахищеності та страху, позбавлення волі дій і вибору.

Незважаючи на те, що на сучасному етапі більше, ніж будь-коли, людство має доступ до інформації та найважливіших соціальних благ, розрив між розвиненими та країнами, що розвиваються, як ніколи, величезний. П'ята частина світового населення, що становить близько 1,2 млрд осіб, перебувають у стані крайньої бідності, заробляючи менше ніж 1 дол. США на день; близько 2/3 цього населення живе в Азії та 1/4 в Африці. Понад 1,6 млрд людей живуть менш, ніж на 2 дол. США на день. Підсумовуючи ці цифри, зауважимо, що 2,8 млрд осіб на земній кулі проживають у стані хронічної бідності, щоденної незахищеності. Ці показники практично не змінилися з 1990 р. За даними ООН близько 800 млн людей в економічно відсталих країнах і 24 млн в індустріально розвинених державах та країнах, що перебувають у перехідному періоді економік страждають від недоїдання [280].

Економічні та фінансові кризи негативно відбиваються на середній величині заробітку та витрат незаможних верств населення, особливо на тих,

хто вже перебував у стані бідності. Як відомо, терористичні акції, проведені 11.09.2001 р. у США, загострили глобальний економічний спад; лише 10,5 млн осіб втратили роботи у сфері туристичної індустрії.

При втраті робочих місць та відсутності коштів для існування, за відсутності впевненості у завтрашньому дні, при раптовій девальвації заощаджень, накопичених протягом багатьох років життя, відбувається суттєвий підрив безпеки особистості. Повторювані кризи погіршують й уразливе становище вразливих верств населення. Однак уразливість і незахищеність відчувають не лише ті, хто перебуває у стані бідності. Фахівці зазначають, що економічне зростання країни не означає неминучого скорочення бідності. Польща, наприклад, досягла помітних успіхів в економічній сфері, причому бідність продовжує зростати. Чинники, що зумовлюють бідність, можуть бути економічного, соціального, політичного й екологічного характеру [139; 163; 279]. Проте непоодинокими є випадки, коли бідність є багатовекторною: вона може бути сільською та міською, постійною та тимчасовою тощо.

Поширення бідності перешкоджає повноцінній та ефективній реалізації прав людини особливо економічних, соціальних та культурних. Важливо зрозуміти, що позбавлення медичної допомоги, освіти, рівності, захисту тощо, які є наслідками бідності та соціального відторгнення, ускладнює доступ до громадянських та політичних прав, що, у свою чергу, не дозволяє людям реалізовувати свої економічні, соціальні та культурні права [139].

Так, Копенгагенська зустріч 1995 р. багатьма дослідниками оцінюється як історична за своїм значенням [124]. Саме на цій зустрічі 185 країн, в особі своїх представників, зобов'язалися унеможливити зростання абсолютної бідності, і з цією метою схвалили конкретні плани та пропозиції. Глави держав й урядів прийняли Декларацію та План дій, відомий під назвою «Копенгаген + 6» [124]. На жаль, існуючі міжнародні та регіональні правові документи мають обмежений вплив на боротьбу з бідністю. Однією з причин цього є те, що в цих документах не передбачено механізму практичної

реалізації цих прав. У той же час, вважаємо, що концепція безпеки особистості в Україні має допомогти розв'язати це питання, визначивши шляхи унеможливлення розвитку бідності на вітчизняних теренах.

Тенденції до безробіття та несприятливі зміни ринку праці з усіма наслідками в плані зниження рівня життя та наростання напруженості в суспільстві становлять загрозу добробуту людей. Вирішення проблеми бідності ускладнюватиметься також демографічними змінами, які відбудуться по всьому світові. Учені зазначають, що у 2050 р. чисельність населення світу збільшиться приблизно до 9,7 млрд осіб, а у 2100 р. – 11 млрд [296]. При цьому це збільшення майже повністю відбудеться за рахунок країн, що розвиваються, і стане тягарем на їх населення.

Розвиток особистості – це процес настільки ж духовний, як і матеріальний. Це впливає з цілісності та комплексності людської природи. Право на розвиток є невід'ємним правом людини, в силу якого кожна людина має право брати участь у такому економічному, соціальному, культурному та політичному розвитку, за якого можуть повністю здійснюватися всі права людини. Завдання розвитку в контексті концепції безпеки особистості полягають у тому, що економічне зростання не є самоціллю, а розглядається як засіб досягнення добробуту людини та розширення її можливостей. Проблема бідності надзвичайно складна й актуальна, тому потребує спільних зусиль та багатостороннього співробітництва.

3. Поширення хвороб, ВІЛ/СНІД. Ще одній проблемі, пов'язаній з негативним впливом на життя та здоров'я людини, на її безпеку, необхідно приділити належну увагу: поширення хвороб та СНІДу, що стали викликом усьому світу й системи охорони здоров'я будь-якого суспільства [279].

Одним з найважливіших людських досягнень ХХ століття слід уважати помітний прогрес у поліпшенні якості охорони здоров'я та здоров'я людей загалом. Середня тривалість приблизно мільярда людей у всьому світі становить близько 80 років, що вдвічі перевищує середні показники минулого сторіччя [279; 295]. Це стало можливим через матеріально-

науковий прогрес, поліпшення харчування, розвиток освіти, якісно нового медичного обслуговування, створення сприятливих політичних та соціальних перетворень тощо. Проте суттєве вдосконалення системи охорони здоров'я та як наслідок покращення здоров'я людей сталося не повсюдно. Всесвітня організація охорони здоров'я провела дослідження, на основі якого було виявлено, що щорічного 56 млн людей вмирають, з яких 40 % смертей можна було б запобігти, використовуючи технології сучасної медицини.

Соціальні, економічні та екологічні умови, й навіть поведінкові звички визначають показники захворювань, які можна скоротити таким способом, як здоровий спосіб життя, відмова від шкідливих звичок, мінімальне заняття спорту та ін. Запобігання смертям, яких можна уникнути, вимагає розробки, прийняття та реалізації цілеспрямованих програм. Середня тривалість життя в Японії чи Швеції вдвічі перевищує середню тривалість життя людей, наприклад, в Ефіопії [29; 139].

Здоров'я людини є головним показником, що становить її безпеку. Таким чином, безпека здоров'я важлива для забезпечення безпеки особистості, а хвороби та інші фактори, що впливають на її підрив, відповідно відносяться до її загроз. Здоров'я – це не лише номінальна відсутність хвороб, а повний фізичний, психологічний (ментальний) і соціальний добробут [279; 295].

Бідність часто провокує та супроводжує ослаблення здоров'я. Як правило, незаможне населення перебуває в групі підвищеного ризику. За даними ВООЗ, велика кількість хвороб і, як наслідок, смертей пов'язані з бідністю, голодом та відсутністю доступу до чистої питної води, послуг першої необхідності. ВІЛ/СНІД знищує генофонд, позбавляє сім'ї продуктивних і працездатних членів, годувальників, прирікаючи їх на бідність, погіршує рівень життя у країнах, особливо у слаборозвинених [279; 295].

Цей страшний вірус імунодефіциту людини (ВІЛ) загрожує безпеці як окремої особистості, так і суспільства та держави, оскільки поширення

хвороби з кожним роком набуває все більш загрозливих масштабів. Показник смертності скоро перевищить кількість загиблих під час двох світових воєн. Руйнівний ефект цієї хвороби та значна загроза безпеці особистості зумовлюють включення такої загрози до цієї концепції [17; 75; 279].

Недбале ставлення лікарів до своїх професійних обов'язків, антисанітарні умови в медичних закладах, брак необхідних медикаментів, а також катастрофічне зростання наркоманії й т. ін., є причинами стрімкого поширення ВІЛ/СНІД у наш час. Захворювання на СНІД виявилось трагедією світового масштабу, яка не визнає ні географічних кордонів, ні расових і релігійних, ні вікових ознак. Небезпека цієї інфекції полягає в тому, що жертвою вірусу імунодефіциту може стати будь-яка людина, тому боротьба із СНІДом – це проблема інтернаціональна, що починається з суспільства й закінчується окремо взятою особистістю.

Статистика підтверджує гостроту проблеми та необхідність робити всілякі дії для боротьби з цією хворобою. На жаль, слід констатувати, що медичні процедури в лікувальних і медичних закладах (зокрема, з операційною метою) можуть також спричинити зараження ВІЛ-інфекцією.

Оскільки СНІД, як правило, вражає молодих людей, він становить потенційну загрозу соціально-економічному розвитку та політичній стабільності як суспільства загалом, так й окремо взятої особистості. Останнім часом багато експертів висловлюють занепокоєння щодо того факту, що все більшого поширення СНІД набуває серед населення, яке не належить до груп ризику, що значно знижує безпеку особистості та загрожує здоровому розвитку будь-якого суспільства [17; 75; 279].

4. Загрози екологічної безпеки: державно-правовий аспект.
Найважливішим чинником для життя людей є сприятливе екологічне середовище. Забезпечення безпеки особистості нерозривно пов'язане із захистом довкілля, тому екологічні катастрофи є однією з глобальних загроз безпеці особистості. Розвиток науки, техніки й цивілізації шляхом науково-технічного прогресу поставило перед людством проблему забруднення

навколишнього природного середовища, що створює непереборну перешкоду для забезпечення безпеки особистості, здійснення прав людини. Екологічна криза привела до становлення міжнародного права навколишнього середовища, під яким розуміється сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права щодо охорони навколишнього середовища й раціонального використання природних ресурсів на благо теперішнього та майбутніх поколінь людей [74; 109]. Нещодавно міжнародне екологічне право виробило низку документів, що закріплюють загальні принципи захисту навколишнього середовища. Проте конвенції з окремих питань екологічної кризи й досі не прийнято. Руйнування навколишнього середовища має глобальні наслідки, і в першу чергу для людини. Тому правове регулювання охорони природних об'єктів пов'язується з іншими важливими проблемами: захист прав людини та збройні конфлікти. З огляду на свою значущість, охорона навколишнього середовища визнана важливим аспектом забезпечення глобальної безпеки [109].

Право людини на сприятливе довкілля відбито у Стокгольмській декларації з довкілля від 1972 р. [284]. У ній йдеться про те, що від стану довкілля залежить життя та благополуччя людини. Не можна забувати, що екологічні проблеми можуть призвести до економічних, а останні стануть головною перешкодою на шляху для матеріального добробуту. Фактично цей документ став першим, що закріпив право людини на сприятливе довкілля, яке зараз є одним з фундаментальних прав людини.

Охорона навколишнього середовища частково входить до категорії проблем гуманітарного характеру, будучи глобальною за масштабом, що зумовлює необхідність її вирішення спільними зусиллями. Право людини на здорове, сприятливе життя середовище безпосередньо пов'язані з правом життя, з якого випливають інші права. Раціональне використання природних ресурсів й охорона довкілля людини пов'язані із створенням сприятливих екологічних умов для життєдіяльності, праці та відпочинку людей. Більше

того, усе виразніше простежується тенденція визнання права на благополучне довкілля одним із невід'ємних прав людини [74; 109].

Безпеку особистості й екології також пов'язують із залежністю людини від природних ресурсів, оскільки природні ресурси дуже важливі для життєдіяльності людини. Коли вони наражаються на небезпеку через антропогенний вплив, це автоматично загрожує безпеці особистості.

Для тих, хто проживає в сільській місцевості і тих, чиє життя безпосередньо залежить від стану природних ресурсів, екологія цих об'єктів відіграє життєво важливу роль. Їхнє виснаження та деградація негайно вплине на сільських жителів багатьох країн у всьому світі. Зокрема, у країнах Африки та Азії 75% всього бідного населення припадає на сільських жителів і в разі виснаження чи катастрофи екосистем, становище цієї категорії людей різко погіршиться [284]. Вони будуть змушені мігрувати, у пошуках родючих й екологічно чистих земель у більш віддалені місцевості, не пристосовані для повноцінного життя, що ще більше ускладнить його. Більше того, природні ресурси не є безмежними, вони вичерпні, що також додає складності ситуації.

Серед важкорозв'язних проблем у сфері слід вказати на деградацію земель, включаючи їх засолення, неправильне встановлення іригаційних систем, ерозію ґрунтів через надмірну вирубку лісів, значний відсоток концентрації важких металів та інших хімічних концентратів, неочищені промислові стоки тощо [74; 109].

Викиди в атмосферу продуктів згоряння кам'яного вугілля та ін. сприяють посиленню парникового ефекту, що загрожує змінами клімату планети. Значні скупчення кіптяви, сульфатів та інших згубних частинок промислового виробітку в повітрі над Азіатським регіоном може суттєво вплинути на зміну клімату в місцях найбільшої загазованості, що позначиться на частоті випадання опадів, зокрема мусонів у південній частині Азії. Це, як відомо, може катастрофічно позначитися на становищі найменш заможних людей, що, у свою чергу, може спровокувати голод, хаос,

соціальну апатію тощо [21; 74; 109].

Природа певною мірою має властивість відновлюватися, проте суттєві порушення цих циклів призводять до дестабілізації природного балансу, а часом і до незворотних наслідків.

У доповіді, опублікованій в 1989 р. Світовою комісією ООН з навколишнього середовища та розвитку, було проголошено принцип «стійкого розвитку», що означає розвиток, який задовольняє сьогоденні потреби, не наражаючи на ризик і небезпеки майбутні покоління [118].

У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро пройшла Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку [64]. Основними документами, прийнятими в результаті конференції, стали Декларація Ріо та програмний документ «Порядок денний на XXI століття». У цій Декларації було зазначено, що в основі стурбованості проблемами сталого розвитку є людина. Вона має право на здорове та продуктивне життя в гармонії з природою. Власне, кожна людина має право на навколишнє середовище, сприятливе для її життя, здоров'я та благополуччя. У п. 10 Декларації були проголошені екологічні права людини (на екологічну інформацію, участь у прийнятті рішень та судовий захист цих прав). Екологічну безпеку пов'язують із забезпеченням сталого розвитку всіх країн у безпечних екологічних умовах, а також з раціональним і сталим розвитком екологічних ресурсів на благо теперішнього та майбутнього поколінь. На наш погляд, у контексті концепції безпеки особистості екологічну безпеку слід розглядати як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, держави, а також спільноти держав у процесі взаємодії з природою від загроз з боку природних об'єктів, природні властивості яких змінені шляхом забруднення в результаті антропогенної діяльності (аварії, катастрофи, через тривалу господарську, оборонну та інші види діяльності) або внаслідок природних явищ та стихійних лих (знищення, псування чи виснаження природних об'єктів).

На думку вчених, правовий зміст принципу екологічної безпеки полягає в обов'язках держав здійснювати свою діяльність таким чином, щоб

унеможливити вплив екологічних катастроф на місцевому, регіональному та глобальному рівнях. Міжнародна екологічна безпека передбачає такий стан міждержавних відносин, коли забезпечується збереження, раціональне використання, відтворення та підвищення якості довкілля.

5. Забезпечення безпеки особистості від загроз, що виникають у період збройних конфліктів. Це особлива група загроз, що надзвичайно актуальні для України, починаючи з 2014 р. Збройні конфлікти є найголовнішою загрозою безпеці особистості, засобам для існування, гідності людини та ін. Як відомо, близько 190 млн людей загинуло безпосередньо або внаслідок 25 найбільших воєн ХХ ст. Тільки перша світова війна забрала 10 млн життів, друга – понад 50 млн, причому близько половини з них – це життя цивільних осіб [75].

Сучасні конфлікти стають все більш багатовимірними та мають політичну, етнонаціональну, економічну, військову, ідеологічну, інформаційну та ін. Під час конфліктів воюючі сторони допускають масові порушення прав людини, скоюють військові злочини.

Діяльність Ради Безпеки ООН (далі – РБ ООН) спрямована на ослаблення напруженості та врегулювання конфліктів у всьому світі. У контексті цієї діяльності було прийнято 167 резолюцій та 42 заяви щодо низки проблем, у т. ч. щодо становища в Іраку, на Близькому Сході, в Афганістані, на Балканах та в різних країнах Африки. Значна частина роботи РБ ООН пов'язана з різними конфліктами на африканському континенті, чому було присвячено 62 із 185 засідань, причому розглядалися й проблеми Африки загалом.

Серед ключових факторів, що впливають на виникнення збройного конфлікту, виділяють такі [21; 28]:

1. Суперництво за природні ресурси.
2. Значні економічні та політичні зміни.
3. Зростаюча нерівність між людьми.
4. Нестабільний політичний режим, погіршення загальної

криміногенної ситуації, корумповані державні органи.

5. Несприятлива історична спадщина.

Наслідки збройних конфліктів руйнівні, починаючи від занепаду політичної й економічної структур країни, закінчуючи масштабною бідністю та злиднями населення.

Відповідно до концепції безпеки особистості, захист прав людини та дотримання норм гуманітарного права в умовах збройного конфлікту є ключовими. Концепція безпеки особистості спрямована на забезпечення поваги та дотримання норм гуманітарного права всіма сторонами конфлікту, включаючи озброєні неурядові угруповання та ін.

Угода про припинення вогню та мирне врегулювання знаменує про закінчення збройного конфлікту, однак, не гарантують миру та безпеки для особистості. Більше того, відповідно до даних досліджень Світового Банку, якщо у конфлікт залучений фактор контролю над природними ресурсами (нафта, вугілля, газ, золото, діаманти тощо), то ймовірність відновлення збройного конфлікту підвищується.

Збройні конфлікти завдають багатомільйонних збитків. Те, що збройний конфлікт коштує дуже дорого економіці будь-якої країни, уже відомий всім факт. У деяких країнах від 40 до 75 % усіх доходів, що надходять від податкових зборів і міжнародних угод, перенаправляються на потреби воєнних дій [28; 75].

Військові витрати є причиною серйозних макроекономічних проблем. Витрати під час конфлікту спустошують національну скарбницю, зокрема й фінансові статті, призначені соціальні потреби. Під час макроекономічних реформ та/або у відновлювальний період з метою стабілізації економіки країни в цілому відбувається секвестрування за рахунок статей соціального захисту. У результаті це призводить до слабкого рівня освіти, здоров'я та соціальної сфери обслуговування загалом. Жорсткі податкові та інші економічні коригування створюють великі проблеми для вразливих верств населення. Ситуація погіршується діяльністю кримінальних організацій та

корупцією чиновників, які незаконно розподіляють фінансові кошти не за цільовим призначенням.

Разом з тим допомога країнам у відновленні після конфліктних ситуацій – одне з найскладніших завдань, що стоїть перед світовою спільнотою. Уважаємо, що обов'язок міжнародного співтовариства захисту людей у період збройних конфліктів має бути доповнений обов'язком щодо відновлення таких держав, включаючи випадки міжнародного військового втручання. Міра успіху військового втручання визначається не військовою перемогою, а умовами й якістю створеного світу, після закінчення конфлікту.

Після закінчення конфлікту необхідно проводити реконструкцію та відновлювальні заходи щодо забезпечення ключових послуг у суспільстві. Необхідно забезпечити безпечну громадську обстановку, а також сприятливий макроекономічний клімат. Фахівці виявили таку тенденцію: при здійсненні реконструкції та відновлювальних заходів одразу після закінчення конфлікту або навіть під час нього спостерігається потужний стимул до миру в суспільстві [28; 75].

До постконфліктного перехідного періоду необхідно підходити комплексно, слід забезпечувати населення гуманітарною допомогою. Усі основні багатосторонні організації та НУО виробили оперативні стратегії з надання такої гуманітарної допомоги. Злагоджена робота миротворчого контингенту з гуманітарними організаціями підвищує ефективність такої допомоги, у т. ч. щодо оперативності її надання. Однак ця допомога розмежована залежно від категорії адресата: біженці, внутрішньо переміщені особи, населення, що повертається та ін. Найчастіше якійсь категорії людей приділяється менше уваги, в основному переміщеним особам та населенню держав, що приймають, які страждають від навали мігрантів.

Існує необхідність в усуненні дисбалансу та приділенні однакової уваги всім категоріям людей, які потребують захисту та соціального забезпечення під час збройних, суспільно-політичних та інших конфліктів. Однак гуманітарна акція не може тривати вічно, тому щонайменше надання

першої необхідної допомоги, має поєднуватися з відновлювальними заходами державних органів. Доцільно вживати заходів щодо більш тісної співпраці між країнами, організаціями, агентствами та фінансовими інститутами, що здійснюють гуманітарні акції. До органів, спеціально створених для роботи в умовах постконфліктних ситуацій, слід віднести: Бюро із запобігання кризі та відновлення при Програмі Розвитку ООН, Орган із запобігання конфліктам та реконструкції при Світовому Банку та ін. [28; 75]

Ключовим питанням у постконфліктній реконструкції є встановлення демократичного політичного порядку, забезпечення сприятливої атмосфери у суспільстві для запобігання поновленню насильства та дестабілізації обстановки. Повага демократичних принципів є основою для забезпечення безпеки особистості та розвитку людини. Поглиблення демократичних принципів та методів управління на всіх рівнях суспільства продукує загрозу відновлення конфлікту. Більше того, громадянське суспільство є найкращим засобом запобігання конфліктам. Підвищення цивільного контролю, припинення зловживання владою просуває свободу, розширює можливості та вибір, дозволяючи людям брати активну участь у всіх сферах життя. Водночас, для встановлення законності необхідно більше, ніж ухвалення нової конституції, законодавства та судової системи: необхідно залучати людей до процесу управління країною, підвищувати цивільний контроль над діяльністю виконавчої влади, поширювати інформацію щодо механізмів роботи правових інститутів. Громадянське суспільство має здатність задіяти населення до вирішення громадських справ, таким чином, важливо, щоб постконфліктні стратегії були націлені на цінності громадянського суспільства.

Вкрай важливим є вироблення нових або залучення існуючих стратегій соціального захисту з метою недопущення поширення бідності серед населення. Особливе місце займає економічне зростання, що зміцнює політичну та соціальну стабільність. На сучасному етапі майже кожна мирна угода та постконфліктна програма включає положення про справедливість і

примирення, як невід'ємний елемент для побудови миру та відновлення влади. До найбільш загальних рис процедур, що проводяться Комісією з відновлення справедливості та примирення, слід віднести:

- 1) визнання подій, що відбулися;
- 2) моральна та матеріальна підтримка родичів жертв конфлікту;
- 3) покарання злочинців та порушників [28; 75].

Слід визнати, що країнам, які тільки покінчили з військовим минулим, часто не бракує умов для проведення подібних процесів. Тому створення такої Комісії з відновлення справедливості та примирення проводиться з міжнародною допомогою.

Варто наголосити, що перехідний період однієї країни завжди відкладає свій відбиток на сусідні держави. В Афганістані, Косові, Руанді та інших регіонах сусідні країни були залучені до конфліктів, прагнучі сприятливо вплинути на результат їхнього розв'язання. Тому дуже важливо включити співробітництво прикордонних держав у наданні підтримки та допомоги у відновлювальному процесі.

6. Проблема міграції. Це також надзвичайно актуальна загроза для України, що існувала до збройної агресії проти неї, і з активізацією останньої тільки посилилася. За даними, зібраними Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, вітчизняні терени полишило близько 7–10 млн українців через зовнішню агресію, і це тільки у 2022 р. [218]. За свідченням експертів, Вторгнення в Україну створило одну з найбільших криз із біженцями сучасності для світу.

Як відомо, збільшення кількості мігрантів зумовлює економічні та політичні кризи, що негативно позначається на забезпеченні безпеки особистості. Міграційні процеси значною мірою впливають на внутрішньодержавні процеси та на міжнародну безпеку в цілому. З огляду на це проблема міграції набуває все більшого правового та гуманітарного значення. Масові переміщення людей зумовлені в основному:

- збройними, суспільно-політичними, військовими та іншими

конфліктами;

- нестерпними умовами життя;
- широкомасштабною бідністю;
- систематичними порушеннями прав людини;
- дискримінацією та ін.

Міграція – це завжди відповідь на загрозу безпеці. Найчастіше вимушена міграція є життєво важливою для забезпечення особистої безпеки. Разом із цим, економічні події суттєво впливають на потік та напрямок працівників-мігрантів у світі. Розвинені країни потребують кваліфікованої робочої сили, серед мігрантів включно. Країни із старіючим населенням усе більше залучають працездатних працівників-мігрантів. Однак такі працівники зіткнулися з проблемою соціальної незахищеності в державах, що запрошують, наприклад, у європейських країнах.

Масове переміщення населення негативно відбивається на безпеці держав, що приймають, часто змушуючи їх закривати кордони і не надавати цим людям належного захисту. За цих обставин, зрозуміло, що безпека цих людей суттєво страждає. Проте проведені дослідження показали, що програми скорочення бідності можуть збільшити кількість мігруючих у коротко і середньостроковій перспективі. Це відбувається тому, що люди покращують свій фінансовий стан, отримують доступ до інформації та сучасних технологій. Вони дозволяють раціонально використовувати накопичений соціальний потенціал. Погоджуємося з дослідниками, які стверджують, що найнижчі потоки мігрантів фіксуються в країнах із високими показниками доходів, і в цих країнах наявний потужний, чисельний середній клас.

Зважаючи на це, уважаємо, що вимагають деталізації напрямки розвитку організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. У цьому контексті доцільно також розглянути заходи, необхідні для визначення та нейтралізації загроз безпеці особистості.

5.3. Перспективи розвитку організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого функціонування України

З огляду на важливість комплексного реагування на загрози безпеці особистості, вважаємо за необхідне застосувати системний підхід до визначення заходів у сфері забезпечення такої безпеки.

1. Заходи боротьби з бідністю. Боротьба з бідністю є однією з основних проблем у підвищенні безпеки особистості, головними завданнями якої є забезпечення гідного рівня та високої якості життя, достатнього харчування, належного медико-санітарного обслуговування, обов'язкової початкової освіти, зайнятості, житла тощо.

Очевидно, що для успішного вирішення поставлених завдань необхідні комплексні й узгоджені дії. Однак повне здійснення соціальних та економічних прав не є метою, якої можна досягти одразу, особливо у країнах з низьким рівнем доходів. Тому необхідно домогтися їх реалізації поступово на основі довгострокових соціально-економічних програм у цій галузі. Мета полягає в досягненні всіх прав людини – громадянських, культурних, економічних, політичних і соціальних. Доступ до базової освіти, медичного обслуговування, житла та зайнятості має таке ж важливе значення для забезпечення свободи людини, як політичні й громадянські права [29; 163; 215; 225].

Загальна декларація прав людини визнає концепт про працю, вільний вибір праці та справедливі й сприятливі умови праці [195]. Усі ці права підтверджені Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, в якому також наголошується на зобов'язанні країн-учасниць захищати право на працю з тим, щоб у кожної людини була можливість заробляти достатньо на життя. Прийняті Міжнародною організацією праці конвенції забезпечують захист прав робітників, їхню безпеку, а також захищають їх від експлуатації [77].

Як відомо, справжнім багатством країни та джерелом її влади є народ, тому метою розвитку має стати створення гідних умов життя для людей і, як наслідок, підвищення безпеки особистості. Епоха глобалізації відкриває широкі можливості для мільйонів людей у всьому світі. Збільшення товарообігу, прозорість кордонів, поява нових технологій, іноземні інвестиції, розширення інформаційних мереж тощо стимулюють економічне зростання та прогрес людства. Усі ці фактори формують потужний соціально-економічний потенціал, що дозволяє унеможливити бідність у XXI ст. Зростаюча взаємозалежність між людьми стимулює формування спільних цінностей та загальної прихильності до розвитку особистості в кожній державі. Актуальною стає потреба в таких політичних рішеннях, які б змогли поставити блага нових технологій на службу всьому людству.

Важливо забезпечити індивіда здатністю адаптуватися до глобального середовища, що швидко змінюється, а також до розвитку новаторського мислення, професійної й культурної мобільності. Адже суспільство засноване на актуальних знаннях. Неможна допустити, щоб глобалізація унеможливила для населення до всіх переваг та можливостей соціально-економічного розвитку. У період такого рішучого прориву в галузі нових технологій абсолютно неприйнятні існуючі масштаби бідності. Вражає найбільше той факт, що обраний шлях розвитку може призвести до ще більшої маргіналізації, девіації, апатії, вразливості незаможних. Слід повною мірою задіяти потенціал нових технологій з метою підвищення безпеки особистості, а саме: розвитку людини, а також попередження негативних явищ і процесів у суспільстві. Варто забезпечити спрямування державних інвестицій у розробку технологій, націлених на задоволення потреб незаможних верств населення у слаборозвинених країнах.

Під егідою ООН відбулися зустрічі на найвищому рівні з питань прав людини, сталого та соціального розвитку, бідності, освіти, покращення житлових умов, що відображає прагнення держав до співробітництва у соціальній сфері, спрямованого насамперед на підвищення рівня життя

людей, їхнього добробуту [163; 164].

З метою забезпечення ефективного здійснення права на захист від бідності та соціального відторгнення Європейська соціальна хартія пропонує:

1) вжити заходів у межах єдиного та скоординованого підходу, для полегшення особам, які живуть в умовах соціального відторгнення чи злиднів, або ж на межі таких умов, а також їхнім сім'ям доступ, зокрема, до зайнятості, житла, професійної підготовки, освіти, культури, а також до соціальної та медичної допомоги;

2) переглядати ці заходи, щоб у разі потреби, адаптувати їх до змінних умов [91].

Для викорінення широкомасштабної бідності та підвищення рівня безпеки особистості потрібні політичні зусилля з боку розвинених країн та міжнародних організацій. У більшості суспільств бідність пов'язана з нерівністю у розподілі влади, багатства та можливостей. Як відомо, відповідно до програми розвитку на XXI ст., прийнятої ООН, боротьба з бідністю перебуває серед пріоритетних цілей, до досягнення якої прагне світова спільнота. Не можна розглядати безпеку країни й особистості, ігноруючи питання широкомасштабної бідності.

У свою чергу слаборозвинені країни повинні прагнути до активної участі в діалогах, що ведуться на глобальному рівні, домагатися більш вигідних для себе умов у процесі переговорів щодо багатосторонніх угод. Ще одним пріоритетом є зменшення тягаря заборгованості в країнах, що мають великі зовнішні борги. Для цих країн їх виплата означає скорочення витрат на соціальні програми, освіту та охорону здоров'я. Хоча вирішальне значення мають дії, що реалізуються на національному рівні, усе ж таки події глобального характеру також істотно впливають на внутрішньодержавні процеси. Фахівці Світового банку в Доповіді про світовий розвиток і боротьби з бідністю вважають за необхідне вжити таких заходів у межах загальної стратегії сталого розвитку:

– створення економічних можливостей. Розширення економічних

можливостей для незаможних верств населення як шляхом стимулювання загального економічного зростання, так і шляхом надання більшого доступу до наявних ресурсів, за допомогою комплексу заходів ринкового та іншого характеру;

- розширення прав і можливостей. Підвищення відповідальності та підзвітності державних установ перед недержавними, усунення соціальних бар'єрів, збільшення обсягів допомоги та полегшення тягаря заборгованості;

- підвищення матеріальної безпеки. Зниження вразливості незаможних під час економічних спадів, стихійних лих та інших катаклізмів. Більшою мірою це досягається за рахунок створення ефективних систем соціального захисту, які дозволяють пом'якшити наслідки різних потрясінь як для окремих людей, так і для суспільства загалом;

- сприяння зміцненню глобальної фінансової стабільності та відкриття ринків розвинених держав для сільськогосподарських товарів з країн, що розвиваються;

- забезпечення слаборозвиненим країнам та незаможним верствам населення можливості відстоювати свої інтереси на глобальних форумах, у тому числі за допомогою налагодження міжнародних зв'язків з організаціями, що захищають інтереси незаможних [279].

Усі ці заходи є взаємодоповнювальними, кожен напрямок стратегії зачіпає базові причини бідності та механізми підвищення безпеки особистості. Зважаючи на це, вважаємо, що завданням України є забезпечення сталого розвитку за умови викорінення бідності, яке потребує вчинення зазначених вище заходів. А відтак, урахування вимагають наведені рекомендації Світового банку.

Одна з цілей цих рекомендацій – розробка програм дій, що містять рекомендації та пропозиції щодо викорінення бідності. Деякі приватні фонди такі, як Фонд Білла та Мелінди Гейтс, підтримують дослідження з виробництва вакцин для боротьби з хворобами, які поширені серед населення країн, що розвиваються [342]. Засоби, що виділяються, використовуються

для стимулювання досліджень з розробки вакцин від туберкульозу, малярії та СНІДу та інших хвороб. Такі партнерські відносини між державою та приватним сектором стимулюють різні дослідницькі та технологічні програми, націлені на вирішення проблем незаможних людей.

Виходячи з цих загальних принципів, Україні необхідно розробити власну стратегію сталого розвитку та із скорочення бідності, що відобразатиме конкретні національні пріоритети і, тим самим, підвищуватиме безпеку особистості.

Незалежний колектив вчених та фахівців ПРООН у Доповіді про розвиток людини [77] стверджують, що ліквідація найгостріших форм прояву бідності є реальним та доступним завданням до першого чи другого десятиліття ХХІ ст. Проте для досягнення цієї мети необхідна спеціальна стратегія, яка сприятиме такому: прискоренню темпів економічного зростання там, де спостерігається стагнація чи спад; здійсненню політики на користь незаможних верств населення; викоріненню умов, що сприяють бідності, включаючи збройні конфлікти, деградацію довкілля, СНІД тощо.

Як відомо, глобалізація достатку відбувається поряд з гнітючою глобалізацією бідності. Виходячи з цього, міжнародне співтовариство поставило собі декілька цілей на перше десятиліття нового століття, а саме:

- скоротити вдвічі кількість людей, які живуть в умовах крайньої бідності через низькі доходи (менш ніж на 1 дол. США);
- забезпечити загальну початкову освіту у найменш розвинених країнах;
- скоротити на дві третини показники дитячої смертності та на три чверті смерті породіль та ін.

Просування основних економічних потреб через скорочення бідності та покращення стандартів життя неминуче зумовить соціальне зрушення в суспільстві. Адже скорочення бідності та розвиток соціальних можливостей взаємодоповнюють одне одного. Для просування безпеки особистості в даній сфері необхідно ідентифікувати такі чотири пріоритетні напрямки:

1. Заохочення програм, спрямованих на допомогу тим, хто перебуває у бідності.
2. Підтримка робочих місць та засобів для існування.
3. Запобігання та перешкоджання негативного ефекту економічних криз та екологічних катастроф.
4. Надання універсального соціального захисту [29; 225].

2. *Заходи боротьби з поширенням ВІЛ/СНІДу.* Висока смертність та поширення вірусу імунодефіциту людини по всій планеті призвели до усвідомлення всіх держав необхідності координації дій і поєднання зусиль у боротьбі з пандемією сучасної епохи.

ВООЗ виробляє та приймає медико-соціальні програми боротьби із СНІДом. Одна з таких глобальних програм із СНІДу розрахована на досягнення трьох цілей:

1. Запобігання новим випадкам зараження ВІЛ.
2. Надання допомоги зараженим цією хворобою.
3. Координації міждержавних дій боротьби із СНІДом [163; 164].

Багато фахівців впевнені, що перша мета є досяжною. Зважаючи на той факт, що поширення цієї хвороби, як правило, пов'язане з певним способом життя, то в разі проведення спеціально розроблених програм (поширення інформації, профілактика) органами охорони здоров'я та ЗМІ, можна попередити зараження цим вірусом, тим самим підвищити безпеку особистості та суспільства загалом. Подібні заходи, апробовані у багатьох країнах, виявилися дуже ефективними.

Друга мета (визначена у глобальній програмі із СНІДу) полягає у зведенні наслідків зараження до мінімуму як для окремої особистості, так і для всього суспільства. Інфіковані ВІЛ та хворі на СНІД не повинні відчувати дискримінацію по відношенню до себе. Більше того, вони потребують отримання додаткової соціальної допомоги. Ефективне здійснення програм у боротьбі з ВІЛ-інфекцією/СНІДом можливе лише за надійного захисту прав цих людей.

Третя мета – спільна боротьба всіх країн світової спільноти проти ВІЛ/СНІДу. Слід зазначити, що в кожній державі процес створення національних програм з ВІЛ-інфекції/СНІДу до 1992 р. було завершено.

На 41-й Всесвітній асамблеї з охорони здоров'я в Женеві було ухвалено резолюцію, яка схвалює анонімність перевірки на зараженість вірусом імунодефіциту людини і закликає країни-члени ВООЗ, боротися з дискримінацією хворих на СНІД при наданні медичної допомоги.

Захист і зміцнення здоров'я населення одночасно з охороною основних прав людини є метою всіх країн європейського регіону, незважаючи на існуючі відмінності у правовій базі. Однак застосування примусових заходів у боротьбі з поширенням ВІЛ-інфекції та СНІДу виправдане за умови, якщо буде зрозуміло, що вони ефективно припиняють поширення цього захворювання і коли їхнє втручання у свободу та приватне життя громадян врівноважується тією користю, яку вони приносять здоров'ю людей. У цьому контексті здійснюється координація зусиль окремих країн проти СНІДу, а саме: утворення національних комісій, прийняття національних та міжнародних програм із профілактики нових заражень ВІЛ, проведення наукових конференцій, вжиття заходів на внутрішньодержавному рівні відіграють важливу роль у підвищенні безпеки особистості [279].

Саме цілеспрямована діяльність з підвищення безпеки особистості, захисту та сприяння правам людини, а також співпраця держав, міжурядових організацій з метою забезпечення безпеки людей від ВІЛ/СНІДу можуть забезпечити отримання позитивних результатів. У цьому полягає основна спрямованість концепції безпеки особистості [279].

Фонд ООН у галузі народонаселення є одним з провідних учасників Спільної програми ООН з ВІЛ/СНІДу, приділяє увагу поінформованості населення про хворобу, підготовку медичних організацій та професійних консультантів, реалізацію програм з профілактики ВІЛ-інфекції, а також розширення доступу до тестування та лікування. Спільно з іншими установами Фонд ООН у галузі народонаселення звернулася із закликом до

фармацевтичних компаній постачати до країн, що розвиваються, основні лікарські препарати за пільговими цінами [279].

Фонд ООН у галузі народонаселення також визначив низку завдань щодо підвищення безпеки особистості та напрямів діяльності у боротьбі із СНІДом, а саме:

- поінформованість людей, особливо підростаючого покоління, щодо особливостей поширення інфекції і як уникнути її зараження;
- запобігання передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини;
- забезпечення догляду та лікування всім ВІЛ інфікованим;
- посилення пошуків як вакцини, так і лікування;
- турбота про всіх постраждалих від СНІДу [164; 279].

3. Підвищення екологічної безпеки. Забезпечення сприятливих умов розвитку людської цивілізації можливе за умови цілеспрямованої поведінки держав щодо забезпечення належного функціонування навколишнього середовища людини. Подібні питання в галузі охорони навколишнього середовища вирішуються через ухвалення міжнародних конвенцій. Договори у цій сфері є безстроковими і, як правило, не допускають застережень.

Конвенція про зміну клімату, що визначає право на здорове та раціональне співіснування з природою, була підписана в період роботи конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. [64; 109]. Конференція окреслила питання взаємодії довкілля й економічного розвитку, установлення справедливого та глобального партнерства шляхом створення нових рівнів співробітництва між державами, ключовими секторами суспільства та людьми, укладання міжнародних угод, що забезпечують повагу інтересів усіх народів та захист цілісності глобальної системи довкілля. Усі ці аспекти націлені на підвищення безпеки особистості. У цій Конвенції було наголошено, що питання розвитку економіки й охорони навколишнього середовища повинні вирішуватись узгоджено.

Конвенція визначила низку принципів, які за своєю суттю спрямовані на підвищення безпеки особистості, а саме:

– турбота про людей займає центральне місце серед заходів із забезпечення сталого розвитку;

– право на розвиток має бути реалізовано, щоб забезпечити справедливе задоволення потреб теперішнього та майбутніх поколінь у сфері розвитку й охорони навколишнього середовища;

– для досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя для всіх людей слід обмежити та ліквідувати нежиттєздатні моделі виробництва й споживання, а також заохочувати відповідну демографічну політику;

– екологічні питання вирішуються найефективніше за участю всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні. Державні органи розвивають та заохочують участь населення у формуванні та реалізації політики шляхом широкого надання інформації;

– забезпечується ефективна можливість використання судових й адміністративних процедур, включаючи відшкодування та засоби судового захисту [64; 109].

Усебічне осмислення історії розвитку охорони навколишнього середовища підтверджує необхідність поступового переходу від загальних питань охорони навколишнього середовища до питань реалізації прав людини на сприятливе природне середовище.

Право на сприятливе довкілля передбачає створення державою реальної можливості для проживання людей у належному навколишньому середовищі, яка б відповідала міжнародним і державним стандартам, сприяла б підвищенню безпеки особистості, тривалості життя населення [29; 225]. Зростання загрози екологічної катастрофи у глобальному масштабі зумовлює усвідомлення нагальної необхідності раціоналізації еколого-користування та координації зусиль у галузі охорони навколишнього природного середовища (далі – ОНПС) у рамках усього світового співтовариства.

Забезпечення міжнародної екологічної безпеки в контексті концепції безпеки особистості передбачає діяльність суб'єктів міжнародного права щодо виявлення та нейтралізації потенційних і реальних загроз екологічного

характеру. Для її забезпечення необхідна реалізація певних заходів щодо нейтралізації загроз з боку забруднених природних об'єктів з метою підвищення безпеки особистості в умовах екологічної кризи, що поглиблюється. Цей підхід є інтегрованим і повинен включати: контроль й оцінку стану ОНПС, діяльність із запобігання та ліквідації катастроф за допомогою відповідних механізмів і процедур, правотворчу та регулятивну функцію, контроль над виконанням міжнародних зобов'язань та узгоджених заходів, взаємодію та співробітництво на регіональному та міжнародному рівнях тощо.

У сучасних умовах закономірно посилюється координуюча роль міжнародного права у процесі правового регулювання захисту довкілля. Це пояснюється загрозою широкомасштабного транскордонного збитку екосистем. Під час створення системи міжнародно-правового регулювання захисту довкілля необхідним є вдосконалення його договірної основи. Проте діяльність із забезпечення екологічної безпеки багато в чому залежить від соціально-політичної волі держав, насамперед індустріально розвинених [109]. Держави повинні здійснювати співпрацю, взаємодіючи одна з одною не лише в галузі охорони власних природних ресурсів, а й спрямовувати спільні зусилля на охорону навколишнього середовища тих територій, які не перебувають ні під чією юрисдикцією, а також на вирішення проблем загального характеру (наприклад, проблеми змін клімату або збереження біологічної різноманітності). Однією з підстав щодо необхідності здійснення міжнародного співробітництва є спільне використання природних ресурсів та відповідальність за цю діяльність [109].

Компетенція ООН у галузі міжнародного співробітництва з ОНПС впливає із положень її Статуту. Забезпечення належної якості довкілля та підвищення екологічної складової безпеки особистості поряд із забезпеченням міжнародного миру та безпеки є важливим завданням для держав. Тим не менш, незважаючи на зусилля, при існуючому стані міжнародних відносин процес ОНПС в Україні недосконало визначений у

межах стратегій сталого розвитку. Розгляд екологічних проблем України а контексті безпеки особистості реально відображає серйозність екологічної кризи та передбачає встановлення нового порядку щодо взаємодії людини та природи. У цьому контексті важливо досягти раціонального поєднання міжнародно-правового регулювання економічних і екологічних проблем. Ця ідея має отримати правове закріплення в межах загально державної стратегії сталого розвитку України. Як відомо, теорія інтеграції соціуму, екології й економіки (тобто сталого розвитку) найбільш широко та комплексно узагальнена і викладена у доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку «Наше спільне майбутнє» [109; 189]. У цій доповіді пропонується знизити масштаби експлуатації природних ресурсів, цілеспрямовано регулюючи потреби людей та господарську діяльність. Таке комплексне регулювання можна здійснити шляхом інтеграції соціальних, економічних та екологічних аспектів.

Взаємозалежність світу очевидна, і це диктує необхідність створення міжнародної структури екологічної безпеки. Адже така проблема, як глобальне забруднення, є настільки серйозною, що вона не просто загрожує благополучному існуванню, а й суттєво знижує безпеку особистості, впливаючи на здатність виживання людства.

Державам слід запровадити ефективне законодавство у сфері ОНПС. Їм також слід розробити національні закони щодо відповідальності за забруднення у сфері ОНПС. Головним об'єктом має бути людина та її безпека, охорона її життя та здоров'я від несприятливого впливу навколишнього середовища. Забезпечення екологічної безпеки, в тому числі прав людини на сприятливе природне середовище, має стати важливою складовою системи безпеки на глобальному рівні.

Необхідно, однак, забезпечення науково обґрунтованого поєднання екологічних та економічних інтересів із пріоритетом охорони здоров'я людини на чисте довкілля.

Вироблення узгодженої міжнародної політики в галузі екології

необхідне для підвищення безпеки особистості; цим забезпечується взаємозв'язок і взаємозалежність із сучасним світом. Тільки спільне здійснення всесвітньої екологічної політики може гарантувати безпеку особистості, зокрема екологічний її аспект. Одним із засобів є укладання міжнародних угод з конкретних питань у сфері екологічної безпеки, а, відтак, безпеки особистості. Наприклад, як відомо, на Конференції ООН із зміни клімату, що відбулася в Кіото в 1997 р., індустріально розвинені країни взяли на себе конкретні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів. Відповідно до однієї з ідей, перелік існуючих прав людини має бути доповнений правом, що стосується на безпечне навколишнє середовище. Так, у проєкті Декларації принципів прав людини та навколишнього середовища 1994 р. зазначається, що кожна людина має право на безпечне, здорове й екологічно сприятливе середовище. Це право, поряд з іншими правами людини, включаючи громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права, є загальним, взаємозалежним і неподільним [109].

Упровадження заходів у сфері екологічної безпеки є надзвичайно актуальним для України. І сьогодні це зумовлено вже зовнішньою агресією проти України, що негативно позначилася на стані лісів, водойм, земельного покриву тощо. За останніми скромними оцінками, збитки довкіллю України від війни становлять 1,35 трлн грн [227]. Власне ватро відзначити такі показники:

- 1) близько 38 тис. т викидів потрапило у повітря від горіння техніки;
- 2) 680,6 тис. т нафтопродуктів згоріло, забруднивши повітря небезпечними речовинами;
- 3) близько 183 тис. м² ґрунтів забруднено небезпечними речовинами, а 2,3 млн м² земель засмічено;
- 4) 23,3 тис. га лісів випалено, частину з них втрачено назавжди;
- 5) 20 % природоохоронних територій України потерпають від війни;
- 6) 200 тис. км² території потребуватиме розмінування;
- 7) 7 млн м² об'єктів у тому числі критичної інфраструктури знищено, а

їх залишки спричинили шкоду довкіллю;

8) окуповано 8 заповідників, 10 національних природних парків, а також 2,2 тис. родовищ з енергоресурсами, металами та мінералами (до речі, на суму не менше ніж 12,4 трлн дол. США) [227].

На цій підставі стверджуємо, що відсутність необхідного природного середовища для задоволення важливих потреб населення може призвести до соціального невдоволення, хаосу, апатії тощо. Це становить небезпеку для нацбезпеки України, тому нагальним питанням для неї є унеможливлення появи соціальної й екологічної криз. Останнє вимагає вжиття низки заходів, що передбачають фіксування наслідків впливу зовнішньої агресії на стан екології в Україні, що дозволить у перспективі домогтися репарації через нанесену шкоду. Згодом актуальним буде оновлення Стратегії у сфері екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 р. [195] з урахуванням її сучасного стану та визначення перспектив його покращення. Адже під час схвалення цієї Стратегії у 21.10.2021 р. неможливо було спрогнозувати наслідки впливу зовнішньої агресії на екологічну сферу України.

4. Заходи щодо підвищення безпеки особистості в період збройних, соціально-політичних та інших конфліктів. В умовах безперервного створення все більш руйнівних засобів ведення війни захист від нових загроз життю та безпеці особистості видається дуже актуальним. Однією з найскладніших проблем за умов збройного, соціально-політичного та інших конфліктів є забезпечення захисту громадянського населення, на частку якого випадають основні негативні наслідки війни. Цілий комплекс міжнародно-правових норм, який ґрунтуються на принципі захисту цивільного населення, передбачає, що воюючі сторони за жодних обставин не можуть вести бойові дії безпосередньо проти мирного населення, окремих цивільних осіб та об'єктів.

Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) регулює поведінку держав за особливих обставин, тобто в умовах збройних та інших конфліктів, і

регламентує військові дії таким чином, щоб пом'якшити їхню жорстокість, у тому числі й для мирного цивільного населення [29; 64; 225]. З метою підвищення ефективності вищевказаного принципу було ухвалено на Женевській конференції (1949 р.) чотири конвенції, які отримали назву конвенцій про захист жертв війни. Вони суттєво розширили можливості забезпечення прав людини у разі збройного конфлікту за рахунок посилення відповідних механізмів. Уперше отримав правове регулювання принцип захисту населення на території ворога. Договірні сторони закріпили положення про необхідність дотримуватися та змушувати дотримуватися зобов'язань за будь-яких обставин. Конвенції надають можливість Міжнародному комітету Червоного Хреста або будь-якій іншій неупередженій гуманітарній організації за згодою воюючих сторін вживати гуманітарних дій для захисту цивільних осіб, поранених, хворих, санітарного та духовного персоналу та ін. Особливістю зазначених конвенцій є те, що вони вводять кримінальну відповідальність за порушення у сфері прав людини [225].

Принципове значення для вдосконалення системи міжнародно-правових норм, що регламентують захист цивільного населення та цивільних об'єктів, мала Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, ухвалена 1949 р. Центральне місце у зазначеній конвенції посідає ст. 32, що забороняє воюючим сторонам вжиття будь-яких заходів, які можуть заподіяти фізичне страждання або призвести до знищення осіб [195]. Конвенція вперше закріпила положення про заборону застосування репресій та колективних покарань цивільних осіб, а також будь-яких заходів залякування та терору щодо цивільного населення. Конвенція передбачала можливість створення особливих санітарних зон та місцевостей (ст. 14), спеціально призначених для захисту від пов'язаних з військовими діями небезпек громадянських осіб, які не беруть участь у військових діях і не виконують жодної роботи військового характеру під час перебування у цих зонах (ст. 15) для зміцнення захисту мирного населення. Спеціальний режим

міжнародно-правового захисту встановлюється для поранених, хворих, інвалідів та вагітних жінок (ст. 16), цивільних лікарень, щодо яких спеціально обумовлювалося, що вони не можуть за жодних обставин бути об'єктом нападів (ст. 18).

До речі, під цивільною особою розуміється будь-яка особа, яка не належить ні до особового складу збройних сил, ні до інших категорій осіб, які мають право брати участь у бойових діях. У 1977 р. уперше було закріплено норми, що вказують, що у разі сумніву щодо того, чи є якась особа цивільною, вона вважається цивільною особою. Причому присутність серед цивільного населення окремих осіб, які не підпадають під визначення цивільної особи, не позбавляє населення його громадянського статусу.

Про імперативний характер міжнародно-правових норм про захист цивільного населення свідчать формулювання конкретних положень Першого протоколу 1977 р. [109; 195]. Стаття 48 установлює, що сторони, які воюють, завжди повинні проводити різницю між цивільним населенням і військовим, цивільними та військовими об'єктами. Ця стаття прямо вказує, що забезпечення поваги та захисту цивільного населення та цивільних об'єктів є обов'язком воюючих сторін. Стаття 51, яка містить перелік основних положень про захист цивільного населення, передбачає, що ці норми повинні дотримуватися за всіх обставин.

Принцип захисту цивільного населення належить до найважливіших галузевих принципів міжнародного права, що застосовується в період збройних конфліктів. Пріоритетний характер принципу захисту цивільного населення з позиції міркувань військової необхідності переконливо підтверджується положеннями Першого додаткового протоколу 1977 р. та Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайного озброєння 1980 р. [195]. У них забороняється нападати навіть на військові об'єкти та деякі об'єкти змішаного характеру, якщо вони можуть завдати шкоди цивільному населенню.

Важливість положень основних міжнародно-правових джерел, що

регламентують захист цивільного населення та цивільних об'єктів під час збройних конфліктів, підкріплюється ще й тим, що жодна із зазначених норм не містить жодних застережень, які завдають шкоди інтересам цивільного населення.

З огляду на це можна вказати на таку систематизацію міжнародно-правових норм, що застосовуються під час збройних конфліктів, які дозволяють виділити основні елементи принципу захисту цивільного населення:

- 1) заборона нападів, спрямованих безпосередньо проти цивільного населення цивільних об'єктів;
- 2) заборона й обмеження застосування невиборчих засобів і методів ведення війни;
- 3) заборона застосування репресій.

Перший додатковий протокол 1977 р., як й інші міжнародно-правові угоди, передбачає захист усього цивільного населення незалежно від статі, віку, расової та національної приналежності, політичних чи релігійних переконань [109]. Установлюється також спеціальний режим захисту для певної категорії цивільних осіб: поранених, хворих, інвалідів, вагітних жінок, дітей віком до 15-років, цивільного медичного персоналу, персоналу організацій цивільної оборони та ін. Надання такого режиму зумовлено підвищеною вразливістю цієї категорії цивільних осіб за умов збройного конфлікту.

Норми міжнародного права, крім загального захисту всієї сукупності цивільних об'єктів, передбачають спеціальний захист для деяких категорій цивільних об'єктів. До них відносяться такі:

1. Місцевості та зони, що знаходяться під особливим захистом.
2. Об'єкти, необхідні виживання громадянського населення.
3. Медичні формування та санітарно-транспортні засоби.
4. Об'єкти, що використовуються потреб цивільної оборони.
5. Установи та споруди, що містять небезпечні сили.

б. Об'єкти, що мають культурну цінність.

Спеціальний режим міжнародно-правового захисту перерахованих цивільних об'єктів зумовлений їхньою особливою роллю у забезпеченні виживання громадянського населення, зменшення небезпек в умовах збройного та іншого конфлікту. Однак МГП не містить абсолютної заборони репресій, тобто вони легальні, за винятком особливих випадків. Женевські конвенції визначають об'єкти й осіб, проти яких репресії неприпустимі. Перший додатковий протокол також не містить єдиної норми, що забороняє репресій, окреслюючи лише велику кількість окремих положень. На цій підставі можна стверджувати про те, що загальну заборону репресій проти осіб і цивільних об'єктів слід було б включити до числа пріоритетних питань розвитку МГП.

Особливо слід наголосити, що норми та принципи міжнародного гуманітарного права, включаючи принцип захисту цивільного населення, поширюються й на збройні конфлікти неміжнародного характеру. Необхідність застосування в максимально повному обсязі принципу захисту цивільного населення у збройних конфліктах, які не мають міжнародного характеру, визначається тим, що більшість сучасних збройних конфліктів – це конфлікти неміжнародного характеру.

Досвід громадянських воєн та суспільно-політичних інших конфліктів неміжнародного характеру свідчить, що забезпечення захисту цивільного населення в таких конфліктах зумовлює проблеми, які складно цілком порівняти з проблемою захисту їх учасників. Оскільки населення країни, на території якої відбувається громадянська війна, як правило, є тією соціальною базою, на яку спираються у своїй боротьбі воюючі сторони [21].

Загалом Женевські конвенції (1949 р.) указують, що в разі збройного конфлікту, неміжнародного характеру, кожна з сторін, що перебувають у конфлікті, повинна як мінімум дотримуватися таких положень: особи, які безпосередньо не беруть участі у військових діях, повинні за всіх обставин користуватися гуманним зверненням без жодної дискримінації з причин

раси, кольору шкіри, релігії чи віри, статі, походження чи майнового стану, або інших аналогічних критеріїв. Забороняється також зазіхання на життя, фізичну недоторканність, вбивства, каліцтва, жорстоке поводження, тортури й катування, взяття заручників [109; 195].

Виходячи із сенсу положень МГП забезпечення безпеки людини, її основних прав у період збройних конфліктів і захист цивільного населення здійснюється в ситуаціях будь-яких збройних конфліктів незалежно від їхнього характеру. Основні права людини у тому вигляді, як вони визнані у міжнародному праві, продовжують повністю застосовуватися у ситуаціях збройного конфлікту незалежно від його правової природи.

Разом із тим, право збройних конфліктів неміжнародного характеру складається з небагатьох норм, сформульованих у найзагальнішому вигляді та відрізняється відсутністю механізму контролю за їх дотриманням. Це, з одного боку, є небажаним для держав, адже обмежує свободу дій центрального уряду щодо опозиції, яка веде проти нього збройну боротьбу, з другого – побоюванням легалізації втручання у внутрішні справи ззовні.

Тим не менш, зважаючи на те, що кількість внутрішньодержавних конфліктів значно перевищує кількість воєн, що ведуться між країнами, а головне, той факт, що переважна більшість грубих порушень положень МГП фіксується, є очевидним і необхідним підвищення ефективності норм МГП, що стосуються конфліктів неміжнародного характеру.

Кінець ХХ та початок ХХІ ст. ознаменувався збільшенням числа як міжнародних, так і локальних конфліктів, під час яких неодноразово зневажалися, а часом і зовсім ігнорувалися норми МГП. У таких умовах громадянське населення зазнає найбільших втрат, будучи найбільш уразливою категорією, що страждає від воєн етнічного, расового чи релігійного характеру [21].

У той же час слід зреалізувати такі заходи, здатні запобігти збройним конфліктам і підвищити безпеку особистості в умовах конфлікту:

1. Створення ефективної системи раннього попередження, заснованої

на економічній та соціальній, а також політичній інформації, інтенсифікації системи спеціальних представників Генерального секретаря ООН, відповідальних за попередження про потенційні кризи та надання відповідної соціально-економічної та військово-політичної інформації.

2. Підвищення зусиль усіх урядів щодо вирішення проблем контролю над озброєннями, щодо зміцнення режиму нерозповсюдження збройного конфлікту.

Попередження збройних конфліктів вимагає: вжиття заходів щодо вчасного попередження, застосування цілеспрямованих санкцій, слідчих і дипломатичних місій, а також превентивного розміщення миротворчих сил.

Як вітчизняні вчені, так і зарубіжні фахівці [21; 75; 187; 215] сходяться в поглядах, що на сучасному етапі доцільніше було б не виробляти нових правил поведінки та норм щодо захисту населення в період збройного конфлікту, а зосередитися на усуненні труднощів, що виникають при застосуванні існуючих положень у цій сфері. У цьому контексті вкрай важливо забезпечити більш ефективне практичне застосування норм гуманітарного права щодо захисту цивільного населення. Слід також підвищувати ефективність реалізації норм МГП, а також вироблення порядку поведінки воюючих сторін, що пов'язані з удосконаленням імплементаційних механізмів.

Таким чином, з метою захисту населення в період збройних зіткнень, соціально-політичних та інших конфліктів підвищення безпеки, а також розширення можливостей у їх розв'язанні, слід виробити комплексний підхід, що включає таке:

1. Приділення безпеці особистості першочергової уваги міжнародними, регіональними та національними організаціями.

2. Формування поваги до керівних принципів гуманітарної акції при розвитку всеосяжних стратегій, що включають політичні, військові та гуманітарні аспекти захисту людей у період конфлікту.

3. Дотримання та заохочення прав людини та норм гуманітарного права

для належного захисту населення під час конфліктних ситуацій.

4. Вжиття заходів щодо запобігання назріванням збройних та інших конфліктів і пом'якшення руйнівного ефекту війн, що вже ведуться.

5. *Заходи щодо регулювання процесів міграції в контексті концепції безпеки особистості.* У концепції безпеки особистості слід визначити особливості проблеми міграції населення, зважаючи на всі аспекти: політичні, громадянські, економічні, соціальні та ін. Цю проблему не вирішити зусиллями однієї країни, тому потрібна участь усіх держав, оскільки масова міграція торкається безпеки всієї світової спільноти.

Налічується ціла низка організацій, які займаються підвищенням безпеки особистості в процесі міграції, а також різними її аспектами: інституції ООН, в обов'язки яких входить забезпечення захисту біженців; МОП, що має мандат із захисту прав працівників-мігрантів. До речі, Міжнародна організація з питань міграції сприяє упорядкуванню пересування людей на запит держави, що бере участь в угоді [77; 164].

Зусилля щодо підвищення безпеки особистості в цій сфері, а саме: розширення та зміцнення прав мігрантів, докладалися на рівні різних міжнародних конференцій останніми роками. Усе ж таки обмежувальними методами держав комплексну проблему міграції не вирішити. Важливість міграції як способу вирішення проблем прав людини слід визнати, особливо через збройні конфлікти, грубі порушення прав людини, переслідування і гоніння з боку держави.

Міграція – це переміщення людей і всередині країн. Проте внутрішньо переміщеним особам часто не надається належний захист центральними та локальними органами влади, хоча забезпечення необхідної допомоги могло б запобігти подальшому переміщенню, наприклад, у сусідні держави. Це питання також не можна розглядати у відриві від вироблення національних програм розвитку, а також масштабних стратегій скорочення бідності. Саме комплексний підхід може зумовити суттєве позитивне зрушення у вирішенні численних проблем міграції в цілому, а, отже, підвищити безпеку мігруючих

людей. З метою підвищення безпеки особистості у контексті міграційних процесів, що розглядаються, є необхідним приділення уваги низці аспектів:

1) вжиттю заходів щодо впорядкування безпечного переміщення людей, не перешкоджання міграції та забезпечення рівної відповідальності між країнами щодо захисту мігрантів;

2) вжиттю заходів щодо зміцнення співробітництва та координації діяльності організацій, які вирішують проблеми, пов'язані з міграцією населення;

3) розробці стратегій боротьби з контрабандою та торгівлею людьми, включаючи захист прав жертв контрабандистів;

4) захисту мігрантів від расизму, нетерпимості та інших порушень прав людини;

5) вжиття як превентивних заходів, так і заходів реагування.

Необхідний багатосторонній комплексний підхід для забезпечення впорядкованого та передбачуваного переміщення людей. Також необхідно виробити єдиний міжнародний механізм та процедури міграції. У таких рамках можна збалансувати як безпеку держав, так і людей. Маючи унікальний статус, ООН може очолити міжнародне співробітництво з питань міграції. Слід також розглядати проблему міграції як наслідок гуманітарної катастрофи, наслідком військових конфліктів, який слід визначити в межах загально державної стратегії сталого розвитку України та плану її розвитку [75; 280].

Слід зазначити, що вдосконалення системи публічного управління безпекою особистості вимагає також унеможливлення загроз у сфері охорони праці [52]. На важливість ролі та місця останньої для забезпечення соціальної безпеки було вказано в попередніх розділах цього дослідження. У продовження відзначимо, що в Україні охороні праці має бути приділено більше уваги, особливо у після воєнний період. Адже державна політика у сфері охорони праці спрямована на досягнення таких основних цілей:

1) соціальної, що передбачає захист працівників шляхом забезпечення

відповідного рівня охорони праці;

2) економічної, що спрямована на забезпечення відповідності вироблених товарів і наданих послуг стандартам безпеки [81, с. 94; 303].

Наразі в Україні впроваджено такі принципи у сфері охорони праці: 1) захисту безпеки і здоров'я тих працівників, які зайняті на роботі із шкідливими та небезпечними умовами праці; 2) забезпечення їм компенсації. У цьому контексті зобов'язання щодо безпеки праці (наприклад, щодо інформування, навчання, нагляду за станом здоров'я тощо) поширюються здебільшого на вищезазначені категорії працівників, тоді як працівники, зайняті в інших видах і галузях діяльності, не підпадають під дію цих положень [81; 303]. Проте ризики, яким піддаються чи можуть піддаватися працівники, на жаль, належним чином не були оцінені. Це негативно впливає на підвищення конкурентоспроможності країни та її регіонів; швидке реагування на появи сучасних розробок, методів і технологій, що можуть застосовуватися відповідно до можливостей організацій; підвищення професіоналізму працівників шляхом навчання.

Крім того, слід змінити правові акценти у визначенні компонентів охорони праці. На сьогодні приділяється увага низькорівневому її компоненту, власне, компенсації заподіяної працівникам шкоди, а не високорівневому, що передбачає запобігання та покращення необхідних для них умов.

На підставі зазначеного вважаємо, що важливо надавати пріоритет проактивному підходу до сфери забезпечення охорони праці, який базується на спрощенні законодавства в цій сфері та зменшенні адміністративного навантаження на роботодавця. Саме цей підхід упроваджено в країнах-членах ЄС (див. [81, с. 96]). Варто підкреслити, що потребують узгодження та координації такі положення вітчизняного законодавства: 1) у сфері охорони праці та про охорони здоров'я; 2) у сфері охорони праці та про місцеве самоврядування; 3) у сфері охорони праці та про страхування; 4) у сфері охорони праці та про підприємства; 5) у сфері охорони праці та

податковим законодавством, а також Цивільним, Бюджетним та іншими кодексами України.

У продовження відзначимо, що під час реалізації реформи децентралізації влади слід також забезпечити передачу певних контрольних функцій у сфері охорони праці таким публічним інституціям: виконавчим органам, міським радам обласного значення та сільським, селищним, міським радам об'єднаних територіальних громад. Слід зауважити, що в кожній об'єднаній територіальній громаді (власне, у кожному їх органі місцевого самоврядування) необхідно ввести посадову особу – інспектора з питань праці. Реалізація цієї новації дозволить забезпечити результативність контролю на місцях, що є найбільш наближеними до потреб населення. Реформа децентралізації влади повинна передбачати передання повноважень у трьох основних напрямках, один з яких є забезпечення права людини на безпечні умови праці. Інспектор матиме право на місці вживати вчасно заходи щодо впливу на суб'єктів господарювання, а також у разі необхідності притягати їх до відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони праці. Ці рекомендації доречно використати під час розробки програм професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, які будуть володіти новими знаннями та навичками щодо аспектів упровадження концепції безпеки особистості, адже, як відомо, регіональний рівень публічних інституцій є найбільш наближеним до потреб населення.

Враховуючи положення П. Друкера та інших науковців [70; 111; 129; 180; 228], вважаємо, що для оцінювання стану упровадження цієї концепції безпеки особистості може застосовуватися коефіцієнт ефективності (KPI). Як відомо, KPI є інструментом оцінювання стану виконання визначених цілей. Базові показники можуть бути запізнюючими, тобто показувати результати діяльності після закінчення певного періоду часу, а також випереджальними (адже дозволяють регулювати стан виконання визначених цілей в інтервалі часу після закінчення). Власне, KPI регламентує якість організації процесів

забезпечення безпеки особистості, рівень задоволеності її станом, рівнем умов праці на робочих місцях тощо. Критерії результативності впровадження концепції безпеки особистості можуть бути кількісні й якісні, а також визначатися залежно від викликів і загроз цій безпеці, цілей та завдань охорони праці тощо. Уважаємо, що КРІ може бути застосовано як по відношенню до роботи окремих інспекторів на місцях, так і в масштабі всієї держави. На наше переконання, забезпечити це покликана визначена в цій дослідницькій роботі, з одного боку, систематизація дії організаційного механізму публічного управління у сфері безпеки особистості, а з другого – концепція безпеки особистості в Україні.

Висновки до розділу 5

1. Проведене дисертаційне дослідження дозволяє зробити висновок про те, що наразі забезпечення безпеки особистості, а, відтак, захист прав людини є пріоритетним напрямом державної політики всіх цивілізованих країн та основним питанням міжнародного співробітництва. З'ясовано, що концепція безпеки особистості формувалася під впливом найпрогресивніших положень міжнародних документів у гуманітарній галузі, і є результатом міждержавної співпраці у сфері прав людини. Таким чином, саме сучасні форми співробітництва держав у гуманітарній сфері створили необхідну основу формування концепції безпеки особистості. Її теоретичною базою є фундаментальні міжнародно-правові акти з прав людини, а практичною реалізацією стало активне співробітництво держав як на міжнародному, так і на регіональному рівнях. З цих причин концепцію безпеки особистості слід уважати універсальною або глобальною, тобто такою, що має сферу застосування на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

2. Оцінюючи важливість концепції безпеки особистості слід зазначити те, що сучасний світ стає дедалі взаємозалежнішим. Вирішення таких глобальних проблем, як ліквідація голоду, хвороб, боротьба з міжнародною

злочинністю, екологічні та демографічні проблеми вимагають значних зусиль, нових політичних рішень, пов'язаних з готовністю учасників світової спільноти поставити необхідність вирішення загальнолюдських проблем вище за суверенні інтереси. Таким чином, безпека особистості визнана консолідуючим фактором міжнародного співробітництва під час вирішення глобальних проблем.

Акцентовано, що концепція безпеки особистості має враховувати дуальність забезпечення національної безпеки в цілому. Ця дуальність засвідчує, що через неувагу до інтересів особистості створюються передумови для формування стійкої соціальної напруженості, а також збільшення кількості небезпек для суспільства та держави. В умовах зниження національної безпеки, послаблюється потенціал соціально-економічного розвитку, це негативно позначається на безпеці особистості. У результаті держава позбавляється підтримки тієї частини суспільства, яка не задоволена її політикою та соціально-управлінською практикою. Слід також зауважити, що відсутність безпеки особистості обмежує можливості забезпечення безпеки як такої, а, отже, і стабільності розвитку суспільства та держави.

3. З'ясовано, що безпека особистості та свобода людей визначаються соціально-економічними умовами суспільства, рівнем політичних та цивільних прав. Скорочення бідності та підвищення рівня життя вплине на істотне соціальне зрушення, забезпечуючи захист людей від негативного впливу політичних, економічних, фінансових та інших факторів. Проведене дослідження дало змогу зазначити, що заохочення, повага та захист прав людини безпосередньо пов'язані із забезпеченням безпеки особистості. Це стосується всього комплексу прав людини – громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних, взаємозв'язок яких був визнаний на міжнародному рівні. Гуманітарні проблеми, поряд з іншими важливими питаннями, що стоять на порядку денному перед світовою спільнотою, вимагають спільного підходу при їх вирішенні, оскільки це є найбільш

оптимальним способом забезпечення безпеки в ХХІ ст., в умовах загальної вразливості та взаємозалежності.

Ураховуючи те, що поняття безпеки не лише розширилося, а й набуло більш гуманістичного, націленого на людину характеру, слід зроблено висновок, що всі зміни, викликані подіями останнього десятиліття, передбачають розгляд безпеки через призму людської особистості, що робить концепцію безпеки особистості особливо актуальною та необхідною в Україні. Іншими словами, займаючись питаннями екології, роззброєння, міжнародного тероризму, епідемій, бідності, держави мають вирішувати їх у гуманітарному ракурсі, маючи на увазі необхідність завжди враховувати інтереси особистості. Визнано, що безпека особистості органічно вписується в національну безпеку, будучи однією з головних її ланок. Відповідно, концепція безпеки особистості не підміняє національної безпеки, а, доповнює її.

4. Установлено, що на сучасному етапі безпека особистості визначається як універсальна категорія, що включає захист інтересів особистості, суспільства й держави. У контексті аналізованої концепції під безпекою особистості необхідно розуміти таку тріаду: безпеку особистості, безпеку держави та міжнародну безпеку. Це означає, що держава, яка гарантує свободу й захист своїм громадянам і не порушує взятих на себе зобов'язань, у т. ч. і з міжнародного права (зокрема, у сфері прав людини), тим самим забезпечує безпеку як у країні, так і на міжнародній арені.

Доведено, що безпека особистості є захисною концепцією, яка передбачає створення глобальних та локальних стратегій та ініціатив з нейтралізації та викорінення джерел загроз безпеці особистості, а також підвищення ефективності існуючих захисних механізмів. Концепція безпеки особистості складається з комплексу прав людини, які гарантуються й охороняються на національному рівні, а також потребують спільних зусиль з метою їхнього захисту.

Конкретизовано, що однією з цілей концепції безпеки особистості є необхідність вироблення більш інтегрованих підходів, що захищають і

гарантують увесь комплекс прав особистості, визначений у міжнародних угодах, рекомендаціях міжнародних інституцій у цій сфері. Тому концепція безпеки особистості є складовою глобальної політики щодо вирішення найскладніших проблем, пов'язаних із збройними, військовими, суспільно-політичними та ін. Конфліктами, що визнані як найбільш актуальні загрози для світу й України. Розглядаючи безпеку особистості як вищу цінність, концепція визначає, що державні органи й установи повинні акцентувати основну увагу на людині та її безпеці. Крім того, визнаючи взаємозалежність і взаємопов'язаність між країнами та їх населенням, вважаємо, що концепція безпеки особистості ґрунтується на їхніх спільних зусиллях та співпраці з метою створення партнерств та альянсів, які спільно можуть мати більшу силу та можливості. З огляду на це аргументовано враховувати рекомендації міжнародних організацій на вітчизняних теренах щодо правових, організаційних та інших новацій у сфері забезпечення безпеки особистості.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на доктринальному рівні вирішено важливу наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ і розробленні практичних рекомендацій з удосконалення механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. Це дозволило сформулювати низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства з метою вдосконалення системи публічного управління у сфері гарантування безпеки особистості та сталого розвитку України, які передбачають систематизацію дії його організаційного, правового й економічного механізмів, зокрема:

1. Узагальнено положення про те, що феномен безпеки як соціальна проблема перехідного суспільства пред'являє такі основні вимоги до його наукового дослідження:

– комплексність і міждисциплінарність теорії, що розвивається в умовах зовнішніх і внутрішніх аспектів безпеки, а також правових (неправових), економічних, політичних, психологічних та інших «проекціях» цього багатогранного феномену;

– переважно емпіричний статус теорії (виявлено, що в суспільстві, яке кардинально змінюється, формується соціетальна безпека та її взаємозв'язок з індивідуально-груповою безпекою, представляючи собою невідомі з багатьма змінними, виявити які можливо тільки емпіричним шляхом. З'ясовано, що без звернення до вивчення «даного суспільства в даних фактах» складно визначити кількісні й якісні закономірності трансформації індивідуальної безпеки, різноманіття її форм та обмежень в умовах сучасних реформ);

– взаємопов'язане вивчення різних рівнів соціальної реальності – соціетального, соціального (групового) та індивідуального – з акцентом на груповий рівень як факторові чи бар'єрі для формування того чи іншого типу

соціетальної безпеки. На цій підставі уточнено визначення поняття «безпека особистості» як захищеність життєво важливих інтересів окремих громадян, соціальних груп, а також системи суспільних цінностей (якими є безпека особистості та суспільства, законність і правова захищеність людини, демократія та народний суверенітет, плюралізм і вільна боротьба ідей та інтересів, мир і злагода в суспільстві тощо) від внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, державно-управлінського, соціального та іншого характеру. У цьому контексті визначено основні управлінські принципи соціального захисту особистості.

2. Розкрито особливості проблематики безпеки особистості як об'єкта публічного управління крізь призму застосування загальних положень міждисциплінарної галузі науки «Публічне управління та адміністрування». Зазначені положення передбачають важливість визначення критеріїв і показників розвитку об'єкту публічного управління, а також викликів та загроз, що негативно позначаються на цьому розвитку. Зважаючи на недосконалість Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.) і Стратегії національної безпеки України (2020 р.) в урахуванні загальних положень фундаментальної науки щодо комплексного визначення безпеки особистості, запропоновано доопрацювати ці правові документи в напрямку уточнення поняття «інтереси особистості», якісних і кількісних показників стану їхньої реалізації, а також систематизації загроз, що можуть негативно впливати на такі показники.

3. Обґрунтовано методологічні засади побудови системи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку, що дозволили виокремити такі її (системи) елементи, як мету, завдання, принципи, функції, методи, засоби, суб'єктів, об'єкт, механізми. Серед зазначених елементів механізми публічного управління мають особливе значення, оскільки вони приводять у рух усі інші складові системи публічного управління. Застосування комплексного підходу дало змогу аргументувати допрацьовану типологізацію конкретних механізмів

публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку – правового, організаційного та економічного. Крім того, акцентовано на ролі оцінювання напрямків функціонування цих механізмів, підвищити яке покликано: 1) зниження впливу загальнодержавних і локальних загроз, а також вчасне реагування на них; 2) результативна реалізації стратегії та заходів державної політики у сфері нацбезпеки загалом і безпеки особистості зокрема; 3) зміцнення кадрового й інституційного потенціалу гарантування такої безпеки; 4) поліпшення координації та публічно-приватного партнерства між усіма зацікавленими сторонами.

4. З використанням методу історичної формалізації досліджено генезу функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. Виявлено, що з моменту проголошення незалежності України було прийнято понад 200 таких правових документів у сфері сталого розвитку та безпеки особистості, які різною мірою визначають особливості гарантування такої безпеки, а саме: 1) у період з 1991 р. по 1996 р. було закладено основи системи безпеки й стабільного розвитку України шляхом прийняття її Конституції та перших стратегічних документів у цій сфері; 2) у період з 1997 р. і по 2014 р. відбувалося перманентне формування сталого розвитку шляхом реалізації стратегічних та програмних документів, що визначають окремі напрями і соціальної, і економічної державної політики; 3) у період з 2015 р. і по теперішній час, на відміну від попередніх років, вживаються заходи щодо забезпечення саме сталого розвитку України та системи її безпеки з акцентуванням уваги саме на безпеці людини.

5. Оцінивши сучасний стан результативності функціонування організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку України, характеризуємо його як незадовільний через незабезпечення його комплексності та стратегічності. Оцінювання проведено з урахуванням положень Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (2019 р.), Стратегії національної безпеки

«Безпека людини – безпека країни» (2020 р.), Стратегії людського розвитку (2021 р.) у таких сферах: демографічна; охорона здоров'я; наука та освіта; культура; фізична культура та спорт; рівень життя, зайнятість та соціальна підтримка населення; забезпечення рівності чоловіків і жінок. Встановлено, що в межах чинного правового поля України не визначено необхідних критеріїв публічного управління, які б дозволяли оцінити на системній основі фактичний стан забезпечення і безпеки особистості, і сталого розвитку України. Виявлено, що в Стратегії людського розвитку (2021 р.) належним чином не конкретизовані напрямки забезпечення такого розвитку з позиції охорони праці та шляхи усунення асиметрії робочої сили за професійно-кваліфікаційними ознаками (розміром оплати праці, видами економічної діяльності, станом захищеності зайнятості на робочих місцях, безпекою умов праці), що спонукає населення до трудової й незворотної міграції. Крім того, вона не враховує новітніх тенденцій у зниженні такої асиметрії. На цій підставі доведено необхідність узгодження Стратегії людського розвитку із ст. 153 Кодексу законів про працю України, яким передбачено можливість укладення договорів на дистанційну роботу. Визнано, що не вирішення такої проблеми, з одного боку, суперечить вектору «безпека людини – безпека країни», який окреслено як стратегічний напрям розвитку України. А з іншого – забезпечує появу нових і загострення наявних негативних тенденцій у сфері безпеки особистості та держави. Крім того, цьому сприяє існуюча поліцентричність формування організаційного механізму публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку України. З'ясовано, що до формування та реалізації такого управління залучено 8 основних міністерств, понад 15 центральних органів виконавчої влади (окремі фонди, а також різні відомчі підприємства та установи), місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування в регіонах. Наголошується на приведенні функціональної будови організаційного механізму публічного управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку України у відповідність до об'єкта державного впливу через

урахування положень фундаментальної науки.

6. Узагальнено й охарактеризовано такі закордонні моделі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку: «модель стійкого розвитку»; «модель нестійкого розвитку»; «нову модель організації сталого розвитку». Виявлено, що незважаючи на відсутність єдиної моделі щодо його забезпечення, саме «нова модель організації сталого розвитку» відзначається значною дієвістю, адже враховує зміни його парадигми та вимоги суспільства щодо комплексного гарантування та координації системи безпеки й реалізації «належного врядування». Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, обґрунтовуємо необхідність упровадження саме цієї моделі на її теренах. Акцентовано, що «нова модель організації сталого розвитку» набула повсюдного поширення, зокрема у Німеччині та Республіці Польща, які визнані регіональними лідерами Центральної та Східної Європи в питаннях підтримки системи безпеки загалом і безпеки людини зокрема, а також соціально-економічного розвитку.

7. Запропоновано концептуальні засади вдосконалення системи публічного управління у сфері безпеки особистості та сталого розвитку в Україні: 1) визнання Міністерства розвитку громад і територій України як координуючого суб'єкта у цій сфері по всій вертикалі влади із підпорядкуванням його відповідному віце-прем'єр-міністру; 2) відновлення роботи Національної ради із сталого розвитку та підпорядкування її цьому міністерству; 3) актуалізацію ролі регіональних органів публічної влади в питаннях забезпечення безпеки особистості. Доведено, що реалізація запропонованих заходів має забезпечити дотримання низки наукових принципів, відповідно до яких необхідне комплексне агрегування інтересів населення, а також оперативне їх задоволення. У цьому контексті надано пропозиції щодо функціональних векторів співпраці Міністерства розвитку громад і територій України та Національної ради із сталого розвитку, серед яких основним визнано розробку та реалізацію стратегії сталого розвитку України в контексті гарантування безпеки особистості. Уточнено п'яти-

рівневу ієрархію загроз цій безпеці, серед яких виокремлено асиметрію робочої сили та загрози, пов'язані із зайнятістю на робочих місцях, безпекою й охороною умов праці та ін.

8. Удосконалено комплексний підхід до впровадження перспективних форм публічного управління у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості. Він передбачає дієву координацію державної політики у сфері забезпечення сталого розвитку та безпеки особистості в таких напрямках: 1) укладення регіональних і територіальних угод; 2) здійснення стратегічного планування; 3) деконцентрація владних повноважень, що відбувається в межах реформи децентралізації влади; 4) реалізації публічно-приватного партнерства тощо. Наголошено, що ці підсистеми координації державної політики різною мірою відзначаються дуальністю та парадигмальністю. Виявлено, що дуальністю та парадигмальністю характеризуються форма, яка передбачає укладення регіональних і територіальних угод, здійснення стратегічного планування, а також реалізацію публічно-приватного партнерства. Акцентовано, що деконцентрація владних повноважень, що реалізується в межах реформи децентралізації влади, відзначається парадигмальністю, але не дуальністю. У цьому контексті обґрунтовано необхідність доопрацювати чинний Закон України «Про засади державної регіональної політики» шляхом доповнення положеннями щодо розвитку форм координації у сфері забезпечення безпеки особистості, а саме: 1) порядком укладення регіональних угод у цій сфері; 2) переліком напрямків їхнього застосування тощо.

9. Визначено новації у правовому механізмі публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку, які передбачають упровадження уточненої концепції безпеки особистості. Доведено, що ця концепція має, з одного боку, враховувати положення концепції національної безпеки (з позиції співвіднесення цих видів безпеки), а з іншого – визначати порядок моніторингу й попередження загроз, які можуть трансформуватися в небезпеки для людини. Серед цих загроз

виокремлено ті, що пов'язані з актуалізацією міграційних процесів, поширенням проблеми бідності та хвороб, посиленням несприятливого природного впливу, а також загроз, які виникають у період військових, збройних, суспільно-політичних та інших конфліктів, здатних спровокувати підрив національної та суспільної безпеки. Крім того, акцентовано на врахуванні принципів фундаментальної науки під час формування вітчизняного правового поля у сфері забезпечення безпеки особистості, а саме: концепція → стратегія → план.

10. Обґрунтовано перспективи розвитку організаційного й економічного механізмів публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України, які передбачають реалізацію низки заходів. Серед них визначено такі, що пов'язані з реагуванням на загрози у сфері безпеки особистості (загрози у сфері міграції, охорони здоров'я, освіти, екології, охорони праці тощо). Аргументовано, що з метою комплексного оцінювання результатів реалізації цих заходів доцільно застосовувати ключові показники ефективності (КПІ). Вони дозволять визначити стан інституційного впровадження концепції безпеки особистості як у масштабах усієї країни, так і в регіонах, що є найбільш наближеними до потреб населення. У цьому контексті рекомендовано в межах реформи децентралізації влади забезпечити передачу певних контрольних функцій (зокрема, у сфері охорони праці) виконавчим органам, міським радам обласного значення та сільським, селищним, міським радам об'єднаних територіальних громад. Це покликано забезпечити вчасність і комплексність реагування на загрози безпеці особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. І. Безпека. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с. (С. 42–44).
2. Акімова Л. Н. Теоретичні моделі психологічної безпеки особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2017. № 1(42). С. 6–15.
3. Аналітика дня: Співробітництво громад як інструмент демократичного процесу. URL: <https://parlament.org.ua/2021/12/07/analitika-dnya-spivrobitnitstvo-gromad-yak-instrument-demokratichnogo-protsesu/>.
4. Ананьїн В. О., Горлинський В. В., Пучков О. О. та ін. Безпека сталого розвитку України: побудова в умовах глобальних викликів : монографія / за заг. ред. В. О. Ананьїна. Київ : ІСЗЗІ НТУУ «КПІ», 2009. 271 с.
5. Андренко О. Соціальна напруженість як вид загрози соціально-економічній безпеці регіону. *Бізнес Інформ*. 2013. № 9. С. 119–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_9_20.
6. Андренко О., Мордовцев О. Використання моделі інтегрального індикатора для оцінки рівня соціальної напруженості адміністративного району. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Тематичний випуск: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. 2011. № 62. С. 3–8. <https://orcid.org/0000-0003-1653-5440>.
7. Андронов В. А., Домбровська С. М., Семків О. М., Назаренко В. Ю. Сучасний стан організаційно-правового забезпечення державного управління пожежною безпекою в Україні : монографія. Харків, 2014. 230 с.
8. Арон Р. Вступ до філософії історії: Есе про межі історичної об'єктивності / пер. з франц. С. Йосипенка. Київ : Український центр духовної культури, 2005. 580 с.

9. Афонін Е. А., Гонюкова Л. В., Войтович Р. В. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. 160 с.

10. Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Архетипні засади моделювання соціальних процесів. *Публічне урядування*. 2016. № 2 (3). Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. С. 34–47.

11. Базові засади соціального розвитку : наук. розробка ; авт. кол. : А. В. Решетніченко, О. Б. Кіреєва, Г. Д. Голубчик та ін. Київ : НАДУ, 2012. 52 с.

12. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 21–28.

13. Бандура І. С. Формування державної соціальної політики в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків, 2017. 20 с.

14. Барабаш Г. О., Луценко Т. О. Право в державному управлінні : конспект лекцій. Харків : НУЦЗ України, 2016. 44 с.

15. Баровська А. Інституційне забезпечення державної комунікативної політики: досвід країн Європи : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2014. 40 с.

16. Батир Ю. Г., Лопатченко І. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Хмиров І. М., Хмирова А. О. Державна політика сталого розвитку в умовах європейської інтеграції України : монографія. Харків : НУЦЗ України, 2021. 220 с.

17. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків : Право, 2010. 448 с.

18. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bell.html>.

19. Бендасюк О. О. Формування механізмів реалізації соціальної політики на засадах гарантування соціальної безпеки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.07 / Донецьк. держ. ун-т управління. Донецьк, 2011. 38 с.

20. Бережницька У. Б., Савко О. Я, Данилюк М. О. Соціально-економічна безпека : навч. посіб. Івано-Франківськ : Симфонія, 2016. 264 с.
21. Белай С. В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : Нац. акад. НГУ, 2015. 349 с.
22. Бідак В. Гуманістична складова соціальної політики в економічних трансформацій. *Україна: аспекти праці*. 2001. № 5. С. 12–18.
23. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / за ред. О. Г. Білоруса. Київ : КНЕУ, 2001. 733 с.
24. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. Глобальные трансформации и стратегии развития : монографія. Київ : Ориане, 2000. 424 с.
25. Білоус О. Ю. Конвенції Міжнародної організації праці як джерела трудового права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 23 с.
26. Білоусов Є. Актуальні проблеми функціонування механізму господарсько-правового забезпечення економічної безпеки держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 85–87.
27. Благун І. Г., Кушнірчук Ю. М., Підлипна Р. П. Соціальне страхування : навч. посіб. / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : СПОЛОМ, 2015. 270 с.
28. Богданович В. Ю. Основи державного управління забезпеченням обороноздатності України: теорія і практика : монографія / В. Ю. Богданович, М. Ф. Єжесв, І. Ю. Свіда. Львів : ЛІСВ, 2008. 300 с.
29. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. Київ : Олан, 2004. 311 с.
30. Бондар О. П. Забезпечення економічної безпеки регіонів України. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 4. С. 94–99.
31. Бульба В. Г. Соціальні функції держави : монографія. Харків : Вид-во Асоц. д-рів наук держ. упр., 2011. 264 с.
32. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу,

стратегія, механізми впровадження : монографія. Київ : НІСД, 2001.

33. Васильєва Н. В. Муніципальна консолідація як стратегічний напрям розвитку України. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Державне управління.* 2015. Т. 263, вип. 252. С. 42–46.

34. Васильєва О. І. Трансформація регіонального управління в умовах реформування владних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / НАН України, Рада по вивч. продуктив. сил України. Київ, 2010. 38 с.

35. Великий англо-російський та російсько-англійський словник : 200 000 слів та виразів В. К. Мюллера. Київ : Ексмо, 2011. 1008 с.

36. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

37. Віталій Ковальчук про підсумки засідання Ради регіонального розвитку: шефство над військом, контрактна армія та детінізація економіки. *Офіційний веб-сайт Президента України.* URL: <http://www.president.gov.ua/news/vitalij-kovalchuk-pro-pidsumki-zasidannya-radi-regionalnogo-36718>.

38. Воробйова Ю. О., Яровенко Т. С. Удосконалення механізму управління ризиками інвестиційного проекту. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка.* 2013. Т. 21, вип. 7(2). С. 160–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2013_21_7%282%29__26.

39. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. Київ, 2008. 48 с.

40. Воротнюк М., Сушко О. Людська безпека як імператив сучасності: переніс фокусу з держави на людину. Київ : Фонд ім. Фрідріха Еберта: Представництво в Україні, 2010. 15 с.

41. Геєць В. М., Александрова В. П., Барановський О. І. та ін. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку :

монографія. Київ : Фенікс, 2003. 1006 с.

42. Гіндес А. В. Реалізація національно-державних інтересів щодо забезпечення економічної безпеки. *Ольвійський форум 2011: стратегії України в геополітичному просторі*. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Т. 6. С. 29–31.

43. Глосарій із трудового права та соціально-трудоких відносин (з посиланням на досвід Європейського Союзу). Київ : Вид. Дім «Стилос», 2006. 431 с.

44. Глухачов Є. Ф. Законотворча і нормотворча діяльність : підручник. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. 188 с.

45. Голінько В. І., Чеберячко С. І., Шибка М. В., Яворська О. О. Моніторинг умов праці : навч. посіб. 2-ге вид. Дніпропетр. : Нац. гірн. ун-т, 2012. 236 с.

46. Головченко О. М. Економічна безпека регіону в гарантування стабільності національної економіки : монографія. Одеса : Вид-во «ФОРМ Букаєв Вадим Вікторович», 2008. 399 с.

47. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. № 1. С. 18–24.

48. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ : НІСД, 2010. 288 с.

49. Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник / состав. : Г. П. Сытник, В. И. Абрамов, В. Ф. Смолянюк и др. ; под общ. ред. Г. П. Сытника. Киев : НАДУ, 2012. 496 с.

50. Грабовський О. І. Удосконалення реалізації державної політики у сфері економічного розвитку шляхом уніфікації інституційного забезпечення. *Ефективність державного управління*. 2017. 1 (48). С. 146–153. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_48/fail/zmist.pdf.

51. Гречко Т. К., Лісовський С. А., Романюк С. А., Руденко Л. Г.

Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку : навч. посіб. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 264 с.

52. Грибан В. Г., Глуховеря В. А. Охорона праці в галузі права : навч. посіб. для підгот. магістр. і спец. у вищ. закл. освіти юрид. профілю. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. 284 с.

53. Григораш Г. В., Григораш Т. Ф., Олійник, Субачов І. Т. Системи соціального страхування зарубіжних країн : навч. посіб. Дніпропетровськ : ДДФА, 2007. 146 с.

54. Грипич О. В. Теоретичні аспекти оцінки та зміцнення соціальної безпеки України. URL: https://ndc-ipr.org/media/spec_council/abstracts/aref_%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%96%D1%87.pdf.

55. Гришова І. Ю., Дяченко О. П. Дієвість механізмів державного управління в сфері протидії тіньовій економіці в Україні. *Право та державне управління*. 2016. № 3. С. 183–189.

56. Грищенко І. Причини та наслідки пандемії COVID-19: уроки для України та світу. *Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України*. 2020. Вип. 2. С. 89–99.

57. Грищенко І. Програма діяльності Кабінету Міністрів України в аспекті консолідації та розвитку української нації. *Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України*. 2020. Вип. 1. С. 33–40.

58. Грінченко Є. М., Грінченко М. А. Технологія довгострокового прогнозування при управлінні розвитком регіональних макроекономічних систем на основі імітаційної моделі. *Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління)*. 2017. Вип. 1 (6). С. 271–280.

59. Грубов В. М. Європейська колективна безпека в умовах глобалізації: ліберальна парадигма : монографія. Київ : Тов. «ФАДА, ЛТД», 2007. 554 с.

60. Гудзинський О. Д., Судомир С. М. Ризики та економічна безпека

соціально-економічних систем. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнічного університету (економічні науки)*. 2014. № 2 (26). С. 35–37.

61. Гусарєва С. Д., Тихомирова О. Д. Теорія держави та права : навч. посіб. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

62. Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 285 с.

63. Дегтярєва І. О. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління : монографія. Київ : НАДУ, 2012. 368 с.

64. Декларація Ріо-де-Жанейро 1992. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

65. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : навч. посіб. / О. І. Валецький, В. А. Ребкало, М. М. Логунова та ін. ; заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 232 с.

66. Державне та регіональне управління в соціальній сфері : монографія / за заг. ред. А. О. Дегтяра. Харків : С.А.М., 2015. 552 с.

67. Дегтяр О. А. Формування і функціонування механізмів державного регулювання розвитку соціальної сфери в умовах сучасних викликів : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Донецький державний університет упр-ня МОН України. Донецьк, 2014. 40 с.

68. Дегтяр О. А., Непомнящий О. М. Напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2017. Вип. 1 (6). С. 1–9.

69. Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс. Харків : Майдан, 2007. 283 с.

70. Дзюндзюк В. Б. Ефективність діяльності публічних організацій : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ УАДУ «Магістр», 2003. 236 с.

71. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 214 с.
72. Дмитрук П. М. Особливості зарубіжної практики забезпечення безпеки в соціально-економічній сфері. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10dpmses.pdf>.
73. Домбровська С. М., Коврегін В. В., Коленов О. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2017. 244 с.
74. Домбровська С. М., Полторак С. Т. Механізми формування безпеки держави. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ttpdu_2015_1_21.pdf.
75. Домбровська С., Помаза-Пономаренко А., Порока С., Урбанек А. Безпекова політика України в умовах євроінтеграції : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2023. 252 с.
76. Доповідь про розвиток людини за 1994 Програма розвитку ООН Канади. URL: <http://hdr.undp.org/en/reports/>.
77. Древаль Ю. Д. Участь МОП у формуванні та вдосконаленні культури охорони праці. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 34–39.
78. Древаль Ю. Д. Безпека особистості в конфліктному середовищі. URL: http://29ujmo6.257.cz/bitstream/123456789/3142/1/DeVu_2013_1_4.pdf.
79. Древаль Ю. Д. Безпека особистості як фактор сучасних державно-управлінських відносин. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 1. С. 123–127. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=72940>.
80. Дубич К. В. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02. Київ, 2016. 36 с.
81. Дубовик О. І. Основоположні європейські принципи у сфері

правового регулювання безпеки і гігієни праці в контексті реформування системи управління охороною праці в Україні. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.) / за ред. проф. М. І. Іншина, к.ю.н. І. С. Сахарук. Київ : ФОП Маслаков, 2018. С. 93–97.

82. Дяченко О. П., Ніколюк О. В., Мужайло В. Д. Орган конституційної юрисдикції в механізмі державних органів влади: до питання реалізації окремих функцій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №. 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1687>. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.5.1.

83. Еволюція інституціоналізму. Неоінституціоналізм та його основні представники. Історія економіки та економічної думки : підручник. URL: https://pidruchniki.com/1503080261968/politekonomiya/evolyutsiya_institutsionalizmu_neoinstitutsionalizm_yogo_osnovni_predstavniki.

84. Економічна активність населення України 2015 : Стат. збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2016. URL: ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/07/zb_ean_2015w.zip.

85. Економічна безпека та національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації / О. М. Ляшенко, Б. В. Плєскач, В. К. Бантуш. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 161. С. 113–118.

86. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 8 : Публічне врядування / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіон. ін-т держ. упр. ; наук. редкол. : В. С. Загорський (голова) [та ін.]. Київ ; Львів, 2011. 709 с.

87. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

88. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолишній та ін. 2011. 692 с.

89. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія : О. Ю. Амосов та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова та ін. 2011. 408 с.

90. Етціоні А. Нова глобальна архітектура: механізми переказу. URL: <http://www.torrentino.com/torrents/39063>.

91. Європейська соціальна хартія (переглянута). Страсбург, 3 травня 1996 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU96397>.

92. Європейська Соціальна Хартія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

93. Єгіозар'ян А. Г. Публічне врядування на місцевому рівні: європейський досвід. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 1 (48). С. 238–242.

94. Єлагін В. П. Соціальна політика: теоретико-методологічні та концептуальні підходи : підручник. Хакків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. 400 с.

95. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект). Київ : Світ знань, 2002. 274 с.

96. Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2019. 192 с.

97. Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей : матеріали круглого столу (Київ, 6 берез. 2012 р.) / за ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2012. 159 с.

98. Загуменна Н. В. Людський фактор та специфіка його активізації у соціально-філософських дослідженнях. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2010. № 16. С. 68–72.

99. Замараєв А. В. Сутність поняття «людський потенціал» в контексті суспільного розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895>.

100. Зелений Б. Р. Безпека особистості в умовах глобалізації. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14850/1/56.pdf>.

101. Зеленько Г. Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці: аналіт. доп. / за ред. О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 376 с.

102. Зінченко В. В. Суспільні та інституційні трансформації в сучасних соціальних системах. *Гілея*. 2009. Вип. 28. С. 173–179.

103. Ільчук Л. Методологія розрахунків показників соціальної безпеки. Київ, 2014. URL: <http://ipzn.org.ua/metodologiya-rozrahunkiv-pokaznykiv-sotsialnoyi-bezpeky/>.

104. Іляш О. І. Засади державного регулювання у сфері соціально-економічної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Львів. комерц. акад. Центр. спілки спожив. товариств України. Львів, 2013. 40 с.

105. Калашнікова Л. В. Безпека життєдіяльності особистості: повсякденні практики й стратегії поведінки в сучасному українському суспільстві : дис. ... д-ра соц. наук : 22.00.04 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2020. 612 с.

106. Карлов Т. В. Адаптація зарубіжного досвіду щодо управління конфліктами у взаємодії органів влади та громадськості в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 3 (62). С. 202–209.

107. Карлов Т. В., Крутій О. М. Критерії успіху публічних організацій в контексті взаємодії органів влади та громадськості. *Публічне управління XXI ст.: форсайтінг успіху* : зб. тез XVI Міжнар. наук. конгресу, 21 квітня

2016 р. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2016. С. 54–57.

108. Кармазіна М., Шурована О. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4 (19). С. 10–19.

109. Карташов Є. Г. Державне управління стійкістю регіональних еколого-економічних систем: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2015. 378 с.

110. Качинський А. Б. Безпека, загрози та ризик. Київ : ІПНБ РНБО ; НА СБ України, 2004. 472 с.

111. Ключові показники ефективності. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.

112. Ковалів М. В., Іваха В. О. Державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів, 2015. № 4. С. 162–169.

113. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір : наук. доп. Київ : НІСД, 2016. 34 с.

114. Ковальчук В. Г. Державне управління соціально-економічним розвитком регіону : монографія. Харків , 2013. 296 с.

115. Коленда Н. В. Сутність механізму забезпечення соціальної безпеки населення України. *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. 2012. Вип. 1 (9). С. 140–149.

116. Колесник В. Т. Розвиток та удосконалення організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1006>.

117. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 7. С. 11–19.

118. Комісія Брундтланд. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%91%D1%80%D1%83%D0%BD%D0%B4%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4.

119. Кондратюк Т. В. Сучасний розвиток інституціонального підходу в науці державного управління. *Економіка та держава*. 2009. № 10. С. 48–50.

120. Консолідація українського суспільства: сучасний стан, проблеми та перспективи: матеріали засідання круглого столу / за ред. А. В. Мальгіна ; Регіон. філ. НІСД в м. Сімферополі. Сімферополь : СФ НІСД, 2005. 168 с. (Серія додатків до наукового журналу «Кримський Архів»).

121. Константинов О. Оцінка реалізації механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіону. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>.

122. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2>.

123. Концепція державної регіональної політики : Указ Президента України від 25.05.2001 р. №341/2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.

124. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток. URL: <https://photonew.ukrinform.com/stock-photo/kopengagenska-deklaraciya-pro-socialniy-rozvitok-325525.html>.

125. Корженко В. В. Теоретико-методологічні засади державного управління: формування понятійного апарату : метод. рек. / авт. кол. В. В. Корженко, В. В. Говоруха, О. Ю. Амосов та ін. ; за заг. ред. В. В. Корженка. Київ : НАДУ, 2009.

126. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 220 с.

127. Косевцов В., Бінько І. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів : монографія. Київ : НІСД, 1996. 53 с.

128. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Гуманіт. ун-т «Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.». Запоріжжя, 2007. 20 с.

129. Кравчук І., Дукач Ю., Кияниця З. та ін. Міжнародний досвід моніторингу та оцінювання. *Моніторинг і оцінювання: Заради чого? Яким чином? З яким результатом?* Київ : МБФ «Альянс громадського здоров'я», 2018. 178 с.

130. Кравчук І. В. Оцінювання державної політики в Україні : монографія. Київ : К.І.С., 2013. 272 с.

131. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Атіка, 2003. 288 с.

132. Кремена В. І. Держава загального добробуту як ідеал сучасної соціал-демократії. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2012. № 9/2. С. 189–194.

133. Кривуля П. В. Экономическая безопасность субъектов хозяйственной деятельности – предмет науки синдиники организаций и производной деятельности по предотвращению ущерба. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2013. № 10 (199), ч. 1. С. 99–109.

134. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

135. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

136. Крусян А. Україна як соціальна держава: концептуальні положення та конституційно-правові реалії. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1608/Krusyan.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

137. Кузнецов В. Безпека через розвиток. Київ, 2000. 302 с.

138. Куйбіда В., Ткачук А., Забуковець-Ковачич Т. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід / за заг. ред. Р. Ткачука. Київ : Леста, 2010. 224 с.

139. Кулачок-Тітова Л. В. Право на гідний рівень життя в міжнародному, зарубіжному та національному законодавстві. *Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна. Серія: Право.* 2014. № 17. С. 122–126.

140. Латинін М. А. Інституційна модель державної соціальної політики у країнах ЄС. *East journal of security studies.* 2018. № 1 (3). URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/8700/1/%D0%9B%D0%B0%D1%82%D1%8B%D0%BD%D0%B8%D0%BD.pdf>.

141. Латинін М. А. Роль держави в забезпеченні соціальної безпеки загалом і регіонів зокрема. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2019. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39.

142. Левченко С. О. Закордонний досвід впровадження нових моделей публічного управління. *Актуальні проблеми державного управління.* 2017. Вип. 2 (52). С. 196–204.

143. Левченко С. О. Напрями модернізації системи публічного управління в Україні. *Публічне управління: теорія та практика.* 2014. Вип. 4 (20). С. 65–70.

144. Левченко С. О. Реформа публічного управління в Україні: головні кроки. *Публічне управління XXI століття: форсайтінг успіху* : матеріали XVI Міжнар. наук. конгресу (м. Харків, 21.04.2016 р.). Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. С. 193–197.

145. Лендъел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі. *Регіональні студії.* 2001. Вип. 1. С. 18–28.

146. Летка Д. Доктрина «The responsibility to protect» в міждержавних відносинах: дії та позиції РФ щодо подій в Грузії та Україні. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15766096109351.pdf>.

147. Ліпкан В. Безпекознавство. Київ : Європейський університет, 2002. 208 с.
148. Лісовський С. А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку. Житомир : Полісся, 2007. 108 с.
149. Ложкін Г. В., Комаровська В. Л. Економічна безпека особистості. URL: <http://www.info-test.com.ua/eto-interesno/biblioteka/202>.
150. Лопушинський І. П., Ковнір О. І. Мобінг (цькування) в управлінні персоналом: механізми правового врегулювання в Україні та світі. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/13269/1/LopushynskiyKovnir.pdf>.
151. Лугиня М. В. Розвиток ефективності в державному управлінні: теоретико-прикладний аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ при Президентові України. Київ, 2016. 20 с.
152. Лучик В. Є., Лучик С. Д. Методологія сценарного прогнозування соціального та економічного розвитку регіонів. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2015. Вип. 3. С. 40–51.
153. Людська безпека стала фундаментальним принципом зовнішньої політики Японії. – Посол Тоїчі САКАТА. Київський безпековий форум. URL: <http://ksf.openukraine.org/ua/news/799-Ljudska-bezpeka-stala-fundamentalnym-pryncypomzovnishnoi-polityky-Japonii%E2%80%93Posol-Toichi-SAKATA>.
154. Людський вимір безпеки в Україні. Харківський інститут соціальних досліджень. URL: <http://khisr.kharkov.ua/index.php?id=1506603853>.
155. Майстро С. Удосконалення організаційно-інституційного механізму державного регулювання аграрного ринку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 1 (1). URL: [http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Maystro.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Maystro.pdf).
156. Майстро С. Державно-приватне партнерство як інструмент забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник*

Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2016. Вип. 2 (5). С. 243–249.

157. Макіавеллі Нікколо. Державотворець / пер. з італ. В. Балог. Київ : Арій, 2015. 223 с.

158. Мамедов С. А. Підвищення якості життя населення як об'єкт державного управління соціально-економічним розвитком регіону. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія: Державне управління. 2014. Т. 239, вип. 237. С. 89–93.

159. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. Київ : Парламентське вид-во, 1998. 256 с.

160. Мартиненко В. М. Інноваційна стратегія демократичного розвитку України: від місцевої демократії до демократичної держави : монографія. Харків : Константа, 2004. 225 с.

161. Марушевський Г. Б. Національні цілі збалансованого розвитку як важлива складова стратегічного рівня державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 9. С. 81–84.

162. Медвецька О. О. Специфіка охорони праці творчих працівників. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.) / за ред. проф. М. І. Іншина, к.ю.н. І. С. Сахарук. Київ : ФОП Маслаков, 2018. С. 137–140.

163. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). Ч. 6. С. 1230–1233.

164. Мельниченко О. А. Управління структурними зрушеннями : підручник. Харків : Оберіг, 2013. 330 с.

165. Мельничук Л. Нормативно-правові основи державного управління соціальним розвитком регіонів України: контур проблем. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. Вип. 9. URL:

<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=883>.

166. Мельничук Л. М. Ініціатива Ради Європи у сфері забезпечення соціального розвитку: шляхи впровадження в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2016. № 2 (54). С. 69–74.

167. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. 204 с.

168. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

169. Микитюк Ю. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Аналіз стану функціонування механізмів державної політики у сфері цифровізації правового регулювання в Україні. *Наукові перспективи*. 2021. № 7 (13). С. 88–96.

170. Михайлов А. О. Оптимізація причинно-наслідкового зв'язку функцій держави та механізмів державного управління в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Акад. муніц. управління. Київ, 2015. 20 с.

171. Михайлов Д. Роль органів цивільного захисту та місцевого самоврядування в системі забезпечення національного спротиву та безпеки. *Запобігання надзвичайним ситуаціям та їх ліквідація* : матеріали круглого столу (вебінару) (23.02.2022 р. м. Харків). Харків : НУЦЗУ. 2022.

172. Михненко А. М., Макаренко Е. М., Макаренко Н. Г. Інституалізація суспільного розвитку : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2011. 292 с.

173. Міграція в Україні. Факти і цифри : звіт Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.

174. Моделі ефективності державного управління : монографія / В. С. Загорський, М. Д. Лесечко, І. І. Артими, Р. М. Рудніцька ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Львів :

ЛРІДУ НАДУ, 2010. 100 с.

175. Мойсеєнко І. П., Корбяк В. М. Соціальна безпека регіонів України та напрями змін. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1706>.

176. Монастирський Г. Л. Теорія організації : навч.-метод. комплекс. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 84 с.

177. Монтеск'є Шарль Луї де. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 396.

178. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ : Вид-во КВІЦ, 1999. 464 с.

179. Мягченко О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 384 с.

180. Надолішній П. Ефективність державного управління та її оцінювання: концептуальний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2003. Вип. 4 (16). С. 62–76.

181. Науменко С. В. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 21.04.01. Київ, 2007. 20 с.

182. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Київ : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. 72 с.

183. Наше спільне майбутнє : Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку. Оксфорд : Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. 125 с.

184. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. Ірпінь, 2000. 304 с.

185. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи їх вирішення. Донецьк : ІЕП НАН України, 1997. 460 с.

186. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України / заг. ред. А. Гриценко, А. Єрмолаєв, Ф. Флурі. Київ : Центр дослідж. армії, коверсії та роззброєння, 2012. 800 с.
187. Олійник В. В., Дяченко О. П. Сучасні загрози безпеці людини та їх індикатори в публічному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 3. С. 47–51. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.3.47>.
188. Омаров Шахін Анвер огли. Теоретичні аспекти формування стратегії сталого розвитку регіонів України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05 / НАН України, Н.-д. центр індустр. проблем розвитку. Харків, 2015. 28 с.
189. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України : аналіт. доп. / Д. Г. Бобро, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов, О. М. Суходоля / за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2019. 224 с.
190. Орел М. Г. Концепція адміністративної реформи та стратегія її реалізації: методологічні й практичні аспекти. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 376–381.
191. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду). *Вісник НАДУ*. 2012. № 2. С. 28–38.
192. Оржель О. Ю. Управлінський вимір згуртування Європейського Союзу: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ при Президентові України. Київ, 2013. 40 с.
193. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
194. Основи економічної теорії : підручник / О. О. Мамалуй, О. А. Гриценко, Г. Ю. Дарнопих та ін. ; за заг. ред. О. О. Мамалуя. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 480 с.
195. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL:

<https://rada.gov.ua/>.

196. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

197. Офіційний веб-сайт Міністерства регіонального розвитку та будівництва. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=45837&cat_id=43145.

198. Офіційний інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/ru>.

199. Охорона праці в Україні та за кордоном: система менеджменту охорони здоров'я та професійної безпеки. URL: <https://oppb.com.ua/articles/ohorona-praci-v-ukrayini-ta-za-kordonom-systema-menedzhmentu-ohorony-zdorovya-ta>.

200. Павлов В., Борейко В. Інституціональні перетворення та їх вплив на регулюючі функції держави. *Регіональна економіка*. 2009. № 1. С. 7–14.

201. Пакуліна А., Пакуліна Г. Раціоналізація інформаційних потоків і вдосконалення системи показників соціально-економічного моніторингу розвитку регіону. *Траєкторія науки*. 2016. Т. 2, № 2. С. 257–275.

202. Палагнюк Ю. В. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 392 с.

203. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. Київ : НІСД, 2013. 56 с.

204. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2012. Вип. 24. С. 108–112.

205. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Київ : Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. С. 112.

206. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія. Київ : Київський економічний

інститут менеджменту, 2003. 320 с.

207. Петракова К. О. Теоретико-методологічний аналіз взаємозв'язку економіки і політики у державному управлінні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Ін-тут підготовки кадрів держ. служби зайнятості. Київ, 2017. 20 с.

208. Пивовар В., Драчук С. Філософські проблеми безпеки як методологічна основа забезпечення безпеки фондового ринку. *Правова інформатика*. 2007. № 2(14). С. 77–82.

209. Підлипна Р. П. Розвиток системи соціального страхування за умов становлення соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні. Львів : Ліга-Прес, 2016. 381 с.

210. Помаза-Пономаренко А. Л. “Національна безпека”, [in:] Законодавство України : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2018. 168 с.

211. Помаза-Пономаренко А. Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державноуправлінські аспекти : монографія. Харків : Діса плюс, 2017. 270 с.

212. Помаза-Пономаренко А. Л., Домбровська С. М., Лукиша Р. Т. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2018. 216 с.

213. Помаза-Пономаренко А. Л. Правове забезпечення розвитку та безпеки регіонів України в умовах децентралізації й інституціоналізації влади : монографія. Харків : НУЦЗУ. 2020. 190 с.

214. Помаза-Пономаренко А. Л., Древаль Ю. Д. Проблематика державно-правового регулювання соціальної безпеки. *Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17-18 травня 2019 р.). Харків, 2019. С. 209–210.

215. Помаза-Пономаренко А. Л., Лободенко К. В. Наукові перспективи розвитку правозахисної державної політики України : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2020. 188 с.

216. Помаза-Пономаренко А. Л., Лукиша Р. Т. Публічна політика розвитку регіонів в Україні: зміст наукової проблеми. *Молодий вчений*. 2014.

№ 12 (15). Ч. 2. С. 300–304.

217. Помаза-Пономаренко А. Л., Лукиша Р. Т., Опанасенко Я. О. Роль і місце організаційної, соціальної й інформаційної складових у реалізації державної регіональної політики в умовах невизначеності. *Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління)*. 2016. Вип. 1 (4). С. 203–209.

218. Понад 10 млн українців були змушені полишити домівки / Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації. URL: <https://uisgda.com/ua/bolee-10-mln-ukraincev-byli-vynuzhdeny-pokinut-dom.html>.

219. Пономаренко О. В. Теоретико-методологічні основи механізмів державного управління соціальними проектами та програмами : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Донецьк. держ. ун-тет управлін. Донецьк, 2010. 40 с.

220. Попович О. В. Соціалізація особистості як адаптація. *Гілея*. 2014. Вип. 82. С. 183–187.

221. Порівняльна таблиця нормативних вимог Європейського кодексу соціального забезпечення (Страсбург, 1964 р., зі змінами і доповненнями) та чинного законодавства України / упоряд. : Давидюк О. О. та ін. Київ : Пульсари, 2003. 128 с.

222. Порядок денний на XXI століття. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

223. Постійне представництво України при Раді Європи. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/ua/ukraine-coe/about>

224. Право Європейського Союзу. Особлива частина : навч. посіб. / за ред. М. Р. Аракеляна, О. К. Вишнякова. Київ : Істина, 2010. 528 с.

225. Право соціального забезпечення в Україні : підручник. О. М. Ярошенко, Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук та ін. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 458 с.

226. Правова та інституційна основи Європейського Союзу : підручник

/ І. А. Грицяк, В. В. Говоруха, В. Ю. Стрельцов. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 620 с.

227. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля (08.11.2022 р.). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya>.

228. Приходченко Л. Л. Забезпечення ефективності державного управління на засадах демократичного врядування : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2010. 36 с.

229. Пріоритетні реформи – прогрес виконання задач на 2015 рік. URL: <http://reforms.in.ua/ua/skorkardy>.

230. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

231. Про засади державної регіональної політики України : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 90.

232. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 р. № 1617-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-%D1%80#Text>.

233. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

234. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

235. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

236. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 964-IV. Редакція від 31.03.2023 р., підстава – 2849-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

237. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.

238. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

239. Про Раду регіонального розвитку : Указ Президента України від 21.04.2015 р. № 224/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/224/2015>.

240. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

241. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.

242. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.

243. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

244. Проніна О. В. Місцеві програми як метод сприяння розвитку органів самоорганізації населення в Україні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_2_30.

245. Пурський О. І., Мороз І. О. Оптимізація регіональної політики розвитку шляхом впровадження системи поточного соціально-економічного моніторингу. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного*

університету. Серія: Економічні науки. 2012. Вип. 31 (1). С. 50–56.

246. Пурський О. І., Мороз І. О., Моїсеєнко О. І. Соціально-економічний моніторинг як фактор стабільного і збалансованого розвитку регіону. *Бізнес Інформ*. 2012. № 6. С. 39–41.

247. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 380 с.

248. Радченко О. В., Єлізаров О. В. Соціальна й економічна безпека України: стратегічні пріоритети та доктринальні положення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2019. № 2(11). С. 147–155.

249. Радченко О. О. Генезис проблеми легітимності державної влади від Античності до наших днів. URL: http://ra.stateandregions.zp.ua/archive/4_2012/13.pdf.

250. Регіональне управління : навч. посіб. / Л. М. Зайцева, С. М. Серьогін, Н. Й. Коніщева та ін. ; за наук. та заг. ред. Л. М. Зайцевої. Дніпропетровськ : УАДУ, 2000. 240 с.

251. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку : аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук, М. О. Кушнір та ін. ; за ред. С. О. Білої. Київ : НІСД, 2011. 104 с.

252. Резнікова О. Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз. *Віче*. 2015. № 5 (березень). URL: <http://www.viche.info/journal/4629/>.

253. Результати опитування про стан дотримання прав людини в Україні / Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=160.

254. Руда О., Малюта Л. Організація економічної безпеки в контексті активізації розвитку товаровиробництва. *Галицький економічний вісник*. 2012. № 3 (36). С. 35–42.

255. Рудік О. Вироблення політики та ухвалення рішень в ЄС / EU Policy making and Decision-making : навч. посіб. / за заг. ред. М. Бойцуна,

Я. Мудрого. Київ : Міленіум, 2009. 278 с.

256. Русан В. М., Дяченко О. П. Інституційні засади розвитку аграрного сектору у контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 2. С. 117–122.

257. Руссо Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / пер. з фр. та комент. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с. (Філософські першоджерела).

258. Савранська Г. М. Державне управління соціальним партнерством у контексті забезпечення соціальної безпеки України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2018. 22 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/9abcd072-c0a3-471a-9fd8-9f08a05155f2.pdf>.

259. Садковий В. П., Крук С.І. Наукові засади вдосконалення системи державного управління у сфері національної безпеки. *Держава та регіони*. 2019. № 1 (65). С. 4–8.

260. Санченко А. Процес національної консолідації в умовах відновлення незалежності української державності. URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?& id=2058>.

261. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів / пер. з 2-го англ. Київ : АртЕк, 2001. 211 с.

262. Семенченко А. І. Стратегічне планування у сфері державного управління національною безпекою : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / НАДУ при Президентові України. Київ, 2008. 36 с.

263. Семигуліна І. Б. Оцінка і аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку окремих груп країн Європейського Союзу та їх регіонів в умовах його розширення. *Бізнес Інформ*. 2016. № 4. С. 50–58.

264. Серета В. В., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Гурковський М. П. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії : навч. посіб. Львів, 2015. 496 с.

265. Сидорчук О. Г., Новікова О. Ф., Панькова О. В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія / НАН України, Інститут економіки промисловості. Київ ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

266. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський та ін. ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2014. 132 с.

267. Ситник Г. Безпека як інтегральна характеристика розвитку соціальних систем. *Державне управління в Україні: реалії та перспективи*. 2005. С. 278–282.

268. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2012. 544 с.

269. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика : навч. посіб. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький. Київ : Кондор, 2007. 616 с.

270. Сиченко В. В. Перспективи та можливості ефективного функціонування системи державної соціальної політики України. *Вісник Академії митної служби України*. 2013. № 1. С. 54–58.

271. Сиченко В. В. Регіональна складова соціального аудиту. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*. 2013. № 2. С. 228–232.

272. Сиченко В. В., Сиченко О. О. Державна соціальна політика країн Європейського Союзу в умовах глобалізованого світу. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління*. 2014. № 1. С. 59–64.

273. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник НАДУ*. 2011. № 3. С. 194–204.

274. Сливка О. А. Вдосконалення системи забезпечення людського розвитку в регіонах України : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.07 / ДВЗ «Київ. нац. екон. ун-тет ім. В. Гетьмана» МОН України. Київ, 2014. 20 с.

275. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 967 с.
276. Смірнова В. О. Політична воля як чинник державотворчої діяльності: об'єктивні та суб'єктивні детермінанти. Київ : Логос, 2019. 384 с.
277. Снігова О. Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.02.03 / Ін-т економіки промисловості НАН України. Донецьк, 2006. 24 с.
278. Сорока М. П. Система моніторингу і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2012. Вип. 2. С. 346–354.
279. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : нац. доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НАН України М. А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
280. Соціологічні зрізи українського суспільства (моніторинг соціально-економічних очікувань населення: 2005–2014 рр.) : наук. доповідь / О. М. Балакірева, Ю. В. Серета, Д. А. Дмитрук та ін. / НАН України ; ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. Київ, 2015. 78 с.
281. Соціологія : підручник / за ред. М. П. Требіна / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2010. 224 с.
282. Соціологія: теорії середнього рівня : навч. посіб. / Н. В. Коваліско, Т. Д. Лапан, Н. Й. Черниш та ін. ; за наук. ред. Ю. Ф. Пачковського. Київ : Каравела, 2020. 356 с.
283. Способи обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/2/09Chast1Rozd2Paragraf3.htm.
284. Стокгольмська декларація з довкілля. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
285. Стрельцов В. Формування та розвиток концепції європейського врядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. Вип. 1 (35). С. 377–384.

286. Суший О. Теоретичні засади інституційної теорії державної політики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 2 (6). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/3/03.pdf>.

287. Теорія держави та права. URL: https://pidruchniki.com/1494051156724/pravo/sotsialna_derzhava.

288. Тетарчук І. В., Дяків Т. Є. Європейське право (право Європейського Союзу) : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 158 с.

289. Ткач А. Інституціональна парадигма цивілізаційного розвитку: монографія : у 4 кн. / за ред. А. Ткача. Запоріжжя : ГУ ЗІДМУ, 2007. Кн. 1: Інституціональні передумови соціально-економічного розвитку. 276 с.

290. Ткачова Н. М. Механізми державного регулювання економічної безпеки регіону : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2009. 40 с.

291. Тоцький С. В. Удосконалення механізмів державного регулювання системи економічної безпеки регіонів України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. ун-т цив. захисту. Харків, 2015. 20 с.

292. Транскордонне співробітництво в контексті економічної безпеки України / І. М. Чучка, Р. І. Молдавчук. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 9 (111). С. 92–98.

293. Труш О. О. Структурно-функціональне забезпечення територіального управління запобіганням та ліквідацією надзвичайних ситуацій (на прикладі Управління пожежної безпеки в Харківській області) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / ХарПІ НАДУ. Харків, 2003. 19 с.

294. Турченко О. Г. Безпека як умова існування людини. URL: <https://jvsmk.donnu.edu.ua>article>.

295. У 2050 році населення Землі сягне 9,7 млрд осіб, у 2100 – 11 млрд – ООН. URL: https://lb.ua/society/2019/04/02/423583_2050_godu_naselenie_zemli_dostignet.html.

296. У рейтингу найнебезпечніших країн світу Україна – на 13-му

місці. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2015/07/25/infografika/bezpeka/urejtnhu-najnebezpechnishyx-krayin-svitu-ukrayina-na-13-mu-misczi>.

297. Узунов В. Оцінка і діагностика соціальної напруги в державних цільових програмах. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?.

298. Управління розвитком людського потенціалу територіальної громади в інноваційно-знаннєвому суспільстві / уклад. : Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, С. В. Газарян. Київ : НАДУ, 2012. 44 с.

299. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін. ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. Київ : НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.

300. Усачев А. М. Про цивілізаційну специфіку понять «соціальна криза» і «соціальна катастрофа». *Соціальна криза та соціальна катастрофа* : зб. матеріалів конф., 22 листопада 2002 р. С. 188–191.

301. Фаріон М. М. Особливості системи соціального захисту населення в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5709>.

302. Федорова А. Місце та роль соціальної політики в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Право України*. 2015. № 8. С. 93–101.

303. Федорчук А. В. Вдосконалення правового регулювання дистанційної зайнятості в Україні. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.) / за ред. проф. М. І. Іншина, к.ю.н. І. С. Сахарук. Київ : ФОП Маслаков, 2018. С. 176–180.

304. Філософія : навч. посіб. / Л. В. Губерський [и др.] ; ред. І. Ф. Надольний. Вид. 7-ме, стереотип. Київ : Вікар, 2008. 534 с.

305. Фоміна М. В., Мішина І. Г. Глобальна економічна безпека: сутність і тенденції. URL: <http://www.library.donduet.edu.ua/zbirnik-naukovikh->

prats-torgivlya-i-rinok-ukrajini.html.

306. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 216 с.

307. Халецька А. А. Соціальна політика як ключовий чинник у діяльності соціально орієнтованої держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 5. С. 71–74.

308. Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2014. 117 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/prognoz-5238c.pdf>.

309. Циба В. Т. Соціологія особистості: системний підхід. Кмів : МАУП, 2000. 152 с.

310. Цимбал Б.М. Методологія й імперативи формування публічного управління безпекою особистості в умовах забезпечення сталого розвитку України : монографія. Х.: ФОП Боровін О.В., 2023. – 202 с.

311. Цимбал Б. М. Безпека людини як чинник національної безпеки держави. *Держава XXI століття: погляд молоді* : тези Всеукр. наук.-практ. on-line конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяч. Дню науки (м. Житомир, 16–20, 26 травня 2022 р.). Житомир : Житомирська політехніка, 2022. С. 421.

312. Цимбал Б. М. Безпека особистості в системі національної безпеки держави. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Харків, 16 березня 2023 р. / за заг. ред. С. М. Домбровської. Харків : НУЦЗУ, 2023. С. 107–109.

313. Цимбал Б. М. Гендерні аспекти публічного управління у контексті безпеки особистості: загальнотеоретичний аналіз. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 3 (77). С. 62–66. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.3.10>.

314. Цимбал Б. М. Забезпечення безпеки особистості на сучасному

етапі трансформації суспільства. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2021. Вип. 1 (14), С. 396–403. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2021-1-46>.

315. Цимбал Б. М. Зарубіжний досвід публічного управління безпекою особистості. *Наукові перспективи*. 2023. № 2 (32). С. 182–193. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-182-192](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-182-192).

316. Цимбал Б. М. Категоріальні принципи формування соціального захисту особистості у системі публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування*. 2022. Вип. 5. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-02-01>.

317. Цимбал Б. М. Концепція особистої безпеки: перспективи впровадження в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2022. Вип. 2 (17). С. 279–284. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-2-32>.

318. Цимбал Б. М. Людський фактор в системі публічного управління безпекою людини: теоретико-концептуальний аспект. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. Вип. 1 (19). С. 73–79. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1\(19\)-73-79](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1(19)-73-79).

319. Цимбал Б. М. Механізм публічного управління безпекою особистості: якісно-новий вимір у системі цифрових технологій та інновацій. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 30. С. 91–94. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.30.15>.

320. Цимбал Б. М. Механізми публічного управління безпекою особистості в контексті державно-правової політики України. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2022. Вип. 5. <https://doi.org/10.25313/2617572X-2022-5-8182>.

321. Цимбал Б. М. Основні форми забезпечення безпеки особистості на стадії соціальної трансформації та реформування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. Вип. 17. С. 113–117. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.17.113>.

322. Цимбал Б. М. Особливості системи безпеки особистості у публічному управлінні. *Публічне управління: український вимір* : матеріали щорічної наук.-практ. конференції (м. Харків, 7 грудня 2022 р.). Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. С. 73–73.

323. Цимбал Б. М. Парадигма соціальної безпеки особистості у системі публічного управління охороною праці в Україні. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. Вип. 1 (75). С. 68–71. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.1.11>.

324. Цимбал Б. М. Правовий механізм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 2. С. 87–92. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.2.87>.

325. Цимбал Б. М. Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень. *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 4 листопада, 2022 р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2022. С. 48–50.

326. Цимбал Б. М. Публічне управління безпекою особистості крізь призму соціального захисту та соціальної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Вип. 3 (34). С. 58–61. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-3.8>.

327. Цимбал Б. М. Соціальні механізми в системі управління безпекою особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 60–63. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.9>.

328. Цимбал Б. М., Крюков О. І. Аналіз генези стратегічності публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2021. Вип. 2 (15). С. 420–427. <https://doi.org/420-427.10.52363/2414-5866-2021-2-49>.

329. Цимбал Б. М., Крюков О. І. Соціальні принципи забезпечення безпеки особистості в системі публічного управління. *Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу* : матеріали IV Всеукр. наук. конф. (м. Харків, 28 жовтня 2022 р.) / за ред. Д. В. Миколенка, В. П. Солових. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022. С. 62–65.

330. Цимбал Б. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Крюков О. І. Особливості сучасного стану функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в Україні. *Запобігання надзвичайним ситуаціям та їх ліквідація* : матеріали круглого столу (вебінару). Харків : НУЦЗУ, 2022. С. 116–117.

331. Цілі сталого розвитку 2016–2030. United Nations Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

332. Черленяк І. І. Синергетичні концепції та моделі оптимізації системи державного управління : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / Ін-тут законодавства ВРУ. Київ, 2011. 40 с.

333. Чмихало Н. В., Котвіцька А. А., Тарасенко Д. Ю., Карпенко Л. А. Вивчення та практична апробація основних засад Концепції гідної праці як стратегічного орієнтира розвитку соціально-трудової сфери фармацевтичного ринку. *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 2019. № 1 (57). С. 22–32. <https://doi.org/10.24959/uekj.19.10>.

334. Чубукова О. Ю., Воронкова Т. Є. Система економічної безпеки (екосестейт): сутність, структура. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3169>.

335. Чуйко З. Д. Фактори забезпечення національної безпеки України в контексті інтеграції та глобалізації. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua>irbis_nbuv>cgiirbis_64.

336. Шатіло В. А. Інститут президентства в системі державної влади України. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2004. 159 с.

337. Шевченко Л. С. Основи економічної теорії : підручник. URL: <http://uristinfo.net/uchebnye-materialy/280-osnovi-ekonomichnoyi-teoriyi--ls->

shevchenko-/8827-glava-23-ekonomichna-bezpeka-derzhavi.html.

338. Шмоллер Г. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2_%D0%A8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D1%80.

339. Шумна Л. П. Поняття та види соціальної підтримки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 433–440.

340. Якимчук А. Ю., Корецький О. М. Публічне адміністрування : навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток, 2014. 224 с.

341. Яковенко І. В., Павлюк В. В. Проблеми побудови децентралізованої моделі управління соціальною сферою *Держава та регіони*. 2019. № 1 (65). С. 116–121.

342. Яковлев О. В. Ендогенні та екзогенні чинники соціокультурного розвитку регіонів сучасної України. *Культура і сучасність*. 2013. № 1. С. 93–98.

343. Ященко В. А., Щуровський А. М. Національна та державна безпека: діалектика взаємозв'язку. *Державна безпека України*. 2004. № 1. С. 19–20.

344. Ященко В. А., Щуровський А. М. Щодо визначення поняття «державна безпека»: методологічний зріз. *Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України* : матеріали наук.-практ. конф., 29 черв. 2004 р. Київ, 2004. С. 11–12.

345. Aitmatov Chinghiz. The Free Encyclopedia Wikipedadia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinghiz_Aitmatov.

346. Anderson J. Public Policy-making: an Introduction. 7th ed. Boston : Wadsworth, 2011. 342 p.

347. Arnstein Sherry R. A Ladder of Citizen Participation. *JAIP*. Vol. 35, No. 4, July 1969. P. 216–224.

348. Baeker G., Murray G. Creative City. Planing Framework. A Supporting Document to the Agenda for Prosperity, 2008. 47 p.

349. Becker S. G., Murphy K. M. Social economics: market behavior in a

social environment. London : Belknap press of Harvard univ. press, 2000. 190 p.

350. Bill & Melinda Gates Foundation. URL: gatesfoundation.org.

351. Bourdieu P. The Social Space and the Genesis of Groups. *Social Science Information*. 1985. Vol. 14. Issue 6. P. 723–744.

352. Bradley A., McDonald M. The Social Organization: how to use Social Media to tap the Collective Genius of Your Customers and Employees. Brighton, Massachusetts: Harwards Business Review Press, 2011.

353. Ceccato, V. & Persson, L.O. Forskning för Regional Utveckling. Svensk FoUmed europeiska utblickar (WP 1999:1) 55 pp. SEK 50.

354. Clement K., Hansen M., Bradley K. Sustainable Regional Development: Learning From Nordic Experience. Stockholm : Nordregio, 2003. 132 p.

355. Commons J. Institutional Economics. N.-Y., 1934. 634 p.

356. Douglas Y., Hargadon A. When innovation meet institutions. *Administrative Science Quarterly*. 2001. Vol. 46. P. 476–501.

357. Ein-Gar D. and Levontin L. Giving From a Distance: Putting the Charitable Organization at the Center of the Donation Appeal. *Journal of Consumer Psychology*. 2013. Vol. 23(2). P. 197–211.

358. Elster J. The Cement of Society. A Study of social order. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1990. 311 p.

359. EVALSED: the on-line resource for the evaluation of socio-economic development. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/index_en.html.

360. Evaluation Systems and Use: a Working Tool for Peer Reviews and Assessments. OECD. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/57/12/35857765.pdf>.

361. Feldman V., Audretsch D. Innovation in Cities: Science based Diversity, Specialization and Localized Competition. *European Economic Review*. 1999. Issue 43. P. 31–39.

362. Forester J. World Dynamics. Wriht-Allen Press, 1971. 142 p.

363. Furubo J.-E., Rist R.C., Sandahls R. International Atlas of Evaluation.

Transaction Publishers, 2002. 471 p.

364. Goodman P. S., Kurke L. B. Studies of change in organizations. A status report. Change in Organizations: new perspectives on theory, research, and practice. San Francisco (Cal.), 1982. P. 280–315.

365. Gryshova I., Nikoliuk O., Marchuk L. Institutional aspects of the regulation of economic security of the agricultural production. *Food Industry Economics*. 2019. Vol. 11, issue 3. P. 23–32. DOI: 10.15673/fie.v11i3.1458.

366. Guide to National Cohesion Strategy (National Strategic Reference Framework, 2007–2013). Warsaw : Ministry of Regional Development, 2008. 71 p.

367. Harvey D. Justice, Nature and the Geography of Difference. N.-Y.: Wiley-Blackwell, 1996. 480 p.

368. Hettne B. Globalization and the New Regionalizm. London, 1999. Vol. 1. P. 7–8.

369. Heinbecker P. Human Security. *Headlines* (Toronto: Canadian Institute of International Affairs). 1999. Vol. 56. № 2.

370. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political in 43 Societies. USA : Prenceton University Press, 1997. 430 p.

371. International Institute for Sustainable Development (2011). Summary of the seventh “Environment for Europe” Ministerial Conference. Earth Negotiations Bulletin. Vol. 147, N. 04, 26 September 2011. Available from <http://www.iisd.ca/yimb/ECE/efe7/html/yimbvol147num4e.html>.

372. Kiel L.D. Managing chaos and complexity in government. San-Franisco : Jossey-Bass Publishers, 1994.

373. Lukysha R.T. Improving of State Regional Policy Mechanism at Risks' Conditions. *International Journal of Advanced Studies*, 2015, 2 (5), pp. 36–44.

374. March J.G., Olsen J.P. The new institutionalism: organisational factors in political life. *American Political Science Review*. 1984. Vol. 78, № 3. P. 734–749.

375. Marcusen A. Regions: the economics and politics of territory. Totowa :

Rowman and Littlefield, 1987. 346 p.

376. Measurement, Monitoring, and Management in the United Kingdom. *ECD Working Paper Series*. 2010, Vol. 24. URL: www.worldbank.org/ieg/eecd.

377. Minimum wage statistics published by Eurostat refer to monthly national minimum wages. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=...=en&pcode=tps00155>.

378. Muller V. K. Comprehensive English-Russian and Russian-English dictionary. Moscow : Eksmo, 2011. 1008 p.

379. Müller-Armack A. Soziale Marktwirtschaft. Handwörterbuch der Sozialwissenschaften / Hrsg. von Beckerath E. Stuttgart, 1956. Bd. 9. S. 390–439.

380. Munich Security Report 2017 «Post-Truth, Post-West, Post-Order?». URL: <https://www.securityconference.de/en/discussion/munich-security-report/munich-security-report-2017/>.

381. New Deal as a series of programs, public work projects, financial reforms, and regulations enacted by President Franklin D. Roosevelt. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal.

382. Nikoliuk O., Donets L., Klevets M. Reversed forms of globalization and their impact on the system of public administration. *Food Industry Economics*. 2020. Vol. 12, issue 1. P. 95–100. DOI:10.15673/fie.v12i1.1673.

383. OECD Factbook 2016: Economic, Environmental and Social Statistics. Paris : OECD, 2016. URL: http://www.iberglobal.com/files/2016/oecd_factbook_15_16.pdf.

384. Olejniczak K., Strzeboszewski P., Bienias S. Evaluation of Cohesion Policy: Overview of practices (Draft). Under review by Prof. J. Bachtler – Ministry of Regional Development. Warsaw, 2011.

385. Owen H. State and administrative management [second edition]. London : MacMillan Press Limited, 1998. 492 p.

386. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford, 1995. P. 1062. URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security>.

387. Oxford Wordpower Dictionary / edited by Miranda Steel. Oxford

University Press, 2003.

388. Pentland A. Why startups should steal ideas and hire weirdos. URL: www.wired.com/2014/02/ideas-flow.

389. Pidgrushnyi G. Importance of socio-economic development poles in the spatial organization of society. *Ukrainian Geographical Journal*. 2013. Vol. 4. URL: <https://ukrgeojournal.org.ua/en/node/389>.

390. Pietryk I. Regionalna polityka EU. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2000. 311 s.

391. Pike A. Handbook of local and regional development ; edited by A. Pike, A. Rodriguez-Pose and J. Tomaney. Routledge : Taylor & Francis Group, London and New York, 2011. 642 p.

392. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. N.-Y. : The Free Press, 1992. 133 p.

393. Ravallion M. Expected poverty under risk-induced welfare variability. *Economic Journal*. 1998. Vol. 98. pp. 1171–1182.

394. Richardson H. W. Regional growth theory. London: MacMaillan, 1973. URL: <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-01748-5>.

395. Skocpol Th. States and Social Revolution: A Comparative Analysis of France and China. N.-Y. : Cambridge University Press, 1979. URL: www.rochelleterman.com/ComparativeExam/.../Skocpol%20.

396. Strategy for Social Cohesion: by the European Committee for Social Cohesion (2000). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804ea3a0>.

397. Taleb H. N. Skin in the Game: Hidden Asymmetries in Daily Life. URL: <https://hub.kyivstar.ua/svoja-shkura-na-konu-skryityie-asimmetrii-v-povsednevnoy-zhizni>.

398. Tsymbal B., Kriukov O., Radchenko O., Dakal A., Kvasiuk V. Personal Security as a Component of Sustainable Development of Society and the State. *Digital transformation of education and science: theory and practice : monograf*. Springer, Cham, 2023. P. 78–91.

399. Tsymbal, B. (2022). The concept of personal security in the context of the transformation of legal relations in society. *Public administration and state security aspects*, 2/1, 158-165. <https://doi.org/10.52363/passa-2022.1-16>.

400. Tsymbal B. (2023). Social Protection of the Individual in the System of State Security. *Public administration and state security aspects*. Vol. 3/2023. Pp. 37-46. DOI: 10.52363/passa-2023.1-5.

401. Tsymbal B., Drohomerecka I., Sakharova K., & Serohina N. (2022). Personality Security as a Component of Social Security in the Public Administration System in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 12, 2, XXXI, 223-228. <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120231/PDF/120231.pdf>.

402. Tsymbal, B., Kuzmenko, S., Huseynov, I., & Dobkina, K. (2023). Institutional systems of public administration of personal security: Sistemas Institucionales de Administración Pública de Seguridad Personal. *Cuestiones Políticas*, 41(76), 311-335. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4176.17>. (Web of Science).

403. United Nations Development Programme. Human Development Report 1994 – New Dimensions of Human Security. New York: Oxford University Press, 1994. URL: <http://www.undp.org/hdro/1994/94.htm>.

404. Vittikh V. A. Evolution of ideas on management processes in the society: from cybernetics to evergetics. *Group Decision and Negotiation*, 2015. Vol. 24, issue 5. P. 825–832.

405. Walton C. C. Corporate social responsibilities. Belmont, 1967. 112 p.

406. What did Germany export in 2019? URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=61&product=undefined&year=2019&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined>.

407. What did Poland export in 2019? URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore/market?country=177&product=undefined&year=2019&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Tsymbal B., Kriukov O., Radchenko O., Dakal A., Kvasiuk V. Personal Security as a Component of Sustainable Development of Society and the State. *Digital transformation of education and science: theory and practice : monograf*. Springer, Cham, 2023. Pp. 78–91.

Особистий внесок: охарактеризовано особисту безпеку як складову сталого розвитку суспільства та держави.

2. Цимбал Б. М. Методологія й імперативи формування публічного управління безпекою особистості в умовах забезпечення сталого розвитку України : монографія. Х.: ФОП Боровін О.В., 2023. – 202 с.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

3. Tsymbal B., Drohomeretska I., Sakharova K., Serohina N. (2022). Personality Security as a Component of Social Security in the Public Administration System in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 12, 2, XXXI, Pp. 223–228. <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120231/PDF/120231.pdf>. (стаття Web of Science).

Особистий внесок: проаналізовано державно-управлінські аспекти забезпечення безпеки особистості як складової соціальної безпеки в Україні.

4. Tsymbal, B., Kuzmenko, S., Huseynov, I., Dobkina, K. (2023).

Institutional systems of public administration of personal security: *Sistemas Institucionales de Administración Pública de Seguridad Personal. Cuestiones Políticas*, 41(76), Pp. 311–335. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4176.17>. (стаття Web of Science).

Особистий внесок: визначено науково-теоретичні засади формування інституційної системи державного управління особистою безпекою.

5. Tsymbal B., Dreval Yu., Petryshchev A., Andreev A. (2023). Personal Security and Sustainable Development at Work. *Cuestiones Políticas*, 41(78), Pp. 218–231. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4178.15> (стаття Web of Science).

Особистий внесок: досліджено особливості гарантування особистої безпеки та стійкого розвитку на роботі в контексті охорони праці.

Статті у фахових виданнях:

6. Цимбал Б.М. (2021). Забезпечення безпеки особистості на сучасному етапі трансформації суспільства. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 1 (14), 396–403 <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2021-1-46>.

7. Цимбал Б.М., Крюков О.І. (2021). Аналіз генези стратегічності публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 2 (15), 420–427 <https://doi.org/420-427.10.52363/2414-5866-2021-2-49>.

Особистий внесок: визначено стратегічні засади розвитку публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України.

8. Цимбал Б.М. (2022). Людський фактор в системі публічного управління безпекою людини: теоретико-концептуальний аспект. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 1(19), 73–79. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1\(19\)-73-79](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-1(19)-73-79).

9. Цимбал Б.М. (2022). Соціальні механізми в системі управління безпекою особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2, 60–63. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.9>.
10. Цимбал Б.М. (2022). Парадигма соціальної безпеки особистості у системі публічного управління охороною праці в Україні. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 1(75), 68–71. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.1.11>.
11. Цимбал Б.М. (2022). Основні форми забезпечення безпеки особистості на стадії соціальної трансформації та реформування. *Інвестиції: практика та досвід*, 17, 113–117. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.17.113>.
12. Цимбал Б.М. (2022). Механізм публічного управління безпекою особистості: якісно-новий вимір у системі цифрових технологій та інновацій. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 30, 91–94. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.30.15>.
13. Цимбал Б.М. (2022). Механізми публічного управління безпекою особистості в контексті державно-правової політики України. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*, 5. <https://doi.org/10.25313/2617572X-2022-5-8182>.
14. Цимбал Б.М. (2022). Категоріальні принципи формування соціального захисту особистості у системі публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 5, <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-02-01>.
15. Цимбал Б.М. (2022). Гендерні аспекти публічного управління у контексті безпеки особистості: загальнотеоретичний аналіз. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 3(77), 62–66. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.3.10>.
16. Цимбал Б.М. (2022). Публічне управління безпекою особистості крізь призму соціального захисту та соціальної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*, 3 (34), 58–61. <https://doi.org/10.32782/2310-9653->

2022-3.8.

17. Цимбал Б.М. (2022). Концепція особистої безпеки: перспективи впровадження в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 2 (17), 279–284. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-2-32>.

18. Цимбал Б.М. (2023). Правовий механізм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Журнал «Інвестиції: практика та досвід»*, 2, 87–92. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.2.87>.

19. Цимбал Б.М. (2023). Зарубіжний досвід публічного управління безпекою особистості. *Журнал «Наукові перспективи»*, 1(31), 182–192. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-182-192](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-182-192).

20. Цимбал Б.М., Крюков О.І. (2023). Механізми вдосконалення публічного управління безпекою особистості в контексті зарубіжного досвіду. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*, 1 (18), 183–191. DOI 10.52363/2414-5866-2023-1-19.

Особистий внесок: обґрунтовано організаційний механізм вдосконалення публічного управління безпекою особистості з урахуванням зарубіжної практики.

21. Цимбал Б.М., Дакал А.А., Радченко О.О. (2023). Концепція сталого розвитку та безпека особистості: державно-управлінські аспекти. *Журнал «Наукові перспективи»*, 8(38), 287–300. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-287-300](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-287-300).

Особистий внесок: визначено концептуальні засади сталого розвитку та публічного управління безпекою особистості.

Статті у закордонних наукових фахових виданнях:

22. Tsymbal B. (2022). The concept of personal security in the context of

the transformation of legal relations in society. *Public administration and state security aspects*, 1/2022, 158-165. 10.52363/passa-2022.1-16.

23. Tsymbal B. (2023). Social Protection of the Individual in the System of State Security. *Public administration and state security aspects*. Vol. 3/2023. Pp. 37-46. DOI: 10.52363/passa-2023.1-5.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Цимбал Б.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Крюков О.І. Особливості сучасного стану функціонування правового механізму публічного управління безпекою особистості в Україні. *Запобігання надзвичайним ситуаціям та їх ліквідація: 2022 рік* : матеріали круглого столу (вебінару), 23 лютого 2022. Харків : НУЦЗУ, 2022. С. 116–117.

Особистий внесок: проаналізовано організаційно-правове забезпечення публічного управління безпекою особистості в Україні.

25. Цимбал Б.М. Безпека людини як чинник національної безпеки держави. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки 16–20, 26 травня 2022 року. Держава XXI століття: погляд молоді*. Житомир : «Житомирська політехніка», 2022. С. 421.

26. Цимбал Б.М., Крюков О.І. Соціальні принципи забезпечення безпеки особистості в системі публічного управління. *Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу : Матеріали IV всеукраїнської наукової конференції (м. Харків, 28 жовтня 2022 року)*. За ред. Д.В. Миколенка, В. П. Солових. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 62–65.

Особистий внесок: визначено місце та роль безпеки особистості в системі публічного управління.

27. Цимбал Б.М. Безпека особистості в системі публічного управління. *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 4*

листопада 2022 р. Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. С. 48–50.

28. Цимбал Б.М. Особливості системи безпеки особистості у публічному управлінні. *Матеріали щорічної науково-практичної конференції «Публічне управління: український вимір», 07 грудня 2022 р. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 72–73.*

29. Цимбал Б.М. Безпека особистості в системі національної безпеки держави. *Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика», 16 березня 2023 р. Х. : НУЦЗ України, 2023. С. 112–114.*

30. Цимбал Б.М. Безпека особистості у системі цивільного захисту. *Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)», м. Черкаси, 16 березня 2023 р. Черкаси, Видавець Вовчок О. Ю., 2023. С. 191–193.*

31. Цимбал Б.М. Безпека особистості в контексті реалізації ефективної безпекової політики держави. *Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи», м. Хмельницький, 18 травня 2023 р. ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 158–160.*

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

УКРАЇНА

ХАРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УПРАВЛІННЯ З СОЦІАЛЬНИХ ПИТАНЬ

вул. Сумська, 64, м. Харків, 61002, тел. +38 (057)760-75-70
E-mail: soc_zahist@citynet.kharkov.ua, код ЄДРПОУ 26203284

«17» 03 2023 р. №01/51

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Цимбала Б.М. на
тему «Механізми публічного управління безпекою особистості в контексті
забезпечення сталого розвитку України»

Повномасштабна агресія проти України актуалізувала проблематику забезпечення соціальної й особистісної безпеки. Унеможливити накопичення проблемних питань у цій сфері покликані значною мірою механізми публічного управління, що становлять необхідний базис соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Відтак, важливим є підвищення результативності реалізації таких механізмів, що покликана забезпечити реформа децентралізації влади, яка передбачає передання повноважень у трьох основних напрямках. Один із них спрямований на повноцінне задоволення права людини на безпечні умови праці за умови ефективної діяльності інспекторів з питань праці на місцевому рівні.

У цьому контексті Цимбалом Б.М. визначені рекомендації, що можливо використати під час розробки програм професійного навчання посадових осіб місцевого самоврядування, які будуть володіти новими знаннями та навичками щодо аспектів впровадження концепції безпеки особистості на рівні місцевих публічних інституцій, що є найбільш наближеним до потреб населення. Ці посадові особи можуть здійснювати, зокрема, аудит і контроль за дотриманням законодавства про працю юридичними особами та фізичними особами, які використовують найману працю. Крім того, для оцінювання стану інституційної реалізації цих заходів посадовими особами місцевого самоврядування автором запропоновано застосовувати ключові показники ефективності (КПІ). Вони регламентують якість організації процесів забезпечення безпеки особистості, рівень задоволеності її станом, рівнем умов праці на робочих місцях тощо.

З огляду на своєчасні та змістовні пропозиції Цимбала Б.М., надані в дисертаційному дослідженні, керівництво Управління з соціальних питань Департаменту соціальної політики Харківської міської ради засвідчує, що наукові розробки автора можуть впроваджуватися в організаційну й аналітичну роботу.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором дослідження.

Заступник директора
Департаменту соціальної політики
начальник Управління з соціальних питань

I.V. ЛЕВЧЕНКО

Додаток В

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
ДСЗН ХОДА

майдан Свободи 5, Держпром, 7 поверх, 3 під'їзд, м. Харків, 61022,
 телефон: (057) 705-26-68, факс (057) 705-36-70
 E-mail: upr_truda@kharkivoda.gov.ua, код ЄДРПОУ 03491286

№ 74704

від « 11 » квітня 2023 року

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Цимбала Богдана Михайловича на тему:
«МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ»

Завданням України є гарантування мирного майбутнього як суверенної і незалежної, соціальної та правової держави, утвердження прав і свобод людини, забезпечення нової якості соціально-економічного розвитку та формування умов для вступу в НАТО.

Департамент соціального захисту населення Харківської обласної державної (військової) адміністрації засвідчує, що наукові розробки в роботі Цимбала Б.М. є перспективними і можуть використовуватись під час підготовки проектів організаційно-аналітичних документів щодо підтримки цивільної безпеки та безпеки окремо взятої особистості, зокрема в сфері соціального захисту населення.

Варто відзначити, що автором обґрунтовано комплексний підхід до вдосконалення стратегічного планування з питань забезпечення безпеки особистості. Цей підхід передбачає реалізацію внутрішньополітичних прогностичних заходів з метою вчасної мінімізації загроз безпеці особистості в сучасних умовах, а також інституційний розвиток органів сектору безпеки, раціональне управління ресурсами та ефективний їх розподіл. При цьому Цимбалом Б.М. запропоновано загальні та спеціальні принципи публічного управління, які потребують врахування під час стратегічного планування, що охоплює розробку довго- і середньострокових стратегічних документів на основі Стратегії національної безпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України.

Директор Департаменту

Юрій ШПАРАГА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національного
університету – начальник навчально-
науково-виробничого центру
Національного університету
цивільного захисту України

Світлана ДОМБРОВСЬКА

АКТ № 21 від 26 серпня 2023 р.

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження докторанта навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України Цимбала Б.М. на тему «Механізми публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

Комісія в складі:

Голова – завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту, держ.упр., проф. Майстро С.В.

Члени комісії – начальник наукового відділу проблем державної безпеки, держ.упр., с.д. Помаза-Пономаренко А.Л.; провідний науковий співробітник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного захисту, держ.упр., с.д. Мороз С.А.

Цим актом засвідчують, що результати дисертаційного дослідження Цимбала Б.М. на тему «Механізми публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України» (зокрема, поглиблення понятійно-категоріального апарату, методології формування правового механізму публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку) використовуються під час проведення лекцій і практичних занять із навчальних дисциплін «Організаційно-правові засади публічного управління та адміністрування» і «Стратегічне планування в системі публічного управління та адміністрування» за програмою підготовки магістрів державного управління у Національному університеті цивільного захисту України.

Голова комісії:
д.держ.упр., проф.

Сергій МАЙСТРО

Члени комісії:
д.держ.упр., с.д.
д.держ.упр., с.д.

Аліна ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО
Світлана МОРОЗ